

KNUT HAMSUN

Paskutinis skyrius

ALMA LITTERA

KLASIKA

KNUT HAMSUN

Paskutinis skyrius

Iš vokiečių kalbos vertė

Raminta Gamziukaitė

alma littera

UDK 839.6-3
Ha224

Versta iš: Knut Hamsun
SÄMTLICHE ROMANE UND
ERZÄHLUNGEN.
Bd. 5. Das letzte Kapitel.
Paul List Verlag, München, 1977

ISBN 9955-08-141-4

1

Taip, mes tik klajūnai šioje žemėje. Mes klajojame keliais ir dykumomis, kartais šliaužiame, kartais einame ir trypiame kits kitą. Taip atsitiko ir Danieliui, kuris trypė ir pats buvo sutryptas.

Dabar nesunku patekti į Torahusą, kur jis gyveno, tačiau anuo metu tai buvo pavojinga, vertėjo pasiimti drauge šautuvą ir būti labai apdairiam. Visa tetruko tik kelias dienas, bet tuomet jis viešpatavo kalne ir šaudė į žmones. Tai sena istorija, mes visi tada buvome kiek jaunesni.

Pradžioje Torahusas tebuvo vien tik kalnų trobelė; ji priklausė Danielio tėvo ūkiui, niekas ja nesirūpino, pagaliau visiškai paliko likimo valiai, ilgai čia ir visai negyventa. Jo tėvas leido sunykti viskam, ką turėjo, taigi savo ūkiui ir sau pačiam. Žinoma, lengva pasakyti, tačiau tai atsitiko ne šiaip sau. Vargai prasidėjo mirus jo žmonai, ir jie vis tarpo ištisus dvidešimt metų; mirtis nutraukė jo gėrimus ir ūžavimus, o ūkį teko parduoti. Danieliui pavyko išsaugoti tik kalnų trobelę bei keletą galvijų, nusivaręs juos ten ir apsigyveno; kalnuose jam patiko, jis buvo žvalus ir stiprus, vos pradėjęs trečią dešimtį. Prie jo prisirišusi sena tarnaitė iš prarasto ūkio nusekė jam pavymui.

Visa galima papasakoti labai trumpai, bet iš tikrųjų tai vyko ilgai ir kankinamai. Visiems matant, jis turėjo palikti parapiją ir iškeliauti aukštyn į kalnų trobelę, o naujoje vietoje Danielio laukė sunkus darbas. Ir jis darbavosi kaip sam-

dinys, iškasė griovius, supylė užtvankas, išrovė kelmus pušyne, pakreipė upelio vagą, be to, dirvoje buvo neapsakoma daugybė akmenų. Niekas net nenumanė Danielį esant tokį darbo jautį, nes tėvo ūkyje jis plušėdavo ne per daugiausia, gal dėl to, kad ten jam visa atrodė beprasmiška. Dabar, dirbdamas savo valdose, jis buvo visai kitoks, tapo padieniu darbininku, sakytum, savo paties bernu, ir ėjo kasdienę ruošą nežinia kokių vidinių paskatų vejamas. Bet tikriausiai žinojo, kodėl šitai daro.

Praėjo keleri metai, Danielis buvo santūrus ir patikimas, galbūt vangokai leisdavosi į kalbas ir nevalyvai rengdavosi, bet buvo ištvermingas. Pasaulį siaubiantys karai, marai ar žemės drebėjimai jam nėmaž nerūpėjo, jis nieko neskaitė ir „nenubraukdavo dulkių nuo akmens, prieš atsisėsdamas ant jo“.

Po keleto metų jis įsigijo daugiau žemės, ir Torahusas virto mažu ūkeliu, Torahusas: Perkūno namai. Jis čia, aukštai, nepražuvo, gyveno, kaip troško širdis. Čia viešpatavo vienatvė, bet ne tuštuma, o vaizdai atsiverdavo nuostabūs: kiek akys aprėpia, kalnai ir gausybė miškų slėniuose. Jis visiškai pasinėrė į darbą; ištroškęs patraukdavo su skardiniu kibirėliu prie upelio, ten jį išskalaudavo ir, pasisėmęs vandens, sugrįždavo. Čia jį supo tyla, kurios fone skambėjo amžinybės garsai, čia švietė gražios žvaigždės, ne kokie auksiniai vabzdžiai – tuos regėdavo apačioje, miglų apgaubtame tėvo ūkyje, – ne, čia buvo iš tikrųjų gražūs, spindintys šviesuliai; žvaigždės yra savotiškai mielos, jos tarsi mažos mergaitės. Jis nesijautė nei vargšas, nei vienišas, koks iš tikrųjų buvo, nes vien jau akmenys, kuriuos iškasė, apsupdavo jį lyg žmonių būrys; kiekvienas iš jų tapo jam artimas, tai buvo jo pažįstami; jis juos įveikė, priversdamas išlįsti iš žemės.

Po vakarienės jis mėgdavo išeiti į lauką ir paslankioti apie namus, pasižvalgyti į išlakų mišką ir pelkę, laukiančią, kada bus nusausinta; jei pinigų būtų turėjęs tiek, kiek užmačių, būtų tikrai įsigijęs arklį, be jokios abejonės, bet tam dar nebuvo atėjęs laikas; tačiau ir taip praeidavo diena, o čia buvo gražu.

Kai galvijus uždarydavo tvarte, o senoji tarnaitė užsisklęsdavo savo kamarėlėje, jis grįždavo vidun. Trobelė priimdavo jį, kaip būtų priėmusi bet kurį kitą, tačiau ji priklausė jam, o ne kam kitam, priglausdavo jį, jam nuoširdžiai teikdavo prieglobstį kaip kokia ola, ir slėpdama, ir apsaugodama, nes buvo tokia sandari ir maža. Jos sienos apkaltos lentelėmis, o stogas žemas; kai jis lauke jau pradėdavo žvarbti, įeidavo vidun, nakčiai užsikurdavo židinyje ugnį, tada patenkintas susirangydavo, ir galėjo taip būti, nes niekas jo nematė. Anapus sienų buvo vienatvė. Už kelių žingsnių nuo namų čiurleno upelis. Apimtas ramybės jis atsiguldavo miegoti.

Taip viskas klojosi keletą metų, bet, savaime suprantama, taip negalėjo ilgai trukti.

Trečiaisiais metais jis pradėjo dažniau rodytis parapijoje, lankytis pas pažįstamus ir nedidelėse draugijose, taip pat bažnyčioje bei aukcionuose. Juk ten, apačioje, buvo ir jo mergaitė, ir jis, dar jaunas vaikis, pernelyg karštas, kad visą laiką ramiai ir vienodai gyventų, kaskart nulėkdavo pas savo merginą. Kelias nebuvo artimas, bet nepavadintum jo neįveikiamu, dar vaikystėje jie surasdavo kelią vienas pas kitą, ji – iš savo namų, jis – iš savo. Miške sruveno daugybė upelių, per kuriuos jie šokinėdavo, pasitaikydavo ir laukymių, riešutų lazdynų krūmuose, voveraičių, skruzdėlynų ir kvepiančių erškėčių. Dabar, jau suaugęs, jis mynė tuos pačius takus, ir jam buvo gera, jis dainavo iš džiaugsmo, išvy-

dęs pažįstamus akmenis ir krūmus, ir raistus. Jį apimdavo jaudulys ir jis pradėdavo šokinėti ir elgtis taip, lyg eiti būtų belikę vos keli žingsniai, o ne pusė mylios. Kartais jis sutikdavo ją pusiaukelėj, ir tada abu susigėsdavo dėl to, kad ji ėjo jo pasitikti, ieškodavo pateisinimų, nors šie nieko nepaaiškindavo. Tokie jie buvo, kol mokėsi, kol sulaukė sutvirtinimo sakramento, vėliau žaidimus pakeitė rimtesni dalykai, pradėjo smukti jo tėvo ūkis, ir jai tikriausiai ėmė atrodyti kiek nepatikima tokia draugystė. Tiesą sakant, simpatiją vienas kitam tebejautė, o įsimylėjėliais jie niekada nėra buvę, nebuvo ir dabar.

Vieną dieną Torahuse pasirodė du nepažįstami vyrai. Jie medžiojo kalnuose. Vienas jų sakėsi esąs advokatas, kitas – daktaras. Jie plepėjo su Danieliu, stebėjo, kaip jis dirba.

Pasirodo, jis turįs tikrą nedidelį ūkį, sakė jie jam.

Danielis šyptelėjo: Iš tiesų, būtų visai neblogas ūkis, jei turėtų didesnę ganyklą ir daugiau karvių joje.

Bet jeigu jis toliau tęs, kaip pradėjęs, tai netrukus gal ir galėsiąs turėti dar keletą pievų.

O taip, Danielis nemanė, jog tai neįmanoma.

Jie buvo pakviesti vidun ir pavaišinti pienu, jie gėrė, atsipūsdavo ir vėl gėrė. Senoji tarnaitė gavo net dviejų kronų monetą. Žvitrūs vyrukai, turtingi žmonės, Danieliui jie patiko. Jis palydėjo juos į parapiją ir panėšėjo jų kuprines.

Pakeliui jie toliau šnekėjosi apie Torahusą ir klausinėjo, ar čia pakanka miško.

Ar malkoms? Daugiau negu pakanka.

O kiek jam priklausą šio kalno?

Danielis parodė: Geras pusmylis šioje pusėje ir dar iki kaimyninės kalnų trobelės, antrojo Torahuso, kitoje pusėje.

Kai apačioje, priėję parapiją, atsisveikino, ponai dar paklausė: Gal norėtum savo valdą parduoti?

Danielis atkirto: Parduoti? Ponai tikriausiai juokauja. Jie buvo mandagūs žmonės, malonūs žmonės.

Tai visai ne juokai, pasakė tas, kuris buvo prisistatęs daktaru.

Parduoti? – ištarė Danielis. O ne, visa tai turi priklausyti man.

Jie nuėjo savais keliais, o Danielis pasuko į namus. Už tai, kad palydėjo, iš advokato jis gavo net penkias kronas.

Ne, kaipgi jis galėtų parduoti Torahusą, savo mažytį ūkį, tai juk visas jo turtas! Bet jam malonu buvo patirti, kad Torahusas esąs toks gražus, kad ir kiti norėtų jį įsigyti. Jis remontavo pastatus, dirbo uoliai ir nutiesė į upelį naują nutekamąjį vamzdį, sumūrijo ilgus akmeninius aptvarus, namuose buvo kas veikti. O nusileidęs žemyn į parapiją, jis galėjo bet ką pasikviesti, kad aplankytų jį kalnuose, ten svečiai neturėtų pražūti. Bet parapijoje nepaprastai ilgai užtrunka senas, įsišaknijusias pažiūras pakeisti naujomis: Danielis buvo vienintelis vaikas dideliame ūkyje, dabar jis gyvena kalnų trobelėje. Tai jo likimas, nuo kurio nepajėgė išsivaduoti.

Mergaitę vadino Helena. Ji nebuvo gražuolė, anaiptol, kaip ir daugelis, inkštiruoto veido ir labai blyškios odos. Bet šiaip gana išvaizdi ir labai gražiai klausėsi, kai jis jai kalbėdavo. Juk skirtumas, kai klausomasi atidžiai ir pusiaugirdom. Ji buvo vangoka, lėtoka ir atrodė, kad galvoja apie tai, ką jis sako; dėl to ir padarė jam tokį gerą įspūdį. Be to, jam visiškai pakako jos grožio. Jis mielai ją būtų ėmęs, sakė jis.

Ji susimąstė.

Nes dabar jis turi nuosavybę, tad jai nebūtų blogai. Ilgainiui jis dar galėtų, be abejonės, ką nors pasistatyti – kad ir namelį.

Ar neketini netrukus nusileisti iš kalnų trobelės žemyn? paklausė ji.

Kaip?

Ir apsigyventi čia parapijoj?

Ne. Ką turiu, tai jau turiu. Ar tau to nepakanka?

Pakanka, pasakė ji mąsliai.

Daug kartų jie šitaip kalbėjosi, tačiau nieko taip ir nenusprendė. Galų gale jam tepavyko iš jos išgauti, kad ji, tiesą sakant, sutiktų už jo eiti; bet slapčia, kad imtų ašaroti, ji trynėsi akis.

Jis nesuvokė, kad tai galėtų būti atsisakymas, ir nemanė trauktis, mirti ant jos kapo ar dar kaip, priešingai, jis jautėsi pasiekęs, ko norėjo.

Po kelių savaičių jis sutiko Heleną apačioje pas krautuvininką. Palydėjo ją į namus, pakeliui paklausė, kada ji ketina pakilti pas jį į viršų, turėjo galvoje vedybas.

Ji to nežinanti. Tai priklausys nuo aplinkybių.

Na taip. Bet jeigu jis neatrodąs jai bjauresnis ar pavojingesnis už bet kurį kitą, tai ji galėtų pagaliau apsispręsti ir eiti už jo.

Ji tik nusijuokė ir ėmė šaipytis, kad jis esąs bjaurus ir pavojingas. Paklausta, kada gi, ji neatsakė, nuleido negirdom, ir taip švelniai tikriausiai ji išreiškė atsisakymą tekėti. Ji nepasakė to tiesiai, bet pakankamai aiškiai parodė: iš ūkio ji neketina keltis į kalnų trobelę. Ir kodėl jis toks įkyrus? Juk iš jos elgesio pastaruoju metu galėjo suprasti, kad ji, jeigu jis ypač neprieštarautų, mielu noru ir visai nustotų apie jį galvojusi. Nejau jis to taip ir nesupras?!

Puiku. Bet ir šį kartą, kaip įprasta, atsidėjusi, ji klausėsi jo kalbos, o kai jie atsisveikino, jam pasirodė, lyg ji kiek mirktelėjo jam. O gal ir nemirktelėjo, tik lėtai nuleido akis, tarsi parodydama, kad išsiskyrimas ją truputį liūdina.

Taip pat neblogai. – Danielis patenkintas nužingsniavo į namus, pats sau tyliai ir, tiesą sakant, nei iš šio, nei iš to niūniuodamas.

Praėjus kelioms savaitėms, kai jau prasidėjo pavasaris ir jauniklės žąsys ganėsi pievoje, Danielis išgirdo keistą naujieną: Na, tai dabar jau ji pasirinko žandarą.

Kas?

Kas? Negi nežinai? Helena.

Danielis nesuprato, nepatikėjo. Helena?

Praėjusį sekmadienį paskelbti užsakai.

Helena? Praėjusį sekmadienį, ar iš tikrųjų?

Jis siekia įgaliotinio posto, o kai jį gaus, taps lensmanu. Tada Helena bus ponia, aš tau sakau!

Aš beveik nujaučiau, kad šiandien išgirsiu naujieną, per jėgą išspaudė Danielis. Strazdas pakeliui man apie tai čiulbėjo! Ir nusijuokė bąlant lūpoms.

Nešinas prekėmis namų šeimininkei, jis jau buvo įsukęs į kelią, vedantį namų link, kai staiga apsisuko ir vėl grįžo į parapiją. Dar buvo netoli nuėjęs. Ko gi jam vėl prireikė žemai parapijoje? Jis pats to nežinojo, tik ėjo, bėgo, kiek atsikvėpdavo ir vėl bėgo. Tu ką nors pamiršai? – klausė jie, jam sugrįžus. Taip, atsakė jis. Sutiko kaimyną, kuris jį pakvietė pasėdėti. Jie nuėjo į krautuvininko namo galinį kambarį ir užsisakė gėrimų. Tai buvo geras draugas, vardu Helmeris, nuo pat vaikystės jie buvo kaimynai, bendraamžis, jaunas. Jiems besėdint, atėjo daugiau lankytojų, susidarė nedidelė draugija, besišnekučiuojanti apie šį bei tą. Vienas pasakojo, kad artimiausiu metu persikelsiąs į naują vietą, kitas – kad broliui, gyvenančiam Kristianijoje, nusiųsiąs paskerdęs veršį. Taigi viena kita gyvenimo smulkmena.

Visi slapčia stebėjo Danielį, jie žinojo, kas jam nutiko, niekam nebuvo paslaptis, kad jis norėjo vesti Heleną, o dabar ją prarado. Tai nebuvo kas nors nepaprasta, nes gyvenimas yra toks, koks yra. Jie vengė minėti merginos vardą, tačiau mėgino reikšti jam užuojautą, dažnai gerdami į jo sveikatą ir kalbėdami apie jo ūkį, apie Torahusą, kurį jis taip išplėtė, pavertė tikra maža sodyba. Jis esąs šaunus vaikinas!

Pats Danielis sėdėjo tylomis ir leido elgtis su juo kaip su ligoniu. Malonu buvo, kad pažįstami linki jam gera, tad galbūt jis truputį net apsimetinėjo ir atrodė kiek labiau sutrikęs, negu buvo iš tikrųjų. Šiaip ar taip, užplūdus jauduliui, jis du kartus įkopė į kalną ir vėl nusileido, atsipalaiduoti padėjo ir neblogi gėrimai. Nebegalėdamas ilgiau ištverti, pagaliau paklausė: Ar kas nors iš jūsų buvote praėjusį sekmadienį bažnyčioje?

Taip, daugelis jų buvę. O kodėl jis klausiąs?

Šiaip, tarp kitko.

Buvusios trejos krikštynos ir vienerios laidotuvės.

Tiesa, dar paskelbti žandaro užsakai, pagaliau išsitarė vienas.

Kitas, stengdamasis nusukti kalbą, kreipėsi į Danielį: Girdėjau, Torahuse jau įsigijai dvi ganyklas. Ar ketini ir arklį laikyti?

Įsiviešpatavo tyla. Jie jau buvo bepradedą kalbėti apie kitką, kai Danielis atsiliepė: Ar noriu laikyti arklį? Kas man iš to? Kas man dabar iš viso Torahuso?

Jis čia sėdėjo kartu su draugais ir bendraamžiais iš parapijos, todėl tikriausiai jam nederėjo pernelyg ilgai maivytis; šie jauni vaikinai buvo palankūs jam, linkėjo tik gera, tačiau jiems sunku būtų suvokti, kad meilės kančios galėtų

paversti beverčiais kalnų trobelę ir visą ūkį. Jo liūdesys jiems jau pradėjo įkyrėti, tad kad pelnytų jų pagarbą, Danieliui teko truputį pasipuikuoti: kad velnias jo neimsiąs, tačiau kai kam reikėtų pasisaugoti, tie žmonės turėtų tai atminti.

Taip, tarė vaikinai abejingai ir dar pasakę „į sveikatą!" daugiau prie tos kalbos nebegrįžo.

Netrukus jie vienas po kito ėmė kilti, nes apėmė nuobodulys, o tas, kuris paskerstą veršį norėjo pasiųsti traukiniu, nuėjo pas krautuvininką, kad šis padėtų jam sutvarkyti formalumus. Danielis su Helmeriu sėdėjo ir rūkė.

Helmeri, ketinu padegti vieną namą, sako Danielis ir rūko sau toliau.

Jo pašnekovas žiovauja. Ne! – pagaliau atsako, šypteli ir papurto galvą.

Aš tai padarysiu, sako Danielis. Jai teks pajusti malonią spragančio medžio šilumą.

Ak, nereikia, tai tik plepalai!

Danielis linkteli.

Jo draugui šauna kažkas į galvą; jis sako: Iš ten per toli iki lensmano.

Kaip?

Apie tai, ką padarei, per valandą turėsi pranešti lensmanui.

Kodėl? – klausia Danielis susidomėjęs.

Kitaip tave sučiups, uždarys į kalėjimą ir nuteis mirti.

Kas bus, tas!

Ne, labai pavojinga tai daryti, kai esi pernelyg toli nuo lensmano! – nenusileidžia Helmeris. O kad draugą dar labiau nuo to sumanymo atgrėstų, priduria: Beje, negi manai, kad ji to verta? Eime, mums metas!

Jie ėjo kartu, kol keliai išsiskyrė, tada atsisveikino.

Ei, Helmeri, sušuko Danielis, aš tai padarysiu!

Nesąmonė! – paprieštaravo Helmeris.

Tada vienas nuėjo į namus, o kitas padegti namo. Devintą vakaro jis ten atėjo ir ties ūkio riba atsisėdo palaukti, kol sutems. Oras buvo toks, kaip įprasta pavasario pradžiai, vakarop atvėso, bet Danielį tebešildė gėrimai, tad šalčio jis nejautė. Iš namo kamino dar kilo dūmai, bet kieme nė gyvos dvasios nebuvo matyti, visi žmonės jau ruošėsi poilsio. Žvelgiant į namą, ypač vieno kambarėlio langą, užplūdo prisiminimai, ir tebeveikiamas svaigiųjų gėrimų Danielis įsijautrino, jis verkė ir iš nevilties lingavo galvą. Galiausiai užmigo. Atbudo sustiręs nuo šalčio ir pamanė, kad blausi šviesa liudija brėkštant rytą. Per vėlu ko nors imtis! – pagalvojo jis ir pasuko keliu į namus. Jau buvo tolokai paėjęs, kai staiga sustojo: Tai ne rytas brėkšta, priešingai, artinasi vidurnaktis, pats tinkamiausias laikas! Jeigu auštų rytas, paukščiai būtų pradėję giedoti. Koks, pasirodo, jis kvailas! Bet dabar grįžti atgal tokį kelią – ne, neverta, jis buvo nuvargęs ir suglebęs. Teks atidėti kitam kartui.

Taip ir nepadegė, ne, ne, nieko daugiau – vien plepalai ir maivymasis. Bet per svaičiojimus Danielis įgijo blogą vardą; tai, ką buvo išsitaręs, pasiekė žmonių ausis, ir parapijiečiai ėmė baisėtis: kas būtų pagalvojęs, kad taip atsitiks ir Danielis, kilęs iš didelio ūkio, šitaip galėtų!

Dabar, kai nusileisdavo apačion į parapiją, į jį buvo žiūrima kiek nepatikliai; Danielis netruko pastebėti, kad senų pažįstamų geranoriškumas lyg išgaravo. Tik kaimynų vaikinas Helmeris liko kaip buvęs ir kiek įmanydamas stengėsi neleisti sklisti paskaloms, bet, kaip žinia, parapija vangiai keičia savąjį požiūrį ir lengviausiai patiki tuo, kas blogiausia. Todėl Danielis daugiausia laiko praleisdavo Torahuse, namuose, šį tą remontavo, dirbo vyriškus darbus.

Buvo pavasaris, ir jis dirbo vienas, todėl turėjo ką veikti. Kas būtų patikėjęs, kad Danielis taip greit numaldys meilės kančias, galės ramiai miegoti ir valgyti! Nepasakytum, kad jo liūdesys pradžioje buvęs nestiprus, bet apie tai atskira kalba. Danielis pakluso protui, įgnybo sau į ranką ir pasijuto esąs toks, koks buvo ir anksčiau. Nuskinti, pasimėgauti kvapu ir numesti – štai kokia jos meilė! O dar ta jos apgaulinga elgsena ištisus metus tai „taip", tai „ne" sakyti, bučiuoti ir glostyti, nė negalvojant apie bendrą gyvenimą! Bet tiek to. Jis buvo nutaręs pastatyti kalnų trobelės priestatą, ir reikėjo tai daryti, Dievas mato, niekas negalėjo jo nuo šio darbo atitraukti. Argi nepakanka medienos, vienas kamienas čia, kitas ten, Torahuso miške! Kartą vakare vaikštinėdamas po dienos darbų, jis nukirto tuos medžius, vieną čia, vieną ten, kalnų pušis, kurios, užgautos kirvio, skambėjo lyg gryna bronza, tvirta mediena. Taip, priestatą būtina pastatyti. Tai gal ir nebus itin didelis žygdarbis, tačiau to reikia garbei apginti. Visi dabar, kai Helena jį paliko, galvojo, kad jam nebereikalingas didelis namas, – gal jie ir teisūs, tebūnie taip, bet namą jis pasistatys.

Jaunas, stiprus vaikinas, visa suvokiantis, negalėjo juk gyventi kaip neregys. Nejaugi, praradęs tikslą ir prasmę, turėjo čia, kalnuose, sunykti? Jau ne pirmi metai įsivaizdavo tą statinį: namas neturėtų nieko stulbinti, neverta itin dailiai puošti, jis turėtų būti nei didelis, nei mažas – toks, kokio reikia: vienas aukštas, trys langai į parapijos pusę.

Rudenį vėl pasirodė abu medžiotojai, advokatas ir daktaras. Tik dėl akių jie nešėsi šautuvą ir kuprinę, bet nesivedė šuns ir nešaudė.

Jie paklausė Danielio, gal šis norėtų parduoti kalnų trobelę bei ūkį.

O ne, ir šįkart šypsodamasis atsakė jis.

Taigi ir šiemet nenorįs?

Ne.

Jis galėtų užsiprašyti, kiek nori, galėtų daug reikalauti.

Ne.

Na, ką gi, pasakė jie.

Tokia jo valstietiška prigimtis; jis tikras kietakaktis! – tikriausiai pagalvojo jie. Po to pradėjo jį erzinti, sakydami, kad pirksią kaimyninę kalnų trobelę, antrąjį Torahusą.

Tam Danielis neprieštaravo.

Ir iš ten atsiverdavo vaizdas į tolį, tik stovėjo trobelė kiek aukščiau, lygumoje, neužstojama kalnų, tai buvo vienintelis jos trūkumas.

Ar jiems ne vis tiek? – paklausė Danielis.

Ne, tam, ką žada čia daryti ponai, norį trobelę įsigyti, ne vis tiek.

Tyla.

Bet, kalbėjo jie, kalnas taigi tas pats, ir čia, ir ten Torahusas, ir malkos iš to paties miško, tas pats vanduo, vaizdai, be to, abi keturių šimtų metrų aukštyje.

Taip, pasakė Danielis.

Tyla.

Tad taip ir nesusitarsią?

Ak ne. Visa turi likti kaip buvę.

Praėjus kelioms dienoms, iš parapijos atsklido gandas, kad kaimyninė kalnų trobelė iš tikrųjų parduota, taigi ponai sakė teisybę. Jie ketino ten aukštai statyti sanatoriją, gydymo įstaigą ligoniams ir negaluojantiems, jie buvo ne spekuliantai, o geradariai, draugiškai nusiteikę ir turintys didelių planų. Ir kai kartą, dar po kelių savaičių, Danielis nuošalioje šienaujamoje pievoje lupinėjo akmenis, nuo kai-

myninės kalnų trobelės ataidėjo kirvių pokšėjimas. Jis nuėjo tų garsų link ir užtiko keturis vyrus tiesiant kelią nuo kalno. Tai buvo žmonės iš parapijos, Danielis juos pažinojo ir pradėjo su jais šnekėtis.

Taip, visa, ką jis girdėjo, teisybė, dabar būsią kuo pasigrožėti ant Torahuso kalno, Dieve apsaugok! Jie mostelėjo per petį: ten jau buvo iškastas rūsys ir mūrijami didžiulių rūmų pamatai.

Danielis pasipasakojo, kad ponai pirmiausia užsukę pas jį, tačiau jis nepanoręs savo turto parduoti.

Tokiu atveju jis pasielgęs ganėtinai neprotingai, pareiškė žmonės, ponai už kalnų trobelę būtų sumokėję krūvą pinigų, o jam dar būtų likę neįdirbtos žemės ruožai ant kalno.

Kiekgi tie ponai sumokėję?

Vyrai nurodė tikrai juoko nekeliančią didelę sumą.

Na, tam, kas ją gavo, pasisekė, tai buvo kaimynas, Helmerio tėvas. Laimingai!

Danielis ėjo namo ir mąstė apie tai, kas įvyko: Na taip, didžiulis perversmas, bet kas gi toliau? Nejaugi jis, kuris nesileido Helenos palaužiamas, dabar turėjo parduoti Torahusą, savo mažą ūkelį, ir visa palikti, ir, praradęs pastogę, vėl sugrįžti į parapiją? Jis ketino ir ateityje jiems parodyti, koks yra tvirtas. Jis turėjo savų planų.

Kadangi dailidės iš parapijos jau kuris kartas jam vis žadėjo ateiti ir dirbti, bet taip ir nepasirodė, Danielis nusisamdė du vyrus iš kaimyninės parapijos. Prieš tai pats supjaustė kamienus ir nuobliavo, abu dailidės uoliai stvėrėsi darbo, ir per kelias savaites iškilo naujas kambarys ir nauja kamara, pakankamai geri, gražūs ir balti, turėsią tarnauti jam visą gyvenimą. Abejas duris bei tris langus vyrai turėjo

sumeistrauti namuose ir žiemą rogėmis užvežti į kalną. Viskas vyko taip, kaip jis norėjo. O, kiekvienas dalykas buvo savaip svarbus ir prasmingas, viskas klostėsi gerai, vasarą apsiveršiavo karvė, tad dabar jis turėjo jau tris galvijus. O kaip arklys? Na ką gi, kai turės keturias karves, tada pradės galvoti ir apie arklį, o kol kas jis pats buvo geras darbo arklys.

Kai kuriose šienaujamose kalnų pievose teko daug triūsti, bet tas darbas turėjo atsipirkti; ten buvo pelkių, siaubingai klampių, bet dirva čia itin gera, tetrūko tik sudėtingų nusausinimo įrenginių. Danielis dirbo.

2

Krovinys paskui krovinį, ir taip visą žiemą, karavanai su nešuliais, siuntomis sanatorijos statybai. Teko pasitelkti visus parapijos arklius, daugelis netgi pirko arklius darbams, o pasibaigus žiemai bei nustojus gabent krovinius, vėl pardavė.

Kai kurie parapijiečiai nepritarė šiam nepaprastam sujudimui, bet tai buvo žmonės, kurie nieko neišmanė. Iš kur jie galėjo žinoti, ko reikia, kad iškiltų tokie rūmai? Rąstai ir lentos, cementas, vinys, o dar įvairiausi vamzdžiai, įvairiausi dažai, čerpės stogui? Vien pagrindiniame pastate du šimtai langų, o be jo, dar iškilo penki didesni ir mažesni namai: vien stiklo langams kiek prireikė! O kur dar penkiasdešimt krosnių; kiek visko vien joms suvežti reikėjo? O apstatymas? Įvairiausių rūšių baldai, kilimai, šviestuvai, patalynė, apmušalai, stalo įrankiai, stiklo dirbiniai, tūkstančiai daiktų, daug tūkstančių. Pagaliau reikėjo maisto produktų; šiuos statinėse bei dėžėse atgabeno naujas karavanas, jame žengė ir galvijai, tvartuose įsikūrė karvės, avys bei paukščiai. Dabar tetrūko tik svečių, pacientų, bet po atidarymo iškilmių pasirodė ir šie.

Tačiau kiek reikėjo įdėti lėšų, kol visa buvo užbaigta, rūmai ir visas jų turtas, kiti namai, vadinamieji fligeliai, be to, terasos ir keliai aplinkui! Ne vienas išsižiojo iš nuostabos, vien pagalvojęs apie visus tuos turtus. Tačiau išlaidos statytojų nebaugino, šis sumanymas turėjo tvirtą pagrindą: tūks-

tantis akcijų, kiekviena po du šimtus kronų, sudarė visą įmokėtą kapitalą, visuotinis susirinkimas bei įstatai. Nieko netrūko šiai tobulybei, ir kai susirinko visas aptarnaujantis personalas, pasirodė pirmieji svečiai, tada visi ratai ėmė suktis, jie sukosi vis greityn, o, taip greitai, kad tiesiog švytėjo, kad tapo panašūs į įsistebeilijusias akis, taip sparčiai jie sukosi. Sekmadieniais ateidavo žmonės iš parapijos, apsidairydavo ir iš nuostabos teįstengė tik tylom stovėti ir spoksoti, jie ne viską suprato, jų suvokimo masteliai buvo kitokie. Dar niekada jie nebuvo regėję ant gyvenamo namo stogo tokių baisių drakonų, nebuvo matę tiek daug kolonų vienoje vietoje, ir nuo tų kolonų viena virš kitos kilo galerijos ligi pat pastogės. O viršuje, ant aukščiausiojo kraigo, į dangų smigo maža smailė su žėrinčiu it sidabras stiklo rutuliu ant galo. Apskritai šie namai valstiečiams atrodė tarsi sapnas, šios galerijos, remiamos kolonų lyg adatų ir primenančios jiems žaidimą degtukais, buvo besvorės, neturėjo nei tikrojo veido, nei charakterio. Ak, tie valstiečiai! Jie atsiguldavo ant pilvų žolėje, įsivaizduodami, kad visa, ką mato, tėra tik sapnas: juk negalima buvo patikėti, kad šie namai čia išties stovės? Argi įmanoma, kad namai šitaip išaugtų iš žemės, būtų įrengti ir stovėtų, lyg niekur nieko? Jie tiesiog badė valstiečiams akis. Virš tvarto kilo didelis kupolas, bet be bažnyčios varpo, šiaurietiško stiliaus pastatas ant polių turėjo bokštelį, bet jame taip pat nekabojo varpas pietų kviesti. Tikriausiai pagal projektą tiems varpams derėjo būti ir juos atgabens vėliau? Ak, tačiau vėliau jau nieko nežadama atgabenti, statyboms ir taip išleista daugiau pinigų nei skirta, kaip jiems teko girdėti, tačiau tai vėlgi nebuvo itin svarbu, nes Torahuso sanatorija įstengė apmokėti kai kurias vėliau atėjusių sąskaitų.

Bet kai parapijiečiai taip gulėjo ant pilvų žolėje ir spoksojo, jiems beveik susidarė įspūdis, kad ir žmonės, vaikščiojantys takais aplink namus, taip pat netikri. Dieve maloningasai, daugelis jų atrodė tarsi šešėliai, tarp jų vargu ar galėjai pamatyti bent vieną sveiką: čia galėjai aptikti vyrų mėlynomis nosimis, nors buvo visai nešalta, kita vertus, vaikai lakstė plikomis blauzdomis, nors nebuvo pakankamai šilta. Ką visa tai reiškė? Čia vaikščiojančios damos isteriškai spiegdavo, pamačiusios ant rankovės skruzdę.

Ak, bet žmonių tikrai pakako, tų tai netrūko. Jie vaikštinėjo aplinkui, jie kalbėjosi, vilkėjo puošnius drabužius, kai kas jų taip kosėjo, kad iš tolo buvo girdėti. Kiti buvo liesi it vaiduokliai, fiziniai pratimai jiems uždrausti, jie turėjo tyliai sėdėti saulės atokaitoje, kiti savotiška mašina sunkiai kilo į kalną, tai buvo vadinama „jėgų išmėginimu" ir skirta norintiems sulieseti. Vienas skundėsi tuo, kitas kitkuo, tačiau Dievas išdalijo kiekvienam po negalią. Sunkiausia buvo nervų ligoniams, šie sirgo visomis ligomis, kokių tik pasitaiko tarp dangaus ir žemės, iš karto, ir su jais tekdavo kalbėti kaip su vaikais. Tarkim, ponia Ruben, tokia stora, kad vos įstengė prasisprausti pro duris į savo kambarį, nė kiek nesupykdavo, jei kas jos apkūnumą pavadindavo normaliu, ji netgi tvirtindavo nesanti ypač stora – ne, tokiais atvejais ji tik draugiškai nusijuokdavo; bet jeigu gydytojas suabejodavo jos nemiga arba pasišaipydavo iš jos nervų, ji įsiusdavo, jos akys užsiplieksdavo. Kartą, eidamas pro šalį, daktaras pasakė: Tiesiog nuostabu, kaip jūs pailsėjote, ponia Ruben. Jūs beveik jau sveika! Ponia Ruben nieko neatsakė, tik nusispjovė daktarui pavymui ir nuėjo savo keliu.

Beje, būta ir daugiau tokių, kurie spjaudė jam įkandin, kurie nežinia kodėl šį žmogų niekino. Jis buvo vėjavaikis. Kone visoms ligoms gydyti skirdavo lašus ir medikamentus, nors negalėjo nežinoti, kad tai nepadės. Šitaip darė tikriausiai todėl, kad pasirodytų paslaugus bei malonus, pasiruošęs patenkinti savo pacientų pageidavimus. Kadangi jis buvo tas žmogus, kuris kartu su advokatu Robertsonu privertė tarsi iš po žemių išdygti visą Torahuso sanatoriją, galima buvo tikėtis jį elgsiantis oriai bei išdidžiai; bet ne, jis jau iš tolo šaukdavo: Labą rytą! – ir nukėlęs skrybėlę taip žemai nusilenkdavo, tarytum plevėsuojančia jos plunksna norėtų pašluoti žemę. Ir nederėtų manyti, kad taip jis ketindavo ką nors paerzinti, iš tikrųjų taip familiariai jis reikšdavo draugiškumą. Daugelis, jau iš tolo jį pamatę, pasukdavo į šalį, kad išvengtų šio įkyraus mandagumo, bet tai negelbėjo, daktaras šaukdavo jiems iš paskos. Be to, jis labai troško būti sąmojingas, norėjo subtiliai, neužgaudamas juokauti, nors iš tiesų visi jo pokštai būdavo nevykę: ne, jis tebuvo doras valstiečio vaikas, ragavęs mokslo. Bet, be jokios abejonės, jo ketinimai buvo kuo geriausi, tai rodė jo rūpinimasis pacientais. Kas kitas sugebėtų tapti tokiu širdingu visų čia esančių draugu, jei ne jis! Dažnai jis net persistengdavo, menkindavo save, kad įtiktų kitiems, norėdamas kitus pamaloninti, jis netgi galėjo užmiršti esąs gydytojas ir, tarkim, pasakyti: Pone Bertelsenai, jūsų išsilavinimas bei inteligencija padėtų jums šią negalią įveikti greičiau, jei imtumėtės masažo, o ne manųjų lašelių. Argi gali šitai pasakęs gydytojas neprarasti autoriteto? Baigėsi tuo, kad ponas Bertelsenas, kuris tikėjo lašelių galia, nustojo tikėti gydytoju. Daktaro Ėjeno klaida buvo ta, kad užuot paslaptingai tylėjęs, jis pernelyg daug kalbėjo: daktaras tu-

rėtų sukelti baimingą pagarbą, jo elgesys privalo rodyti, kad jis sugeba šį tą daugiau negu Tėve mūsų, o ką gi liudijo daktaro Ėjeno elgesys!

Kartą iš miško parskubėjo ponas ir dama, vyriškis buvo ponas Bertelsenas, o moteris – panelė Elingsen, daili, aukšta dama, kuri jautėsi šiek tiek nuvarginta darbo telegrafe. Taigi ši pora atskubėjo ir ėmė ieškoti daktaro. Ponas Bertelsenas kiek nepatenkintas niurnėjo: Kai tikrai reikia daktaro, jo niekur negali rasti! Atrodė, kad Bertelsenui reikia skubios pagalbos, jis laikė prispaudęs prie veido nosinę, kartkartėm dejavo ir, akivaizdu, buvo išsigandęs. Jam įgėlė skruzdėlė! – kažkas pašaipiai tarė. Kai ponas Bertelsenas pagaliau surado daktarą, paaiškėjo, kad jam ne skruzdėlė įgėlė, tai buvo skrybėlės smeigtukas, kuris įdūrė jam į skruostą, panelės Elingsen skrybėlės smeigtukas! Atvejis atrodė esąs pavojingas, kone mirtinas, sutinęs skruostas dukart tiek išsipūtė, panelė apimta nevilties. Ak, tai kraujo užkrėtimas! – aimanavo ji.

Leiskite pažiūrėti! pasakė daktaras. Sakote, skrybėlės smeigtukas? Niekai, tada praeis!

Ne, tai tikrai kraujo užkrėtimas, tvirtino dama.

Užuot nutaisęs paslaptingą miną ir bėgęs į vaistinę rūgšties, teptuko ir vatos, daktaras tik pasijuokė iš visos tos istorijos ir pasakė pacientui: Nueikite apačion prie upelio, pone Bertelsenai, ir nuplaukite savo skruostą šaltu vandeniu. Nors galite to ir nedaryti, po dienos patinimas išnyks savaime.

Tai jau tikrai atrodė lengvabūdiška. Ponas Bertelsenas jautėsi apviltas ir nenorėjo pripažinti, kad be reikalo baiminosi; jis paklausė: Ar tai visai neįmanoma, kad būtų kraujo užkrėtimas? Jeigu taip ištino? Aš turiu galvoje adatos smaigalį...

Visiškai neįmanoma! Ir dabar jau daktaras nebetvėrė savo kailyje, tad, norėdamas pašmaikštauti, pasakė: Aš netikiu, panele Elingsen, kad jūs turėtumėt ką nors nuodinga, į jus pažiūrėjus, taip neatrodo.

Gal jam dar viskas būtų pasibaigę geruoju, jei būtų jau ir nutilęs, bet jį nenumaldomai traukė lėkštai pajuokauti, tad skrybėlės smeigtuką pavadino panelės Elingsen paleista Amūro strėle. Vis labiau nepakenčiama darėsi tai klausyti, ir ponas Bertelsenas, kreipdamasis į savo damą, tarė: Aš vis dėlto noriu pasitepti boro tirpalu.

Ne, to visiškai nereikia, pasakė daktaras. Jis pradėjo aiškinti šį atvejį: kad ir kaip būtų, skruostas sutino dėl to, kad kraujas sutekėjo po pat oda. Šiek tiek atsivėrus skylutei, kraujas ištekėtų ir patinimas atslūgtų, bet kai skylutė užaks, kraujas ir vėl sutekės į poodį. Palikite skruostą ramybėje, pasakė jis, ir kraujas nuslūgs savaime.

Tauškalai, tauškalai. Nieko kita, vien tauškalai.

Ar jau eisime? – paklausė ponas Bertelsenas savo damą.

Ir tada daktaras dar labiau pakenkė savo autoritetui, nes nueinančiai porai šūktelėjo: Beje, jūs galite pavartoti boro tirpalą, iš tikrųjų. Boro tirpalo kompresai jums tikrai padės.

Ar girdėjo kas nors ką nors panašaus! – pasakė ponas Bertelsenas savo damai ir sušnypštė.

Ponas Bertelsenas buvo nepatenkintas pats savimi ir visa ta istorija. Jis gerai girdėjo, kaip pašaipūnai sakė, neva jam skruzdėlė įgėlusi, bet tai jie darė tikrai iš pavydo, nes jis buvo turtingas jaunas vyras iš įmonės „Bertelsenas ir sūnus", prekiaujančios mišku, šauniausias ponas čia, sanatorijoje, tikras liūtas, kuriam, savaime suprantama, atiteko ir dailiausia dama. Besišaipantys to pakeisti negalėjo, jo niekas negalėjo paveikti! Iš tikrųjų ir patys pašaipūnai čia pa-

teko per jo malonę; užtektų jam mostelėti – ir visa draugija išsibėgiotų. Bet jis nemostelėjo, jis nusprendė apsimesti, lyg nieko nebūtų pastebėjęs.

Pono Bertelseno padėtis sanatorijoje nebuvo jokia paslaptis, jis ir pats nieko neslėpė, tad tokioje vietoje, kur nėra daugiau ką veikti, kaip tik skleisti vieniems apie kitus paskalas, apie jį buvo pakankamai daug žinoma. Atrodė, iš pavydžių pašaipūnų galima būtų tikėtis dėkingumo už tai, kad jis buvo korektiškas, atlaidus jiems, bet ne. Tik pagalvokit, smulkmeniškai priekabiavo jie, ko tas Bertelsenas ieškojo prie pat panelės Elingsen skrybėlės smeigtuko? Galas žino, ko jam ten prireikė? Jeigu rankon, taip, tai dar galima būtų suprasti, jos skrybėlė galbūt pakibo miške tarp šakų; bet skruostan? Tfu, velniai rautų, koks atgrasus tipas! Nepadės jam nė tai, kad puikuojasi aštriais kelnių kantais bei baltais getrais, ir tai, kad gyvena geriausiame sanatorijos kambaryje, visa tai tik dėl to, kad jo tėvas stambus prekeivis mišku, o jis pats tėra tik dabita, nieko nenutuokiantis apie verslą.

Na, vis dėlto jis priimtas į įmonę, pastebėjo vienas jų.

O jeigu ir taip, tai kas? – klausė kiti ir žvelgė į jį įtūžę.

Aš tik šiaip pasakiau. Jis vis dėlto yra įmonės dalininkas.

Taip, na ir kas? – vėl klausė jie. Kai senis mirs, tai jam atiteks *visos* lentos! Jie niekaip čia negalėjo įžvelgti sąsajų su tuo, ką aptarinėjo.

Tačiau tas, kuris taip paprieštaravo pašaipūnams, galbūt turėjo savo nuomonę ir kartu savų minčių, Dievas žino. Tai buvo jaunas vyras, skambinęs pianinu, Ejdė, vardu Selmeris, taigi Selmeris Ejdė, tikrai mielas vaikinas, bet pamėlusia oda ir toks laibas, kad rodėsi, jog vėjas lengvai jį nupūstų. Kai jis sėdėdavo prie pianino, atsukęs kitiems siau-

rą nugarą, atrodydavo, kad tai ligotas žmogus. Tačiau kai imdavo groti, taip pasikeisdavo, kad vargiai begalėtum jį atpažinti. Jis tapo nepakeičiamas, tiesiog būtinas, nes vakarais pacientai susirinkdavo salone ir pageidaudavo klausytis muzikos. Ponia Ruben prašydavo Čaikovskio, ir jis grojo, panelė d'Espar pageidavo Sibelijaus, ir jis grojo. Jis išpildydavo visų pacientų prašymus ir todėl pragyvenimas sanatorijoje jam kainavo perpus pigiau.

Toji panelė d'Espar tik visai neseniai atvyko, per savo atostogas; ji nebuvo jokia ligonė, o tik gyva, linksma rudų akių dama su duobutėmis skruostuose. Ko jai čia reikėjo? Buvo kalbama, kad jos šeima mačiusi ir geresnių dienų, tačiau dabar nusmuko ir nieko nebedomina. Galima spėti taip ir buvus. Tikriausiai atvykėliui, kartą pasirodžiusiam šioje šalyje, kur visa, kas svetima, vertinama labiau nei tai, kas tautiška, pakako vien vizitinės kortelės ir joje įrašyto vardo, kad užsitikrintų neblogą padėtį. Apie mistiškąjį poną d'Esparą buvo žinoma tik tiek, kad jis sugebėjo iškilti kaip prancūzų kalbos mokytojas, jam atsivėrė respektabilių namų durys, jis tapo žinomas, neblogai uždirbdavo, jį gerbė vien už tai, kad buvo užsienietis. Po kurio laiko jis susižadėjo, visa galėjo susiklostyti sėkmingai, ir jis būtų vedęs, tik visa bėda, užprotestavo jo žmona, palikta tėvynėje, ir tada jam beliko pradingti.

Toks buvo protėvis.

O jo nuotakai norvegei teko susitaikyt su nešlove ir tuo, kad jos stuomuo vis storėjo: ji rengėsi tapti motina.

Gimė mergaitė, d'Espar numeris du; ji teisėtai paveldėjo pavardę, ir tai visas jos šauniojo tėvo palikimas, vien pavardė. Jos motinai teko nusileisti trimis pakopomis žemiau, kad apskritai ištekėtų, bet, ak, mažoji Julija d'Espar gavo

šią pavardę, pakylėjančią ją keliomis pakopomis aukščiau. Ji turi tarnybą vienoje Kristianijos kontorų, nes jos pavardė d'Espar, ji buvo išvykusi svetur ir išmoko prancūziškai. Ji išmano ne itin daug, jos norvegų kalba ne itin turtinga, be atspalvių, kaip įprasta viduriniajai klasei, ji dainuoja neką geriau už kitus, ji nesimokė namų ruošos, nesugeba atlikti jokio kasdienio darbo, net palaidinės pasisiūti nemoka, bet ji gali spausdinti mašinėle ir išmano prancūzų kalbą.

Vargšė Julija d'Espar!

Bet ji tokia dailutė, rudakė ir guvi, galimas dalykas, kad ji stengiasi atrodyti kiek karštesnė, negu yra iš tikrųjų; kaipgi kitaip ji parodys, kokiai tautai atstovauja! Ji – prancūzė, ir ne šiaip prancūzė, o pietietė iš prigimties, ir nors jos gimimas ne visai teisėtas, vis dėlto ji yra meilės vaikas. Laimingoji Julija d'Espar! Štai kaip keistai kartais gali atsitikti. Pačią pirmą dieną, vos apsigyveno sanatorijoje, ji tapo svarbiu asmeniu, panelė Elingsen nustojo buvusi vieninteliu perlu, vienintele perline višta Torahuse.

Panelė d'Espar gerokai išsiskyrė iš kitų, prie stalo ji galėjo pareikšti, ką mananti apie salotas, mat jos ne tokios kaip Prancūzijoje, o, tai didžiulis skirtumas! Damos, susėdusios klausytis muzikos, leisdavo pianistui savo nuožiūra pasirinkti, ką gros, arba jos pritardavo ponios Ruben prašymams pagroti Čaikovskį, nes ji buvo nervinga ir turtinga. Tačiau panelė d'Espar pageidavo Sibelijaus, nors ir buvo sveika bei neturtinga. Velnio mergiotė, bet kodėl jai taip patinka Sibelijus! Ar ne geriau būtų, jei paprašytume poną Selmerį Ejdę groti tai, kas jam mieliau? – paklausė sena surukusi panelė. Taip, taip, pritarė kitos. Jos pusbalsiu tebeplepėjo apie tai. Betgi visi suprato, kodėl panelė d'Espar paprašė Sibelijaus: todėl, kad sėdėjo ant sofos šalia savo

gerbėjo suomio, aristokrato iš senos Flemingų šeimos – jam ji ir norėjo įtikti.

Patrakusi mergiotė, toji d'Espar! Pasibaigus muzikavimui, ligoniams privalu eiti gulti, tačiau panelė d'Espar išėjo pasivaikščioti. Ir išėjo ne viena, pasikvietė dar ir suomį Flemingą, kuriam dėl to, kad sirgo tuberkulioze, buvo uždrausta kvėpuoti šaltu vakaro oru. Jie nuėjo prie orų rodyklės, iškabinamos dėžėje su stiklinėmis durelėmis. Jeigu tamsoje gerai įžiūrėjo, ten buvo trikampis: sausas oras.

Taip, bet vis dėlto šalta, tarė ponas Flemingas ir pasistatė švarko apykaklę.

Panelės nuomone, tereikėjo tik truputį greičiau paėjėti. Ji pati buvo gana lengvai apsirengusi ir visai neprisidengusi kaklo.

Bet ponas Flemingas paklausė, ar koridoriuje kabąs plakatas neragina svečių dešimtą valandą būti lovose.

Taip, tai teisybė, plakatų, nurodinėjančių, kaip elgtis, čia pilna.

Tada ponas Flemingas nusijuokė ir tarė, kad ji einanti taip greitai, jog jis galą gausiąs. Jis sunkiai alsavo, prispaudęs ranką prie krūtinės, ir tyliai kosčiojo.

Jie atsisėdo ir atsikvėpė.

Tai taip pat vienas uždraustų dalykų, paaiškino jis.

Nejaugi tai irgi?

Žinoma, jis negalįs taip greitai vaikščioti, nes tuomet pradeda kosėti, bet lygiai taip pat jam neleidžiama atsisėsti bei pailsėti.

Viskas uždrausta, tarė ji lyg sau. Po to paaiškino, kad plakatas koridoriuje pakabintas tik nemigos kankinamiems seniams. Jiems, jauniems, jis nėra skirtas.

Ji pakilo, ir jie nuėjo toliau. Patraukė Torahuso kalnų trobelės link, galiausiai priėjo nedidelį Danielio ūkį ir išvydo mažus namelius. Čia buvo visiška ramybė, nelojo šuo, nekilo dūmai iš kamino, žmonės tikriausiai miegojo, gyvuliai tvarte taip pat.

Net ir čia gyvena žmonės! – nustebusi mąsliai tarė panelė.

Taip, ir kas žino, gal gyvendami čia netgi jaučiasi laimingi, samprotavo ponas Flemingas.

Prietemoje panelė ėjo toliau, kad geriau viską apžiūrėtų: nedažytos rąstų sienos, langai be užuolaidų, namai dengti velėnomis. Kodėl bent jau naujajame kambaryje nepasikabino baltų užuolaidų? Nors pažiūrėti ši trilangė visai daili. Ši žmonių padermė nemoka susikurti jaukumo.

Čia vis dėlto savotiškai jauku, paprieštaravo ponas Flemingas. Vienas Dievas težino, gal tai ir yra patikimiausia: jaukumas, atsirandąs dėl kuklių poreikių.

Jie kalbėjosi apie tai grįždami į namus. Ponas Flemingas buvo ramus ir švelnus ir, kaip ligonis, kurio liga tik prasideda, neturėjo jokių iliuzijų; ilgainiui tokie žmonės kiek sustiprėja ir pradeda priešintis mirčiai, tačiau pirmojoje ligos stadijoje visai praranda ryžtą ir jaučiasi likimo sužlugdyti. Kad bent kiek pralinksmintų jį, panelė paprašė papasakoti apie namus, apie didelį ūkį Suomijoje, tiesiog dvarą su akmeniniais rūmais ir ištisas mylias besidriekiančiais miškais bei laukais. Jie grįžo prieš vidurnaktį, kelias buvo tolimas, ponas Flemingas kaskart vis kosčiojo. Duris rado užrakintas, bet ponas Flemingas tyliai pabeldė deimantiniu žiedu į stiklą, ir juos įsileido.

Niekas nieko taip ir nebūtų pastebėjęs, ir jiems nebūtų prireikę trikdyti nemigos kamuojamų senių, bet panelė d'Espar žūtbūt panoro pasiimti knygą, kurią buvo palikusi

salone ar dar kur. Ji pradėjo varstyti girgždančias duris, rado savo knygą, bet ne tą, kurios ieškojo, todėl turėjo vėl eiti, rado dar vieną, bet ir vėl ne tą, tad turėjo grįžti ir pasitenkinti pirmąja knyga.

Ak, tos panelės d'Espar knygos, jos likdavo gulėti ten, kur ji paskutinį kartą sėdėjo ir skaitė, tai buvo vien prancūziškos knygos, romanai, brošiūros, spausdintos ant pigaus geltono popieriaus. Visa ši vidutinio lygio literatūrinė produkcija buvo svarbiausia panelės bagažo dalis, per knygas jis tapo gerokai sunkesnis, tik per jas vežėjas gavo trūkį, keldamas lagaminą. Kiekvienoje knygoje buvo įrašytas panelės vardas, Julija d'Espar, kad visiems būtų aišku, kas sanatorijoje supranta prancūziškai. Jie pašaipiai klausinėdavo, ar ji skaitanti kelias knygas iš karto, kad jų tiek daug pridėlioja visur. Ne, to ji nedaranti. Ir ji pasakė norvegiškai: Bet aš pamaniau, gal kas norės pasiskolinti prancūzišką knygą; ji mielai paskolintų. – Aš dar neperskaičiau nė dvidešimtosios dalies mūsų norvegiškų knygų, išgirdo atsakymą. – Ne, kas gali skaityti norvegiškas! – atkirto panelė d'Espar.

Nors tai ir kvaila, bet daugelį panelė erzino; ji buvo tokia užsienietiška ir pranaši, visiškai nepaisė aplinkybių. Senyvos pastorių dukterys buvo įsitikinusios, kad pakanka tikėti Dievą ir padoriai apsirengus pasirodyti žmonėse, bet ne, to nepakako. Jos neklajojo naktimis ir nevarstė durų, o panelė d'Espar tai darė. Rytą jos pasiskundė inspektoriui, inspektorius išdėstė skundus ūkvedei, šioji nuėjo pas daktarą. Taip, daktaras visiškai pritarė jai, netvarkai reikia padaryti galą. Jis, kaip įprasta, į šį reikalą pažiūrėjo lengvabūdiškai, pajuokavo su senutėmis ir pagyrė jas, kad Torahuse, kad ir kas būtų, jos vis dėlto atsigavusios, o panelei d'Espar pagrūmojo smilium, taip ją tik prajuokindamas. O, su ja

nebuvo lengva, ji žinojo, kaip elgtis su vyrais. Galiausiai jis nuėjo pas poną Flemingą, šiaip ar taip, žmogus, sergantis tuberkulioze, naktį turėtų gulėti lovoje.

Geriau jūs eitumėt pasivaikščioti dieną, pasakė daktaras ponui Flemingui.

Taip.

Dieną, kai šviečia saulė.

Ak taip, žinoma, bet kam visa tai, kodėl man leidžiama taip ilgai spurdėti? – paklausė ponas Flemingas, išblyškęs nuo ryto vėsos ir iš liūdesio. Tik pažiūrėkite į mano nagus, kaip jie pamėlę!

Nagai? Nekreipkite dėmesio! Geriau eitumėt pažvejoti upėtakių čia kalnuose, tvenkiny.

Saulei šviečiant upėtakiai nekimba.

Kimba, kimba, ant musės. Yra žmonių, žvejojančių ant musės, pavyzdžiui, Danielis iš kalnų trobelės. Mes jau kaip nors rasime keletą gerų vietelių. Aš eisiu su jumis.

Klausykite, pone daktare, šiandien aš vėl apžiūrėjau savo krūtinės ląstą: kairioji pusė įdubusi.

Cha cha, nusijuokė daktaras. Nėra tokio žmogaus, kurio krūtinės ląstos abi pusės būtų vienodos, nėra nė vieno! Ne, tik jau jūs dėl to nesikrimskite. Jūs juk nespjaudote kraujais?

Giliai įdubusi, pakartojo ponas Flemingas. Be to, aš naktimis prakaituoju.

Bet juk nespjaudote kraujais?

Tačiau aš kosčiu. Ir šiąnakt kosėjau, kai buvau lauke.

Na, matote! – sušuko daktaras. Ar dėl to kalta panelė d'Espar?

Ne, ne, jokiu būdu, aš pats to norėjau, man patinka jos draugija.

Puiku, mėgaukitės ta draugija, kiek širdis geidžia, bet dieną.

Jeigu jau paminėjote panelę d'Espar, kalbėjo ponas Flemingas, tai pasakysiu, kad esu labai dėkingas už jos bendravimą su manimi. Ji tokia žvali ir drąsi, man ji tikra atrama. Mes apie daug ką kalbamės, aš pasakoju jai apie savo namus.

Paklausykite, tarė daktaras, norėdamas užbaigti pokalbį, jūs gulsite dešimtą valandą vakaro ir pasveiksite.

Pasveiksiu? – pakartojo ponas Flemingas, nepatikliai šyptelėjęs.

Pasveiksite, tvirtai pasakė daktaras ir linktelėjo. O dabar aš jums duosiu lašelių nuo kosulio.

Pono Flemingo akyse sužibo viltis, jo lūpos virpėjo, kai jis klausė: Negi jūs iš tikrųjų tikite, kad aš pasveiksiu?

Daktaras pervėrė jį žvilgsniu: jūs nepasveiksite? Ar jums galvoje negera?

Tai būtų pernelyg nuostabu – pernelyg nuostabu...

Taigi, o dabar eikite su manimi ir gausite savo lašų.

Jiems beeinant, ponas Flemingas kone įtikėjo daktaro žodžiais, kad jis galbūt vėl pasveiksiąs. Ne, aš dabar tikrai nespjaudau kraujais, kalbėjo jis, jūs visiškai teisus. Nuo ko tai galėtų priklausyti? Prieš mėnesį aš spjaudžiau kraujais, ne taip jau gausiai, keletą kartų, bet juk mumyse yra ne vienas litras kraujo, tai argi taip svarbu tas kartas! O nuo tada, kai atvykau čionai, daugiau nebespjaudau. Ar jūs tikite, kad tai praėjo?

Daktaras sustabdė poną Flemingą, paprašė jį tiesiog pastovėti ir pažvelgti jam į akis. Jis atsiminė gydytojo priedermę arba panoro padaryti stiprų įspūdį. Staiga jis smagiai nusijuokė ir pasakė: jūs, taip tvirtai sudėtas žmogus, milžinas, senos atsparios giminės atstovas! Nepažįstu kito žmo-

gaus, kurį gamta taip dosniai būtų apdovanojusi. Mums tereikia užtinkuoti jūsų kairiojo plaučio viršūnėlę, ir tada jūs vėl būsit sveikas.

Ponas Flemingas šypsojosi iš nuostabos ir dėkingumo. Dėkui, dėkui, kartojo jis.

Bet jokių naktinių pasivaikščiojimų žvarbiu oru, atminkit!

Ir jie nuėjo lašų.

Taip, nenuginčysi, ponas Flemingas gamtos buvo dosniai apdovanotas, bet, atrodė, gamta sulaužė savo žodį, netesėjo jam duotų pažadų. Liūdna buvo matyti jauną vyrą taip vystant. Daktaro paguoda, taip jam reikalinga, jį padrąsino, ir visą dieną jo nuotaika buvo geresnė. Tai būtų pokštas, jei jam pavyktų pergudrauti likimą, iš tikrųjų puikiausias pokštas! Jis sėdo prie stalo ir parašė džiugų laišką į namus: Nuostabi vieta tas Torahusas Norvegijoje, ligoniai čia sveiksta vienas po kito. Čia esąs ir daktaras, gerai išmanantis savo darbą, kokių lašų nuo kosulio jis duoda, koks pasitikėjimas, kiek žinių sukaupęs! – rašė jis.

Kai ponas Flemingas vakare ruošėsi poilsio, jo krūtinės ląsta, akivaizdu, atrodė dar labiau įdubusi; kaži kodėl? Ar ši plaučių liga tokia rimta? Jis apžiūrinėjo save veidrodyje, bandė numatuoti iš akies, prispaudė dešiniąją pusę, kad sulygintų su kairiąja, bet kairioji kaip buvo, taip ir liko labiau įdubusi. Tai nebuvo kažkas ypatinga, visai nedidelis įdubimas žemėliau plaučio viršūnėlės, bet to pakako, kad poną Flemingą vėl apimtų neviltis. Jis atsigulė, bet vis mąstė ir ilgai negalėjo užmigti. Jam dingtelėjo puiki mintis, kad panelė d'Espar jį tikrai išgydytų, jei tik būtų daktarė; jam tereikėtų ją vesti, ir tada jis, be abejo, pasveiktų! Mintys vedė jį vis tolyn ir, kaip paprastai, atsigulus vis labiau kaitino jį, tapdavo vis pavojingesnės, vis nedoresnės, nebe-

pakenčiamos; jis valandų valandas vartėsi lovoje, kol pagaliau užmigo. Kai naktį pabudo, buvo šlapias nuo prakaito.

Išaušo rytas. Gal jis buvo vienas tų padarų, kurie, vos praplėšę akis, tuoj prajunka ir uždainuoja? Ne, ne, tam nebuvo jokios dingsties! Jis droviai atsisėdo prie stalo pusryčiauti, nėmaž nejausdamas apetito. Pažiūrėjo į panelės d'Espar lėkštę, ji dar nepusryčiavo. Ko jam reikėjo iš jos? Nieko, tiesiog panelė jį išklausydavo, nepraeidavo abejingai pro šalį, neleisdavo jam pasilikti akis į akį su savo paties mintimis, ji buvo graži ir sveika, tiesiog nuostabi. Kai ji pasirodė, jis jau buvo pavargęs nuo minčių apie ją ir pasisveikino nenoromis.

Ar jis gerai miegojęs, paklausė ji.

Jis tik papurtė galvą.

Mes eisime truputį pasivaikščioti, pasakė ji.

3

Torahuso sanatorijoje gyvenimas ėjo įprasta vaga. Gal ne viskas vyko taip, kaip įsivaizduota, glotniai ir pakiliai, gaunant pelno iš įdėtų pinigų, bet pradžioje to ir nereikėjo tikėtis, taip bus vėliau. Administracijos norai buvo kuo geriausi, daktaras kuo nuoširdžiausiai rūpinosi visų gerove, ūkvedė buvo dama, turinti ekonomės bei ligonių slaugos patirties, inspektoriaus pareigas ėjo senas jūreivis, šaunuolis, nepraleidžiantis nė vieno lošimo kortomis ir net išlenkiantis su svečiais stikliuką, jei to prireikdavo jų nuotaikai pakelti.

O dar advokatas Robertsonas, kuris, kaip ir daktaras, buvo atsakingas už viską: taip, jis pakildavo į Torahusą apžiūrėti įstaigos, patikrinti knygų, nes buvo vyriausiasis vadovas. Šviesaus proto, ypatingas žmogus, jis pirmas pasisveikindavo su aptarnaujančiu personalu, nors buvo jų viršininkas, nesipuikavo prieš svečius, sutikęs kurį, pasitraukdavo į šalį, o damoms atidarydavo duris.

Šį kartą jis atvyko į sanatoriją lydimas puikios draugijos – ministro anglo žmonos ir jos tarnaitės norvegės. Advokatas Robertsonas žemai nusilenkė, paskyrė kambarį, padavėjams prigrasė ir pats visaip stengėsi įtikti ministro žmonai. O ši tokį paslaugumą įvertino kaip savaime suprantamą dalyką, vis dėlto padėkojo. Tai buvo pusamžė dama, išsiskyrusi su vyru, bet dar visų savo galimybių neišnaudojusi, tai rodė papudruotas veidas, suveržtas korsetas ir šypse-

na. Advokatas didžiavosi šia viešnia ir prašė ekonomės kuo labiausiai ja rūpintis, klausinėti norvegės tarnaitės, jos vertėjos, ar ponia ko nors nepageidaujanti. Ledi šiaip jau nebuvo ligonė, o tik rafinuota dama, sumaniusi pailsėti Norvegijos kalnuose ir, sprendžiant iš jos bagažo bei papuošalų, galinti sau leisti tokias išlaidas. Kad ir kaip būtų, advokatas Robertsonas pasikalbėjo apie ją ir su daktaru: šis turėtų ją globoti, ji būsianti lyg magnetas, pritrauksiantis į sanatoriją daug svečių; negana to, advokatas dar šį tą nuveikė, jis paliepė inspektoriui, kad šis, nusiėmęs skrybėlę, nepridengta galva stovėtų, kol ministro žmona įlipsianti į karietą. O inspektorius Svendsenas, tas šaunuolis, buvęs jūreivis, mokėjo miledi kalbą. *Very well!* – pasakė jis.

Tiek advokatas šį kartą teturėjo reikalų.

Bet tuo metu priėjo pianistas Selmeris Ejdė ir paklausė, gal galėtų prieš jam išvykstant tarti keletą žodžių. O, ponas advokatas gerai žinojo, ko Ejdė nori, vis dėlto pasakė: Labai prašau, pone Ejde!

Jie paėjėjo į šalį, ir pianistas išdėstė savo prašymą: tai buvo vis ta pati giesmelė, kad jis nematąs prasmės čia pasilikti, kad norįs ir turįs išvykti, kad bėgančios dienos ir savaitės, o jis vis dar ne Paryžiuje. Ar ponas advokatas ir šį kartą niekuo negalįs jam padėti?

Na taip, į Paryžių. Kartoju jums, aš tai suprantu. Ar čia nėra ko nors, į ką jūs galėtumėt kreiptis? Bet per vasarą būtinai kas nors atvyks, į tokią vietą kaip ši atvyksta pasiturintys žmonės, tuo galite neabejoti.

Aš jau galvojau apie poną Bertelseną, sako pianistas.

Ar kalbėjote su juo?

Ne. Tik buvo kilusi tokia mintis.

Taip, ką gi. Palaukite iki rudens, kokia nors išeitis vis vien atsiras, esu tuo įsitikinęs.

Ir nors atrodo, kad advokatas daug žino, tik nenori nieko sakyti, ponas Ejdė nekantraudamas pertraukia jį: Ne, iki rudens dar reikia keletą mėnesių laukti, o aš turiu išvykti dabar, laikas bėga.

Dabar? Ne, nedarykite to. Argi nežinote, kas ką tik atvyko? Anglė ledi, ministerienė. Ar jums neatrodo, kad tai publika, kuriai verta groti? Galima tikėtis, kad ji jumis susidomės.

Anglai nevertina muzikos, pabrėždamas pranašumą, sako ponas Ejdė.

Jūs taip manote? Na, gražu būtų, jei jūs kaip tik dabar, jai pasirodžius, užsimanytumėt išvykti. O kas, jeigu ji kaip tik pageidaus muzikos, o jūsų jau nebebus?

Yra čia keletas damų, galinčių barškinti pianinu.

Taip, bet jeigu susidariau teisingą įspūdį, ji pageidaus geros muzikos. Paklausykite, staiga taria advokatas, sutarkime taip: jūs liekate iki rudens, o tada vienas iš sanatorijos gyventojų duos jums stipendiją.

Kas? – kaipmat pagyvėjęs klausia pianistas.

Advokatas atsakė: Neturėčiau jums to sakyti. Bet pakalbėkite su ponu Bertelsenu. Jūs žinote, kas yra Bertelsenas, įmonė „Bertelsenas ir sūnus“, labai turtingas ir menui neabejingas žmogus. Perduokite jam linkėjimų ir pasakykite, kad šnekėjote su manimi.

Kaip čia reikėtų paaiškinti, kodėl advokatas Robertsonas derėjosi su tuo pianistu taip, lyg šis būtų tarnaitė, be kurios neįmanoma išsiversti? Jaunasis vyras ir pats turėjo pamanyti esąs ypatingas, vienintelis, su niekuo šioje žemėje nesulyginamas. Jis tapo reiklus, jo intonacijos stebėtinai familiarios, tarsi jam daug kartų kažkas būtų pažadėta, bet neišteséta. O advokatas viso to tarsi nepastebėjo. Gal kas ir vertė jį šitaip elgtis, vis dėlto tai nepaaiškėjo, nes advokatas netrukus išvažiavo.

O juk tikriausiai kažkas čia slypėjo, advokatas Robertsonas veikiausiai atsipirko tuščiomis frazėmis, išsisuko atsikalbinėdamas, kad tik nereikėtų ginčytis, net ir su sanatorijos muzikantu. Jis pats surado šį akiplėšą vaikinuką ir dabar norėjo išvengti nemalonumų, susijusių su naujomis paieškomis. Advokatas iš prigimties buvo ūkiškas, tiesus žmogus, gera linkintis bičiulis.

Kai jau sėdėjo karietoje, jis buvo dar kartą sugaišintas, nes turėjo padėti šį bei tą sutvarkyti: pasirūpinti svečių paštu, kad visuomet po ranka būtų laiškanešys su uniformine kepure; be to, reikėjo vėl sutvarkyti kėglių žaidimo aikštelę, kuri, įrengta drėgnoje žemėje, dabar jau visiškai nebetiko žaidimui. Dėl to jau buvo skųstasi.

Pagaliau advokatas iškeliavo.

Iš pradžių Torahuse tebuvo tik dvylika ar penkiolika svečių, tad didžioji valgyklos salė su ilgais stalais, skirtais aštuoniasdešimčiai asmenų, vis dar buvo nenaudojama. Jos prireiks vėliau. Dabar visi valgė damų salone, kuriame damų vargu ar galėjai aptikti, nes joms mielesnis buvo ponams skirtas rūkomasis. Jos mėgdavo ten sėdėti, ten gerdavo kavą, vartydavo laikraščius ir kosčiojo nuo dūmų. Miledi, kaip ją čia visi vadino, priešingai, laikėsi atokiau, o kadangi ji ir valgė ne tuo laiku, kaip visi, tai ją retokai tekdavo pamatyti. Pietaujama paprastai vidudienį, tačiau jai pietūs būdavo patiekiami aštuntą valandą vakaro, arbatą ji gerdavo kada tik užsimanydavo, o pagrindinis jos maistas buvo kumpis ir kiaušiniai su skrudinta duona.

Taip ir šurmuliavo čia gyvenantys dvylika ar penkiolika žmonių, aptarinėdavo tai, kas svarbiausia, ir pasakodavo vienas kitam apie savo ligas. O, ne veltui jie ryžosi pakvė-

puoti kalnų oru, kito pasirinkimo nebebuvo, jau prieš atvykdami čia jie išbandė visa, kas tik įmanoma. Vienas skundėsi, kad skauda skrandį, ir kiekvieną kartą valgydamas stverdavosi tablečių bei gydomosios druskos, kitą kamavo podagra, trečio veidas paženklintas žaizdų, ketvirtas spjaudė kraujais. Prieš eidamas į lauką, kiekvienas savotiškai pasipuošdavo; vieniems rūpesčių kėlė krūtinė, kitiems nugara, dar kitiems kojos, tad kiekvienas tam tikras kūno vietas apmuturiuodavo šerpėmis bei kailiais, kai kas ausis prisidengdavo juodomis nuo šalčio apsaugančiomis ausinėmis, kiti užsidėdavo mėlynus ar pilkus akinius. Visi gynėsi, nė vienas nenorėjo mirti.

Nors ne visai taip: vienas mirties norėjo. Jo nederėjo išleisti iš akių, nes jis buvo linkęs į savižudybę. Vaikinas, kartais žvalus ir sąmojingas, periodiškai užsisklęsdavo, tapdavo tylus bei mąslus. Daktaras buvo priverstas kartkartėm rimtai su juo pasikalbėti. Jam galbūt derėjo pasirinkti psichiatrijos gydyklą, tačiau jis turėjo pinigų ir galėjo susimokėti už gyvenimą čia. Beje, daktaras nebuvo linkęs tikėti, kad šis galėtų pakelti prieš save ranką.

Šis vyras niekuo negalėtų patraukti, jis buvo labai netobulas: plačių pečių, bet silpnų kojų, atrodė, lyg būtų pradėtas mokinio, nieko neišmanančio apie tai, ir tarnaitės. Jo pinigai – tai gautas palikimas. Svečiai vadino jį tik Savižudžiu, ne kitaip.

Kai daktaras imdavo su juo kalbėtis, jis mokėdavo atsikirsti. Pradžioje daktaras tikėjosi, kad lengvai, pokštaudamas susitvarkys su juo, kaip ir su bet kuriuo kitu pacientu, bet netrukus šią viltį teko prarasti.

Kaip nors pavyks, pasakė Savižudis ir linktelėjo.

Kas pavyks? – paklausė daktaras.

Na, aš galvoju apie kai ką. Man tai turės pasisekti, jei ne šiandien, tai rytoj.

Jūs kalbate apie savižudybę?

Taip, žinoma. Mes kalbame kaip tik apie tai. Turės pavykti.

Daktaras šyptelėjo ir paklausė: jūs manote, kad galėsite prie tos minties priprasti?

Savižudis ramiai atsakė, kad tai dalykas, apie kurį daktaras nieko nenutuokiąs. Aš ieškau tinkamos formos. Negaliu juk kur nors nueiti ir lyg niekur nieko nusižudyti.

Čia jūs visiškai teisus!

Savižudis pažvelgė į jį įtūžęs: Liaukitės, pone daktare! Nejaugi jūs, apdovanotas moteriškuoju protu, ketinate dalyvauti pokalbyje apie paslaptingus dalykus? Tai visai paprasta – užsinerti sau kilpą ant kaklo; bet ar kada pagalvojote, kad savižudybė gali išniekinti žmogžudystę?

Į šį trikdantį klausimą daktaras Ėjenas nieko neatsakė.

Matote, to jūs nesuprantate, nesuvokiate, kad ši mintis gali sulaikyti nuo veiksmo. Pasikarti – tai visai nesudėtinga, tai galima padaryti ir vienam. Net jūs tai galėtumėt.

Ne, dėkoju.

Jūs galėtumėt atlikti tai, kas būtina. Jums nereikėtų net taikytis.

Bet pasakykite, pertarė daktaras, pasitelkęs įtaigą, ar jūs galėtumėt visiškai atsisakyti šios nesąmonės, pone Magnusai? Mirtis yra rimtesnis dalykas, negu jūs galbūt įsivaizduojate, mes, gydytojai, matėme jos sočiai.

Savižudis žaibiškai atkirto: „Mes gydytojai“ nematėme nė dalelytės to, ką aš turiu galvoje.

Na, o ką gi jūs iš tiesų žinote apie tai, kas vadinama mirtimi?

Ne, atsakė Savižudis, iš asmeninio patyrimo nežinau nieko.

Ir mostelėjęs ranka jis užbaigė pokalbį.

Atrodė, lyg jo atsakymas jį pralinksmino. Visiškai galimas dalykas, kad jo tauškalai apie tai, jog savižudybė išniekinanti nužudymą, buvo tik blefas, vien dingstis atidėti pasikorimą. Apskritai Savižudžio kalba skambėjo ne visai nuoširdžiai, jis pernelyg energingai tai dėstė. Kita vertus, jis darė iškankinto žmogaus įspūdį, jo jaunas veidas buvo nualintas minčių ir kančios.

Pacientai neturėjo ką veikti, jiems beliko klajoti po apylinkes, studijuoti plakatus bei kelio nuorodas, susėsti drauge prie stiklo selterio su konjaku arba išsitiesti saulės atokaitoje vienoje tų ilgų verandų ir mintyti apie savo kančias. Kiekvienas jų nuolat stengėsi sužadinti kitų simpatijas, tad neilgai truko, kad giminingos sielos suartėtų ir bendrautų lyg seni pažįstami. Ai, sakydavo vienas, jeigu mielaširdingasis Dievas galėtų išvaduoti mane iš tos podagros! Taip, podagra nėra gerai, atsakydavo kitas, tai viena blogiausių negandų! Tai padėdavo, sušvelnindavo kančias, ir dabar jau ateidavo kito eilė gauti *savąją* užuojautą.

Jie nebuvo labai originalūs; visi pacientai panašūs vieni į kitus. Savižudis gal buvo keisčiausias iš jų. Beje, buvo dar vienas savotiškas asmuo, tas žaizdotu veidu. Jo žaizdos atsivėrė visai neseniai, įtrūkusi ir sukietėjusi oda imdavo šlapiuoti, tuomet ir atsirasdavo žaizdos. Vienoms žaizdoms užsitraukus, tuoj atsiverdavo kitos. Galiausiai jos pasiekė ir akis, net akių obuolius, rodėsi, kad visas šio paciento kūnas persunktas nuodų. Vyriškis buvo tokio pat amžiaus kaip ir Savižudis, taigi ir jis dar jaunas, nei trisdešimties nesulaukęs; ir jie abu susidraugavo.

Žaizdotasis žmogus nebuvo koks pusgalvis, mokėjo ir pasišaipyti tiek iš kitų svečių, tiek iš savęs bei savo žaizdų.

Jis buvo, kaip pats sakė, aukciono pardavėjo sūnus, ir ėjosi jam ne kažin kaip, bet už gyvenimą sanatorijoje jis sumokėdavo, šiuo požiūriu viskas buvo gerai, ir neretai jis dar gaudavo iš tėvo laišką su dešimties kronų banknotu, siunčiamu tam tikroms išlaidoms; tie pinigai buvo skiriami lošimui kortomis. Taip jis ir vaikštinėjo, panašiai kaip ir visi kiti rūpinosi savo gyvastim, pasikliaudamas kalnų oru ir daktaro priežiūra, ganėtinai neelegantiškai apsirengęs – vilkėjo rudą striukę bei sportinius marškinius, suvarstytus geltonu batraiščiu; to batraiščio galai buvo metaliniai. Jį vadino Antonu Mosu. Jis priekaištaudavo Savižudžiui, jog šis per daug geriąs, nors jis beveik nė negėrė, tik retkarčiais selterio su konjaku.

Kaip galite tikėtis, kad atsikratysite įkyrių minčių, jei geriate? – sakydavo Mosas.

Savižudis buvo labai dirglus, suirzęs jis atsakydavo: pirma, neturįs jokių įkyrių minčių, antra, nenorįs jų atsikratyti ir trečia, negeriąs. Rūpinkitės savo išbėrimais bei nešvarumais ir tylėkite! – sakė jis.

Mano išbėrimas tėra išviršinė odos liga, o jūsų liga slypi viduje.

Man nieko nėra.

Nieko? Kodėl gi jūs čia?

Nutilkite!

Kažkas turėtų būti negerai jūsų galvoje, jūsų smegenyse.

Ar jūs visai praradote gėdą? – sušuko Savižudis. Jūsų paties galvoj negerai. Tik pasižiūrėkite į veidrodį!

Mosas staiga nurimo, išduobtas veidas palinko virš stalo, akimirksnį sėdėjo tylomis. Tik akimirksnį – po to vėl

buvo toks kaip ir anksčiau. Galima sakyti, kad turiu tik vieną vienintelę žaizdą, kuri nenori užsitraukti, ir ji štai čia! pasakė jis ir parodė aprištą pirštą.

Savižudis su pasidygėjimu pažvelgė į pirštą ir gurkštelėjo iš savojo stiklo.

Tai tam tikra prasme mano iškilnioji ir labiausiai mylima žaizda.

Cha cha! – nusikvatojo Savižudis.

Man tikrai kažko trūktų, jei piršto nejuostų šis visą gyvenimą nešiojamas tvarstis. Gal nurišti ir parodyti jums žaizdą?

Savižudis pašnairavo į klaikųjį tvarstį ir suskubo vėl gurkštelėti.

Mosas tęsė toliau: Turėkite omeny, tai nėra koks paprastas skuduras, jį gavau iš savo motinos. Ji nevengė didžiulių išlaidų: tvarstis šilkinis, anksčiau jis buvo raudonas. Dabar šiek tiek išbluko; na, tiek to, aš išblyškau, jūs išblyškote. Beje, šiandien jūs atrodote nuostabiai, tikriausiai puikiai išsimiegojote!

Tas nereikšmingas pagyrimas, atrodo, paguodė pašnekovą, Savižudis linktelėjo; taip, jis išsimiegojęs puikiai. Ir jie pradėjo išmintingą kalbą apie tas amžinąsias žaizdas svarstydami, kokie kerai jas galėtų sukelti. Atrodė visa tai atstumiančiai. Nes kraujavo ir ausys.

Dabar Mosui teko nusiminti, kad kraujuoja ausys. Tikriausiai šiąnakt nusidraskęs šašus, pratarė.

Argi jis negaunąs jokio tepalo?

Ne, kodėl gi, Mosas gaunąs tepalo. Bet vis dėlto čia kas kita, mat daktaras mėginąs taikyti vadinamąjį ekspektacinį metodą. Jo manymu, derėtų palaukti. Bet tepalą Mosas gaunąs, tiesą sakant, vazeliną.

Na, bet tai gana keista!

Taip, bet šitai tik parodo, koks niekinis esąs visas tas reikalas. O viso pradžia, atrodo, buvusi tokia – jis nusičiaudėjęs prieš vėją.

Cha cha! – nusikvatojo Savižudis. Ar nepageidautumėt selterio su konjaku?

Taip, dėkoju.

Panašiai šie du vyrai bardavosi dažnai, po to vėl susitaikydavo. Jie niekad nebuvo rimtai susipykę ir negalėjo ilgesnį laiką tverti vienas be kito. Kartais, kai rytą Antonas Mosas nusileisdavo iš savo kambario, jo veidas per naktį būdavo virtęs pasibaisėtinu, tačiau tai nesugadindavo jam ūpo, ir jei tuomet sutikdavo Savižudį, tai galėdavo jam pasakyti: Na, ir šiąnakt jūs to nepadarėte?

Nutilkite!

Ne, nesakykit, kad taip paprasta pasikarti. Pirmiausiai turėtumėt susirasti stiprų kablį.

Jie įžengdavo į verandą. Ten jau rasdavo kelias damas, tarp jų ir tą, kuri be paliovos ką nors sukdavo rankose. Ji sukdavo savo nosinę arba savo pirštines, ir viską, kas tik patekdavo į jos rankas, suvydavo lyg virvę. Taip pasireiškė jos nervingumas. Galbūt ji nė nepagalvodavo, kokios juokingos ir bergždžios jos pastangos, bet darė tai taip uoliai, lyg dirbtų svarbų darbą. Jei po ranka nieko nebūdavo, ji sukdavo savo pirštus taip, kad šie braškėdavo.

Antonas Mosas kreipėsi į Savižudį: Pasakykite damai, kad ji liautųsi.

Aš? Ne.

Jai tai bent akimirką padėtų. Man jos gaila.

Pasakykite jūs pats! – atšovė Savižudis.

Į verandą išėjo ponia Ruben, išsirinko plačiausią pintą kėdę, atsisėdo, sudribo joje. Alžyre ji būtų pirmoji gražuo-

lė, jos akys buvo stebėtinai tamsios, o ji pati nežmoniškai stora. Jos putlūs, tamsūs pirštai, apmaustyti žiedais su briliantais, atrodė, tarsi būtų be kaulų.

Gal norėtumėt pasivaikščioti? – paklausė ji damą, sukančią savo pirštines.

Taip, jei kas palydėtų mane. Ar eitumėt kartu, ponia Ruben?

Deja, man sunku vaikščioti.

Vis dėlto jūs gerokai sulieknėjote, ponia Ruben.

Jūs taip manote? Tiesa, man ir pačiai atrodė, kad sulieséjau, tačiau kai vakar pasisvėriau, paaiškėjo, kad sveriu tiek pat, kaip ir anksčiau. Žinoma, gal tai priklausė nuo to, kad buvau storiau apsirengusi, avėjau sunkius batus. Taigi jums iš tikrųjų atrodo, kad suplonėjau, panele?

Nė kiek tuo neabejoju. Tai kiekvienas gali pastebėti. Man rodos, jūs turėtumėt eiti su manimi, ponia Ruben.

Ne, ne, kaipgi tai atrodytų! Tokia žvali, jauna mergaitė neturėtų manęs tempti. Pone inspektoriau, ateikite pas mus! – sušuko ji.

Inspektorius priėjo, nusiėmė skrybėlę ir paklausė: Ar maloningajai poniai pavyko šiąnakt pamiegoti?

Ne, atsakė ponia Ruben. Šiąnakt ji miegojusi taip pat blogai, kaip ir kitomis naktimis.

Nejau jai nepagerėjo?

Pagerėjo? Kaip galėjo pagerėti? Ir turiu jums pasakyti, kad ir kaip būtų, šitas pasibaisėtinas nakties košmaras man nepakenčiamas. Su tuo aš tikrai negalėsiu susitaikyti.

Ne...

Ne. Šiąnakt virš mano kambario triukšmavo tarnaitės. Atrodė, lyg ten būtų laukiniai.

Ne, bet maloningoji ponia...

Kaip, jūs sakote ne? Taigi jūs norite paneigti? Bet jūs turėtumėt žinoti, kad dėl triukšmo viršuje aš bet kada galiu numirti.

Iš tikrųjų pastogėje, apie kurią kalbėjo ponia Ruben, negyveno jokios tarnaitės, ten apskritai nieko nebuvo; bet inspektorius jau buvo pasimokęs, ir kai tik jam leido prasižioti, jis trumpai ir tvirtai išrėžė, kad tarnaitės iš ten jau išsikėlė.

Ar jos tikrai išsikėlė? – paklausė maloningoji ponia.

Vakar, jos dabar gyvena fligelyje, štai tame pastate.

Na, o kas toliau?

Inspektorius tylėjo.

Bet tuo metu priėjo panelė d'Espar, begėdiškoji panelė d'Espar, nesimpatingas žmogus, vis dėlto, atrodo, mėgstama vyrų; taigi ji priėjo ir nugirdo pašnekesį. Kaip kaip? – paklausė ji sutrikusi.

Ponia Ruben nužvelgė ją: Apie ką jūs?

Aš tik norėjau pasakyti – ponas inspektorius jūsų tikriausiai nesuprato. Kodėl jūs šiąnakt nemiegojote, jeigu tarnaitės išsikraustė vakar?..

Ponia Ruben susimąstė. Taip, vadinasi, tai buvo vakar naktį, pasakė ji. Bet vis dėlto smūgis jai buvo suduotas. Kita gal pultų į ašaras, bet tik ne ponia Ruben, jos veidas užsiplieskė sodriu raudoniu. Ir tada atsitiko taip, kad dama, sukusi savo pirštines, atsistojo ir atėjo jai į pagalbą. Atleiskite, pasakė ji, iš jūsų kėdės kyšo maža vinis, į ją šiandien susiplėšiau palaidinę. Štai ji.

Dėkoju, tarė ponia Ruben. Per tą laiką ji jau spėjo atsigauti, tad šūktelėjo nueinančiam inspektoriui pavymui: Taigi jūs iš tiesų liepėt mergaitėms persikraustyti?

Jos persikraustė, atsakė jis.

Seniai reikėjo tai padaryti.

Taigi kiekvienas jautėsi pakankamai užsiėmęs savimi pačiu, savo įkyriomis mintimis, įsivaizduojamomis kančiomis bei tikromis ligomis. Ak, visos ligos buvo ganėtinai tikros, visos teikė kančių ir visos vienodai nepagydomos. Tikras vargas buvo regėti visą šią liguistumo atmainų įvairovę.

Dama vėl sėdi savo vietoje ir suka pirštines. Atrodo, ji pelnė Antono Moso užuojautą, ir jis sako: Tuomet, kai kalbėjo su ponia Ruben, ji liovėsi sukti, o dabar vėl tai daro. Ne, mano išvaizda neleidžia man jos užkalbinti. Bet tai padaryti galėtumėt jūs!

Neverta, trumpai atsako Savižudis. Dabar jis sėdi ir mintija, mintija, dabar vėl užslinko viena tamsiųjų valandų, tad juokinga būtų ko nors imtis, beprasmiška domėtis rankomis, atsistoti, kalbėti. Tylėkite! – sako jis Mosui.

Mosas į tai atsako: Pažvelkite į žmogų, kuris štai ten eina. Savižudis nė nežada to daryti.

Tai ponas Flemingas, tuberkulioze sergantis suomis, tai jis, skoningai apsirengęs žmogus įdubusia krūtine, jis žengia į verandą ir pasveikina panelę d'Espar, taip pat kitus. Nepanašu, kad jis būtų gerai išsimiegojęs, labai tamsūs ratilai po jo akimis, bet laikosi jis oriai, šypsosi, mandagiai kalbasi su pianistu, pasiūlo jam cigaretę, atvožęs brangų portsigarą.

Prieina panelė d'Espar ir ištiesia jam ranką. Ponas Flemingas, nenutraukdamas pokalbio, paduoda savąją. Labą rytą, sveikinasi ji. Labą rytą, atsako jis.

Pono Flemingo nesveiki plaučiai, jis labai greit susijaudina, jis dabar jau gerai pažįsta panelę d'Espar, tad jam nebereikia ypač stengtis prieš ją pasirodyti. Jis tikisi iš jos atlaidumo, to ir pats yra jos prašęs. O, nenorėtų jos prarasti, jokiu būdu negalėtum sakyti, kad jam jos nereikia, ji bu-

vo vienintelė, kuriai jis rodė palankumą, tačiau matė jis ją pakankamai dažnai, niekada jam nereikėjo jos ieškoti, ir todėl kartais – kaip dabar, kai praleido bemiegę naktį, – jis neslėpdavo nuo jos, kad yra blogai nusiteikęs. Jeigu atėjęs nerastų jos verandoje, taip pat neslėptų savo nepasitenkinimo. Kad ir ką ji darytų, viskas jam atrodė ne taip, nes per plaučių ligą jis tapo dirglus. Nuostabus žmogus, toji panelė d'Espar, priimdavusi jį tokį, koks jis yra.

Jiedu nulipo laiptais ir išėjo iš sanatorijos.

Kurgi jie patraukė? Nejau vėl pas Danielį, kaip kone kasdien? Ko jiems ten reikėjo?

Tai buvo pono Flemingo pasiūlymas. Jis norėjo į Danielio kalnų trobelę, tokią mažutę ir lengvai apžvelgiamą: einant pro duris, reikėjo pasilenkti, o viduje stovėjo lova, stalas, keletas kėdžių ir matėsi įduba, virš kurios buvo verdamas maistas – akmens amžius. Atsiprašau, gal dama ir ponas verčiau užeitų į naująją trobą? Ne, tuberkulioze sergančiam dvarininkui labiau patiko ši sena kalnų trobelė. Čia jis atsisėsdavo ant medinės kėdės ir gaudavo sunkią stiklinę pieno arba medinį dubenį rūgpienio; tai sukeldavo prisiminimų apie vaikystę bei visa ko pradžią, gerti pieną patikdavo net damai, nors ji buvo miestietė, mokėjo spausdinti rašomąja mašinėle ir kalbėti prancūziškai. Jie kalbėjosi visi drauge, vienapus Danielis su savo ekonome, kitapus svečiai iš sanatorijos, taip ir plepėjo nerūpestingai, nesistengdami įminti gyvenimo mįslės. Jų reiškiamos mintys nebuvo įvairios, ir nereikėjo jokių pastangų, pakako čia sėdėti ir tenkintis pastabomis apie vėją, orą ir kelius. Koks didžiulis skirtumas, palyginti su praėjusia naktimi, kai mintys neleido užmigti: Kur veda kelias? Niekur. O kur juo nueisi, pasukęs į priešingą pusę? Niekur.

Jis sumoka, gerai sumoka už pieną, o rūgpienio norėtų užsisakyti. O taip, mielai atnešiu! Šiuose namuose jis mėgstamas dėl malonaus elgesio, dar ir dėl pinigų. Ar galėtų lankytis kasdien? Jam čia būtų labai gera. Neketinu jūsų išvaryti, sako jis, bet malonu būtų, jei kurį laiką paliktumėt mane trobelėje vieną. Norėčiau pasėdėti prie stalo, kai ką apmąstyti ir galbūt parašyti į namus. Mieloji panele, jūs tikrai sugebėsite jiems tai paaiškinti.

Jis pasilieka vienas, ir lyg tik dabar būtų tai sugalvojęs, pradeda nusirenginėti. Tuomet pravirksta, apimtas sentimentalumo, dėl to, kad taip sunyko, taip pasiligojo ir dar visą naktį nemiegojo. Ar tas, kuris čia stovi, tai iš tikrųjų *jis*? Jei taip, tai atrodo, kad vertėjo paklusti instinktui, atvedusiam jį čia, toliau nuo žmonių ir nuo didelių pastatų, vėl atgal į slėptuvę, į olą.

Ir jis nusijuokia, juokiasi ir verkia, o Dieve, koks jis silpnas, kaip degradavęs! Bet čia, kambaryje, pats oras gydo, senose sienose, atrodo, pilna naudingųjų bakterijų, Dievas žino, ko jose yra, gal migdomųjų vaistų, fermentų, raudonųjų kraujo kūnelių, sveikatos ir gyvenimo.

Jam netrukdo, kad trobelės langas be užuolaidų, nusirengęs iki mėlyno šilko apatinių, jis palenda po kailine antklode.

O tuo metu panelė d'Espar paaiškina šeimininkams, koks tai žmogus: garsus grafas iš rūmų, jis kalba prancūziškai ir net rusiškai, tik truputį pairę jo nervai, bet tai ilgainiui turėtų praeiti. Ar matėte žiedą ant jo piršto? Danieli, tokį turėdamas, galėtum visą gyvenimą daugiau nieko nebedirbti!

O ką gi aš tada veikčiau? – nesupranta Danielis. Ne, tai jam nesuvokiama.

Jaunoji dama pamažu nueina ten, kur Danielis dirba, ir stebi, kaip jis stato aptvarą. Kad ir kokios aukštos ir tvirtos būtų tvoros, aiškina jis, jos nuolat jam kelia rūpesčių, nes ožkos per jas perlipa, karvės peršoka, o avys prasisprau-džia pro tarpus! Jis tai aiškina juokaudamas, bet kartu ne-slėpdamas ir savotiško pranašumo, nes ir jam svarbu paro-dyti, ką sugeba, na, tai ne tokie subtilūs dalykai, kaip kad ji išmano, jokiu būdu, bet tai, kas jam privalu mokėti, tą mo-ka gerai. Jis leidžia suprasti, kad apačioje, parapijoje, nėra nė vieno žmogaus, iš kurio jis galėtų pasimokyti, kaip nau-dotis šia kalnų ganykla. Jis noriai kalba apie savo valdas – Torahuso ganyklą, kalną ir mišką, pabrėždamas, kad visa kas aplinkui yra jo. Visa? – klausia ji priblokšta ir, pataikau-dama jam, sako: Didis Dieve! – Pamalonintas jis plepa to-liau. Juk vaikinas vienas, gyvendamas čia ant kalno, beveik neturi kam išsipasakoti, tad naudojasi reta proga pamiklin-ti liežuvį ir noriai atsakinėja į draugiškus jos klausimus.

Jaunajai damai patinka jo klausytis, jis kalba taip malo-niai. Be to, jis dar ir narsus, štai susižeidė ranką ir juokiasi. Panelei sužeista ranka visai nekelia juoko, bet tada jis dar labiau prajunka. Na, jei ją domina tokie mažmožiai, jis pa-sakoja, kaip ranka, suspausta aptvare dviejų akmenų, pa-mėlo ir pradėjo kraujuoti. Visa tai galėjo daug liūdniau pa-sibaigti, tačiau jis išvengė nelaimės, kita ranka ir keliu įsirėžęs išlaisvino prispaustąją. Ak, tokie dalykai, dirbant lauke, dažnai nutinka.

Jis nenorėjo per daug girtis, Danielis tikriausiai visiškai nesipuikavo, tik buvo dėkingas, kad turi klausytoją. Jis, ži-nia, gal ir galėjo suklysti, jei patikėjo, kad ji klausosi todėl, kad domisi juo, bet ji tai darė, be abejo, vien tam, kad pa-cientui trobelėje nieks netrukdytų. Ji kelis kartus buvo pri-bėgusi prie lango, bet jo nepastebėjo; kai pagaliau prispau-

dė veidą prie stiklo, suprato, kad šis guli lovoje ir miega. Ji sugrįžo pas Danielį ir toliau su juo plepėjo. Danielis vilkėjo marškinius ir kelnes, prilaikomas varganų lininių petnešų, basomis buvo įsispyręs į medkurpes; tai ir visa jo apranga. Dirbo jis atkakliai, akmuo ir lieka akmeniu, jis nepasidavė, buvo kiek per sunkus. Staiga nutrūko viena jo petneša. Jo tai nesutrikdė, jis tik nusisegė tą petnešą ir pasitenkino dar likusia. Panelė d'Espar stebėjo visa tai, jai patiko jo šaltakraujiškumas. Tik pamanykite, kaip gerai tas vaikinas nuaugęs! Burna gal kiek per didelė, tačiau dantys gražūs, plaukai tankūs, nors sulipę ir nešvarūs. Dievas žino, apvilktas fraku ir pasirišęs baltą kaklaraištį, jis, ko gero, būtų panašus į beždžionę.

Pasirodė ekonomė, nė neslėpdama, kad yra sutrikusi. Jis atsigulė į tavo lovą! – sako ji.

Danielis pakelia akis.

Nusirengė ir atsigulė į lovą! – pakartoja senoji tarnaitė.

Panelė d'Espar taip pat apsimeta nustebusi: O, tokiu atveju jis tikriausiai buvo labai pavargęs!

Danielis pradeda juoktis, bet namų šeimininkė niurna nepatenkinta: Ir be paklodės, be nieko!

Nekreipkite dėmesio, sako panelė d'Espar, palikite jį, tegu guli, jis turbūt mirtinai pavargęs.

Ekonomė nueina.

Bet jis juk galėjo atsigulti naujajame kambaryje ir gauti paklodę, pastebi ir Danielis. Aš gi turiu paklodžių namuose, priduria jis. Jis nesutrinka, jo neerzina tas poelgis, bet jis nori parodyti turįs daugiau nei vieną paklodę. O, Danielis visai ne vargšas, jis patenkintas savo gyvenimu. Jis atsimena ankstesnį sunykusį savo tėvo ūkį, o dabar žino, ką turi pats, ir to jam visiškai pakaks visam būsimam gyvenimui. Parapijoje esama ir didesnių ūkių, ak, esama didelių

ūkių, bet juos slegia skolos; o Danielio kalnų trobelė, kalnas ir miškas nepraskolinti! Išsisakęs jis vėl imasi darbo, tuo tarpu panelė d'Espar nesiliauja klausinėjusi.

Gal jis parapijoje turįs mergaitę?

Cha cha! O taip, galėtų taip būti.

Taip, nes juk ne šiaip sau jis statęs naująją trobą?

Išgirdęs šį klausimą, jis įvertina damos nuovokumą ir nusprendžia, kad jai galima papasakoti, kaip viskas iš tikrųjų yra. O ne, jis neturįs merginos, bet ji teisingai mananti, kad buvę tam tikrų ketinimų, kai statė priestatą, nes anuomet turėjęs merginą, Heleną, valstiečio dukrą, tačiau nieko gero iš to neišėję. Bet tai nieko nereiškia. Danielis paraudo, jis dirba įnirtingai ir skubomis, žinoma, jis įpykęs. Vis dėlto jis nesusitvardo ir taria keletą nemalonių žodžių apie savo varžovą; jis buvęs žandaras, panorėjęs tapti net lensmanu ir padaryti Heleną tikra dama. Ji juk ir buvusi ne iš prastųjų. Kitaip argi būtų jis – Danielis – dėl jos stengęsis.

Na taip, savaime suprantama.

Jis kaip tikras vyras susitaiko su likimu, galvoja panelė d'Espar, ir kai jį pagiria už tai, jis dar labiau rodo, kaip vyriškai priima savo likimą, ir pabrėžia savo pranašumą: Na taip, Helena dabar jau lensmano žmona, o jis – Danielis – metų metus plūkiasi čia, Torahuse. Na ir kas? Negi jis toks mulkis, kad imtų liūdėti dėl merginos? Niekados! Parapijoje buvo toks vaikinas, kuris, paliktas merginos, nebeištvėrė. Jis kaskart vis labiau nyko, galiausiai po keleto metų atgulė į kapus. O to tikrai galėjo išvengti! Dar šiandien būtų buvęs gyvas.

Jis numirė?

Labai lėtai. Ir vieną dieną viskas buvo baigta! Danielis dėjosi esąs protingas ir labai patyręs, pažėrė raiškių posa-

kių: Ne, pernelyg jautrios stygos neatlaiko grumtynių su gyvenimu!

Tokie žodžiai patiko panelei d'Espar, jai tikriausiai pasirodė, jog jie išreiškia seniai susiklosčiusią jo gyvenimo nuostatą. Nors tai ir nebuvo visiškai taip, bet didelės reikšmės tai neturėjo. Ji niekada nekalbėjusi su žmonėmis, gyvenančiais ten, apačioj, parapijoje, tad nežinojo, kad visi jie mėgo pasipuikuoti tokiais išmintingais posakiais.

Dabar Danielis bando atsirevanšuoti ir savo ruožtu paklausia, ar tas grafas ten trobelėje esąs jos sužadėtinis, ir panelė tai nelabai tvirtai paneigia. Na, iš tiesų jis nesąs jos sužadėtinis, jie susitiko tik sanatorijoje ir nuo pat pirmos dienos susidraugavo. Juos daug kas labai sieja.

Tada tikriausiai ateity taip bus! – sako Danielis ir drąsinamai linkteli.

O panelė d'Espar atsako: Kas gali būti, to nežinau, bet dabar taip dar nėra. Jei gerai pagalvotum, kas gi galėtų nutikti? Ne, tikriausiai nieko nenutiks.

Bet dabar Danielis jau ne kartą nusižiovavo, o tai ženklas, kad jis alkanas; pasižiūrėjęs į saulę, jis užsiminė, kad atėjo metas valgyti. Pasukus į namus, Danielis klausia, kaip atrodo sanatorija, tikriausiai ji nuostabi?

O taip. Tiesa, ne visai kaip užsieny, bet...

Kaip teko girdėti, ten atvyko ir anglė princesė?

Panelė d'Espar nepraleidžia progos pasipuikuoti, kad gyvena po vienu stogu su princese, todėl atsako: Taip kalba.

Kas galėtų pagalvoti, kad toji sena kalnų trobelė kada nors taps rūmais ir karališkuoju dvaru! – sako Danielis ir papurto galvą. Ir vėl pradeda jai pasakoti, kad jam pirmam pasiūlė parduoti savąją kalnų trobelę. Neatrodė, jog jis apgailestau-

tų dėl to, kad buvo atkaklus ir jos nepardavė, bet žmonės turėtų žinoti, kad sanatorijos statybai iš pradžių buvo pasirinkta Torahuso kalnų trobelė, kalnas ir miškas. Ten, kaimyninėje trobelėje, tebuvusios vien sparvos ir šiaurės vėjas.

Atėjo ekonomė ir pareiškė, kad Danielis turėsiąs valgyti naujojoje troboje, kad gaus šaltos košės, šalto pieno, šaltų bulvių ir keptos silkės, ji nieko negalėjusi išvirti, nes svečias vis dar miegąs trobelėje, kur yra židinys.

Jis vis dar miega?

Ar tebemiega? Jis nė karto net neapsivertė!

Danielis geraširdiškai juokiasi ir eina valgyti šaltų pietų.

Iš tikrųjų panelė d'Espar elgiasi nepriekaištingai; ji kantriai laukia, kol Danielis pavalgys, po to vėl lydi jį į darbą. Kas kitas, jei ne mylinti moteris, galėtų išlaikyti tokį išbandymą! Kai ponas Flemingas po pietų pagaliau pakyla, jis pamato prieš akis spinduliuojantį, džiugų panelės veidą. Juokdamasis iš savęs, jis tik papurto galvą, tarsi nerastų žodžių, tinkamų atsiprašyti.

Ar jūs gerai miegojote? – klausia ji.

Taip, atsako jis. Po to padėkoja Danieliui už prieglobstį ir įteikia banknotą; o, jis negaili pagyrų, nuo pat vaikystės nėra taip gerai miegojęs. Ar jūs galite tai suprasti, maloningoji panele? Ir ar galiu aš dar ateiti, Danieli? Ne, jokios paklodės, jokių rūpesčių, tebūnie viskas kaip šiandien. Labai ačiū.

Grįždami atgal į sanatoriją, jie toliau kalbasi apie tą miegą. Kas galėtų patikėti, jis jaučiasi išalkęs! Jau kelinti metai, atėjus laikui valgyti, jis nejausdavo alkio, o dabar galėtų krimsti sausą duoną. Taip jį paveikė miegas. Dėl Dievo meilės, kiekgi valandų jis išmiegojo? Ir miegodamas neprakaitavo, nė nesudrėko.

Panelė d'Espar, žinoma, pastebi ties jo smilkiniais dabar jau išdžiūvusius prakaito ruoželius, bet ji nedvejodama palaiko jo entuziazmą ir tik eina sparčiau, kad jis nesušaltų.

O, aš dar atsigausiu, maloningoji panele, jaučiu, kad jau dabar esu stipresnis. Taip, iš tiesų, paskubėkime, jūs išalkote, mes abu išalkome.

Jie pavėluoja pietų, bet panelė d'Espar nėra iš tų damų, kurios, atėjusios ne laiku, negautų pavalgyti, ji pati padeda atnešti maistą iš virtuvės. Ir jie valgo, dar išgeria vyno, ir tuberkulioze sergančio vyro širdis pritvinksta džiaugsmo, jis atšyla, jo skruostai parausta, akys pagyvėja.

Diena praslenka. Pono Flemingo širdis vis dar pertekusi džiaugsmo, pavakare pora vėl išgeria truputį gero vyno. Vakare jis sako, jog nė kalbos negali būti apie tai, kad dabar jau jiems tektų atsisveikinti, nors panelė d'Espar atrodo pavargusi; ne, jis per daug žvalus ir išsimiegojęs, naktis bus tokia ilga, ką gi reikėtų veikti? Jie sėdi ir kalbasi apie tai, jam net neįsivaizduojama, kad dabar galima būtų nusirengti, atvarstyti batų raištelius. Ji juokiasi. Jie tiek ilgai sėdi rūkomajame, kol palieka paskutiniai svečiai, tada pagaliau pakyla ir lipa laiptais aukštyn; panelei akys tiesiog limpa.

Jis paima jos ranką, ir ji sako: Labanakt, labanakt!

Ne, tik ne tai. Jis pageidauja, kad ji eitų su juo drauge, į jo kambarį.

Ji to nenori.

Bet naktis jam būsianti tokia ilga, tokia nyki, bemiegė ir tuščia. Be to, jis užsakęs vyno, jie dar galėtų pasėdėti ir išgerti vyno.

Žinoma, labai dėkui, bet ne dabar. Ne, dėkoju.

Tai gal jis galįs ją palydėti į jos kambarį? Jie galėtų ten pasėdėti. Kitaip naktis truksianti labai ilgai.

Ne. Labanakt! sako ji, esu tikra, kad jūs užmigsite. Bet jei norite, galiu jus palydėti ir nuauti jums batus.

Taip, labai ačiū! Jūs be galo miela.

Įėję jie kalbasi pašnibždomis, kad kas neišgirstų, bet ji neleidžia jam užrakinti durų.

Tik tam, kad tarnaitės nesugalvotų kyštelėt čia nosies, paaiškina jis.

Taip, bet aš tuojau turėsiu eiti. Dabar atsisėskite.

Ji atriša batų raištelį ir akimirkai sustingsta iš nuostabos – galbūt jis to ir tikėjosi: šis rafinuotas vyras mūvi šilkinėmis puskojinėmis, ir jeigu ji apie tai ką nors nutuokia, labai brangiomis puskojinėmis. Kad atgautų savitvardą, ji abejingai pastebi: jūsų mūvimos puskojinės pernelyg plonos kalnams.

Jūs taip manote?

Taip. Čia reikia vilnonių. Na štai, visa kita jūs padarysite pats.

Ji pakyla, eina durų link ir dingsta.

4

Kai advokatas Robertsonas atvykdavo į sanatoriją, jam tekdavo tvarkyti įvairiausius reikalus, vienam jis turėjo praskaidrinti nuotaiką, kitam patarti, viskam reikėjo kantrybės bei prielankumo, ir jis buvo toks malonus, kad retai tepasinaudodavo savo autoritetu.

Pirmiausia jis pasiteiravo apie miledi ir išgirdo: Dėkui, jai sekasi gerai. Ji buvo aristokratė, kilminga moteris, skaitė laikraščius, maudėsi, traukdavo į nedideles išvykas su vertėja, mergaite norvege, keldavosi po vidurdienio, o pietavo aštuntą vakaro. Atrodo, jai tai ėjo į naudą. Ak, miledi tikriausiai turėjo savų rūpesčių, ji, tiesa, nebuvo ligonė, tačiau iš jos tarnaitės tekdavo patirti, kad ponia kartais verkia ir liūdi. Taigi ir miledi gyvenime kažkas buvo sudužę. Jos sąskaita sparčiai didėjanti, pranešė ekonomė.

Tikrai? Tai nuostabu! – atsakė advokatas Robertsonas. Kuo didesnė, tuo geriau! – pasakė jis.

Šį klausimą jis galėjo tučtuojau išspręsti. Kiti atrodė painesni. Daktaras prakalbo apie Savižudį. Nelemtas Savižudis periodiškai išgyvena krizes: kodėl jis vis dar turi keltis iš patalo, rengtis, kodėl valgyti, kalbėti, vaikščioti? Juk akivaizdu, kad anksčiau ar vėliau jis mirsiąs! O kritiniams periodams pasibaigus, jo nuotaika visai gera, jis netgi ridenąs rutulius kėglių take. Šiaip jis esąs tvarkingas žmogus ir apmoka savo sąskaitas.

Na, tada nežinau, kuo mes dar galėtume jam padėti, sako advokatas.

Daktaras atitaria: ne, jie niekuo negalį padėti. Kita vertus, kartais jis tampa grėsmingas dėl savo kvailų išpuolių ir nori pasidaryti galą. Iš jo visko gali laukti.

Ar jis čia pasidarys sau galą, ar kur kitur, nėra taip svarbu. Bent jau man taip atrodo. Bet sanatorijai tai greičiausiai pakenktų.

Būtent! – sutinka daktaras. Jeigu jo ketinimai rimti, jis gali sukelti visuotinę sumaištį, o tai pakenks šios vietos reputacijai.

O jūs pats ar tikite, kad jis pasikars?

Kad pasikars, gal ir netikiu, tai kelia abejonių. Bet juk galima ir kitaip. Jis pats įsitikinęs, kad turi atrasti ypatingą būdą numirti, kuris itin retai pasitaiko.

Kaip?

Tai tik paistalai. Savižudybė, jo manymu, esanti žemesnė už nužudymą, todėl jam svarbu savo mirtį sutaurinti.

Jis taip sako?

Apytikriai taip. Pakylėti savižudybę, kad ji prilygtų žmogžudystei.

Ir daktaras, ir advokatas pradeda juoktis, juokiasi nuoširdžiai ir supratingai. Taip, sako advokatas, argi mes neturėtume jausti pagarbos žmogžudystei, ar neturėtume *pakilti* iki nužudymo! Tai žavu!

Jų abiejų nuomonės sutinka: šią keistą asmenybę reikėtų dar kurį laiką palaikyti sanatorijoje ir stebėti, kaip klostysis įvykiai.

Po to ateina eilė jo gero draugo Antono Moso, to, kurio oda išberta. Nebuvo ypač malonu jį čia matyti, jo veidas nepuošė nei verandos, nei valgomojo, bet ir žalos jis jokios nedarė, neatrodė, kad kiti svečiai dėl jo ketintų išvažiuoti. Inspektorius Svendsenas jį netgi labai vertino, nes šis vakarais kartais padėdavo tvarkyti sąskaitas, o jei svečiai pageidaudavo, neatsisakydavo palošti kortomis.

Taip kiekvienas sanatorijos pacientas buvo apšnekėtas ir apsvarstytas atskirai, o tada advokatas vėl sugrįžo prie miledi, anglų ministro žmonos: ar jai viskas gerai?

Ak, ne visai taip, daktaras duodąs jai arseno tablečių, kad sustiprėtų, ir miltelių nuo nemigos. Jos dvasinė būklė nesanti labai gera. Daktarui kelis kartus buvę leista ją aplankyti ir jis susidaręs tam tikrą įspūdį apie jos būklę: kartą ji labai sudirgo dėl to, kad sanatorijos laiškanešys stovėjęs prieš ją nenukėlęs kepurės, kitą kartą ją labai sunervinę skalbiniai, išdžiaustyti priešais jos langą. Na, tos smulkmenos buvusios sutvarkytos ir ji nurimo. O šiaip miledi esanti visai sugyvenama, ji nemėgsta bendrauti, visur eina lydima tarnaitės ir niekam netrukdo. Jei kalbantis su daktaru Ėjenu iškildavę sunkumų, padėdavusi vertėja, ir viskas susitvarkydavę, norvegė tarnaitė kuo tiksliausiai išversdavusi jo atsakymus. Šiaip jau kalbą dažniausiai užvesdavusi miledi. Ji, pavyzdžiui, yra pasakiusi, kad nuo tokių dalykų, kaip apatiniai bei paklodės ant virvės, ji galinti pražilti. Kitą kartą ji paaiškinusi, kodėl iki vidudienio gulinti lovoje. Todėl, kad ryto šviesa atrodanti jai aitri, tiesiog rėžianti, sakiusi ji. Ak, tai buvę šiurpu girdėti. Įsivaizduokite, pone daktare, rytą po vakarykščio pokylio: vakaras buvo nuostabus, naktis švelni ir liūliuojanti – ir po viso to pabundi akinamas dienos šviesos! – O dėl jos sveikatos būklės, tai jai ir pačiai aišku, kad ji nėra gera, ji jaučiasi pervargusi, tačiau nemano esanti prie mirties slenksčio, kartą ji nusišypsojusi ir pasakiusi: Argi panašu, kad galėčiau mirti!

Ar ji pageidavo muzikos? – paklausė advokatas.

Priešingai, ji uždraudė sau klausytis muzikos. Kitiems svečiams leidžianti muzikuoti; bet kai pianistas Selmeris Ejdė prašė jos paklausti, gal ji pageidautų kokios nors ypatingos muzikos, pavyzdžiui, aristokrato anglo Salivano, ji atsa-

kė apskritai nepageidaujanti jokios muzikos. Šiuo požiūriu Selmeriui Ejdei lyg ir nesą čia daugiau ką veikti, užbaigė daktaras. Beje, minėtasis Ejdė čia slampinėjąs be jokio tikslo ir esąs labai nepatenkintas, nors moka per pusę mažiau.

Mano nuomone, paprieštaravo advokatas, Ejdė mums labai naudingas. Vien todėl, kad turime nuolat muzikuojantį svečią, lenkiame kitas sanatorijas. Ar jūs manote kitaip?

Taip! – pritarė daktaras. Tam jis čia ir esąs.

Advokatas Robertsonas ištiesė kojas ir pasakė: Aš jau išreklamavau mūsų nuolatinį muzikantą. Netrukus jo vardas turėtų pasirodyti spaudoje.

Daktaras šyptelėjo, papurtė galvą neslėpdamas nuostabos. O advokatas pūtėsi dar labiau: Mes turime paversti Torahusą aristokratų mėgstama ištaiginga vieta, tuo užsiiminėti be galo įdomu. Argi ne tiesa, juk labai malonu matyti, kaip darbas sekasi ir gerokai pasistūmėjama pirmyn? Man atitenka praktinė, o jums mokslinė veikla. Viskas bus kuo puikiausiai!

Tikriausiai seksis gerai!

O dabar apie kitka: Man nepavyko surasti miledi vardo Kilmingųjų kalendoriuje.

Daktaras naiviai klausia: Na taip. Bet kas čia baisaus?

Jūsų teisybė, kas čia baisaus! Visiškai nieko! Advokatas išdėsto savo požiūrį ir šiuo klausimu: šiaip ar taip, ji esanti ministro žmona, laikraštyje jis pavadinęs ją „Princese“. Reikėję pasinaudoti proga, kad miledi ilsisi Torahuse, iš to tikrai turėtume gauti naudos. Taigi Princesė tokia ir tokia su tarnais. Laikraščiai labai noriai tai paskelbė. Vertėtų ką nors surengti jos garbei, ką nors ypatinga. Gal galėtume parodyti jai valstiečių vestuves – kviesliai, smuikininkai ir tautiniai rūbai?

Daktaras paabejojo, ar miledi tai sudomins. Jai visiškai nerūpi čionykščiai žmonės, nuo seno gyvenantys čia.

Ar ji visai nebendraujanti su svečiais?

Bendraujanti, su ponia Ruben. Kad ir kaip keista, būtent su ponia Ruben. Kartą net buvusi ponios Ruben kambaryje.

Na, pareiškė advokatas Robertsonas, tai nėra jau taip labai keista. Ją traukia tie, kas supranta jos kalbą ir ją pačią. Ponia Ruben internacionalistė.

Bet čia esama ir daugiau žmonių. Kodėl, pavyzdžiui, ji niekada nebendraujanti su ponu Flemingu?

Dievas žino. *A propos*, mes buvome pamiršę poną Flemingą. Ar jis sveiksta?

Tiesą sakant, ne, atsakė daktaras. Jis užsiplieskia ir tuoj vėl užgęsta, tai nėra tikras pagerėjimas. Būtų prastai, jei šio žymaus svečio sveikata čia dar labiau pablogėtų, jeigu pasirodytų, kad oras jam esąs pernelyg žvarbus, ir jis galiausiai mirtų.

Ar reiktų jam patarti, kad išvyktų? Bet kuo tai motyvuoti? Kad aplinka jam netinkanti? Jokie poilsio namai pasaulyje vien dėl to neišsiųstų malonaus svečio. O koks pono Flemingo požiūris į gyvenimą?

Daktaras paaiškino, kad pastarosiomis dienomis pono Flemingo sveikata pagerėjusi, kad jis esąs gerai nusiteikęs ir tvirtinąs, kad geriau miega. Savotiškas keistuolis tas ponas Flemingas, kasdien jis einąs į kaimyninę kalnų trobelę ir geriąs rūgpienį. Kartais ten pakilęs jis ir miega. Trumpiau tariant: pastarosiomis dienomis jam klostėsi gerai. Ekonomė net prasitarusi, kad jis flirtuojąs su merginomis, na taip, bet iš tikrųjų tik su panele d'Espar.

Po perkūnais, sako advokatas, tada jis nėra visiškai abejingas gyvenimui!

Jie sutarė išlaikyti jį sanatorijoje kuo ilgiau. Vėliau advokatas pats su juo pasikalbėjo, ir svečio dvasinė būsena padarė jam kuo geriausią įspūdį. Ponas Flemingas teikėsi pajuokauti, kad kaimyninėje kalnų trobelėje jis tapo pastoviu rūgpienio abonentu. Tai jam eina į sveikatą, sakė jis, atgaivina jį. Vienintelis dalykas, kurio jis pasigenda pas Danielį, tai jauna graži šeimininkė.

Taigi vien giedra nuotaika ir gyvenimo džiaugsmas.

Tai taip pradžiugino advokatą, kad jis net sutvarkė Selmerio Ejdės, kompozitoriaus, reikalą. Ir tai jam pavyko lengvai ir natūraliai.

Pasirodęs Bertelsenas buvo išblyškęs, nežinia, ar iš nuoskaudos, ar iš įsiūčio; advokato pasveikintas, jis neatsakė, elgėsi šiurkščiai. Aš protestuoju prieš tai, kad jūs siunčiate ant mano galvos prašytojus! – pasakė jis.

Abu ponai gerai pažinojo vienas kitą dar Kristianijoje, todėl advokatui atrodė, kad jis neprivalo tylėti. Jis paklausė: Argi jūs negavote šįryt stiklo vyno?

Tai ne jūsų reikalas! – atsakė Bertelsenas. Jūs užsiundote ant manęs badaujantį pianistą, kuris nori, kad apmokėčiau jo kelionę į užsienį.

Ak taip, Ejdė! – tarė advokatas. Aš iš karto nesupratau, apie ką jūs kalbate. Ar jis pas jus buvo?

Taip. Ir pasakė, kad atėjęs jūsų paakintas. Bet aš tiesiog protestuoju prieš tokius jūsų nurodymus, žinokite tai!

Advokatas pripažino jį esant teisų: Ne, žinoma, aš tai puikiai galiu suprasti. Jaunasis vyras truputį įkyrokas, karšto būdo menininkas, negalintis palaukti nė akimirkos. Aš jo, žinoma, nesiunčiau pas jus, jis pats jus paminėjo.

Vaikinas lyg niekur nieko ateina pas mane ir klausia, kaip ten jo stipendija ir kada jis ją galėtų gauti.

Cha cha cha! – prajuko advokatas, šiuo požiūriu jis beveik nepakaltinamas. Beje, aš pagarbiai vertinu tą karštą troškimą iš čia ištrūkti. Ir esu tikras, kad jūs jaučiate tą patį.

Taip, bet ne mano lėšomis, velniai rautų! – šniokštuoja įtūžęs Bertelsenas. Man rodos, jūs abu pamišėliai. Jis pasakė, kad atėjo jūsų siųstas.

Tuo metu advokatas pamato besiartinant panelę Elingsen, o už jos panelę d'Espar ir poną Flemingą. Advokatas sako: Suprantama, aš jo nesiunčiau. Tas vyras pats pasakė, kad norėtų pas jus nueiti, o aš tada atsakiau: taip, pamėginkite! Juk ne pirmas kartas, kai į poną Bertelseną kreipiamasi tokiu reikalu! Taigi kažką panašaus aš jam esu pasakęs.

Bertelsenas kiek nusiramina ir prataria: Vis dėlto begėdiška mane šitaip užsipulti.

Laba diena, panele Elingsen! – sveikinasi advokatas. Mes kalbamės apie poną Ejdę.

Bertelsenas atsigręžia, pamato ją, bet nesisveikina. Netrukus prie jų prieina panelė d'Espar ir ponas Flemingas, tad jie dabar jau penkiese gali aptarti muziko problemą. Advokatas nežinia kodėl karštai jį gina, giria jaunojo vyro uolumą ir vėl sako jį gerbiąs. O ką jūs manote, panele Elingsen?

Dėl uolumo aš nė nemanau ginčytis, pertraukia jį Bertelsenas. Man nepriimtinos jo manieros. Ir kodėl man turėtų rūpėti jo stipendija!

Na, na, nesistenkite atrodyti blogesnis, negu esate iš tikrųjų, sako advokatas pamalonindamas ir gudraudamas. Tai juk ne pirmas kartas, kai kas nors tikisi jūsų paramos. Ir, kiek man žinoma, tai būtų ne naujiena, jeigu jūs ir šiandien paremtumėt talentą. Prašau man atleisti, kad šią jūsų savybę dabar įvardijau visai draugijai.

Bertelsenas jau visai nugalėtas, tas bjaurus advokatas užgavo jautriausią vietą, parodydamas, kad jis ne šiaip koks prekiautojas mediena, o daug svarbesnis asmuo. Vogčiomis jis pažvelgia į pašnekovus, po to nudelbia akis.

Jis groja nuostabiai! – sako panelė d'Espar apie Selmerį Ejdę. Ji galbūt mažiausiai apie tai išmano, todėl daugiausiai kalba. Argi ne taip? – klausia ji grįžtelėjusi į panelę Elingsen.

Be abejo.

O apie ką, tiesą sakant, čia kalbama?

Advokatas atsako: Apie kelionę, maloningoji panele, apie studijas Paryžiuje.

Tai ne šiaip kokie niekai, sako Bertelsenas.

Tada ponas Flemingas staiga paklausia: Kiek tam reiktų pinigų?

Akimirkai įsivyrauja tyla, kurią nutraukia advokatas: Pragyvenimas Paryžiuje metus, kelionė ten ir atgal, studijų išlaidos, dar šis bei tas...

Bet dabar Bertelsenas, atrodo, pradeda nujausti negera – ponas Flemingas gali užbėgti jam už akių, ir tada vėjas nustos pūtęs jo bures, todėl jis tvirtai bei ryžtingai taria: Gerai, aš duosiu jam stipendiją!

Visi žiūri į jį. Bertelseno veidą užlieja raudonis, ir advokatas, mėgindamas padėti, murma: Aš tai žinojau, taip, aš tai žinojau!

Bet su sąlyga, kad jis tučtuojau iškeliaus, sako Bertelsenas. Kad kuo greičiausiai iš čia išvyks.

Jis ir pats nieko kita netrokšta, tik išvykti. Bet kodėl jūs to reikalaujate?

Kodėl? Nenorėčiau, kad vaikinas be paliovos sekiotų man iš paskos. Man būtų nemalonu, jei jis kasdien klausinėtų, kada galės gauti stipendiją. Susidarytų įspūdis, lyg aš ne-

įstengčiau sumokėti. Jis gali gauti stipendiją tuoj pat, aš išrašysiu čekį.

Puiku, tiesiog nuostabu! Dėkoju jums jo vardu.

Nebekalbėkite daugiau apie tai! – atkerta Bertelsenas. Tik pasakykite man, ko jam prireiks, metus gyvenant Paryžiuje.

Susižvalgę visi tyli. Panelė d'Espar yra buvusi Prancūzijoje, lyg ir norėtų sakyti, tačiau advokatas pasiūlo visiems eiti vidun ir visa aptarti drauge.

Jie sutinka ir eina į Bertelseno kambarį, kuris yra gražiausias ir prašmatniausias visame pastate, nedidelė svetainė su niša, ant sienų paveikslai aukso rėmais, nišą dengiančios portjeros, krištolinis paauksuotos bronzos sietynas virš stalo, nepraleidžiančios šviesos drapiruotos užuolaidos; ant grindų kilimas, sofa, pliušiniai krėslai.

Prašom, mano ponios ir ponai, prašom sėstis!

Bertelsenas, elegantiškiausio sanatorijos kambario šeimininkas, užsakė vyno ir pyrago, dosnus jis norėjo pasirodyti ir muzikui, tad ketino jam duoti nemenką stipendiją. Aš tai žinojau, aš tai žinojau! – kartojo advokatas, tas gudruolis.

Kai viskas buvo sutvarkyta ir čekis išrašytas, draugija vis dar nesiskirstė, atrodė, lyg tie penki žmonės tik dabar pirmą kartą būtų susitikę. Savaime suprantama, kalbėta apie kitus svečius bei pacientus, ir, beje, ne vien apie nieknie-kius ar nekaltus dalykus. Bertelsenas labai tiesiai, be jokių užuolankų pareiškė nuomonę tiek apie miledi, tiek apie ponią Ruben; abi šios damos buvo jam tarsi krislas aky, viena pernelyg kilminga, kita pernelyg stora. Dieve šventas, sakė jis, kas per padermė! Mes visi juk esam žmonės, bet ką daryti su to kilmingumo ir tuklumo gausa? Panelė d'Espar, ko gero, vienintelė suvokė šio posakio logiką, ji nusijuokė ir

sušuko: Tikra tiesa, tikra tiesa! Apskritai Bertelseno ir panelės d'Espar skonis bei abipusės simpatijos, atrodė, vis labiau suartina juos, sutapo jų požiūriai į teatrą, kalbą bei gyvenimo būdą.

Dar kartą buvo užsakyta vyno ir pyrago, Bertelsenui ši mažytė šventė teikė džiaugsmo, ir nors advokatas bei ponas Flemingas kaskart žvilgčiojo į laikrodžius, jiems teko pasilikti, pasikliovus dingstimi, kad Bertelsenui malonu matyti juos čia visus drauge susėdusius.

Mes čia taip jaukiai sėdime, tarė panelė d'Espar, ir vėl jos ir Bertelseno nuomonės sutapo.

Vargšelė panelė Elingsen tarsi kiek disonavo visam šiam sutarimui, Dievas žino, gal tarp jos ir pono Bertelseno buvo kas nors įvykę, nes kitaip jis nebūtų jos vengęs. Visi pastebėjo, kad jis nenoriai klausosi jos kalbos; jis pertraukdavo ją, suniekindavo, ir nė nežadėjo jai prieštarauti. Negalima teigti, kad panelei Elingsen dėl to buvo labai nejauku. Su ja kalbą užmezgė ponas Flemingas, o kadangi, kaip žinia, jam nestigo taktiškumo, pokalbis buvo malonus ir natūralus. Ak, panelė Elingsen nerimavo ir toli gražu buvo ne tokia kaip visada; panelė d'Espar, užmezgusi pokalbį su medienos pirkliu, ėmė kalbėti prancūziškai, ir tik vienas Dievas galėjo žinoti, ką ji sakė, panelė Elingsen gi nieko nesuprato.

Ką jūs ten kalbate? – klausė ji ir abejingai šypsojosi. Kokios ten paslaptys?

Ponas Flemingas taip pat abejingai nusišypsojo ir atsakė: Tai tik kalbos pratybos.

Bet turbūt koją pakišo nelabasis, nes tarp pono Flemingo ir jo damos taip pat kažkas negera vyko, atrodė, kad įsimylėjėliams tai nelemta diena, nes visi buvo linkę kaipmat įsižeisti. Ponas Flemingas sugebėjo elgtis lyg niekur nieko, tačiau neįstengė nuslėpti, kad jį domina panelės d'Espar

elgesys. Toji vargšė panelė d'Espar, o, ji buvo temperamentinga ir mokėjo patikti vyrams! Ji galėjo, tarkim, palinkti prie kalbančiojo, ir šis kažką pajusdavo, galėjo paimti pono Bertelseno skrybėlę, kabėjusią ant kėdės atlošo, pažvelgti į ją, tarsi galvotų ką kita, po to vėl pakabinti, vien tuo ji jau paveikia Bertelseną, parodo jam švelnumą. Tokia buvo jos ypatingos traukos galia.

Aš galiu šiek tiek skaityti prancūziškai, sako panelė Elingsen, kad neatsiliktų nuo jų. Bet, deja, nekalbu prancūziškai.

Be abejo, jūs suprantate prancūziškai, sako advokatas. Kitaip negalėtumėt būti telegrafiste.

Dabar Bertelsenas ir panelė d'Espar iš kažko juokėsi vieni du, panelei Elingsen tai buvo smūgis. Ji tiesiai paklausė, ko jie juokiasi, nes ji taip pat norėtų kartu pasijuokti, tačiau atsakymo taip ir nesulaukė. Tada nevilties apimta panelė Elingsen pasisuko į poną Flemingą ir sušnabždėjo, kad jau pradedanti ilgėtis darbo prie telegrafo stalelio. Jis neturėtų manyti, kad tai neįdomus darbas, ne, ne, tai tikrai geriau negu šitoks dykaduonių gyvenimas, telegrafas – tai gyvenimo ekstraktas, kiekvieną dieną ji priversta tapti daugelio žmonių džiaugsmo ir skausmo patikėtine, o telegrafo stalelis esąs neišsenkantis paslapčių šaltinis.

Tikiuosi, kad jūs, maloningoji panele, nežinote labai daug bloga apie mane, mėgino juokauti ponas Flemingas. Bet tą akimirką suglebęs jo veidas kiek paraudo.

Tikriausiai ir apie mane nieko bloga nežinote, juokavo advokatas Robertsonas.

Ji į tai numojo: ne, apie ponus ji nieko bloga nežinanti! Bet jie turį patikėti, kad ji daug žinanti. Valstybės paslapčių? Na, žinoma, ne, bet ir be jų juk esama rimtų dalykų, ar ne tiesa? Jai tekę pašiurpti, kai kartą tapo tarpininke, tie-

siog įrankiu vieno mūsų pasiuntinio ir užsienio reikalų ministerijos.

Abu ponai sukluso.

Bet, tęsė panelė, visų įdomiausios tikriausiai esančios tos telegramos, kurias viena kitai siunčia įvairių šalių policija, ieškodama žudikų, klastotojų, apgavikų, vagių gaujų. Tarp jų pasitaiko ir aukštuomenės damų, aristokratų, Prancūzijos politikų, bankai, nuodai, politika...

Dabar jau ponai nustebę sukluso. Šioji panelė Elingsen, tokia grakšti ir daili, vaikštinėjusi po sanatoriją beveik nė žodžio netardama, staiga pasirodė apgaubta aureolės, nimbo, ji mokėjo pasakoti, diskretiškai papildydama kalbą rankų gestais, o jos akys buvo nudelbtos, lyg ji ieškotų ten, apačioje, žodžių. Taip, sakė ji, gyvenimas teka savo vaga, ir Dievas greičiausiai jį nukreipia vienokia ar kitokia linkme. Vieniems žmonėms skirtas traukinio bilietas ilgai kelionei, kitiems – dar ilgesnis kelias iki revolverio kulkos! Ji pasakojo apie meilės tragedijas, atkūrė ištisus likimus, kuriems sprendžiantis telegrafas vaidino ir tarpininko, ir suokalbininko vaidmenį. Pavyzdžiui, istorija apie du užsieniečius ir medžioklės ekipažą.

Taigi du užsieniečiai atvyko į Norvegiją, ponas su savo tarnu. Jie ketino šioje šalyje pamedžioti, turėjo nuosavą medžioklės ekipažą ir norėjo savo jėgomis keliauti po miškus bei slėnius. Praėjus kelioms dienoms telegrafu paskelbtas aliarmas: Stebėkite poną ir tarną! Tuo metu jie buvo kaži kokiame slėnyje. Užsieniečiai tikėjosi, kad mūsų slėniuose galės pasislėpti, kad bet kurioje mūsų šalies vietoje tai galima padaryti, kad bet kuris jos slėnis sunkiai pasiekiamas. Puiku. Bet ponas, tarnas ir ekipažas buvo Halingo slėnyje. Po savaitės iš užsienio atvyko dar vienas ponas, sekęs tuodu. Telegrafu iš savo šalies jis gavo tokį pranešimą: Ponui ir

tarnui netrukdykite pabėgti, bet areštuokite medžioklės ekipažą! Mūsų policija jam padėjo, ir jie surado tuos du asmenis, bet medžioklės ekipažas buvo dingęs. Dabar jau atsiųstasis ponas telegrafuoja į savo šalį: Ekipažas dingęs, tvirtinama, kad pavogtas Vengrijos čigonų. Tada imta ieškoti čigonų, jie aptinkami ties perėja į Valdresą, čia pat ir ekipažas. Taip, visiškai teisingai, medžioklės ekipažas surastas, bet čigonai tvirtina gavę jį iš pono ir tarno. Atsiųstasis seklys nuperka iš čigonų ekipažą ir praneša saviškiams, kad jis buvo nugabentas atokiau, atidarytas, net visai išardytas, bet – jame nieko nerasta. Ekipažas buvo ištuštintas anksčiau, nei atiteko čigonams! Iš pranešimo paaiškėjo, kad ekipaže neturėjo būti nei aukso, nei brangakmenių, o tik popieriai, ak, vien tik popieriai, pagalvokite, trumpi žodžiai – juodu ant balto, vis dėlto vertesni už bet kokias brangenybes, neįkainojamai svarbūs, tiesiog tapę tikru likimu, gyvenimu ir mirtimi. Ir dabar tų popierių nebebuvo!

Šioje vietoje panelė Elingsen nutraukia pasakojimą ir klausia: Ar norite išgirsti tęsinį?

Kam ji dar klausianti? Savaime suprantama, jie nori išgirsti, kas buvo toliau, juk dabar kaip tik pati kulminacija.

Na taip, bet nedaug jau ir liko, sako ji. Seklys ir policija turėjo vėl sugrįžti į Halingo slėnį, iššniukštinėti laukus ir miškus, bet veltui; pagaliau jiems teko prašyti pono ir tarno, kad šie išduotų slėptuvę. Tada jie *nusipirko* popierius ir taip juos atgavo.

Klausytojai, kiek sutrikę, perklausė: Taigi jie atgavo popierius?

Taip.

Kažkaip keistai elgiasi panelė Elingsen, ji tartum būtų pametusi pasakojimo gijas, nieko daugiau nebegali pridurti. Ką tai galėtų reikšti?

Tada ponas Flemingas atsargiai paklausia: Bet kodėl iš karto neareštavo pono ir jo tarno?

To aš nežinau, netvirtai sako panelė. Gal jie buvo artimi apvogtųjų giminės.

Tyla.

O kaip tarnas? – klausia ponas Flemingas.

Panelė atrodo visai sugniuždyta, tačiau sutelkia jėgas paskutiniam triuškinančiam smūgiui ir atsako: Tarnas – na, iš tikrųjų tai buvo dama.

Tai sukėlė nuostabą, ir ponai tiesiog nevalingai šūktelėjo: Ak! Bet kitą akimirksnį susivokė ne visa supratę, tad kiekvienas turėjo ko paklausti: Bet ką visa tai reiškia? Kokia prasmė? O medžioklės ekipažas? Ir kodėl tų žmonių nesuėmė?

Panelė Elingsen to paaiškinti negali. Ji sako nežinanti. Atrodo sutrikusi. Tačiau staiga, tarsi atradusi sprendimą, ji paslaptingai sako: Kodėl jų nesuėmė? Tai galėjo būti dėl to, kad valdžia norėjusi suteikti jiems galimybę nusišauti jų pačių medžiokliniais šautuvais.

Na, ką gi. Galėjo būti ir taip. Ponai pasitenkina tokiu atsakymu. Nes panelė sėdi čia, šalia jų, ji verta užuojautos, jie nebenori jos daugiau kankinti. Stengdamiesi jai padėti, jie kreipia kalbą kita linkme. Advokatas prabyla apie miledi ir klausia pono Flemingo, gal jis, aristokratas, turįs Gotos kalendorių.

Tai, atrodo, kiek sutrikdo poną Flemingą. Kaip? Kodėl? – atsako jis klausimu į klausimą.

Gal jūs turite Gotos kalendorių? Norėčiau jūsų paprašyti paslaugos – pažiūrėti, ar jame įrašyta miledi. *Aš* jos ten nerandu.

Ponas Flemingas nusijuokia su palengvėjimu ir atsako: Aš netgi nežinau, ar pats esu ten įrašytas. Ne, Gotos aš neturiu.

Tačiau panelė vis dar tebesėdi, tarsi nieko nebūtų įvykę, o ponas Flemingas jai dabar pasakoja apie jautį iš kaimyninės kalnų sodybos, Danielio jautį. Ar ji vaikštinėdama niekada jo nebuvo sutikusi?

Ne.

Geriau nesutikti, tai pavojinga, bent jau nėra nepavojinga, ir nevertėtų maišytis jo kelyje! Taip, Danielis laikąs šitą jautį, tikrą milžiną, jis ėdąs už tris, jo ragai ilgi, žvilgantis rudas kailis ir neįprastai bjaurus žvilgsnis. Pats Danielis sakė, kad jautis esąs piktas, ir su juo menki juokai.

Ne, panelė, dėkui Dievui, su juo nesusidūrusi, hu – ji pašiurpo!

Jeigu gyvulys kelia pavojų sanatorijos svečiams, Danielis turėtų jo atsisakyti, pastebėjo advokatas.

Jis ketina laikyti jautį iki rudens, o tada parduos jį mėsininkui, paaiškino ponas Flemingas.

Aš pasiųsiu pas jį mūsų gyvulių prižiūrėtoją, kad tuoj pat nupirktų jautį, nusprendžia advokatas. Nė vieno svečio šiam gyvuliui nevalia įbauginti. Tai būtų nesąmonė.

Dabar advokatas Robertsonas pasijuto esąs lyg ir visų sanatorijos gyventojų globėjas, geradaris, ir kai panelė Elingsen jam tarė kelis padėkos žodžius, advokatas tikriausiai pagalvojo, kad pripažinimas įpareigoja atsidėkoti pripažinimu. Todėl jis panelei pasakė: Tai, ką jūs papasakojote – keistą istoriją apie medžioklės ekipažą, – kelia nuostabą, negi jūs jos neužrašėte?

Aš? Ne.

Turėtumėt užrašyti. Nes buvo pagaviai ir sklandžiai papasakota. Ar ne tiesa? klausia jis poną Flemingą.

Taip, ponas Flemingas sutinka.

Panelė kiek atsikvepia, pasakojimas vis dėlto ją šiek tiek išvargino, tad dabar ji ilsisi. Ne ne, ji nesugebėtų užrašyti,

kaltai šypsosi; jai skirta tik sėdėti prie telegrafo stalelio ir klausytis. Kam nors kitam ji netinkanti. Apie tai, ką išgirsta, ji mąstanti tada, kai liekanti viena. Tai nepradingsta be žymės, tai teikia peno jos mintims.

Tad vis dėlto ji yra užrašiusi išgirstas istorijas?

Taip, tokia galimybė nėra atmetama, pripažino ji. Žinoma, ji mėginusi tai daryti, ir kai ką iš savo užrašų yra išsaugojusi, neketinanti toliau to neigti. Bet kaip ponai galėjo apie tai sužinoti?

Tai nesunku buvę įspėti. Ji taip sklandžiai pasakojusi.

Dabar panelė Elingsen staiga pasijunta laiminga, tiek dėl to, kad buvo pripažinta, tiek dėl to, kad ponai buvo tokie įžvalgūs ir perprato ją. Akimirkai ji pamiršo tuodu, kalbėjusius prancūziškai, dar daugiau, netrukus pasiekė, kad jie ėmė klausyti, ką ji kalba. Staiga įtikėjusi, kad tai, ką pasakojo, esą labai svarbu, ji sušuko: Ne, tai, kas iš tikrųjų verta susidomėjimo telegrafe, nėra lengvi, įprasti nusikaltimai, kai, pavyzdžiui, vienas ar kitas sukčiauja, perkant ar parduodant medieną, tai tėra tik kvaili triukai, verslo gudrybės. Bet vieną dieną telegrafas ima belsti visai ką kita: Neužimkite linijos, Anglija prašo pirmenybės, hercogienė tokia ir tokia dingo, paspruko arba yra pagrobta...

Ir vėl ilgas pasakojimas. Jis baigiasi tik tada, kai panelė vėl įstringa, nebeįstengia toliau kalbėti.

Visi nuščiuvo, Bertelsenas ir panelė d'Espar nebekalbėjo prancūziškai, jie taip pat klausėsi. Medienos pirklys ponas Bertelsenas tik kartą pasakojimo pradžioje ją buvo pertraukęs ir pareiškęs, jog niekada nesiimąs paikų triukų ir neapgaudinėjąs parduodančių ar perkančių medieną. Ne, paneigė ir panelė, atsiprašydama, kad ji tai pateikė tik kaip galimą pavyzdį, lygiai taip pat ji galėjusi paminėti bet kurį kitą verslą, tarkim, prekybą arkliais. Jai tęsiant pasakojimą,

Bertelsenas paklausė: Bet argi jūs nesate davusi jokios priesaikos?

Priesaikos? Taip, be abejo.

Esate prisiekusi tylėti?

Klausimas ją šiek tiek sutrikdė, ji išlemeno: Kaip? Žinoma, ji pasirašiusi pasižadėjimą. Nieku gyvu ji neketina sulaužyti priesaikos. Argi ji jau būtų tai padariusi?

Ne, atsakė ponas Flemingas.

Beje, vis dar agresyviai tęsė Bertelsenas, aš taip ir nesupratau visos istorijos. Ar hercogienė buvo čia, šioje šalyje?

Čia?

Man regis, kažką panašaus esu skaitęs detektyviniame romane. Galbūt jūs dabar kaip tik jį ir prisiminėt?

Bet panelė Elingsen taip protestuoja, kad net užsiplieskia raudoniu jos veidas. Anaiptol, apskritai ji skaičiusi tik keletą detektyvinių romanų. Tačiau jie sklandą ore, prasiskverbią į kasdienį gyvenimą, telegrafas esąs perpildytas jų. O dėl jos priesaikos, tai ji nepaminėjusi nei vardo, nei vietovės, hercogienė galinti būti dievai žino kur. Argi niekas nepastebėjo, kad ji staiga nutraukė pasakojimą ir nieko daugiau nesakė? Ji tai padariusi sąmoningai, nes dėl savo priesaikos negalėjusi toliau kalbėti.

Bertelsenas buvo negailestingas. Keista! – stebėjosi jis, istorijoje apie medžioklės ekipažą ji be jokių skrupulų išvardijo vietoves: Kristianija, Halingo slėnis...

To panelei Elingsen jau per daug, ir ji pravirksta. Ji nepakyla ir neišeina, ji tik susmunka praradusi žadą ir priblokšta Bertelseno žodžių. Ji isteriškai virpa.

Dėl Dievo meilės! – sušunka Bertelsenas ir skuba prie jos, ką tai reiškia, argi verta dėl to verkti! Aš nenorėjau – bet, žinoma, pasielgiau kvailai. Velniai rautų! Ką aš galiu žinoti apie jūsų priesaiką, tai turite žinoti jūs pati, o ne aš.

Labai norėčiau, kad jūs tam neteiktumėt reikšmės, nuoširdžiai to norėčiau. Tiek to, nekalbėkime apie tai!

Nieko baisaus! – kūkčioja ji. Ne, jūs sėskite, girdite, tai nieko baisaus! Jūs neturite manęs guosti, kai kur jūs esate teisus, daug kur, galbūt visur, jūsų požiūriu, jūs teisus. Man tik aptemo akyse. Aš nenoriu nieko trukdyti, tik vieną akimirką, ir vėl viskas bus gerai. Man tik truputį aptemo akyse...

Dabar ponai stengiasi, kad panelė spėtų atsikvėpti. Advokatas pareiškia, kad jį stebina gera, sveika pono Flemingo išvaizda, koks jis pailsėjęs, koks pasitaisęs! O ponas Flemingas atsako: taip, dėkui Dievui, jis greit visiškai atsigausiąs, tetrūksią gal tik mylimosios, che che!

Panelė d'Espar, kurios veide nuostaba sumišo su pašaipa, stebėjo nemalonią panelės Elingsen sceną iš šalies. Dabar ji pakyla, prieina prie išvargintos damos, kažką jai šnabžda ir perbraukia per plaukus. Ponai gurkšnoja iš savo stiklų ir šnekasi garsiau nei derėtų, šitaip tikėdamiesi atgauti gerą nuotaiką. Ir jiems tai pavyksta, damos pamažu prisijungia prie jų, šventė tęsiasi, vėl užsakoma gėrimų bei valgių. Taip, vėl viskas gerai, Bertelseno ir jo damos konfliktas išblėso, jis atsisėda visai arti jos ir ją šnekina. Jis paprašo žodžio ir sako giriamąją kalbą Torahuso sanatorijai, o advokatas dėkoja šeimininkui. Ponas Flemingas juo toliau, juo gyvybingesnis, jis atsilošia kėdėje, užtraukia liemenę ant įkritusio pilvo ir mušasi į krūtinę: tik pažiūrėkite, ką jis dabar gali daryti, to prieš keletą savaičių nebūtų galėjęs, čia jis pasisėmė sveikatos! Jis prašo draugijos padėti jam surašyti džiugią telegramą jo motinai.

Jis be paliovos galvojąs apie savo namus ir savo motiną, jo veide atsispindėjo stiprus susijaudinimas, entuziazmas, jis turįs savo gerąją motiną, niekas negalįs įsivaizduoti, kokia tai nuostabi moteris, jie privalą tai sužinoti! Iš susijaudi-

nimo besikilnojančia krūtine jis atsisėdo rašyti telegramos, o draugija pasirašė po ja. Dėkoju! – sakė jis, jie turi paliudyti, kad jo motina galinti dėl jo nebesikrimsti!

Dabar jis net išdrįso vėl kalbėti su panele Elingsen taip, lyg nieko nebūtų įvykę, jis netgi tiesiai prabilo apie hercogienę tokią ir tokią, pagirdamas panelę, kad papasakojo tai. Ir jis tai darė maloniai ir taktiškai.

Ak, aš žinau gerokai daugiau, atsakė ji, aš galėčiau papasakoti, kaip jai viskas pagaliau baigėsi, jei tik turėčiau tam teisę. Bet juk aš esu įsipareigojusi tylėti. Argi jūs nepastebėjote, kad privalėjau nutraukti savo pasakojimą?

O taip, žinoma. Ir aš žaviuosi jūsų atsisakymu pratęsti tokią įdomią istoriją.

Apačioje, kieme, pasigirdo ekipažo bildesys, ir Bertelsenas pajuokavo: Dabar, pone advokate, jums reikia leistis žemyn ir sutikti svečius! Tačiau svečių niekas nelaukė, tad advokatas tik nusišypsojo, nė neketindamas pakilti. Šitaip nejuokaukite, pasakė jis, spaudoje paskelbiau, kad mes čia turime grafą ir princesę, tai turėtų padaryti įspūdį!

Staiga kai kas įvyksta: grafas palinkęs sugokčioja, lyg kažkas būtų jo gerklėje, išsitraukia skepetaitę, priglaudžia ją prie burnos, po to įdėmiai apžiūrinėja ir, atrodo, netiki tuo, ką mato. Jis pakyla, eina prie lango ir apžiūrinėja ją vėl.

Kas atsitiko? – baimingai klausia panelė d'Espar.

Ponas Flemingas neatsako.

Kas atsitiko? – pakartoja ji ir pašoka.

Ponas Flemingas nusišluosto burną ir paslepia skepetaitę. Nieko! – atsako jis ir vėl sėda į savo vietą.

Tačiau visi matė, kad kažkas įvyko, to jis negalėjo nuslėpti. Ponas Flemingas pakėlė stiklą ir ištuštino jį; jo veidas papilkėjo.

Čia jums liko mažas ruoželis, sako panelė d'Espar rodydama...

Kur?

Čia, lūpų kamputyje. Jei duotumėt man savo skepetaitę...

Dėkui, aš galiu pats! Jis atsistoja, eina prie veidrodžio ir nusivalo dėmelę. Panelė d'Espar nulydi jį akimis, atidžiau jį stebi ir visi kiti.

Jis laikosi oriai, jo žodžiai bei judesiai tebėra ramūs, bet veidas subliūško, skruostai įkrito. Draugija neparodo, kad nujaučia blogiausia, tik panelė d'Espar siaubo pilnomis akimis žvelgia į ligonį ir užsimiršusi švelniai uždeda ant jo rankos savąją. Jų žvilgsniai susitinka. Dėkui! – sušnabžda jis. Jeigu jų santykiams ir buvo iškilę kliūčių, tai dabar jų nebeliko.

Nubėgsiu ir pakviesiu daktarą, pasako ji.

Daktarą? – klausia jis ir mėgina apsimesti esąs nustebęs. Ne, nereikia, tai menkniekis. Bet jei jau jūs taip sakote, nebent truputį ledo...

Jums negera? – klausia advokatas. Daktaras tučtuojau turi ateiti! Jis pakyla ir nusiunčia tarnaitę daktaro.

Belaukdami jie visi stengiasi išlikti ramūs ir neprarasti vilties. Ponas Flemingas nenori palikti draugijos ir eiti ilsėtis: kodėl jis turėtų išeiti pirmasis! Jis buvo priverstas dar kartą griebtis skepetaitės bei nusišluostyti prieš veidrodį, bet padarė visa tai taip pat ramiai ir pasitikinčiai kaip ir pirmąjį kartą, jis kitų netrukdė; bet pagyvėjimo Bertelseno kambaryje neliko nė ženklo, šventė pasibaigė.

Tuo metu pasibeldžia inspektorius Svendsenas, įeina ir praneša, kad dabar apačioje sėdįs konsulas, gal advokatas norėtų jį pasveikinti.

Kas?

Konsulas Rubenas, ponios Ruben vyras, tai jis dabar atvyko.

Advokatas nieko apie konsulo atvykimą nežinojo, bet jis tuoj pat pakyla ir atsiprašo draugijos. Jis pasisuka į Bertelseną ir primena, ką buvo pranašavęs: Nesišaipykite iš to, kad mes priimame naujus svečius; dabar jau ir konsulai pas mus atvyksta.

Inspektoriui ketinant išeiti, ponas Flemingas jį sulaiko. Ak, ponas Flemingas atrodo kaip pati mirtis, tačiau jis dar gyvena, mąsto ir jaučia. Jis mirkčioja, kvėpuoja, samprotauja. Jei nori, jis gali išskėsti arba sunerti rankas, jis dar nenumirė. Dabar jis perduoda inspektoriui telegramą ir įtaigiai prašo dar šiandien, tuojau pat, išsiųsti ją motinai į Suomiją.

Tenka pripažinti, kad dabar jau joje nėra rašoma tiesa, toje telegramoje. Ponas Flemingas tikrai negali puikuotis atgavęs sveikatą. Vis dėlto – jis pasiuntė savo motinai šią telegramą. Atrodė, jo sąžinė tiesiog vertė jį tai padaryti.

5

Tuo tarpu nutiko įvairių dalykų. Žmonės knibždėjo pramaišiui. Ir tada pradėjo siautėti mirtis. Ji smogdavo nemačiom, neatsižvelgdama į tai, kur pataikys.

Ponas Flemingas gulėjo patale – pradžioje, kol spjaudė kraujais, su ledu burnoje ir ant krūtinės, o kai šitai praėjo, jis vėl atsigavo, jau galėjo atsisėsti lovoje ir leido laiką, dėliodamas pasiansus. Panelė d'Espar, pakilusi į kalną, apsilankė pas Danielį, perdavė jam pono Flemingo linkėjimus ir paaiškino, kad jis peršalęs, tad kurį laiką negalėsiąs ateiti savo rūgpienio. Bet kai tik jam bus geriau, jis vėl lankysiąsis.

Begrįžtančią iš ten panelę d'Espar užpuolė jautis. Jis vijosi ją šnopuodamas, ir panelė d'Espar grįžo į sanatoriją visai be kvapo.

Taip, jautis vis dar tebelakstė kur užsimanęs. Sanatorija ketino jį tuojau pat nupirkti, bet Danielis nė nemanė jo parduoti, kol šis, besiganydamas vasaros ganyklose, apsunks ir įgis deramos vertės. Taip ir ėjo diena po dienos, vis nerandant tinkamo sprendimo. Advokatas Robertsonas tuo metu jau buvo išvykęs į savo biurą Kristianijoje. O dėl to, kad panelę d'Espar užpuolė jautis, didesnio sąmyšio nekilo. Panelė nebuvo visų numylėtinė, tad neatsirado stojančių jos pusėn, netgi priešingai: kitų damų nuomone, panelė d'Espar puikiausiai galėjo apeiti jaučio ganyklą, ko gi jai ten prireikė!

Padaugėjo svečių. Po konsulo Rubeno tą pačią dieną atvyko dar keletas asmenų, pagaliau savaitės pradžioje per

Dorvą atkeliavo pusė tuzino žmonių ir apsistojo Torahuse. Atrodė, viskas klostosi taip, kaip advokatas Robertsonas pranašavo: reklama, skelbusi apie nuolatinius pianisto koncertus, apie kilmingus svečius, princesę ir grafą, priviliojo žmones į sanatoriją. O kurgi grafas? – klausinėjo damos. O kur princesė? – teiravosi tiek ponios, tiek ponai. Sanatorija čia kalnuose tapo patraukli aukštuomenei, rūmuose svečiai jau vos tilpo, o kas gi toliau?

Paaiškėjo, kad rudenį ketinama įrengti dar daugiau kambarių ir taip pasiruošti ateinančiam pavasariui. Nors kambarių buvo pakankamai, bet jie dar ne visi atrodė iki galo įrengti, trūko baldų, apdailos, o kai kuriuose jų nebuvo krosnių. Šiuo metu dar šiaip taip vertėsi, nes kai kurie svečiai neturėjo laiko, kitiems trūko pinigų ilgėliau paviešėti Torahuse, tad jie išvykdavo po kelių dienų ar savaitės, užleisdami vietas kitiems plūstantiems čia svečiams. Lovos keisdavo savininkus, nespėjusios atvėsti.

Konsulas Rubenas atvyko aplankyti žmonos. Jis buvo iš tų, kurie neturėjo laiko ir negalėjo ilgai pasilikti. Jau pirmąjį vakarą, sėdėdamas žmonos kambary, jis nekantravo. Žmonos jis teiravosi apie aukštuomenės damą – kurgi toji dama? – sakė jis.

Ponia Ruben, neapsakomai stora, linkusi sirgti astma, pakilo ir nuėjo durų link. Ak, ji buvo tokia apkūni, kad krypavo kaip žąsis; lipdama laiptais žemyn, ji šnopuodavo taip, lyg kiltų jais. Ji pravėrė duris, apžvelgė koridorių ir vėl jas uždarė. Visur buvo ramu.

Čia klausomasi kiekvieno žodžio, įspėjo ji, kalbėk tyliai! Dama? Tai nėra paprasta dama, ji ateina, kai pati nori, arba visai nepasirodo, jos negalima pakviesti. Konsulas, suerzintas tokio manieringumo ir visos tos istorijos, reiškia nepasitenkinimą: Kam tu liepei pastatyti čia antrą lovą? Argi aš negalėjau apsistoti kitame kambaryje?

Maloningoji ponia išsisukinėja: Tai padarė tarnaitės. Aš nežinojau – tikriausiai sanatorijoje nėra laisvų vietų...

Nesąmonė. Šiame kambariūkštyje galima uždusti. Aš klausiu, ko nori toji dama.

Ko ji nori? Ponia Ruben bandė nupasakoti damos būklę: Ji patyrė didelių nemalonumų, ji nemiegojo naktimis, ji neturi tėvynės, nelaiminga būtybė, išsiskyrusi su vyru, neturinti šaknų...

Tai tikrai baisu! – pripažino konsulas.

Dama buvusi čia, šiame kambaryje, daug kartų, pasibeldusi, nusišypsojusi ir atsiprašiusi, šiaip ji su niekuo nesikalbanti. Kai dama apsilankiusi pirmą kartą, ponia Ruben buvusi taip nustebinta, kad pamiršusi atsistoti ir nusilenkti.

Iš kur ji? – paklausė konsulas.

Iš Anglijos. Argi jis to nežinojęs? Ji esanti ledi, jos vyras lordas, ministras, vyriausybės narys.

Ak štai kaip, pasakė konsulas, tokiu atveju aš esu apie ją skaitęs! Ir po to konsulas elgiasi taip, lyg jam visa tai neberūpėtų, jis nerodo ypatingo susidomėjimo.

Žmonai teko vėl sužadinti jo smalsumą. Be jokių užuolankų ji pasakė: Ko ji nori? Ji pateko į sunkią padėtį, ji nori turėti pinigų.

To norime mes visi! – atsakė konsulas.

Tai siaubinga, ji visiškai neturi pinigų ir neranda, kas jai galėtų padėti.

Konsulas pasilenkė į priekį ir pažvelgė į žmonos ranką: Naujas žiedas. Nagi, parodyk!

Ak, maloningoji ponia ką tik ranka perbraukė plaukus, jos vyras turėjo pastebėti nuostabų brangakmenį. Argi jis ne puikus? – tarė ji. Aš nenorėjau jo priimti, Dievas mato, aš nenorėjau, bet ji privertė mane tai padaryti. Ar tu matei kada nors tokį žėrėjimą?

Konsulas tik linktelėjo ir pasakė: Taigi ji nori parduoti dar keletą žiedų?

Maloningoji ponia atrodė įsižeidusi: Tu negalėjai šito pasakyti rimtai! Savaime suprantama, ji neketina pardavinėti žiedų, ne to ji iš mūsų tikisi. Ji kreipiasi į tave kaip į konsulą, o tai visai kas kita. Kadangi pas savo konsulą ji negali ir nenori eiti, todėl ji ateina pas tave. Ne, ji negali kreiptis į savo konsulą, nes jis pritartų jos vyrui ir ministerijai, tai visiškai akivaizdu.

Bet ji turi turėti šeimą. Ar jos vyras visiškai nutraukė su ja ryšius?

Aš nežinau, ar toks pasakymas atitinka tikrovę, ji labai maloniai kalbėjo apie savo vyrą.

Na, žinoma, paprastai taip ir būna!

Kaip būna?

Kad po skyrybų žodžiai tampa vis malonesni – nes pradedama gailėtis dėl viso to, kas įvyko.

Ponia Ruben vėl atrodo įsižeidusi. Dama, apie kurią jie dabar kalba, jokiu būdu nesanti eilinė dama, o tikra ledi; konsulas neturėtų manyti, kad visos damos esančios panašios į jo kontoros mašininkes. Ji tik todėl maloniai kalbanti apie savo vyrą, tęsė ponia Ruben, kad jis tam tikra prasme atlikęs savo pareigą, kad nesiimąs priešiškų veiksmų jos atžvilgiu, o tik rodąs atkaklumą ir niekada jai neatsakąs. Argi taip elgiamasi! O be to, dar šeima! Atrodo, kad vyro šeima nebejaučianti jai jokių simpatijų, o ji pati neturinti giminių, kurie galėtų jai padėti.

Tai ji esanti visai žemos kilmės?

Ponia Ruben ėmėsi ją ginti: Ką Anglijoje reiškia žema kilmė, jei ten bet kas gali vesti bet ką! Karalius, jei nori, gali rinktis žmoną iš biurgerių šeimos, o lordas, tarkim, vesti aktorę.

Tai ji buvo aktorė?

Atrodo, panašu į tai. Galbūt šokėja.

Juo toliau, juo geriau! Ir dabar aš kaip konsulas turiu tarpininkauti? Savaime suprantama, aš negaliu to daryti, tai visiškai neįmanoma, tai viršija mano įgaliojimus. Tu ir ji, jūs abi vienodai kvailos, jei galvojate kitaip.

Ponia Ruben daugiau nebeapeliavo į vyro tuštybę. Jis turėjo suprasti, kad buvo ypač pagerbtas, kai į jį kreipėsi ledi, nes tik taip ir niekaip kitaip visa tai reikėjo suprasti. Ledi beveik padarė ją savo patikėtine, draugiškai klausinėjo apie šį bei tą, taip lyg ir nusileisdama iki jos lygio. Jei toks dėmesys konsulo Rubeno sieloje nesukėlė jokio atbalsio, jo žmona bus priversta ieškoti kito kelio. Taigi jai reikia pinigų, ramiai kalbėjo ponia toliau, nekreipdama dėmesio į vyro prieštaravimus. Ir ji gaus pinigų, tuo galima neabejoti. Ji turi be galo didelių vertybių.

Kokio dydžio vertybių?

Tai priklausys nuo to, kaip tu įkainosi anglų ministrą. Nes ant svarstyklių gali būti padėta džiaugsmas ir sielvartas, gyvenimas ir mirtis.

Po perkūnais! Kokių gi vertybių ji turi?

Dokumentus, laiškus!

Galbūt maloningoji ponia tikėjosi, kad ši informacija padarys didžiulį įspūdį, vis dėlto jai teko nusivilti. Konsulas nereiškė ypatingo susidomėjimo, tik jo veidą iškreipė grimasa. Tai jos neišmušė iš pusiausvyros. Nežinia kodėl ji buvo pasiryžusi padėti nepažįstamai damai ir dabar visomis išgalėmis siekė savo tikslo. Iš kur toks atkaklumas? Ponią Ruben be perstojo kamavo chroniškas nervingumas, ji duso nuo savo pačios svorio, didžiulis išplitęs kūnas pasmerkė ją neveiklumui, kuris, beje, neteikė malonumo, o prislėgė lyg baisi našta, atrodė, tai ir viskas, kas jai rūpi. Tačiau pa-

aiškėjo, kad ponia Ruben gali būti kilniaširdė, pasiruošusi padėti kitiems. Kodėl ji buvo neabejinga šiai anglų ledi? Dėl to, kad jautė simpatiją kilmingiems žmonėms? Bet ir lordas juk buvo kilmingas, tačiau ji buvo jam priešiška!

Konsulas pasakė: Aš negaliu į visa tai kištis jau vien dėl to, kad tu gavai žiedą.

Na, pratarė maloningoji ponia, savo ruožtu taip pat nutaisiusi grimasą. Žiedas esąs mažmožis, jis teikęs jai džiaugsmo tik pirmąją dieną, ne ilgiau. Bet ar galėjusi ji atsisakinėti to žiedo dar labiau, negu tai dariusi, ir nepasirodyti nemandagi? Ir apskritai, argi priimta rimtai atsisakinėti dovanų, kurias siūlo aukštesnę padėtį užimantys asmenys? Ponia Ruben turinti ir kitų žiedų, netgi daugiau negu reikėtų, bet jie ją tik vargina, trukdo jai. Kaip ir jis pats, ji tegalinti kiekvieną jų užsimauti tik ant mažojo pirštelio.

Taip, kadangi visi kiti pirštai pavirto nykščiais.

Maloningoji ponia nuleido galvą ir atsakė: Kai buvau aštuoniolikos...

Gana, šį tekstą aš žinau, pertraukė ją konsulas. Bet tu nesi aštuoniolikmetė, tau dabar dukart tiek! Tu sudvigubėjai, ir ne vienu atžvilgiu, tu padidėjai keletą kartų.

Kai buvau aštuoniolikos, nenusileido maloningoji ponia, mano pirštai buvo tokie pat grakštūs kaip ir tavo damų, rašančių mašinėlėmis! Antrą kartą ji paminėjo prie rašomųjų mašinėlių sėdinčias damas, ir ne tarp kitko, o kažkaip ypatingai, lyg kalbėtų apie labai reikšmingą dalyką. Bet ir šį kartą konsulas išklausė tai abejingai ir truktelėjo pečiais.

Tie dokumentai, kalbėjo jis, privatūs laiškai – aš esu konsulas, o laiškai sietini su skandalu, šantažu, – ne, aš prie jų neprisiliesiu!

Maloningoji ponia tvirtino, kad skandalas būsiąs visai nedidelis, jeigu garsus konsulas diskretiškai pasinaudosiąs

dokumentais, sudarydamas įspūdį, kad veikianti pati ledi, vyrą neabejotinai tai sužlugdysią.

Gal paveikė pataikaujamas „garsus konsulas“, gal įtikinamas pasirodė paskutinis maloningosios ponios argumentas – bet konsulas pagaliau, lyg norėdamas baigti visą šį reikalą, paklausė: Kur tie dokumentai?

Jis skaitė iki išnakčių. Skaitydamas kartais palinguodavo galvą, staiga, padidėjus įtampai, ištiesdavo kojas, pliaukštelėdavo ranka per šlaunį, suraukdavo antakius: skaitymas jam teikė malonumo. Taip, šis sveikai atrodantis žmogus trumpu kaklu čia rado nepadorių minčių ir intymumo, kiek tik jis būtų galėjęs pageidauti. Ir kodėl gi šiuose laiškuose taip trūko delikatumo, kodėl juose tiek daug atviro brutalumo? Tai tikra pelkė, į kurią paniro konsulas, – buvusi šokėja dėl kažin kokių nepaprastų priežasčių ar aplinkybių pakęsdavo savo vyro lengvabūdiškumą, nė kiek juo nesibodėdama. Tai buvo laiškai iš Indijos ir iš kitų kraštų, apie politiką, egiptiečių orgijas, asmeninius nesutarimus su administracija, privačią prekybą abejotinos vertės prekėmis, lordo titulo pirkimą, kariuomenės aprūpinimą – visa krūvoj, ir negalėjai nejusti visa tai persmelkiančio blogo kvapo.

Ponia Ruben tylomis stebėjo savo vyrą. Laiškai ėjo vis trumpyn. Atrodė, kad rašantysis nustojo pasitikėti savo žmona, o gal jau turėjo kitą patikėtinį; paskutiniuose laiškuose buvo užuominų apie miledi sugrįžimą prie šokio, apie kelionę į Škotiją su abejotinos reputacijos pramogų balaganėlio direktorium. Miledi, atrodo, mėgino tai paneigti, tačiau kitame laiške jos vyras tvirtino kaltinąs ją pagrįstai ir pareiškė nutraukiąs santykius. Abu paskutinieji laiškai galutinai patvirtino apsisprendimą. Baigta!

Ponia Ruben pastebėjo, kad baigiant skaityti išblėso konsulo susidomėjimas. Čia jau nieko įdomaus jis nerado, bet

atrodė, kad kaip tik tai galėjo dominti ją. Gerasis lordas iškilo per žmonos, šokėjos, kraitį; jos nedidelis turtas, sukauptas šokant, užsidirbtas jos pačios kojomis, praskynė jam kelią ir abu juos iškėlė. Bet kokia nūnai iš to nauda! Ponia Ruben dabar jau paskendo savo mintyse bei prisiminimuose. Argi jos situacija nebuvo panaši į tą, kurioje atsidūrė miledi, ar ir ji nebuvo vyro atstumta, paniekinta? Labai panašu, kad taip. Sunku būtų patikėti, kad ji vien kilniadvasiškumo vedama taip domėtųsi nepažįstamos personos likimu, net jeigu jas sietų ta pati kilmė. Konsulas, atrodė, nenujaučia nieko pikta. Jei jis būtų pažvelgęs į žmoną, jam tikrai kiltų įtarimas dėl to, kad jos akys vis labiau įsiplieskia. Ji sėdėjo čia pat ir stebėjo jį iš šalies, jos migdolų formos akys žvelgė švelniai ir pasalūniškai, o tai bylojo jos apvalioje galvoje vykstant slaptą veiklą.

Tfu! sušnopavo konsulas, tai tikra pelkė! O kiek jai metų?

Taip, tai pelkė, atsakė žmona.

Aš nenoriu į tai veltis.

Maloningoji ponia tylėjo.

Kiek jai metų?

O vis dėlto tu galėtum ką nors padaryti, jei tik panorėtum.

Konsulas staiga pratrūko: Aš klausiu, kiek jai metų! Kam čia tas prakeiktas slapukavimas.

Maloningoji ponia kreivai šyptelėjo: Kiek jai metų? Aš jos neklausiau. Aš nežinau ir to, ar, tavo akimis žvelgiant, ji gerai atrodo. Bet tai juk visiškai nesvarbu, tavęs juk tai nedomina.

Konsulas labai susierzina: Ne, tai manęs nedomina. Man nerūpi nei pati dama, nei jos skandalai. Bet dabar sakyk, juk tai tavo nepaprastai keistas sumanymas čia, šiame urve, pastatyti dar vieną lovą! Gerai, kad tai tik vienai nakčiai. Aš

apskritai nesuprantu, kodėl tu užsimanei, kad atvykčiau čionai į kalnus.

Be jokios abejonės: dama siekė konkretaus tikslo ir pasitikėjo tik savo jėgomis, antraip ji taip nekalbėtų, kaip dabar. O, akivaizdu, ji užsibrėžė įgyvendinti kažkokį planą ir net visiškai apimta nevilties, kad ir kas būtų, laikėsi tvirtai!

Argi aš namuose tau trukdžiau? – klausė ji. Tavo buvimas čia man taip pat netrukdo.

Ar tu nesugebi mąstyti? Ar turi čia parduotuvę, paštą, kontorą, gausybę personalo?

Ne, neturiu nieko, išskyrus save pačią, visą laiką tik save pačią! Aimanuodama ji tęsė: Vieną ketvirtadienį aš čia atvykau ir tuojau pat parašiau, bet ketvirtadieniai ėjo vienas po kito, o iš tavęs nebuvo jokios žinios. Aš vėl parašiau. Ir vėl nieko. Tada nusiunčiau telegramą.

Tu to nesuprasi, atsakė jis, bet aš neturėjau laiko. Kaip tik dabar turiu labai daug darbo, personalas paeiliui išeina atostogų, o darbas turi būti atliktas, man pačiam reikia laiko pavalgyti, taip pat man reikia truputį pamiegoti.

Tyla.

Bet šito tu nesupranti, pakartoja jis ir pradeda nusirenginėti.

Jei tu taip sakai, tai turbūt taip ir yra, atsakė ji.

Būtent taip ir yra. O dabar vėlu, metas gulti! Ne, į tą istoriją su šokėja aš nesivelsiu. Tu jau tikriausiai tai supratai.

Tyla.

Pagaliau maloningoji ponia taria: Ji turi gauti iš vyro atsakymą, dar ne viskas nuspręsta, ji per daug sustambėjo, kad galėtų vėl šokti, o pradėti viską iš pradžių taip pat negali. Ji nesulaukia atsakymo dėl mažo sklypo, kur augintų vištas bei triušius; kodėl jis jai neatsako? Lordas dabar įta-

kingas žmogus, bet jis paprasčiausiai tyli ir, atrodo, bus nusiteikęs jos atžvilgiu priešiškai. Į ką gi jai kreiptis?

Man kilo įtarimas, sako konsulas – ar tai laiškų originalai?

Tikriausiai originalai. Kodėl gi ne? Ir kodėl tu klausi? Negi manai, kad laiškai suklastoti?

Ne, nemanau. Gulk ir tu pagaliau.

Maloningoji ponia dar gana ilgai sėdi, po to eina prie savo lovos ir ilgai ten kažką veikia. Visą tą laiką konsulas šnopuoja ir vartosi.

Ar tu šiandien gulsi pagaliau? – klausia jis.

Jokio atsakymo.

Galimas dalykas, jis dabar suvokia, kad buvo nemandagus, ir sako: Dabar jau gulk ir užgesink lempą, kad pagaliau mes turėtume ramybę.

Taip, tada tu turėsi ramybę! – šaižiai staiga atsako ji.

Dabar prasideda scena. Konsulas, atrodo, bus pradėjęs nerimauti, jis nujaučia kažką bloga. Maloningosios ponios atsakymas privertė suklusti, jis apsiverčia ant kito šono ir pirmą kartą pažvelgia žmonai į veidą. Ką, po velnių, ji ketina daryti? Ką tik ji stovėjo prie savo lovos, o dabar skubomis žengia prie jo. Galbūt ji nori išlieti įtūžį ir rėkte išrėkti keletą piktų žodžių, pamiršusi, kad rankose laiko pagalvę. Kaip jis tai turėtų suprasti – didžiulė pagalvė jos rankose! Lempos šviesoje jos veidas atrodo iškreiptas, ji visai prarado savitvardą, nes negali nieko pasakyti, neištaria nė žodžio. Konsulas staigiu judesiu atsisėda lovoje, greičiausiai tam, kad geriau viską matytų, o ne tam, kad galėtų gintis; bet tą pačią akimirką jis tiesiog persimaino, jo veidas staiga išblykšta ir subliūkšta, rankos nusvyra, visu kūnu jau nebegyvas, jis krinta atatupstas, atsitrenkdamas pakaušiu į lovūgalį. Taip jis ir lieka gulėti.

Kas gi tai, šis persimainymas, argi jis lemtingas? Maloningoji ponia stovi sustingusi, jai reikia laiko, kad susikauptų ir atgautų sugebėjimą protauti, ji nesidairo kėdės, kurion galėtų susmukti, ir ji vis dar nusiteikusi kovingai, lyg norėtų pasakyti: Na, dabar matai! Ji nepadarė nieko pikta, visa vyko gerai, buvo teisinga. Ji jau tikriausiai suvokia, kad nebėra jokios prasmės kalbėti, bet vis dėlto sako vyrui: Taip, na, pakaks jau! Jis nebejuda ir nerodo jokių gyvybės ženklų, bet ji tvirtai laikosi savo nuostatos. Iš vienos jo ausies teka kraujas, galbūt ir iš kitos, kurios ji nemato. Tada ji pagalvoja apie daktarą ir apsidairo, ar kambarys pakankamai tvarkingas, kad galėtų priimti daktarą. Atsakyk gi, ar girdi! garsiai kreipiasi į savo vyrą. Ji mato, kad jo galva nepatogiai atremta į lovūgalį, o smakras prispaustas prie krūtinės, bet palieka jį taip gulėti, tik nuneša pagalvę į vietą, paima nuo stalo miledi laiškus, paslepia ir iškrypuoja pro duris kviesti daktaro.

Pirmas mirties atvejis Torahuso sanatorijoje.

Koks sutapimas: žmogus atvyksta su dantų šepetuku ir pižama mažoje rankinėje aplankyti žmonos, gyvenančios sanatorijoje, ir po kelių ten praleistų valandų jį užklumpa mirtis!

Nieko nuostabaus, kad žmonai visa tai atrodo taip keista, lyg būtų pramanyta. Vyras gal būtų galėjęs tvirtinti, kad kai kurios aplinkybės paspartino jo mirtį. Iki išnakčių jį vertė gilintis į skandalingą dviejų anglų santykių istoriją, kol buvo tiek iškamuotas, kad neteisingai suprato žmonos elgesį, pamatęs ją su pagalve rankose. Jos poza galėjo jam pasirodyti grėsminga, jis tikriausiai pagalvojo, kad ši moteris ketina jį uždusinti, isteriškas žmonos žvilgsnis trukdė jam blaiviai mąstyti – o, vyras galėtų įrodyti, kad jis mirė ne natūralia mirtimi.

Kita vertus, žmona galėjo įrodyti, kad tokių ketinimų neturėjusi; lemtingas buvo nepaprastai stiprus smūgis. Bet prisiminus, kaip ji stovėjo įsitvėrusi niekuo čia dėtą pagalvę, rimtis išblėsdavo, tai pasirodydavo jai komiška, ji nebesusitvardydavo ir nusijuokdavo: cha cha! Lygiai taip pat galima būtų teigti, kad truputį komiškai atrodė vyro skuba, cha, jis norėjo grįžti į namus jau kitą dieną, kitą rytą, bet užuot taip ir padaręs, numirė. Taip, gyvenimas nestokojo komiškumo, ir mirtis taip pat.

Daktaras Ėjenas ir kiti sanatorijos vadovai stengėsi nuslėpti tą neįtikėtiną mirties atvejį, bet jų pastangos buvo bergždžios, žinia skriejo iš vieno kambario į kitą, pasiekė net ligos pakirstą poną Flemingą. Kaip tai galėjo atsitikti? Panelė d'Espar ištisas dienas svečiuodavosi pas jį, stengdamasi, kad ši žinia jo nepasiektų, tačiau jis tikriausiai bus apie tai išgirdęs per sieną, nes kaimyniniame kambaryje nuolat vaikštinėjo dama, sukdama skepetaitę, pirštines, grąžydama rankas ir iš nevilties garsiai kalbėdama pati su savimi.

Ponas Flemingas pasakė panelei d'Espar: Galiu jums pranešti naujieną: prieš keletą dienų čia mirė vienas svečias. – Jis tai ištarė ramiai ir susitvardęs, lyg tai būtų visai nereikšminga.

Panelė d'Espar staiga pakilo, nusiėmė skrybėlę ir pakabino ją. Nusisukusi į sieną, ji atsiliepė: Iš tikrųjų svečias? Galbūt dama.

Dama? Ne, argi tai buvo ne atvykėlis, konsulas iš Kristianijos? Aš nežinau. Ar jūs apie tai negirdėjote? Tas pats, kuris atvyko, kai mes prieš keletą dienų sėdėjome pono Bertelseno kambaryje.

Ne, ji nieko apie tai negirdėjusi.

Ką gi. Sėskitės, maloningoji panele, manau, kad šiandien manęs nepavyks įveikti.

Ir jie, kaip įprasta, sėdo žaisti *bézigue*. Stalą jiems atstojo kartoninis dangtis, padėtas skersai pono Flemingo lovos.

Jis buvo atidus, tiksliai skaičiavo sumas ir sukinėjo rodykles lentoje, nebuvo nė ženklo išsiblaškymo, o ne, jau keletą dienų ponas Flemingas jautėsi ypač gerai, jis vėl buvo beveik sveikas, vėl atgavo drąsą, ir ši mirtis jo nesujaudino.

Ar panelė d'Espar nusivylė, kad jis taip šaltai sutiko žinią apie konsulo mirtį? Ar nepajuto nerimo dėl to, kad jis neįvertino jos susirūpinimo ir jos taktiškumo, kai, kabindama skrybėlę, ji kalbėjo nusisukusi į sieną? O, tas žmogaus klastingumas! Ji pratarė tarsi klausdama: Berods pastarosiomis dienomis sanatoriją apėmė didelis nerimas!

Ponas Flemingas abejingai sumurmėjo: Taip yra tikriausiai dėl tos mirties.

Tikriausiai. Ir kadangi jūs taip tvirtinate – lyg ir prisimenu, kad ir aš apie tai esu girdėjusi. Na, nebaigė ji minties, tiek to! Ar jūs šiąnakt gerai miegojote?

Taip, dėkoju, aš kiekvieną naktį gerai miegu.

Tyla.

Taip, galbūt jis buvo konsulas, svarsto panelė. Bet jį ištiko smūgis, jis ne nuo ligos mirė.

Tai tas pats. Palaukite – keturi vaikai!

Tik pagalvokite, dieną jis atvyko, o naktį jau mirė! Aš nebūčiau apie tai nė užsiminusi, bet jeigu jūs vis tiek jau žinote...

Ką žinau? Na taip. Aš to žmogaus nepažinojau, o jūs pažinojote?

Ne. Tiesa, aš žinau, kas jis buvo, žinomas žmogus Kristianijoje, stambus verslininkas, aš pažįstu keletą jam dirbusių damų. Taip, baisus likimas!

Ar jūs iš tikro kertate tūzu? – klausia ponas Flemingas.

Ne, atleiskite! Konsulas Rubenas juk buvo ponios Ruben vyras, jūs žinote, tos apkūnios damos, kuri čia gyveno. Dabar ji išsivežė jo palaikus.

Taip, žinoma.

O miledi ją lydi. Miledi su savo tarnaite. Taigi dabar jau sanatorijoje baigsis amžinas arbatos gėrimas ir amžini priešpiečiai. Dabar mes vėl galėsime skambinti pianinu...

Ir iš tikrųjų, jie skambino pianinu, dainavo lipdami laiptais ir stengėsi nerūpestingai juoktis prie stalo, bet viskas perniek. Net ir savaitei praėjus nuo tos dienos, kai damos nulydėjo karstą, svečiai vis dar tebekalbėjo apie didelę nelaimę. Tai buvo nelyginant bomba, sprogusi paliegėlių būryje. Pirmasis mirties atvejis! – sakė Savižudis ir linktelėjo taip, lyg tikėtųsi dar ne vieno. Šis nemalonus žmogus tikrai niekuo neprisidėjo, kad pakeltų nuotaiką gydymo įstaigoje.

Nors nė vienas svečias iš tikrųjų neliūdėjo dėl to, kad išvyko trys damos, vis dėlto visuma buvo suardyta, joms iškeliavus, atsirado tuštuma. Ir kas gi toliau? Jos pasielgė visai korektiškai, apmokėjo sąskaitas ir išvyko, nė viena nepaspruko įsiskolinusi, šiai žmonių kategorijai jos nepriklausė. Net ir miledi savo sąskaitą apmokėjo ir dosniai švaistėsi grynais, dalydama arbatpinigius. Mat konsulas Rubenas, išvykdamas iš namų, pasirūpino pasiimti viltingai storą piniginę. Ją rado vidinėje liemenės kišenėje, kairėje, kur ji, kol jis dar buvo gyvas, buvo prigludusi jam prie širdies. Dabar, atsiskaitant su sanatorija, piniginė damoms labai pravertė. Ponia Ruben sumokėjo už visas. Nėra to blogo, kad neišeitų į gera.

O praėjus savaitei, vėl atvyko būrys naujų svečių. Jie užėmė tuščius kambarius, tiesiog užtvindė sanatoriją, kuriai pristigo gyvenamųjų patalpų. Situacija buvo tokia rimta,

kad daktaras, ekonomė ir inspektorius turėjo gerokai palaužyti galvas, ieškodami išeities.

Inspektorius buvo pasiųstas apeiti kambarius. Jis atėjo į kambarį, paženklintą septintuoju numeriu, ir jame gyvenusi panelė kaip tik buvo kambaryje. Jam buvo pavesta paklausti, gal maloningoji panelė būtų tokia gera ir sutiktų neilgam persikelti į kitą kambarį.

Kaip?

Į kitą kambarį. Ten nėra krosnies, tačiau šiaip jis toks pat šviesus ir jaukus kaip ir šis. Jai pastatytų sudedamąją lovą. Ar jis galįs parodyti jai naująjį kambarį?

Panelė pradėjo grąžyti rankas ir paklausė, kodėl ji turėtų išsikelti.

Todėl, kad šią popietę sanatorijoje tiesiog antplūdis, trūksta kambarių, administracija nežinanti, kur visus apgyvendinti.

Panelė paėmė nuo stalo pirštines ir pradėjo jas sukti. Jos veidas truputį pamėlo ir ištįso, sutrikusi ji žiūrėjo į inspektorių.

Jos jokiu būdu šito neprašytų, pasakė jis, niekam nebūtų tai atėję į galvą. Bet kaip tik tada, kai visi kambariai jau buvę užimti, dar atvykę keli žmonės, tarp jų pastorius su dviem sūnumis. Šie šalę ir prašę kambario su krosnimi.

Taip, ištarė panelė, taip taip, kartojo ji ir lingavo galvą. Ji nebuvo nepermaldaujama, ji sutiko. Negalima palikti kitų šalti.

Iš tikrųjų negalima, ar ne tiesa? – pritarė ir inspektorius. O jai tereikėsią daugiau laiko pabūti ten, kur šilta, pavyzdžiui, svetainėje. Beje, persikelsite tik trumpam, pažadėjo inspektorius ir širdingai padėkojo panelei. Po to jis parodė jai naująjį kambarį.

Padrąsintas sėkmės, inspektorius žengė toliau ir pamatė Savižudį. Jis su Mosu, tuo, kuris kentėjo nuo išbėrimų,

sėdėjo verandoje ir šnekučiavosi. Inspektorius ne kartą su abiem draugais lošė kortomis, tad galėjo kalbėti nesivaržydamas. Jis atnešąs liūdną žinią, pradėjo jis juokaudamas. Bet pastebėjęs, kad Savižudžio nuotaika ne per geriausia, pakeitė toną ir paklausė, gal ponai sutiktų padaryti jam ir sanatorijai didelę paslaugą.

Abu ponai sužiuro į jį.

Ar jiems labai nemalonu būtų, jei kuriam laikui tektų persikelti į kitus kambarius?

Ką? Kaip?

Išklausęs paaiškinimus, Savižudis nė neketino nusileisti, jam niekada nė į galvą nebūtų šovę, neregėtas įžūlumas, to jis dar nebuvo patyręs! Mosas pageidavo išsamesnių paaiškinimų, tad inspektorius ėmė kalbėti apie tris damas, tris mokytojas, atvykusias tądien po pietų, kai namas jau buvo perpildytas. Ką su jomis daryti? Tik pagalvokite, trys gražios, jaunos damos, įveikusios kalnus, kiaurai perpūstos vėjų ir išalkusios, maldauja kelių apšildomų kambarių.

Ar tai reikštų, kad man teks persikelti į kambarį be krosnies? – paklausė Savižudis, ir jo lūpos išbalo.

Tik trumpam, galbūt tik kelioms dienoms, juk tikriausiai netrukus kas nors išvažiuos, kad ir pastorius su dviem sūnumis, galimas daiktas, po kokios savaitės jie išvyks.

Savižudis tiesiog įtūžo: Kas per elgesys? Tarsi jis būtų patekęs į plėšikų irštvą! Toks įžūlumas, toks nepaisymas! O, Savižudis aiškiai parodė, kad jis jaunas žmogus, besimėgaujantis gyvenimu. Ne, nerieskite šitaip nosies, pone inspektoriau! – pasakė jis. Nebūkite kvailelis, neskraidykite padebesiais, geriau nusileiskite ant žemės!

Na, na! – atitarė inspektorius, geraširdiškai šypsodamasis.

Negirdėta! – tęsė toliau Savižudis: gydymo įstaiga, poilsio namai, kuriuose ketinama šaldyti jį, iki pamėlynuos ir nebebus panašus į žmogų!

Ir Mosą prajuokino Savižudžio įniršis bei neįprasti žodžiai, kuriais šis liejo savo siutą. Galite daryti su mano kambariu ką tik norite! – pasakė jis inspektoriui.

Taip, kurgi ne! – šaukė Savižudis. O, man gėda dėl jūsų, jūs tiesiog menka utėlė! Žinokitės, pone inspektoriau, darykite su jo kambariu ką tinkamas! O kaipgi jo išberta oda tokiame lediniame kambary?

Aš juk ir dabar nekūrenu, įsiterpė Mosas.

Gal todėl jūs taip ir atrodote. Tai galbūt nuo šalčio. Ne, aš kol kas taip pat nekūrenu. Bet jei rytoj ar poryt atšaltų? Cha cha cha!

Taip, cha cha cha! – pamėgdžiojo Savižudis. Po šimts velnių, tik boba gali pasakyti ką nors panašaus, nuo ko vyrui tenka nudelbti žemyn akis. Jūs, nelaimėli, jūs tikra boba!

Atiduokite damoms mano kambarį, pakartojo Mosas.

Inspektorius padėkojo ir nuėjo.

Tyla.

Ne, to aš nepamiršiu! – sušuko Savižudis. Turėčiau laukti, kol išvažiuos pastorius ir jo vaikėzai, kad vėl atgaučiau savo kambarį! Ne jų kambarį, ne pastoriaus, o savo kambarį!

Jūs pamirštate tris mokytojas.

Na, o kas toliau?

Vis dėlto pagalvokite, trys gražios, jaunos damos, patyrusios sunkumų! Argi nesate kavalierius ir riteris?

Ne! – šaukė Savižudis.

Cha cha cha! O taip, jums pelnytai priklauso kambarys su krosnimi, bet iš kur tiems sanatorijos vadovams tai žinoti! Jie net nesuka galvos dėl to, kad jūs čia atvykote nusižudyti.

Tai ne jūsų reikalas, nesikiškite, kur nedera! – tėviškai įspėjo Savižudis. Jeigu manote, kad jūsų būsenos žmogui tinka vaidinti kavalierių, prašom!

Akimirkai Mosas sutriko, bet netrukus tarė: Esmė tikriausiai yra ta, kad jūs atsisakėte savo ketinimo. Jūs norite gyventi, jūsų mintys sukasi apie turtingą našlę.

Apie kokią turtingą našlę?

Apie ponią Ruben, žinoma.

Ak taip, ponia Ruben! Savižudis nusižiovavo, atrodė, jam įkyrėjo erzinti pašnekovą. Susijaudinimą pakeitė visiškai kitokia būklė, ir jis įniko į savo mintis.

Taip, ji jums tikriausiai tiktų, tęsė Mosas: pačiame žydėjime, kūnu atstoja du, turtinga, verslas klesti...

Jums ji labiau tiktų. Pagaliau ką jūs žinote apie jos turtus? Nutilkite!

Šios kategorijos žmonės niekada nestokoja turto.

Tylėkite!

Mosas dar kiek pasėdėjo, paskui pakilo ir nuėjo. Savižudis žiūrėjo jam pavymui ir netrukus nusekė įkandin; jie negalėjo ilgai tverti vienas be kito. Abu atsigulė ant nugarų saulėtame šlaite ir daugiau nebekalbėjo. O, kaip bendra nelaimė surakino du žmones, du sudužusio laivo keleivius, išmestus į tą patį krantą! Mosas miegojo. Jis užsismaukė ant veido skrybėlę, kad musės netūptų ant žaizdų.

Kai pabudo, Savižudis gulėjo vis dar atsimerkęs. Jis tarė: jūs miegojote?

Taip, saulės šviesa mane migdo.

Tai išsekimas. Mus čia prastai maitina, vien konservais. Vos pakrutėję tuoj užmiegame.

Apie tai nė nepagalvojau, atsakė Mosas. Mus maitina konservais?

Kodėl gi mes negauname net jautienos? – staiga paklausė Savižudis. Labai norėčiau tai žinoti. Argi mums nebuvo pažadėtas jautis?

Paklauskite inspektoriaus!

Savižudis pašaipiai sušvokštė: Inspektoriaus! Ne, kelkitės, mes eisime tiesiai pas daktarą.

Tačiau Mosas nenorėjo, negalėjo, nepajėgė...

Taip, silpna dėl to, kad bloga priežiūra, kasdien ir man vis blogyn. Niekam čia nederėtų apsistoti.

Ar žadate išvykti?

Išvykti? Taip, gal ir žadu. O kodėl jūs klausiate? Aš neišvyksiu, nė nesitikėkite. Inspektorius pajuos, kol išgyvendins mane iš čia, net jei ir du pastorius tektų pasitelkti! Aš jiems parodysiu! – Šiam pastoriui, pasikėsinusiam į jo kambarį, jis jautė nenumaldomą pyktį.

Neką geriau buvo, kai vakare visi susėdo prie stalo, ir pastorius, – likimo ironija, o gal tiesiog supykusio inspektoriaus išdaiga, – buvo pasodintas prie Savižudžio. Pastorius nusilenkė stalo kaimynui, o Savižudis vos vos linktelėjo, padarė tai nepaprastai santūriai ir apgalvotai. Kaip senbuviui jam atrodė privalu priversti ką tik atvykusįjį pasijusti nejaukiai, tad nevertėjo per daug uoliai linkčioti.

Atvykėlis tarė keletą žodžių, Savižudis neatsakė, tačiau Mosas, sėdėjęs kitapus stalo, aiškiai ir maloniai pasisveikino.

Tada atvykėlis pasisakė, kas esąs: Oliveris. Tačiau Savižudis nieko nepaisydamas pavadino jį Jensenu.

Jensenas? – paklausė atvykėlis.

O ką, galbūt reikia tarti Nikolaisenas?

Atvykėlio veidą iškreipė nuostaba, ir jis ėmėsi valgio.

Gerai, kad sulaukėme pagalbininkų konservams čia valgyti, pasakė jam Savižudis.

Atvykėlis nuleido tai negirdom ir įniko doroti įdarytus mėsos kukulius, jis buvo išalkęs.

Savižudis paklausė: Ar atvykote iš anapus kalnų, pone pastoriau?

Atvykėlis sukluso: jūs turite galvoje mane? Aš ne pastorius – mokyklos direktorius.

Savižudis sutriko: Mokyklos direktorius?

Atvykėlis išsitraukė vizitinę kortelę ir ištiesė, Savižudis perskaitė: Frankas Oliveris, filos. dr., mokyklos direktorius.

Atleiskite! – tarė sumišęs Savižudis. Žioplys inspektorius paskelbė, kad jūs pastorius.

Tačiau tai nieko nepakeitė; Savižudis jau buvo įtūžęs ant šio atvykėlio, tad pyktis, skirtas pastoriui, atiteko mokyklos direktoriui. Šiaip ar taip, tai buvo žmogus, kuris kėsinosi į stogą virš jo galvos, ir per visą laiką, mokyklos direktoriaus praleistą Torahuse, Savižudžiui vis pasitaikydavo puikių progų išreikšti savo neprielankumą. Nors vargšas direktorius nieko pikta nedarė. Nedaug gera galėtum apie jį pasakyti, lygiai taip pat menkai ir bloga. Mokslo siekimas ir skurdžios gyvenimo sąlygos jį išsekino, apsiaustas ant jo pečių karojo lyg ant kabyklos, plaukai ir barzda buvo reti, o tie keli likę plaukeliai pražilę – tarsi ir viskas apie jį. Tačiau tai apgaulingas įspūdis. Tikriausiai dvasinės vertės pajautimas skatino jį žengti aukštai iškėlus galvą. Jis nesislapstė, jo solidus pasipūtimas buvo kažkoks geraširdis, jis skubėdavo pasisakyti savo vardą bei titulus, kad tuoj pat pelnytų pagarbą. Be abejo, direktorius Oliveris nebuvo pasiekęs svarbiausio savo tikslo; bet kas gi jį pasiekia! Vis dėlto jam pavyko pakilti iki tokio lygmens, kuris nepasiekiamas galybei žmonių, ir tai taip pat galima laikyti tikslu. Jo pareigos mokykloje buvo išskirtinės ir jis pats toms savo pareigoms jautė begalinę pagarbą; visi kiti žmonės taip pat jautė, visi lig vieno. Kokia buvo jo profesija, jo veikla? Argi jis neprisidėjo prie tautos auklėjimo? Puiku. Už tai, kad ištraukė iš neraštingumo, jaunimas turėjo būti dėkingas jam, jis skleidė šviesą, jis mokė beraščius, ir Norvegija tapo apsišvietusia šalimi.

Jeigu direktorius Oliveris ką nors veikia gyvenime, tai ne tam, kad pabėgtų nuo likimo, ir ne tam, kad jį vytųsi. Jis yra tas, kas yra, jo likimas nuspręstas, jo laivas pasiekė uostą. Nuo šiol metų metus jis gyvena likimo nestumdomas; jis visiškai nesikeičia, visą laiką išlieka toks pat, šalies įstatymai leidžia jam užsidirbti duoną, tai jis ir daro, jis yra mokyklos galva; jeigu direktorius ką nors sako, vadinasi, taip ir yra!

Atvykęs į namus, kur gyvena penkiasdešimt nepažįstamų žmonių, jis tikriausiai pasijuto kiek neįprastai, tačiau tokią būseną jis išgyveno tik kelias valandas, nes netruko tapti žinomas, jam sakė „labą rytą", atidžiai klausėsi to, ką jis kalbėjo, visada atsirasdavo, kas pakyla ir pasiūlo jam savo kėdę; norėdami įtikti ponui direktoriui, gyventojai bendravo taip pat ir su jo berniukais, kalbėjosi su jais ištisas valandas.

Bet Savižudis žiūrėjo į jį kreivai. Žinote, sakė jis Mosui, pastorius – mokyklos direktorius, – be abejo, pasiskelbė esąs pastorius, kad gautų kambarį. Tai žema. Bet manęs nepavyks apgauti.

Pagaliau vėl pradėta kalbėti apie tai, kad sanatorija norinti pirkti Danielio jautį. Kodėl dabar? – įsiterpė Savižudis, kodėl ne anksčiau? Kaip tik dabar atvyko žmonių, kuriems mieli ir įdaryti mėsos kukuliai – ir štai mes gauname jautį!

Staiga jo nuomonė visiškai pasikeitė: su jaučiu mat dar galima palaukti. Jis ragino svečius ir personalą neskubėti pirkti, sakė, galima būtų palaukti, kol mokyklos direktorius išvyks, kitaip ar ilgam to jaučio užtektų! Koks godus ir nesvetingas tasai Savižudis! Bet niekas nepaisė jo kalbų. Jūs gi norite mirti, ar ne tiesa? – juokdamasis klausė inspektorius, kodėl gi jūs tada tiek dėmesio skiriate maistui?

Jautis buvo nupirktas.

To nebūtų darę, jei būtų įstengę numatyti padarinius, tik taip beliko pasiteisinti. Sunkios kaltės ir vienos didelės

atsakomybės būtų išvengta, jei sumanymas taip ir būtų likęs neįgyvendintas. Po visko jie galėjo plūstis, ginčytis, vienas kitam versti kaltę – to, kas įvyko, atšaukti neįmanoma. Beliko tik grąžyti rankas ir aimanuoti.

Taip, dabar Danielis norėjo parduoti didįjį jautį, Torahuso kalnų trobelės šeimininkui keli šimtai kronų nemaži pinigai, jis žinotų, kaip juos tinkamai panaudoti. Jo požiūriu, pakako argumentų, kad sandoris įvyktų tuoj pat. Vasara ėjo į pabaigą, žolė nežėlė ir šienas brangiai kainavo, be to, per vasarą gerokai ūgtelėjo Danielio mažasis jautukas ir jau galėjo atstoti didįjį.

Taigi du vyrai pakilo į kalną pas Danielį, kad parvarytų jautį į sanatoriją, – šėrikas ir laiškininkas. Jie nešėsi virvę, kurią prižiūrėtojas pagal visas taisykles apvijo jaučiui aplink sprandą ir snukį.

Virvė truputį per plona, pastebėjo Danielis.

Pakankamai stora, atsakė gyvulių prižiūrėtojas.

Vis dėlto, dar jiems nepradėjus leistis žemyn, Danielis kiek paabejojo: Kad tik jums pavyktų nusivaryti jautį!

Šėrikas pasipūtė ir pareiškė, kad tai ne pirmas jautis, su kuriuo jam tenka susidurti.

Ir iš tiesų pradžioje sekėsi neblogai, bet, įpusėjus kelią, jautis staiga suirzo, įbedė snukį į žemę ir ėmė purtyti galvą. Greičiausiai jis pajuto atsidūręs nepažįstamame lauke, vyrai taip pat jam buvo svetimi, ir pats velnias nebūtų įstengęs, truktelėjęs šią skalbinių virvę, šį špagatą, išjudinti jo iš vietos. Draugiški žodžiai bei glostymas mažai tegelbėjo, kaip ir lazda, kuria užtvojo laiškininkas, jautis į tai atsakė tik švokštimu. Bet jie negalėjo čia pasilikti, ir šėrikas ėmė keiktis kaip įmanydamas. Pastumk jį stipriai iš užpakalio, paliepė jis, tik palauk, kol aš jį tvirtai paimsiu. Taip, dabar jau gali!

Bet viskas bergždžiai. Jautis stovėjo kaip stovėjęs.

Šėrikas susierzinęs šaukė: Iš visų jėgų stumtelk!

O taip, laiškininkas stiprokai stumtelėjo.

Dabar jau tik Aukščiausiasis galėjo išgelbėti šėriką, nes įvyko sprogimas. Laiškininkas liko stovėti ištuštėjusioje erdvėje ir matė drauge su šėriku nurūkstantį jautį, jis bėgo nosies tiesumu, nesidairydamas, per krūmus bei akmenis. Pradžioje laiškininkui pasirodė, jog tai komiškiausia scena, kokią tik jam tekę matyti. Šėrikas sekė paskui jautį, lyg būtų užkibęs ant masalo, tai pakildamas į orą, tai vėl nusileisdamas ant žemės, o pasiekę pelkę, jie abu apsitaškė purvais. Laiškininkas mekeno, tramdydamas juoką. Staiga išgirdo smūgį, dejonę, tuomet nubėgo paskui tuodu; jautį buvo sustabdęs medis, o prie medžio prigludęs šėrikas tvirtai supančiota ranka, apvyta virvės. Palauk, aš ją perpjausiu! – sako išsigandęs laiškininkas ir griebiasi peilio. Ne! – švokščia šėrikas. Žmogus, atrodo, iš įniršio įgijęs velniškos drąsos, jis griežia dantimis. Tu turi atrišti; čia reikia atlaisvinti, bet tik neliesk jaučio!

Pagaliau išlaisvintas jis dreba visu kūnu, jo ranka pamėlusi ir sutinusi, keletas pirštų kruvini. Jis porą kartų mosteli ranka ir įsiutęs sako: Argi prašiau tavęs iš šono jam tvoti per pasturgalį?

Laiškininkas tik sumurma: Kaip iš šono? Ne.

Tu tikras asilas.

Tau reikėjo paleisti virvę, atsako laiškininkas.

Aš jos nepaleisiu! – šaukia šėrikas.

Užsičiaupk! Argi nematai, kad taip šaukdamas gąsdini gyvulį?

Nors šėrikas ir buvo priverstas prislopinti balsą, vis dėlto nuotaika nepagerėjo ir jis kaip reikiant išplūdo savo bendražygį.

Kelyje pasirodė žmonės, sanatorijos svečiai, kurie, sužinoję apie jaučio parvarymą, dabar išsiruošė pasižiūrėti. Tai

buvo visas būrys žmonių, tarp jų ir damos, taip pat Bertelsenas, net ponas Flemingas, po ligos pirmą kartą susiruošęs pasivaikščioti. O, galimas daiktas, ne vien drąsa skatino gyvulių prižiūrėtoją nepaleisti virvės, tikriausiai prisidėjo ir tuštybė: visų šių svečių bei žiūrovų akivaizdoje jis norėjo atrodyti tikras šaunuolis.

Pabandykime dar kartą! – tarė jis garsiai ir skardžiai.

Laiškininkas įspėdamas sumurmėjo.

Tu tikra mazgotė! – šaukė šėrikas. Argi tai ne jautis, ne galvijas mėsai? Mes gi turime su juo susitvarkyti! Cha cha!

Jautis nepakluso.

Pažiūrėk į jo akis, pratarė laiškininkas, jos pasruvusios krauju.

Nusispjaut man į tai! – atsakė gyvulių prižiūrėtojas. Taip, varyk jį!

Bet jautis spyrėsi.

Eik šen, komandavo šėrikas, ir tu laikyk virvę tvirtai čia prie snukio – ne, iš kitos pusės, savaime suprantama! Pagaliau pasistenkim išjudinti iš čia gyvulį, netrypčiokim vietoje.

Jie ėmė ruoštis. Tuo tarpu jautis, įbedęs snukį į žemę, stovi lyg laukdamas, šnairuoja krauju pasruvusiomis akimis ir giliai šnopuoja.

Pasiruošimai baigti, abu įsitvėrę virvės, šėrikas laiko tik viena ranka, o kita baksteli jaučiui į pasturgalį – palyginti nekaltas būdas jam išjudinti, tiesiog smeigtuko dūris.

Bet vėl sprogimas, oho! Dabar jau laiškininkas nesijuokė, nebemekeno, žemė išslydo jam iš po kojų, ir jis, kaip ir jo bendras, jau skriejo oru. Ak, ar gali du žmonės įveikti jaučio galybę! Nespėję nė atsipeikėti, jie jau gulėjo ant žemės, nupurtyti, nusviesti į šalį. Šėrikas vis dar tebegniaužė rankoje virvę, ir šį kartą jos nepaleido – tikras drąsuolis, bet virvė buvo nutrūkusi.

Taigi, o jautis išsilaisvino.

Ir štai stovi tas žvėris nepriklausomas, sodriai rudas ir žvilgantis, laikydamas kelis centnerius sveriantį kūną ant trumpų kojų. Tvirtas sprandas beveik toks pat storas kaip ir pats galvijas, galingas kaip lokomotyvas. Tai bent reginys!

Reginys tai reginys, vis dėlto žmonėms jis sunkiai pakeliamas. Žmonės – tai sanatorijos svečiai, jie aimanuoja, jiems pakerta kelius, jie bijo. Jie nebežino, ką daryti; nors žvėris rudas ir žvilgantis, vis dėlto skleidžia šaltį ir grėsmę, žmonėms labai negera. Šią pirmąją akimirką tik du berniukai ryžtasi pajudėti, jie, slėpdami susijaudinimą, užsiropščia ant uolos, kad galėtų geriau matyti. Ir tai tarsi signalas, paskui juos ir kiti ropščiasi ant uolos. Čia jie atsipučia, čia žmonės vėl įgyja drąsos, jaučiasi esą cirke, jie cirko žiūrovai.

Laiškininkas pamažu atsikelia ir apčiupinėja savo galūnes, tikrindamas, ar jos sveikos. Šėrikas, vis dar apsvaigęs, šiek tiek svyruodamas apžiūrinėja virvę, vėl ją suriša ir eina jaučiui iš paskos. Žmogus vis dar įniršęs ir vis dar dedasi esąs bebaimis. Viena dama tūžmingai sukioja savo pirštines ir prašo jo palikti jautį ramybėje, tačiau jis jos nepaiso; bet kai Bertelsenas – prekiautojas mediena Bertelsenas, taip gerbiamas sanatorijoje, – kai jis paprašo palaukti, šėrikas sustoja ir klausia: Kodėl turėčiau laukti?

Truputį palūkėkite, atsako Bertelsenas, panelė d'Espar nuėjo į kalnų trobelę ir atsives Danielį.

Ne, šėrikas tai išgirdęs nė nežada laukti, jam nusispjauti į Danielį, jam nusispjauti ir į jautį, jis *privalo* pasiekti sanatoriją! Jis apsidairo, žvalgydamasis laiškininko, ir šūkteli, laiškininkas gerą gabalą paėjėjęs atgal pasiimti kepurės, tos kepurės su auksine virvele, kuri byloja apie jo pareigybę. Šėrikas kiek palūkėjęs ir vėl šaukia: Ar tu jaučio, to veršio,

išsigandai? Jis net tikrų ragų neturi, tik porą karpų ant galvos! Fui!

Įmitęs jautis toli gražu nėra veršis, užsirūstinęs atsako laiškininkas, aš nebenoriu turėti su juo jokių reikalų. Įsidėmėk tai!

Laikas gaištamas ginčams, o jautis pradeda niršti, jis naršo ragais tarp kelmų ir krūmų, išsipurvina, bauginamai kapstinėja kanopomis ir baubia nelyginant griaustinis. Staiga jis pamato šėriką ir pasileidžia tiesiai į jį; o, jis artindamasis atrodo galingas, ir jo paslėpsniai supasi ir siūbuoja. Gyvulių prižiūrėtojas kuo skubiausiai užsiropščia ant uolos ir sako: Jeigu anas ten žemai man nepadės, nieko negalėsiu padaryti! Uždėkite jam virvelę ant kepurės, gal tada įgis ryžto! – Jis visą kaltę suverčia laiškininkui.

Pasirodo Danielis. Nors toji panelė d'Espar nemaloni ir ne itin mėgstama, vis dėlto tai mergina, turinti velniškai gerą galvą. Štai ir dabar ji vėl pasirinko vienintelę teisingą išeitį – nuėjo atvesti Danielio. Jis ateina nešinas tvirta virve ir draugiškai artinasi prie jaučio stengdamasis jam įsiteikti. Ištiesęs ranką, švelniai ir maloniai kalbindamas, jis nori parodyti, kad dabar, kaip ir anksčiau, mėgins susitarti geruoju, bet jautis spyriojasi ir tik braukia priekinėmis kojomis per žemę. Ne, jūs įbauginote gyvulį! – sako susierzinęs Danielis.

Mūsų čia pakankamai daug, tad uždėkime jam pakinktus, siūlo gyvulių prižiūrėtojas. Taip, žmonių čia pakanka, dėl to nebūtų kliūčių, bet... Gyvulių prižiūrėtojo drąsos tokiam veiksmui atlikti gal ir pakaktų. Tačiau to padaryti neįmanoma. Pamėgink uždėti pakinktus įtūžusiam jaučiui! Pagaliau jie jautį apsupo, tačiau sunkiausia dar buvo priešaky.

Taip jie visi ir stovėjo, o reikalai nė kiek nepasistūmėjo.

Aš manau, kas nors turėtų nueiti ir atvesti Martą, sako Danielis, ją jautis pažįsta geriausiai. – Marta – tai Danielio senoji tarnaitė.

Puiku, kažkas eis atvesti Martos. Kadangi niekas nerodo noro ir visi atsikalbinėja, neva nežiną kelio, vėl tenka eiti panelei d'Espar; ji tik pakabina savo skrybėlaitę ant medžio ir nulipa nuo uolos žemyn. Panelė d'Espar nusileidžia, o kiti pasilieka viršuje, stebi baimingai žvelgdami.

Tuo tarpu šėrikas truputį džiūgavo dėl to, kad ir Danielis nesusidorojo su jaučiu; na, dabar matote, jis taip pat nieko negalėjo padaryti! Bet niekas ir taip nebūtų suabejojęs gyvulių prižiūrėtojo drąsa, net jei jis būtų tylėjęs; o jei vertintume visą šią situaciją bešališkai, tai pagaliau akivaizdu, kad būtent jis įpainiojo visus į šią istoriją. Todėl geriau tylėk, šėrike!

Bertelsenas sako: Aš dabar galvoju, ar nevertėtų atsinešti šautuvą ir nušauti tą galviją.

Taip, padarykite tai! – sušunka dama, nuolat sukiojanti savo pirštines ir rankas.

Bertelsenas dairosi kelio, kuriuo galėtų saugiai nusileisti žemyn, tačiau, atrodo, jo neranda, nes juk bet kur galima susidurti su siautėjančiu gyvuliu. Panelė Elingsen paima Bertelseną už rankos ir prašo jo atsisakyti to sumanymo, nes, dėkui Dievui, tuojau ateisianti Marta!

Danielis pamėgina sučiupti jautį, bet kai jam kelintą kartą nepasiseka, tai ir jis pagaliau užlipa ant uolos. Jautis kasa žemę, apsižvalgo, subaubia ir vėl kasa. Atrodo, jam visai nė motais, kad dėl jo čia susispietė visas būrys žmonių. Kas toliau? Pasigirsta šūksniai iš krūmynų. Tai nauji žiūrovai, sanatorijos svečiai, jie klausia, ar galį prieiti arčiau. Ne, ne, jautis ištrūko! – atsiliepia tie nuo uolos. Tučtuojau grįžkite į namus! – veja juos Bertelsenas. Šitas triukšmas, atrodo, su-

trikdo jautį, jis dar akimirksnį pastovi virpėdamas – o tada visa ir įvyksta!

Jautis sušvokščia – tai kažkoks antgamtiškas, bjaurus garsas, išleistas pakvaišėlio, ir staiga metasi į šoną, lyg būtų vėl įdurtas, šuoliais lekia ant uolos. Vienintelis daugiabalsis žmonių išgąsčio šūksnis, paklaikęs bėgimas į visas puses, ir ant plikos uolos beveik nieko nelieka. Tik viena dama dar tebestovi, dabar ji nebesuka pirštinių, ji lyg stabo ištikta, ir štai ji susvyruoja, suklumpa ir griūva. Jautis užsikelia ją ant sprando ir lyg ryšulį sviedžia žemyn nuo uolos. Baigta!

Bet štai ten dar yra šėrikas. Gyvulių prižiūrėtojas nenorėjo bėgti, kaip kiti, jis kaip beždžionė įsikorė į medį. Patrakėlis šėrikas tikriausiai iš anksto numatė, kaip galėtų išsigelbėti, kitaip jis nebūtų taip ryžtingai ir apdairiai veikęs. Dabar jis sėdi ten ant šakos ir jam visai nebaisu. Neišsigąsta net kai jautis jį pastebi, nė truputėlio, bet vos minutė praeina, ir jautis pradeda pulti medį. Tą akimirką atrodo, kad jis galėtų su bet kuo susigrumti.

Dabar šėrikui visai nebesvarbu, kad jį galbūt laiko drąsiu, medis girgžda, kamienas siūbuoja. Jis šaukia ant gyvulio, plūsta jį, tačiau suvokęs, kad jo gyvybei gresia pavojus, nutyla, galų gale susimąsto ir meldžia Dievo pagalbos.

Pabėgėliai iš tolo žvelgia į jį ir šaukia, kad šis ateitų pas juos, jie nesupranta, kad tai neįmanoma, kad jam neliko jokios išeities. Kartkartėmis iš jaučio nasrų išsprūsta griausmas, gyvulys atkakliai grumiasi su medžio kamienu ir palenkia jį; panelės d'Espar skrybėlaitė nukrinta nuo šakos, jautis puola ją trypti, trypia kaskart vis smarkiau, nieko daugiau aplink nematydamas. Skrybėlaitė išgelbsti žmogų. Tą pačią akimirką, kai tik jautis visą dėmesį sutelkia į skrybėlaitę, gyvulių prižiūrėtojas vėl tarsi beždžionė nusliuogia žemyn ir pasileidžia bėgti...

Jį išgelbėjo stebuklas.

Jis skuodžia pas kitus ir tuoj pat jiems šaukia, ką jautis padarė: Užmušė žmogų, vieną damą, ji guli ant skardžio, kaip tik kitoje pusėje, ji tikriausiai nebegyva, bet reikia pažiūrėti, reikia pamėginti! – O, gyvulių prižiūrėtojas vėl atgavo pasitikėjimą savimi, jo galva vėl gerai dirba, jis reikalauja paramos, kad galėtų išgelbėti damą. Jis aiškina, jog iš tikrųjų atbėgęs tik dėl to, kad tai pasakytų, vien tik dėl to, kitu atveju jis būtų likęs ramiai sėdėti medyje! Drauge su juo Danielis. Rodydamas beatodairišką kilnumą Bertelsenas pasišauna eiti su jais, tačiau panelė Elingsen jį sulaiko. Sustokite, palaukite čia! – sako ji. Aš tuojau grįšiu! Tai ištarusi ji nubėga paskui tuodu. Gerai sugalvota! Galbūt jai kilo mintis, kad jos raudona palaidinė galės nuvilioti jautį nuo žuvusiosios.

O tai padaryti buvo pats laikas. Jautis prisiminė savo auką, žuvusiąją, ir vėl sugrįžo prie jos. Jis badė ją, kai atėjo gelbėtojai. Jie šaukia, jie triukšmauja, bet dabar gyvulys įnirtingai darbuojasi ir nieko nepaiso. Kol nuo kelio pasigirsta viliojantis, jaučiui pažįstamas šūksnis: ateina Marta. Nešina kibiru eina tiesiai prie įsiaudrinusio gyvulio ir ištiesia jam. Pavyksta. O Danielis jau stovi čia pat su virve.

6

Laikotarpis pilnas nerimo ir nepasitenkinimo. Kitaip nė negalėjo būti, tokį liūdną įvykį derėjo aptarinėti ištisą savaitę, dieną ir naktį. Kaip visa tai įvyko? Daktaras vos galo negavo, dalydamas stiprinamuosius lašus, gyvulių prižiūrėtojas ir laiškininkas, vos pasirodę, tuoj pat būdavo užsipuolami, Danielio pakiliai klausta, ar jis neturįs daugiau įnirtusių jaučių, galbūt dar vieną ar keletą. Kiek tai galėjo trukti, ar nereikėjo pasirūpinti įkapėmis ir palaidoti žuvusiąją, ar nederėjo paskersti jaučio? Argi ne geriau visa tai padaryti kaip galima greičiau?

Advokatas Robertsonas buvo priverstas palikti savo biurą bei atidėti visus reikalus mieste ir, kaip svarbiausias administracijos žmogus, vėl sugrįžti į Torahusą. Jam nemenkai teko įdėt pastangų, kol prislopino nepasitenkinimą, pacientai buvo visiškai praradę savitvardą, juk čia niekas nelaidavo už jų gyvybę ir sveikatą! Gyvulių prižiūrėtojas buvo žudikas, tai aišku, bet ir Danielis vis dėlto laikė pasiutusį jautį, tad ar jis visai nekaltas? Pagaliau ir advokatas su daktaru, pastatę sanatoriją pačioj įdūkusio jaučio pašonėje! Beje, o kaip reikėtų vertinti tai, kad siaubūnas vis dar buvo gyvas, mindžikavo sanatorijos tvarte ir šlamštė šieną?

Savižudis linktelėjo ir pranašiškai tarė: Antras mirties atvejis!

Šiaip jau visa klostėsi maždaug taip, kaip tikėjosi Savižudis: juo labiau bus atidėliojamos skerstuvės, tuo mažiau

šviežios jautienos atiteks mokyklos direktoriui, žmoniškai apskaičiavus, atrodė, netrukus bus sutaupytas visas jautis!

Bet advokatas paneigė šiuos apskaičiavimus.

Jis pasikalbėjo su daktaru ir paaiškino padėtį. Daktaras pastaruoju metu buvo kiek sunerimęs: du mirties atvejai paeiliui, ir vienas jų – žinomo konsulo mirtis; na taip, tai buvo nelaimingi atsitikimai, bet sanatorijos geram vardui tai tikrai nėjo į naudą.

Niekas neapsaugotas nuo mirties! – atsakė advokatas.

Neseniai atvykusių svečių būrys teiravęsis apie sanatorijos muziką, pasakojo daktaras. Laikraštyje buvę parašyta, sakę jie, kad sanatorijoje nuolatos gyvena pianistas, kurgi jis esąs?

Advokato manymu, tą skelbimą derėtų palikti, juk neįmanoma atsakyti už viską, ką rašo laikraščiai. Mūsų muzikas atostogauja, kalbėjo jis, mes pasiuntėme jį į užsienį, kad dar labiau išgarsėtų. Tai visai paprasta. Grįš pasitobulinęs ir taps tikru menininku. Beje, aš visą laiką tvirtinau, kad vertinu jaunų žmonių troškimą pakeliauti. Tai visi žino.

Svečiai dar klausia apie princesę. Apie ją taip pat rašė laikraščiai. Kurgi ji esanti?

Taigi velniai žino, kur ji galėtų būti. Galbūt ir ji numirė arba paspruko, arba suimta, iš kur aš galiu žinoti? Šiaip ar taip, ji čia gyveno ir savo sąskaitą apmokėjo.

Abu ponai susimąsto. Kad ir kaip būtų, mes turime grafą, tęsia advokatas.

Grafą! – taria daktaras ir papurto galvą. Jis serga. Anokia čia įžymybė.

Advokatas vėl randa išeitį: O dabar mes turime direktorių Oliverį!

Taip, turime.

Žinomas žmogus, mokslininkas. Noriu su juo pasisveikinti.

Jis vargu ar pabus ilgiau kaip savaitę.

Aš su juo pasikalbėsiu, atsako advokatas, jį pasveikinsiu, pareikšiu, kad jam čia neblogai einasi, paklausiu, ar jis neprieštarautų, jei apie tai, kad jis čia apsistojo, bus paskelbta laikraštyje. Tai turėtų jį paveikti.

Daktaro nuotaika pagerėja, jis juokiasi, kad advokatas taip greitai sugeba rasti išeitį. Jie juk laužo galvas ne todėl, kad turėtų kokių piktų ketinimų, tai niekam nekenkia, tai daroma vien tik Torahuso gydyklos naudai.

Aš dabar mąstau, ar tik nebūsime mes su mokyklos direktorium kartu abitūros baigę, sako advokatas. Man susidaro toks įspūdis, lyg mes būtume geri draugai.

Daktarą tai dar labiau prajuokina.

Advokatas suraukia kaktą ir rimtai sako: Bet kuriuo atveju mes jį čia palaikysime tol, kol gausime kitą. Kadangi jis nedaug teturi pinigų, galės čia gyventi veltui...

Ir mokyklos direktorius Oliveris su savo berniukais liko čia dviem savaitėms, o paskui trims savaitėms. Jautis buvo tuoj pat paskerstas ir suvalgytas, konservus pakeitė puikūs kepsniai bei žlėgtainiai, ir visų nuotaika pagerėjo. Taip, mokyklos direktorius klestėjo ir pilnėjo, jis tinginiavo, skaitė panelės d'Espar prancūziškąsias knygas ir drauge su ja aptarinėjo jas, jam tai buvo nepaprastas įvykis – sutikti tokią išsilavinusią damą; mieste, kur jis gyveno, galima sakyti, nebuvo jam lygių pašnekovų.

Bet Savižudis griežė dantimis.

Savižudis puikiai žinojo, kad mokyklos direktoriumi nusikratyti nebus įmanoma. Dama, kuri dėl jo turėjo atsisakyti savojo kambario, dabar jau buvo mirusi, ir direktorius niekam daugiau nebetrukdė. Bet Savižudžio apmaudas ir susierzinimas dėl šio žmogaus, atvykusio čionai ir pareikalavusio apšildomo kambario, nė kiek nesumažėjo. Kas jį čia kvietė? Ir kodėl dėl jo keliamas toks didelis triukšmas? Ir ar

kas regėjo kada tokį apetitą, kaip to mokyklos direktoriaus? Savižudis pasakė savo draugui Antonui Mosui: Padarysiu viską, kad mano ir šio žmogaus keliai nesusieitų, bet susidūrimo neišvengsiu!

Viskas prasidėjo nuo to, kad kartą Savižudis atsisėdo rūkomajame ir ėmė laukti. Jis laukė laikraščių, kuriuos turėjo atnešti kartu su laiškais. Puiku, laikraščius atnešė. Jau tapo įprasta, kad mokyklos direktorius, kaip labiausiai apsiskaitęs ir labiausiai suinteresuotas iš svečių, laikraščius gaudavo peržiūrėti pirmasis, visi kiti laikė tai savaime suprantamu dalyku, bet Savižudį šitai erzino. Kai laikraščius atnešė, jis suskubo pasirūpinti, kad jie būtų plačiai paskleisti ant stalo ir sumaišyti su senais, jau anksčiau perskaitytais dienraščiais, tada jis pats atsisėdo, pasiėmęs laikraštį anglų kalba, prenumeruojamą miledi. Dabar viskas buvo paruošta.

Atėjo mokyklos direktorius.

Tada abu ponai ir susivaidijo: mokyklos direktorius, norėdamas atsirinkti naujausius dienraščius, pirma turėjo patikrinti numerius ir datas, ir jis paklausė Savižudžio: Kokį numerį jūs turite?

Savižudis atsakė taip, lyg nebūtų supratęs klausimo: Aš? Kokį aš turiu numerį? Aš neturiu jokio numerio, mano vardas Magnusas.

Mokyklos direktorius toliau rausėsi tarp laikraščių ir vis kartojo: To dar nebuvau patyręs!

Kas nutiko? – paklausė Savižudis.

Kas nutiko? – įpykęs pratrūko mokyklos direktorius. Kodėl jūs sumaišėte laikraščius?

Dabar Savižudis pateikia klausimą, išmušantį iš vėžių: Ar jums tai savaime atėjo į galvą?

Mokyklos direktorius tyli. Tikriausiai jam jau paaiškėjo, kad kalbasi su pamišėliu. Jis atsisėda ir pradeda skaityti atsirinktus laikraščius.

Bet pamišėlis sėdi kaip sėdėjęs, mokyklos direktorius perverčia dienraščius kartą kitą, bet niekas nesikeičia, pamišėlis vis dar nepaleidžia angliško laikraščio, tarsi žinotų, kad mokyklos direktorius laukia kaip tik šio spaudinio. Taip, šiandien direktorius Oliveris žadėjo skaityti būtent užsienietiškus laikraščius, tai teikia jam daugiausia džiaugsmo, tai didžiausias jo pomėgis nuo pat jaunystės.

Gal būtumėt toks malonus ir pasikeistumėt su manimi laikraščiais? – klausia jis apimtas nevilties.

Jokio atsako.

Aš matau, kad jūs neskaitote, jūs juk neperverčiate lapų.

Taip ir yra, bet ir tai nepaveikė pamišėlio.

Į kambarį įeina panelė d'Espar ir pagarbiai sveikinasi: Labą rytą, pone direktoriau!

Mokyklos direktorius tuoj pat užsimena, kad laikraščiai baisingai sujaukti, kad jis negalįs surasti, ko jam reikia.

Panelė tuojau pradeda juos tvarkyti. Jai tereikia kelių minučių, ji gali viską, ji visur sugeba padėti. Po to ji prieina prie Savižudžio ir sako jam tyliai, maldaujamai: Gal paskolintumėt minutėlei savo laikraštį? – Padūkusi mergiotė, jos taip nemėgo damos, bet ji atsigriebdavo, nes buvo labai patraukli vyrams. Štai ji stovi, tokia miela, prieina arčiau prie Savižudžio, alsuoja tiesiog į jį. Bet galbūt jūs dar neperskaitėt? – sako ji.

Ne, atsako jis ir ištiesia jai laikraštį, aš ir neskaitau. Aš netgi negaliu jo skaityti.

Bet dabar jau mokyklos direktorius neišlaiko – nors ir gavo dienraštį: jūs netgi negalite jo skaityti? Vadinasi, jūs nemokate angliškai? Bet kodėl tada taip ilgai laikėte dienraštį? To aš nesuprantu.

Savižudis atsakė: Jeigu dabar pasakyčiau, kad blogai matau ir todėl negaliu skaityti, tai būtų netiesa. Aš matau pa-

kankamai gerai, bet mano draugo Moso regėjimas, deja, prastas.

Taip, na ir kas? – klausia mokyklos direktorius sutrikęs.

Taip, nieko. Jam išbėrė veidą kone iki pat akių.

Mokyklos direktorius pasidavė. Akimirksnį jis klausiamai žvelgė į panelę d'Espar. Toji pasakė: Jis vis dėlto tikriausiai moka angliškai!

Ne, nemoku, pabrėžia šis.

Mokyklos direktorius ir panelė pradeda skaityti. Bet mokslingasis ponas dėl to, kad buvo pažeisti kasdieniai įpročiai, jautėsi išmuštas iš vėžių ir negalėjo nuslėpti susierzinimo: Tik pamanykite, yra žmonių, nemokančių angliškai! – pasakė jis panelei. Jis tikriausiai apskritai nemoka jokios kalbos. Mano berniukai jau dabar turi įvairiausių kalbos įgūdžių.

Į tai panelė atsako: Bet jie turi privalumų, nes yra direktoriaus Oliverio sūnūs.

Ne kiekvienas mūsų dienų žmogus laiko privalumu būti apsišvietusiu ir mokėti kalbas.

Jie skaito toliau. Kas be ko, mokyklos direktorių panelės žodžiai kiek paveikia, ir kai jis dabar žvelgia į neišprususį vyrą, sėdintį kampe be laikraščio, pajunta jam kažką panašaus į užuojautą. Jis yra mokyklos direktorius, mokytojas, tad atitinkamai turi ir elgtis. Žinoma, ne visi iš prigimties yra laimingi, jo vaikų padėtis geresnė negu kitų! Jis išsako dar keletą panašių minčių ir skaito toliau. Panelė kažką brūkšteli, kažką užrašo ant popierėlio ir paduoda jį mokyklos direktoriui. Tikriausiai parašyta prancūziškai. Ak štai kaip, sako mokyklos direktorius ir linkteli, gerai, taria jis. Dabar susidaro įspūdis, lyg jis būtų gavęs paaiškinimą ir supranta daugiau negu prieš tai: kažkas jam prašviesėjo. Jis pakyla, atsisėda šalia Savižudžio ir pradeda draugiškai

su juo šnekučiuotis: Man kilo mintis – aš juk mokytojas, kaip jums žinoma, – jei tik norėtumėt, mielai pamokyčiau jus kalbų, kol čia esu. Ką jūs į tai pasakytumėt?

Savižudis pasižiūri į jį.

Patikėkite, mokyklos direktorius nėra nepakenčiamas žmogus. Jei gyventumėt mano tėvynėje, mokyčiau jus privačiai ir neimčiau pinigų.

Savižudis neatrodo sukrėstas. To, ką jūs sakote, tikriausiai nereikia suprasti tiesiogiai, taria jis, tikriausiai tuose žodžiuose slypi gilesnė prasmė.

Ne, anaiptol! – šypsodamasis atsako mokyklos direktorius. Neturiu jokių slaptų minčių tai sakydamas; mielai mokyčiau jus to, ko nežinote.

Laikraščiai, dėl kurių jūs sukėlėte tokį triukšmą, staiga šiurkščiai taria Savižudis, – taip, kaip jūs juos radote šiandien, būna sujaukti kiekvieną dieną po to, kai pabūva jūsų rankose.

Mokyklos direktorius sugniuždytas: Tai neįsivaizduojama! Jis bejėgiškai žvelgia į panelę d'Espar ir klausia: Argi tai įmanoma, argi aš palieku laikraščius taip netvarkingai? Jeigu taip, vadinasi, tikrai elgiuosi blogai.

Panelė d'Espar teisina jį prieš Savižudį: Ponas direktorius, šiaip ar taip, yra mokslininkas, kaip žinote, taigi jis negali būti toks skrupulingas kaip mes.

O ne, protestuoja mokyklos direktorius, aš iš tikrųjų pasistengsiu – tai niekada nebepasikartos...

Dama, kuri mirė, atšiauriu plieniniu balsu kalba Savižudis – ar žinote, kad jūs išstūmėte ją iš kambario, ir dėl to gyvenimas čia jai tapo nepakeliamas? Ji ne kartą troško mirties.

Šito aš taip pat nesuprantu. Kokia dama?

Panelė. Ji gavo kambarį be krosnies ir troško mirties. Tada ją ir pasmeigė jautis.

Čia panelė d'Espar ima garsiai juoktis iš Savižudžio žodžių ir nė nežada suprasti jų tiesiogiai; ne, dabar jis jau tapo pernelyg kandus, pernelyg išradingas! O jis sėdi vis dar toks pat rimtas bei nepermaldaujamas ir, rodos, neketina baigti savo išpuolių. Ko jis siekia nemandagiai elgdamasis? Jam nesiseka, klausytojai vis atlaidžiau žvelgia į jį, šypsosi, pritaria jo žodžiams. Pagaliau jis pakyla ir išeina.

Ak taip, jis keistokas, šiek tiek pamišęs? Gerai, kad pasakėte man tai. Tik pagalvokite, *suicidant!* – taria mokyklos direktorius ir vėl skaito panelės raštelį. Tai akivaizdu!

Taip, bet galimas dalykas, kad jis tik maivosi. Daktaras visu tuo netiki.

Aš juk buvau malonus jam, ar ne tiesa?

Jūs iš tikrųjų maloniai su juo kalbėjotės, pone direktoriau, pasiūlėte jam pamokas ir apskritai...

Taip, bet jūs girdėjote: jis nepriėmė pasiūlymo, nepadėkojo. Ne, aš tai žinau. Bet štai ką norėjau pasakyti: dabar jūs pamatėte, kaip pravartu mokėti kalbas? Jei būtumėt parašiusi norvegiškai, jis galėtų ir perskaityti.

Taip, pritaria ir panelė, prancūzų kalba man jau ne kartą pasitarnavo ir suteikė džiaugsmo.

Bet jūs girdėjote, prislėgtas tęsia mokyklos direktorius, jam visai nereikia pamokų. Su tokiais žmonėmis nieko nepasieksi, jau esu mėginęs, jie nieko nenori mokytis, jie nedėkingi.

Iš tikrųjų! – pernelyg uoliai pritaria panelė, tarsi mokyklos direktorius lyg pirštu būtų pataikęs į akį.

O, galite manimi patikėti, aš tai bandžiau daryti, netgi su savo artimaisiais! Pavyzdžiui, mūsų mieste gyvena mano brolis. Jis kalvis. Sumanus kalvis ir turi savotiškai gerą galvą, bet visiškas bemokslis, neapsišvietęs. Jūs suprasite, kad mūsų niekas nesieja: mūsų interesai visiškai skirtingi, mes

beveik nesusitinkame. Aš neketinu jam priekaištauti, jokiu būdu, jis man nedaro gėdos, jis gerai uždirba, susikrovė turto ir yra gerbiamas, bet mes nebendraujame. Kai jis tapo miesto tarybos deputatu, pasiunčiau jam vizitinę kortelę, bet jis nepadėkojo. Mes su juo keletą kartų trumpai šnekėjomės, kai jis turėjo man padėti ir paskolinti pinigų. Taip, jis tai padarė, bet lygiai taip pat jis būtų padėjęs bet kuriam kitam. Nepastebėjau, kad būtų itin paslaugus, greičiau priešingai: jis dvejojo. Tuoj po konfirmacijos jis atsiėmė savo vaikus iš mokyklos, nors jie buvo gabūs ir aš norėjau, kad jie mokytųsi toliau ir vėliau galėtų užimti deramą vietą visuomenėje. Bet ne. Ir mano gerasis brolis Abelis pradėjo man prieštarauti, tiesiog kalbą rėžti. Užimti deramą vietą! – tyčiojosi jis. O koks gi esąs manasis pašaukimas? Kažkoks šaltas ir negyvas, visiškai negyvas: versti vaikus mokytis kalbų ir svetimų žodžių, ir viso to, kas rafinuota ir nenatūralu. Kiek tai vaikams nuo mažumės atima laiko ir dvasinės energijos! Visa tai tėra jėgų švaistymas, suprantate. Ir nemanykite, kad tai buvo sakoma juokais, jis kalbėjo rimtai. Jo požiūriu, aš dirbau laukinėje, beprasmėje sistemoje, be to, aš ir mano kolegos buvome nors ir mokyti, bet akli; mes netgi nesugebėjome pastebėti mumyse glūdinčios tuštumos ir dvasinės tamsos. Ko tu sieki? – klausė jis. Kad tavo vardu pavadintų gatvę mūsų mieste, Oliverio gatvė? O, man esą skirta visą gyvenimą praleisti kūno ir dvasios skurde. Dvasios taip pat, sakė jis!

Panelė suplojo delnais.

Taip, sako mokyklos direktorius šypsodamasis. Patikėkite, aš taip pat nešu savo naštą. Ir toks yra miesto tarybos deputatas, kurio klausosi žmonės; bendruomenės valdyboje jis išmoko reikšti mintis, ir žmonės tvirtina, kad tame, ką jis sako, esama sveiko proto. Taigi kitas kartas, kai su juo

kalbėjau, buvo tada, kai ruošiausi siekti daktaro laipsnio ir man vėl prireikė paramos. Jis vėl nieko nenorėjo žinoti. Daktaras, kas gi tai? – klausė jis, tai tikriausiai vėl kažkas negyva, ko tu dabar sieki. Ne, atsakiau aš, tai pakankamai gyva, tai tyrinėjimai, mokslas, tai niekada nepražūva! Ir kas gi tai, ar tas, ko anksčiau nežinota? Ir tada jis pradėjo vardyti: Ar tai kas nors, kas turi kūną ir kraują, neorganinės trąšos, astronomija, vandenyno gelmių žuvys, muzika, priemonė nuo amarų – jis mėgsta gėles ir turi sodą, – trumpai tariant, ar tai tas, kas apdovanota meile ir rausvais skruostais? – jis išmoko tokios manieringos kalbos. Ne, tariau aš bejėgiškai ir kaip mokinukas stovėjau priešais savo brolį, tą kalvį, ne, tai visai kas kita, tai traktatas apie *Batrachomyomachiją,* tai kalbotyra, atradimas, ir viena, ir kita drauge, *Margites, Homonymija* ir taip toliau. Bet kam visa tai? – klausė jis. Kam? – atsakiau aš, kas gali tai pasakyti? Ar tu nemanai, jeigu to neatmenamų laikų veikalo nebūtų sukūręs Homeras, tai būtų padaręs Pigres iš Karijos? Ne, jis taip nemanė. Tu vėl užsiimi tuo, kas visiškai negyva, pareiškė jis. Ak, jam viskas tebuvo paika nesąmonė, išmesti pinigai, pasakė jis, man juos duodamas. Taip, aš jam nieko neatsakiau, aš laikiausi nuostatos su juo nediskutuoti, juk tai beviltiška. Jis dar kartą priminė, kad viena miesto gatvių turėtų būti pavadinta mano vardu, bet aš atsakiau, kad tai visai nebūtina, nes man galbūt kada nors bus pastatytas paminklas pačioje Kristianijoje.

Taip, jis tikriausiai bus pastatytas! – sušuko panelė d'Espar.

Na, tai parodys ateitis, iš dabarties aš daug nesitikiu. Bet tai buvo tie kartai, kai aš kalbėjausi su savo broliu Abeliu. Ir dar vieną kartą, kai mūsų namuose sugedo durų spyna, ir aš paskambinau broliui ir paprašiau, kad jis ateitų ir pa-

taisytų. Aš jam paaiškinau, kad gedimas tikriausiai nėra paprastas, raktas nelenda į spyną. Ar manote, kad jis pats atėjo? Jis atsiuntė vieną savo berniukų, ir netgi ne vyriausią! Na, berniukas susidorojo su užduotimi, jis išėmė spyną, išardė ją ir pataisė; rankų darbus šitie berniukai išmano, taip. Bet mano paties sūnūs, kurie mokėsi kalbų bei matematikos, turėjo tada stovėti ir žiūrėti! Ne, apie taktą neverta nė kalbėti. Bet šitoje situacijoje yra svarbi aplinkybė: visas miestas mano brolio pusėje, palaiko kalvį ir eina prieš mokyklos direktorių! Jeigu žmonės ir kalba apie mus, tai maždaug taip: Kaip baisiai skiriasi broliai! Vienas supratingas, kitas mokytas! Ir išsimokslinimas, žinoma, vertinamas menkiau! – priduria mokyklos direktorius ir šypsosi.

Taip, tai akivaizdu! – sutinka panelė d'Espar ir taip pat šypsosi.

Ak taip, nedaug kas tave supranta namuose, tavo gerajame mieste, kartais tai tiesiog pribloškia! Staiga mokyklos direktorius linkteli keletą kartų ir sako: Savo pinigus jis privalo kuo greičiau atgauti.

Žinoma.

Iš tikrųjų jis juos atgaus. Aukštiems mokslo pareigūnams turėtų pagaliau paaiškėti, kad aš vertas stipendijos.

Vargšas direktorius Oliveris, jo kelias taip pat nebuvo rožėmis klotas, jam teko patirti daug neteisybės, likimas ir jį yra skriaudęs. Buvo visiškai aišku, kad jis turi teisę, bet tą jo teisę neapsišvietusi minia pamynė po kojom. Ar jis turėjo kapituliuoti? Jis buvo nusiteikęs laikyti galvą aukštai iškeltą ir pasigrumti už save bei savo interesus, todėl jam galima buvo atleisti, kad jis kiek pervertindavo savo berniukų kalbos ir matematikos įgūdžius, iš tikrųjų menki jie tebuvo, jiedu nelinko į mokslą, mieliau patraukdavo į dėdės kalvę arba pasiieškodavo nuotykių. Tai buvo mokyklos direktoriaus nesėkmė, jo pastangos liko bevaisės.

Įeina ponas Flemingas, išvargęs, įdubusia krūtine, bet šypsosi ir sveikinasi, plaučių liga sergantis pacientas, bet apsirengęs kaip kavalierius: Labą rytą, maloningoji panele! Jis nusilenkia ir mokyklos direktoriui.

Mes šnekamės, sako panelė. Ponas direktorius buvo toks malonus, kad papasakojo man apie tai, kas vyksta jo gimtajame mieste.

Ponas Flemingas atsisėda ir nužvelgęs stalą klausia: Ar yra kas nors nauja šios dienos laikraščiuose?

Mokyklos direktorius atsako: Nieko nauja, bent man taip atrodo. Beje, aš dar ne viską perskaičiau.

Ponui direktoriui šiandien sutrukdė mūsų Savižudis, paaiškino panelė. Jis čia sėdėjo ir kaltino poną direktorių, neva šis, jaučio padedamas, pražudęs damą.

Jie nusišypso ir toliau apie tai kalba, pagaliau pradeda aptarinėti ir didžiąją nelaimę, ir mokyklos direktorius stebisi, kad jautis, keturkojis gyvulys, galėjo šturmuoti uolą. Ponas Flemingas, žinantis tiek, kiek bet kuris valstietis, aiškina: Gyvulys turi kanopas, jis gali, taip sakant, įsikirsti į uolą, o kadangi jis buvo sulaukėjęs ir skuodė kaip pašėlęs, tai per kelias sekundes užkopė ant uolos.

Ar jūs taip pat buvote ant uolos?

Ne, atsakė ponas Flemingas, panelė d'Espar mane jau prieš tai nuvarė namo.

Jūs tada dar nebuvote pasveikęs, sumurmėjo panelė.

Aš taip baiminausi dėl savo berniukų, pasakė mokyklos direktorius, bet ką gi aš galėjau padaryti? Po to jie, žinoma, susilaukė pelnytos bausmės, bet... Aš tik turiu viltį, kad nuo šiol jie vengs pavojų, stengsis būti kiek įmanoma toliau nuo jų.

Tai šaunūs berniukai, pastebėjo panelė, jie pirmieji užlipo ant uolos, parodydami kelią mums visiems. Kitaip ga-

lėjo dar blogiau pasibaigti. Dabar gi prarasta tik viena žmogaus gyvybė ir viena damos skrybėlaitė.

Dėl tokio panelės lengvabūdiškumo šešėlis nuslenka pono Flemingo veidu, ir jis klausia: Galbūt jau eisime?

Pakildama panelė sako: Tik pagalvokite, ponas Flemingas pažadėjo man naują skrybėlaitę! Aš taip nekantrauju. Taip, jau eime. Ir ji paaiškina mokyklos direktoriui: Mes ketiname vėl pakilti į Danielio kalnų trobelę. Ponas Flemingas ten gers savo rūgpienį.

Ir jie išeina.

Dar nespėję palikti sanatorijos valdų, jie jau pakeitė toną. Naujasis tonas – tyla. Žmonės negali nuolat braukti per tą pačią stygą, kai kurios stygos nutrūksta, kartais griežiama paskutiniąja. Panelė d'Espar visada mokėjo kalbėti apie visa, kas tik įmanoma, kodėl gi dabar ji nieko nesakė? Tai turėjo stebinti poną Flemingą. Jis pats nebuvo labai šnekus, ne taip, kaip krioklys arba vandens čiurkšlė, bet jis noriai sutikdavo būti linksminamas. Kartkartėmis jis galėjo įterpti kelis subtilius taiklius žodžius, po to vėl perduodavo iniciatyvą pašnekovui, toks jau jo būdas. Bet panelė d'Espar!

Pagaliau ji vis dėlto pasakė kai ką, ko ilgiau negalima buvo nutylėti: taip, ji tikriausiai paskutinį kartą lydinti jį į kalnų trobelę!

Tai paveikė. Taip? Kaipgi? – kalbėjo ponas Flemingas. Kokia staigmena! Jis nebuvo tam pasiruošęs. Jūs išvykstate? – klausinėjo jis.

Taip, ją jau antrą kartą kviečia grįžti į kontorą.

Taigi. Ponas Flemingas susimąstė. Aš net apie pirmąjį kartą nesu girdėjęs, ištarė jis.

Ne, kodėl gi aš turėjau... Jūs tada dar nebuvote pasveikęs – kodėl gi turėjau tai sakyti...

Ponas Flemingas dar labiau susimąstė, abu tylėjo.

Taip jie eina, oras puikus, bobų vasara, apačioje jiems prieš akis platus slėnis, abu jauni, abu myli gyvenimą ir abu tyli. Panelė d'Espar išlaikė rimtą išbandymą, išsaugodama vidinę ramybę, ji jau prieš keturiolika dienų gavo žinią, kad turinti sugrįžti ir vėl imtis savo pareigų, bet ji neišvyko, ji juk negalėjo palikti ligonio, kuriam reikėjo jos draugijos. O prieš keletą dienų ji sužinojo, kad ją atleido. Ir šią žinią ji sutiko neprarasdama savitvardos, dėl kažin kokios mistinės priežasties nieko apie tai nepasakė ponui Flemingui, ir netgi šįryt buvo pamiršusi savo nemalonumus ir atidžiai klausėsi mokyklos direktoriaus Oliverio, kai šis jai pasakojo apie savuosius. Ji šauni mergina, ji neaimanavo! Bet dabar baigėsi jos pinigai, ir ji buvo priversta prabilti.

Kelis kartus? – klausia ponas Flemingas. Jis galbūt tikisi galimybės užtęsti ir spėlioja: Tris kartus, tris laiškus?

Ne, atsako ji šypsodamasi, nieko nebegalima pakeisti. Dabar jau.

Na, tai nieko nepadarysi. Jūs išvykstate rytoj?

Taip, rytoj.

Jiedu vėl tyli. Ponas Flemingas stabteli, jam atrodo, kad toliau eiti nebėra prasmės.

Panelė suskumba jam į pagalbą. Koks čia namas? – klausia ji. Namo anksčiau čia nebuvo. Apžiūrėkime jį.

Jie prieina mažą trobelę lauko vidury, daržinę, Danielio sumeistrautą kalnų pievų šienui sukrauti, ir kadangi ji naujutėlaitė ir pilna kvapnaus šieno, jie įeina vidun, ketindami pailsėti. Namelis be durų, saulė jiems šviečia pro plačią angą, įskrenda ir vėl išskrenda maži žvirbliukai, gaudydami museles. Galbūt pono Flemingo vaizduotėje iškyla prisiminimai, jis tampa švelnus ir liūdnas ir pradeda kalbėti apie savo namus. Tai nėra didelis dvaras, netgi ne dvaras, ne

rūmai, ne, tai tik mažas namas kaime, taigi joks turtas, toli gražu...

Dabar jūs tikriausiai įsivaizduojate visa pernelyg niūriai, guodžia ji.

Ką gi, gal ir per daug niūriai jam viskas atrodą, vis dėlto ten esama medžių ir miško, ten sklinda šieno kvapas, čiurlena upelis, per upelį buvusi permesta stora lenta, ir ant to liepto jis daug kartų gulėjęs ir žvejojęs smeigtuku, atstojusiu meškerės kabliuką. Vaikystės prisiminimai ir melancholija, liūdesys ir poezija užplūsta jaunąjį vyrą, plaučių ligos gydytis atvykusį iš kitos šalies. Jis sako, kad jam reikėtų grįžti namo, bet jis ketinąs dar kurį laiką pabūti čia kalnuose ir pamėginsiąs pasveikti. Kartais jis jausdavęsis be galo prislėgtas ir abejodavęs, ar pasveiks, bet panelė d'Espar jį visada padrąsindavusi ir įžiebdavusi jam viltį. Taip, jai nedera prieštarauti, menkinti savo nuopelnų, jis esąs jai dėkingas už visa, ką ji dėl jo padariusi, ir neįsivaizduojąs, kaip turės stumti laiką be jos.

Apie visa tai jis ir kalba.

Ji džiugiai klausosi, jų bendravime randasi intymumo bei švelnumo, jie atsiveria vienas kitam, šypsosi ir dėl visko sutaria. Kai jis vėl pagalvoja apie tai, kad rytoj jie turės skirtis, išblykšta ir jo lūpų kampučiai nusvyra; tada ji sako: Ar mes neisime rūgpienio?

Ne. Atvirai pasakius, dabar viskas vis tiek.

Ak, kokia nesąmonė! Aš jūsų nebeatpažįstu!

Taip, dabar viskas vis tiek, pakartoja jis.

Tyla. Abu paskendo savo mintyse – galbūt jie galvoja apie tą patį. Staiga panelė d'Espar ima jį guosti: Ar jūs dėl manęs nerimaujate? Nesirūpinkite. Aš turiu pakankamai pinigų, kad galėčiau iš čia išvykti.

Jis suglumsta: Aukščiausiasis Dieve, tai štai kas čia vyksta! Bet kas gi toliau? Ne dėl pinigų? Panelė galėtų juos gauti iš jo. Bet kaipgi jam čia vienam reikėsią gyventi.

Tyla. Ji sėdi ir žvelgia į jo plonus pirštus, žiedas nuo vieno jų jau beveik slysta. Šie pirštai, galbūt galvoja ji, niekam tikę, jie niekada nesušers, jie į niekąneįsikibs, ne, jie visiškai bejėgiai, juos reikia glostyti ir glamonėti. Ji vėl regi jo šilkines kojines ir prisimena mačiusi, kai jis sirgo ir turėjo gulėti lovoje, jo plonus naktinius marškinius, kuriuos jis kitą dieną pakeitė, nes ant jų atsirado smeigtuko galvutės dydžio kavos dėmelė. Tokie tikriausiai būna grafai. Du kartus jis buvo įkyrokas, gerokai draugiškesnis, negu ji to norėtų, tikrai taip buvo, ir jo akys tuomet veriamai spindėdavo. Visiškai teisingai. Bet tai buvo liga, tad galima tai dabar atleisti, juolab kad tuomet ji pajuto, kad jos potraukis jam vis didėja.

Aš nežinau, ką mums daryti, sako ji. Aš galbūt galėčiau čia pasilikti...

Ištarė tai žaviai ir pasitikinčiai. Jis tiesiai paklausia: Ar galėtumėt atsisakyti savo pareigų mieste?

Taip, atsako ji.

Tad taip ir padarykite! Visa kita aš sutvarkysiu.

Šis sprendimas suteikia abiem daugiau gyvybės, jis užmiršta mandagumą, tampa labai švelnus, rankioja šiaudelius nuo jos krūtinės, nubraukia nuo kelių šieną, glosto ją, apkabina. Kai kas vadina tai laisvu elgesiu...

Paskui jie nuėjo pas Danielį. Nuostabu, koks tylus tapo jų džiaugsmas, jie kalbasi prislopinę balsus, nebesišaipo vienas iš kito, o tik žiūri į žemę. Palengvėja, kai pasiekia kalnų trobelę, čia juos maloniai sutinka ir duoda rūgpienio. Senoji ekonomė atsisako dosnaus atlygio, vėliau vis dėlto pri-

ima jį ir atsidėkodama paduoda ranką. Pono Flemingo veide spindi pasitenkinimas.

Grįždami į namus, jie vėl prieina pašiūrę šienui sukrauti, ir ponas Flemingas sako: Eikime vidun ir pailsėkime! Panelė nudelbia akis ir eina paskui jį...

Dabar jie vėl kasdien eina į kalnų trobelę, gauna rūgpienio ir gydosi nesveikus plaučius. Viskas vėl klojasi gerai. Pono Flemingo sveikata akivaizdžiai taisosi, jis vėl atgauna gerą nuotaiką ir natūralią veido spalvą. Taip pat jis labiau domisi aplinka, smalsauja, ką rašo laikraščiai, pats puola prie telegramų. Daktaras vėl atgavo autoritetą, sveikinasi su juo iš tolo, šluodamas žemę savo skrybėlės plunksna. Kadangi ir daktaras nedraudžia ligoniui saikingai mėgautis vynu, tai šis ir geria uoliai, kartais net užmiršdamas saiką. Bet vis tiek nieko bloga neatsitinka, jis netriukšmauja, elgiasi gerai, tik jo žvilgsnis sustingsta, lyg akys sektų kreidos brūkšnį. Su juo drauge būna panelė d'Espar.

Bet dabar nutinka keistas dalykas, ponas Flemingas vieną dieną staiga susirūpina panelės d'Espar reputacija. Jis prašo jos drauge pasiimti panelę Elingsen, kad jie būtų trise, tuomet senos, susiraukusios pastoriaus dukterys nebegalėtų jųdviejų apkalbinėti.

Galimas dalykas, kad ponas Flemingas čia taip protingai buvo sugalvojęs, o gal ir visai nieko jis negalvojo, tik kartą panoro permainų. Tas nuolatinis buvimas kartu, tas neperskiriamumas, ko gero, jau ėmė jį slėgti, ypač kai jis sparčiai ėmė sveikti ir vis mažiau jam bereikėjo panelės slaugos. Galiausiai panelės prancūzų kalba, atrodo, pradėjo jį varginti. Be abejo, kalbą jis mokėjo ir viską suprato, ką ji sakė, kitaip net būti negali; bet pasitaikydavo, kad jis susierzindavo, kai ji kalbėdavo itin įsijautusi, ir dar labiau, kai pakiliai ko nors paklausdavo ir laukdavo jo atsa-

kymo. Tokiais atvejais jis apskritai neatsakydavo, teisindavosi nemokąs prancūzų kalbos – palaikę tai pokštu, visi tik juokdavosi.

Panelė d'Espar vis labiau pratinosi paklusti, stengdamasi suvokti, kodėl pageidaujamas trečias asmuo. Ji truputį sunerimo, to nepaneigsi, suko galvą mėgindama atspėti, ką tai galėtų reikšti – kodėl būtent panelė Elingsen? Ji buvo stuomeninga ir daili, na taip, jos akys įkypos, bet ar tai taip jau gražu? Ir apskritai trečias asmuo, kam jis? Panelė d'Espar neprieštaravo, ji pakvietė partnerę, tačiau nenustojo apie tai galvoti: ji juk nebuvo lengvabūdė, buvo ištikima, neflirtavo, negėrė, tik kone visą laiką sėdėjo šalia vieno vyro ir žiūrėjo, kaip geria jis – kodėl gi jį tai erzino? Bet tai turbūt vien grafas težinojo. Panelė Elingsen, beje, nebeketino ilgai užsibūti sanatorijoje, gal tik iki savaitės pabaigos. Taigi panelė Elingsen buvo priimta į draugiją, labai prašom! Stiklą vyno? Saldainį? Mielai. Bet kad tu būtum gražuolė, arba bent truputėlį gražesnė už mane – tai jau ne. Be to, tu labai dažnai ašaroji, kai čia sėdi, stengiesi sudominti kitus, pasakoji istorijas ir atkakliai meluoji.

Taip atsirado trijulė, o kadangi panelės Elingsen kavalierius Bertelsenas prisijungė prie jų, tai jau buvo ketvertas. Tiek, kiek reikia *bézigue* lošti. Dabar draugija, niekam neužkliūdama, galėjo užimti rūkomojo kampą.

Viskas buvo gerai. Jie tik apgailestavo, kad niekam iš jų tokia mintis nekilo anksčiau, susidaužďavo stiklais ir jautėsi puikiai. Bertelsenas, medienos pirklys, tiesa, nebuvo kilmingas, kas ne, tai ne, bet jis buvo turtingas žmogus, išėjęs mokslus užsienyje, Southamptone ir Havre, be to, juk jam priklausė kone visa Torahuso sanatorija, ir jis panorėjęs galėjo parodyti savo galią. O dar štai kas: juk jis paskyrė stipendiją muzikui, išvykusiam į Paryžių! Bertelsenas draugi-

jai gėdos nedarė. Jis, beje, reikalaudavo, kad jam leistų sumokėti už vyną, kai ateidavo jo eilė.

Kartais draugiją pagerbdavo mokyklos direktorius Oliveris ir išgerdavo drauge stiklą vyno, nors šiaip jis buvo nepaprastai tvarkingas žmogus. Tokiais atvejais kortas tekdavo atidėti į šalį, mokyklos direktorius prisitraukdavo arčiau kėdę, atsisėsdavo, ir tuomet visi klausydavosi jo. O, mokyklos direktorius Oliveris nebuvo eilinis filologas, jis buvo tikras žinovas, išmanė daugelį retų dalykų. Šis į studijas įnikęs žmogus niekada nesijuokė, jis išsiskyrė tuo, ką daugelis tikriausiai pavadintų nenatūralumu, ir buvo visiškai nusigręžęs nuo pasaulio, kuris praskaidrina sielą bei pradžiugina akį. Bet jis turėjo ir gerų savybių, visą gyvenimą pasižymėjo uolumu ir nereiklumu, niekada nebuvo praradęs saiko, niekada negėrė ir nelošė.

Tokio nuosaikumo jis mokė ir savo vaikus: rytais jis kišeniniu peiliuku tam tikram naudojimui skirtą laikraštį supjaustydavo į keturias dalis. Vaikai kartą paklausė, kodėl būtinai į keturias, ir tėvas atsakė: Man daugiau nereikia, keturių pakanka, ir jūs laikykitės tokios taisyklės!

Ne, palaidūnas ir švaistūnas jis nebuvo, priešingai, tenkindavosi pigiu tabaku, sočiu maistu, kurį jam namie gamino žmona, ir iki blizgesio nutrinamais drabužiais. Jam pakako pagarbos, rodomos jo vardui. Pavydūs kolegos, demonstruodami iškalbą, užsipuolė jo daktaro disertaciją, o jis, būdamas sąžiningas žmogus, tada iš naujo paeiliui perkratė visus savo pasiekimus. Jis susvyravo, bet atsilaikė, jis galėjo sau pasakyti: Buvau suabejojęs, ar esu mokytas, bet daugybė mano knygų patvirtina tai. Pažiūrėkite dar ir mano disertaciją, joje ištisi du puslapiai šaltinių nuorodų! Jo abejonės buvo įveiktos.

Draugijoje mokyklos direktorius Oliveris visuomet pasirodydavo spinduliuodamas pasitikėjimą bei visažinystę. Jis buvo neprilygstamas, ir jam prasižiojus, kiti nutildavo. Jis tuoj pat viską išaiškindavo, atmintinai mokėjo žinynuose teikiamus žodžių paaiškinimus, kalbėdamas niekada neklydo, visada teisingai vartojo svetimžodžius. Jau vien tai buvo ne menkniekis, atsitiktinai susibūrusiems sanatorijos svečiams darė įspūdį, bet tai dar ne viskas. Iškilus problemoms, galėjai pas jį nueiti ir tikėtis autoritetingo sprendimo, tai buvo svarbiausia. Jis visada mielai patardavo, būdavo nepaprastai laimingas, kai galėdavo ką pamokyti kalbų, jis tiesiog spinduliavo pasitenkinimą. Drauge pasinaudodavo proga pakalbėti apie save ir visada tai darydavo taip nekaltai ir patraukliai; nenusileisdavo tik iš meilės tiesai.

Dėl Savižudžio jis turėjo tam tikrų abejonių: tas vyras, ko gero, mokėjo angliškai. Mokyklos direktorius užklupo jį pas inspektorių visai vieną, sklaidantį seną anglišką laikraštį, kaip reikėtų tai suprasti?

Savižudis buvo šiek tiek mistiška asmenybė, tai akivaizdu kiekvienam. Taip, sakė panelė d'Espar, šis žmogus daug sugeba! O kadangi visi kiti buvo tos pačios nuomonės, tai Bertelsenui teko ją pranokti ir šiek tiek perlenkti lazdą: Jis tikrai sugeba daugiau, negu mes manome, jis tik kiek keistokas. Aš neabejoju, kad jis moka prancūzų ir kitas kalbas!

Mokyklos direktoriui nesmagu, jis apgailestauja, kad pasiūlė Savižudžiui kalbos pamokas, ir nežino, kaip užglaistyti nesusipratimą. Mokyklos direktorius labai susinervina, kitiems tenka jį raminti ir įtikinėti, kad jis nepadaręs nieko bloga. Jie nori nukreipti jo mintis ir įtraukia į pokalbį apie dienos naujienas, knygas, švietimą, mergaičių institutus užsienyje. Mokyklos direktorius vėl pasijunta savo stichijoje, jis išsako ką manąs: Ar mes einame pirmyn? Be jokios abe-

jonės, mes judame į priekį! Negalima net lyginti su praeitimi! Ar galėjo būti mano vaikystėje sanatorijų arba viešbučių provincijoje? Dabar kone ant kiekvieno kalno stūkso tokia įstaiga. Aš susidariau įspūdį, kad mes visu šimtmečiu pasistūmėjome, kad pradedame artėti prie Šveicarijos. Kokios buvo mūsų mokyklos, koks švietimas anksčiau? O ką mes turime dabar? Nenuostabu, kad mus laiko pažangiausia pasaulio tauta. Mes turime tokių gydytojų, dvasininkų, teisininkų ir profesorių, apie kokius kai kurios kitos šalys tegali svajoti, mūsų mokslas tuojau pat perima tai, ką sukuria didžiosios tautos, mes neatsiliekame. Taip, mes žengiame į priekį. Pavyzdžiui, čia sėdi dvi damos, gavusios naudos iš sustiprinto visuotinio literatūros dėstymo. Labiausiai mane džiugina moterų padėties pagerėjimas. Moteris dabar, kaip ir vyras, gali jaustis lygiaverte visuomenės nare, lygiai kaip jis rinktis gyvenimo kelią. Tai netiesa, kad aš esu riboto mąstymo žmogus, pedantas, besiknaisiojantis vien praeityje, kaip yra tvirtinę keletas pavyduolių. Taip, jūs juokiatės, bet jie iš tikrųjų šitaip kalbėjo. Ypač toks Reinertas, mūsų zakristijono sūnus, niekaip negalėjęs susitaikyti su tuo, kad gavau daktaro laipsnį. Jis ir aš, mudu buvome moksladraugiai ir komiltonai universitete, bet aš visada buvau kiek pranašesnis už jį, ir tai jį skaudindavo. Jis buvo išlaidus vaikinas, sužlugdė tėvą, ir pagaliau senajam zakristijonui teko pasiskolinti iš to, kas buvo skirta artėjančioms Kalėdoms, kad tik išlaidžiam sūnui nieko netrūktų. Žodžiu, vaikinas nedirbo taip, kaip privalėjo, jis dvejais metais vėliau negu aš išlaikė egzaminą, nors ir rodžiau jam sektiną pavyzdį. Dabar jis pagalbinis mokytojas mažame miestelyje šalies vakaruose ir greičiausiai nieko daugiau nebepasieks. Bet jis tiek pavydus ir tulžingas, kad dar užsipuola mane. Jis parašė, kad mano doktorate du puslapiai šaltinių nuo-

rodų pateikti vien tik tam, kad pasirodyčiau mokytas, nors didesnė dalis šaltinių esą niekuo nesusijusi su disertacijos medžiaga. Aš atsakiau ramiai bei dalykiškai ir pridūriau, kad asmeniškas pyktis aptemdė jam protą. Tada jis į pagalbą pasitelkė savo kolegą. Taip pat niekuo neišsiskiriantį, radikalų ir linksmuolį, ir šis žmogus apkaltino mane, neva senamadiškai rausiuosi moksle ir kad mano mąstymas neatitinka laiko dvasios. Mane! Kuris vien tik tai ir tedaro, kad stengiasi visiems ir kiekvienam padaryti lengviau prieinamą aukštesnį išsilavinimą. Aš tikrai turiu teisę pasakyti, kad šiuo požiūriu mano sąžinė visiškai rami. Aš netgi buvau pradėjęs skaityti paskaitas bendrapiliečiams. Tiesa, nieko iš to neišėjo, bet ne dėl mano kaltės. Įsivaizduokite: aš pasakoju apie tam tikrą graikų istorijos objektą ir paminiu Tukididą. Čia mane pertraukia kažkoks pakvaišęs vaikinas iš suolo ten apačioje ir juokdamasis klausia, ar kalbu apie storąjį Didą! Ak, – čia jau nieko negalėjau pakeisti, visa auditorija pradėjo juoktis, aš nusileidau nuo katedros ir daugiau paskaitų nebeskaičiau. Juk tai beviltiška. Bet, sutikite, viso to būtume išvengę, jei mano klausytojai mokykloje būtų įgiję daugiau žinių. Daugiau dėmesio mokyklai, daugiau rūpintis mokykla! Kaip tik todėl aš visą laiką, netgi visą savo gyvenimą energingai skatinau liaudies švietimą. Jei tik būtų mano valia, kiekviena tarnaitė baigtų abitūrą ir taptų kultūringu žmogumi. Mano pažiūros pačios pažangiausios. Pavyzdžiui, moterų klausimu: leiskite joms tobulėti, suteikite joms daugiau teisių ir tada, kaip sako didis anglas, jūs galėsite padvigubinti žmoniją! Ir taip turėtų būti: mokyklos bei kursai dideliems ir mažiems, vyrams ir moterims, visų rūšių mokymo įstaigos. Ir taip bus. Moteris dabar gali tapti, kuo tik ji pageidauja, gausu moterų studenčių, jos gali tapti teisėjom, gy-

dytojom ir mokytojom; mes turime įvairiausių mokyklų, gamybos, piešimo, prekybos, turime kalbų kursus, mokyklas neišsivysčiusio intelekto asmenims, kuriose net silpnapročiai gali išmokti pažinti raides, turime įstaigas, kuriose berankiai invalidai gali išmokti amato, dirbdami kojų pirštais, mokyklos, mokyklos...

Bet kaip tik tada, kai mokyklos direktorius taip smarkiai įsikarščiuoja, jo kalbai lemta nutrūkti: už lango visi pamato du bičiulius, Savižudį ir Antoną Mosą. Šie įsitaiso pintuose krėsluose ir, atrodo, šąla. Pirmasis juos pastebi mokyklos direktorius, jis atsilošia ir sako: Taip, ten tuodu! Bertelsenas pasiūlo kviesti juos vidun ir pavaišinti vynu, ir panelė d'Espar nueina jų atsivesti. Žiūrėkite, panelė d'Espar tai įgyvendina! Draugija per stiklą aiškiai mato abiejų bičiulių nusistebėjimą tokiu kvietimu, mato, kaip juodu kalbasi, tarsi klaustų vienas kito nuomonės; panelė d'Espar tuo tarpu stovi nuleidusi galvą ir šypsosi. Pagaliau jie visi trys ateina.

Pasitraukiama, kad įėjusieji galėtų atsisėsti, jie gauna vyno, jiems pasiūloma cigarų, prie jų pastumiamos peleninės; bet svečiai lieka pasyvūs, visiškai pasyvūs. Bertelsenas iš Savižudžio tikriausiai tikėjosi tam tikros pramogos kompanijai, gal lengvo, malonaus pasiplepėjimo ar kokio nors kaprizo, bet nieko panašaus nesulaukė; ir jo draugas Antonas Mosas rafinuotoje draugijoje, atrodo, jautėsi itin nesmagiai, jis bandė slėpti skudurėlius, kuriais buvo apvynioti jo pirštai, jis atrodė prastai ir išvertė savo stiklą. Nieko, nieko! – pasakė panelė d'Espar. Visi geranoriškai nusiteikę, tarp jų ir mokyklos direktorius. Jis nori pradėti pokalbį ir klausia: Ponai atėjo iš lauko; gal jūs kartais matėte mano berniukus?

Matėme, atsako Savižudis, jie nuėjo žvejoti.

Taip ir maniau! O, kalnų upeliai tokie klastingi ir pavojingi, ne kartą girdėjau taip sakant. Aš berniukams uždraudžiau žvejoti, bet... Ar jie buvo vieni?

Ne, su jais buvo vyriškis, kuris sakėsi esąs lensmanas. Jaunas vyras.

Na, žinoma, jie linkę bendrauti su pirmu pasitaikiusiu.

Bertelsenas nusijuokia: Lensmanas – ko gi čia reikia policijai?

Jis mūsų klausė, kas čia gyvena, ir mes su draugu visus išvardijome.

Staiga ponas Flemingas pradeda žiopčioti. Kai visi sužiūra į jį, šis pasilenkia ir po stalu knebinėja savo batus. Ne, šį kartą ne tai! – nuramina jis panelę d'Espar; ji, ko gero, išsigando, kad ir vėl gali pasirodyti kraujas. Bet vis dėlto kažkas įvyko: ponas Flemingas jautė skausmą, jis keistai šypsojosi ir nuo tos akimirkos nepratarė nė žodžio. Tada panelė d'Espar, norėdama jį pralinksminti, gyvai taria: Na, pone direktoriau, jeigu jūsų berniukus saugo policija, galite būti visiškai ramus!

Aš negaliu būti ramus! – atkakliai prieštarauja mokyklos direktorius. Jis pakyla, padėkoja visiems ir pakartoja, kad jis buvo uždraudęs tai daryti, griežtai uždraudęs!

Kaip jis supyko ant savo berniukų! – nusistebėjo Bertelsenas, mokyklos direktoriui jau išėjus.

Manęs tai nestebina, atitarė panelė d'Espar. Jis tikrai pavyzdingas tėvas.

Didis žmogus! – samprotauja Bertelsenas ir taip vėl ją pranoksta. Kiek jis visko išmokęs, kiek jis daug žino!

Ponas Flemingas atsistojo. Abu bičiuliai tai tikriausiai suprato kaip ženklą, taip pat pakilo, padėkojo ir išėjo. Ne, draugijai iš tųdviejų nebuvo jokios naudos. Savižudis? Argi jis ką nors pakeitė, ar parodė bent kiek beprotybės, ar įžie-

bė liepsningą ginčą? Tik sėdėjo paskendęs savo mintyse, kaip keistas paukštis giesmininkas. Bičiulis daug simpatiškesnis, bet tiesiog gėda žiūrėti, į ką tą žmogų pavertė žaizdos ir votys. Bertelsenas sakė nedrįstąs balsiai ištarti, kokia liga Antonas Mosas sergąs. Akys jam baigia užsitraukti, burna persikreipė.

Gero ryto, palinkėjo ponas Flemingas ir išėjo.

Panelė d'Espar nusekė paskui. Ir rado poną Flemingą jos belaukiantį, ji vėl jam buvo reikalinga, jam būtina buvo jos globa. Tikrai kažkas atsitiko: akivaizdu, ponas Flemingas atrodė sunerimęs; jis, kuris visada išsiskyrė geromis manieromis ir buvo grafas, dabar neatpažįstamai pasikeitė, jam reikėjo padrąsinimo.

Jie pakilo laiptais ir įėjo į pono Flemingo kambarį. Jis pasakė: Nieko, tik vėl bloga diena.

Jūs dar nevisiškai atsigavote, mėgina raminti panelė.

Ne, ne tai. Ir ponas Flemingas nervingai griebiasi vidinės švarko kišenės sakydamas: Žiūrėkite, tuo atveju, jei man kas atsitiktų, nesvarbu kas, niekada negali žinoti...

Jūs turite visiškai pasveikti.

Kalbu ne apie mirtį. Ne, apie tai taip pat. Ar jūs įsivaizduojate, kaip aš nenoriu mirti? Galėčiau parsiduoti į vergiją, kad tik likčiau gyvas, galėčiau žudyti, kad gyvenčiau. Bet dabar ne apie tai. Vis dėlto ir apie tai. Aš kalbu nerišliai, bet ir apie tai taip pat. Jeigu mane staiga uždarytų į kalėjimą, numirčiau.

Ji kiek sutrikusi sako: Betgi jūsų niekas neuždarys. Tai nesąmonė!

Apačioje aš buvau įspėtas. Taip, dalykas tas, kad turiu ne tik draugų, kai kurie priešai iš gimtinės eina mano pėdomis. Ar galiu su jumis kalbėti atvirai?

Taip! – atsako ji nudžiugusi ir juokiasi.

Ponas Flemingas nebūtų galėjęs rasti tinkamesnio žmogaus patikėtinio vaidmeniui, panelė d'Espar nebuvo maža mergaitė, pasiklydusi dideliame miške ir nerandanti kelio sugrįžti, o ne. Ir ji sėdėjo čia.

Aš nesu nekaltas žmogus, sako jis ir skausmingai šypsosi.

Panelė d'Espar, pasiryžusi jam padėti, atsako: Aš taip pat tokia nesu. Nekaltų nėra.

Viskas labai paprasta ir aišku.

Tai nebuvo klaidingas žingsnis, ne, tai buvo gerai apgalvotas poelgis, ir jis tą patį padarytų dar kartą. Prasidėjo nuo to, kad mirtis pasirinko jį. Tai buvo taip netikėta ir taip nepaprastai bloga, tai pagaliau buvo neteisinga, jis spjaudė kraujais ir nykte nyko! Jis nebeturėjo vilties išgyventi, jeigu vienu staigiu mostu nebūtų sau padėjęs. Ar ji tai suprantanti?

Ji suprato.

Jis ryžosi ir elgėsi taip apdairiai, kad tik labai nepatikli revizija galėjo vienoje vietoje rasti nekaltą rašybos klaidą, nulį, tikrą nieką, visišką nieką. Po to jis iškeliavo ir atvyko čionai į sanatoriją. Ar tai buvo ta tikroji vieta, ar jis čia turėjo rasti, ko ieškojo? Jis tai kilo, tai krito, vėl kilo ir vėl krito, Dievas žino, galbūt jis buvo ne toje vietoje. Ir visą laiką virš jo kažkas tvyrojo, slogutis, kančia. Jis ne šiaip sau klausinėjo, kas nauja laikraščiuose, ir tikrino telegramas. Jis negalėjo pernelyg atvirai šniukštinėti, kitaip tai būtų kritę į akis, niekas neatskleidė jo paslapties. Jis gyveno slystant žemei iš po kojų.

Ne, panelės d'Espar tai nepribloškė, drąsi mažoji siela, ji nenorėjo matyti vien tik juodą spalvą, priešingai, visa vertino dalykiškai bei supratingai ir atlaidžiai šypsojosi. Ir jau vien gyvas jos dalyvavimas atgaivino nelaimėlį, jis nebesijautė parduotas ir išduotas, nes ji gynė jį, kad ir kas būtų.

Ir jis ėmė aiškinti toliau: jei jo krūtinė pagytų ir jis vėl atgautų jėgas, tai jis pasiryžęs pats prisipažinti, ir, dėl Dievo, noriai atsiimtų bausmę, iš visos širdies atgailaudamas. Tik duokite man laiko, pratrūko jis, leiskite atgauti jėgas, kad galėčiau kentėti, nežudykite manęs, kol aš neišbandžiau šios galimybės išgyventi!

Šis bei tas panelei dar buvo nevisiškai aišku, ir štai jis suskubo prisipažinti: ne, iš tikrųjų jis joks aristokratas iš Suomijos, jis vietinis, iš kaimo, iš mažo ūkio su arkliu ir keturiomis karvėmis. Ir kaip daug jam padėjo grynas oras! Bet šešerius metus jis tarnavo banke ir ten neišgyveno nė vienos džiugios dienos. Jis valstiečių vaikas ir gerai žino, kad jautis yra gyvulys su raginėmis kanopomis, jo prigimtis vertė jį vėl pajusti kaimo trauką. Ne veltui jis lankėsi Danielio kalnų trobelėje, maži kambariai, dubenys pienui, kailiu užtiesiamas guolis – kaip tik tai, ko jam reikėjo, kad vėl pasveiktų, ar ne tiesa?

Taip.

Kad vėl pasveiktų, po galais! Bet to idiotai nepajėgė suprasti, pirmai progai pasitaikius jie jį suimtų. Ne, iš tikrųjų jam visai nebūdinga didybės manija, jis nevažiavo į didelį viešbutį Paryžiuje, neapsigyveno ten ir neiššvaistė savo grobio, jis pasirinko gryną orą, kalnus ir dangų. Kodėl jis prisistatė esąs grafas? Tai nėra sunku suprasti: žinoma, todėl, kad šitaip jis norėjo apsiginti. Kokį Flemingą būtų daug sunkiau apkaltinti, negu Akselsoną. Jis kalbėjo: Namuose mes ryte ir popiet einame į karvidę, du kartus per dieną, mano tėvas miręs, mano motina vardu Liza. Ji nepaprastai džiaugiasi, kai sužino, kad jos sūnui čia kalnuose einasi gerai, ji puikuojasi prieš kitas moteris ir visada puikavosi, kad aš nuėjau tarnauti į banką. Kad tik ji numirtų anksčiau, nei sužinos apie katastrofą.

To jau panelei d'Espar buvo kiek per daug, bet ji pasakė: Na na, negalvokite taip!

Ne, kitaip jis negalįs, jam visiškai aišku, kad vieną dieną jį suimsią, tai esąs tik laiko klausimas, ką tik drauge besėdint, vienas žodis jį nudegino lyg kibirkštis.

Ponas Flemingas dabar visai rimtai išsitraukia piniginę ir padeda storą laiško dydžio paketą. Aš noriu būti pasiruošęs, sako jis. Tai pinigai, ką man su jais daryti? Sudeginti?

Negali būti, kad jūs tai sakote rimtai!

Taip ir nėra. Bet nebėra laiko juos kur nors paslėpti, dabar ten lauke galbūt vaikšto žmogus, kuris mane įtaria, jūs suprantate, ką turiu galvoje.

Aš juos pasaugosiu, sako panelė.

Nejaugi jūs tai padarysite? Jūs išdrįsite?

Ji tik drąsiai atmeta galvą ir šypsosi.

Taip, bet dalykas tas, kad jūs taip pat negalite jaustis saugi, tai supratau prieš keletą dienų. Mes tiek daug laiko praleidome drauge, kad įtarimas gali kristi ir ant jūsų. Tai ir buvo pagrindinė priežastis, kodėl aš jūsų prašiau pakviesti mūsų draugėn panelę Elingsen, o su ja ir Bertelseną.

Panelė d'Espar pagriebė nuo stalo storą voką ir įkišo jį giliai po krūtine.

Laikinai! – pasakė ji.

Gerai! Taip, žinoma, jis galėtų pinigus sudeginti. Bet juk gali taip atsitikti, kad jis nemirs, kad, priešingai, jis išgyvens net ir kalėjime, jo liga esanti įnoringa, ji jau ne kartą buvo iškrėtusi netikėtumų. Jei jis ištvers įkalinimą...

Panelė d'Espar linktelėjo, nėra reikalo daugiau kalbėti, ji ir pati džiaugtųsi, jei, atlikusi bausmę kalėjime, išėjusi į laisvę rastų pinigų.

Norėčiau aptarti ką kita, pasakė jis. Kad jums pažintis su manimi čia sanatorijoje nekeltų per daug grėsmės, aš,

žinoma, viską neigsiu. Suprantate? Aš neigsiu absoliučiai viską. Argi galėčiau kitaip? Aš būsiu nuteistas, bet neigsiu nuo A iki Z. Juk iš tikrųjų aš nepadariau jokio nusikaltimo, o tik norėjau pasinaudoti galimybe išgyventi.

Be abejo.

Šiuo klausimu jie sutarė, visiškai sutarė; pinigai nebuvo perskaičiuoti, suma liko neįvardyta. Panelė, eidama į savo kambarį, išsinešė drauge ir pusę naštos, slėgusios pono Flemingo širdį. Viskas įvyko savaime.

Netrukus po to ji vėl pasibeldė į pono Flemingo duris, įėjo ir pasakė: Tai visai ne lensmanas, o tik žandaras.

Ponui Flemingui, tiesą sakant, buvo truputį nejauku, kad ji buvo neatsargi ir apačioje klausinėjo tarnų, bet ji gudriai nusišypsojo ir nuramino jį: Aš klausinėjau apie mokyklos direktoriaus berniukus, pasakė ji.

Ak taip, žandaras – na ir?

Tai tas pats, kuris paveržė Danielio mylimąją.

Ponas Flemingas svarstė: Lensmanas ar žandaras – tas pats, tai tik laiko klausimas. Šiandien trečiadienis, man reikia išvykti.

Dėl šios dienos ponas Flemingas galėjo būti ramus: žandaras grįžo iš žūklės ir iš sanatorijos patraukė namo; panelė d'Espar pati matė jį nueinant. Kad ir kas jam rūpėtų, per atsitiktinumą šį kartą nieko nepešė. Svečiai be paliovos kalbėjo apie žandarą: Jis įkrito į vandenį, atėjo permirkęs nuo galvos iki kojų, net jo kepurė su auksiniu raišteliu ir auksiniu liūtu atrodė kaip mazgotė. Kas jums nutiko? – paklausė jo keletas svečių, tarp jų ir panelė d'Espar. – Nieko, kas galėtų sukelti susidomėjimą, atsakė jis, nelaimingas atsitikimas, neatsargiai žengiau ant slidžios uolos, paslydau ir įkritau! Jis negalėjo nuslėpti, kad išgelbėjo jį berniukai.

Tie nuostabūs berniukai! Pirmiausiai jie įmetė lazdą, kad jis galėtų jos įsistverti, bet kai žandaras vis neįstengė atsiplėšti nuo dumblino dugno, jie patys įšoko į vandenį ir ištraukė jį. O, tie padūkę mokyklos direktoriaus berniukai, puikūs vaikigaliai, nuotykių ieškotojai, jie tikri vyrai! Dabar jie jau gulėjo lovose, o jų rūbai džiūvo.

Ponas Flemingas ir panelė d'Espar galėjo lengviau atsikvėpti ir jiems tai pavyko, jie gurkšnojo vyną, tapo gyvybingesni, atsitiesė ir nenustygo vietoje. Tai buvo pakaruoklių juokas.

Ji šaipėsi iš jo baimės, sukeltos žandaro, žvejo, stačia galva puolusio į vandenį, apsaugok Viešpatie!

Ponas Flemingas akimirksniu persiėmė jos nerūpestingumu, valiūkiškai pritardamas: Šį kartą jis nieko nepešęs turėjo grįžti namo!

Turėjo sliūkinti namo kaip šlapias šuo. Aš jį mačiau!

Iš esmės, kalbėjo jis, žandaras elgėsi kaip gerai išauklėtas bei korektiškas žmogus. Juk šlapi antrankiai, jei juos būtų tekę uždėti, galėjo sutepti mano marškinių rankogalius.

Cha cha cha! – kvatojo panelė, stengdamasi kuo daugiau padrąsinti mirtinai sergantį vyrą. O kai išseko, griebėsi įprastinių triukų, visada taip darydavo, norėdama ką nors pralinksminti, imdavo netaisyklingai kalbėti prancūziškai: Kava su avec, Lit-de-parade-lova.

Nekalbėkite su manimi prancūziškai! – tarė jis juokdamasis ir taip galutinai įvardijo padėtį. Dėl tam tikrų priežasčių! – sakė jis.

Kiek vėliau, jau temstant, jis paprašė jos truputį savų pinigų, jam jų prireikė. Šia dingstimi jis turėjo atsegioti jai nugaroje susagstomą palaidinę. Tą pačią akimirką jie puolė kits kitam į glėbį, apsvaigę nuo švelnumo, bučinių ir beveik apimti isterijos. Įtampa svaiginamai paveikė juos abu.

Nors ji galbūt ir jautė nusivylimą dėl to, kad jis nei grafas, nei dvarininkas, bet buvo ganėtinai protinga, kad to neparodytų. Kita vertus, prisipažinęs jis tapo jai artimesnis, ir, kad ir kas būtų, iš prigimties buvo subtilus, švelnus žmogus, tebemūvėjo brangų žiedą ir turėjo voką su pinigais.

Dėl tų pinigų jis dar kartą ją įspėjo, kad būtų atsargi ir, jei tai būtų neišvengiama, juos sudegintų.

Jokiu būdu! – atsakė ji.

Jie atsisveikino, iškilmingiau negu buvo įpratę, jis to norėjo. Jie mylėjosi, bučiavosi ir prisiekinėjo ištikimybę iki gyvenimo pabaigos. Labos nakties! *A propos*, šį žiedą jis galėtų jai padovanoti, bet tai ją tik sukompromituotų. Vėl bučiniai, vėl: labanakt! Ir jie išsiskyrė, jis taip ir neatplėšė paketo su pinigais ir nieko iš ten neištraukė. Tikriausiai tai buvo tik pretekstas.

Rytą ji priėjo prie jo durų ir įsiklausė. Jo batai stovėjo koridoriuje, ji tyliai pasibeldė ir laukė, kol jis, kaip įprasta, atidarys ir vėl atsiguls. Nieko neišgirdo. Ji dar kartą pasibeldė. Vėl nė garso. Tada ji stumtelėjo duris, jos buvo neužrakintos, ir panelė d'Espar įėjo vidun. Ten jo nebuvo. Šiaip viskas savo vietose, lova nepaliesta. Ant sienos kabojo drabužiai, ant grindų stovėjo du lagaminai su raktais spynelėse, vienos rankinės trūko.

Panelė d'Espar apžvelgė kambarį ir viską suprato, galbūt ji to net ir tikėjosi. Pirmiausia, ką ji padarė, tai uždarė duris ir užsirakino, taip ji dažnai darydavo, kai ponas Flemingas sirguliuodavo ir gulėdavo lovoje. Kai prieš pietus pabeldė kambarinė, panelė kiek pravėrusi duris paaiškino, kad ponas Flemingas vėl peršalo ir kad valgis jiems, kaip įprasta, turėtų būti atneštas į kambarį. O kai atnešė pietus, ji pro duris paėmė padėklą. Dabar jai reikėjo po truputį suvalgyti iš kiekvienos lėkštės.

Ir taip tris dienas: nakčiai užrakindavo duris ir eidavo miegoti į savo kambarį, o dieną vėl užimdavo postą pono Flemingo kambaryje. O jo batai ir toliau stovėjo už durų.

Taip ji sėdi paskendusi mintyse, galvodama, kaip visa tai baigsis. Ji nepuolė į neviltį, ji netgi mėgaujasi neišvengiamumo ir baimės pertekliumi; kad ir labai keista, bet, pagalvojusi apie jos saugomą banknotų paketą, ji patiria turtingiesiems būdingą slaptą saugumo jausmą. Laikinai, kol išeis iš čia, ji paslėpė paketą aptrauktos kėdės atlošе.

Kad tik ponas Flemingas išvyktų traukiniu! Kad tik jam pasisektų įlipti į traukinį ir paspmkti iš čia, kad tik išsekęs nepasiliktų tarpstotėje! Jis dar labai silpnas, jį nuolat muša prakaitas, vienintelė viltis – jo noras gyventi ir kaskart užplūstanti jį energija padės jam atsilaikyti prieš pavojus. Dievas žino.

Vieną dieną pro langą ji vėl pamatė sanatorijos teritorijoje žandarą. Dabar jo drabužiai buvo sausi, o kepurė vėl išlyginta. Ar šį kartą jis jau rimtai užsiims tarnybiniais reikalais? Jis tikriausiai gavo kitokį negu tikėjosi atsakymą, šiaip ar taip, papietavęs jis vėl paliko sanatoriją. Taip, galėjo manyti panelė d'Espar, peršalusį, lovoje gulintį žmogų paliko ramybėje!

Trečią dieną nutiko du dalykai: pirma, laiškininkas atnešė panelei didelę apvalią dėžę; joje buvo skrybėlė. O, tai pono Flemingo žadėtoji skrybėlė, jis nepamiršo! Ji giliai atsiduso ir nurimo, dabar ji turėjo įrodymą, jog jis laimingai pasiekė Kristianiją; sprendžiant iš to, kad jis prisiminė tokį mažmožį kaip damos skrybėlė, galima manyti, kad šiuo metu jam niekas negresia. Ir panelę užplūdo toks palengvėjimas ir nerūpestingumas, kad tuoj pat šiame kambaryje, kur budėjo, nuvožė dėžę ir susikaupusi ėmė matuotis prieš

veidrodį naują skrybėlę. Puiki dovana, geras daiktas, tik pernelyg brangiai kainavo.

Kitas svarbus tos dienos įvykis buvo advokato Robertsono atvykimas į Torahusą, ir tai išvadavo panelę d'Espar iš jos budėjimo. Greičiausiai iš sanatorijos darbuotojų advokatas sužinojo apie žandaro vizitus ir apie tai, ką šis tikėjosi išgauti, todėl užlipo laiptais ir pasibeldė į pono Flemingo kambarį. Dar neatidarius durų, jis draugiškai šūktelėjo, kas čia toks atėjęs pasveikinti paciento.

Panelė d'Espar atidarė duris. Panelė ryžtingai įsisprendė, ji buvo įžūli, akiplėšiška ir labai apsukri.

Advokatas apsidairė, jo nustebimas galbūt buvo kiek apsimestinis. Suraukęs kaktą, jis paklausė: Bet kurgi pacientas?

To aš nežinau, atsakė panelė, žvelgdama jam į akis.

Taip. Na, o kas tada žino?

Tikriausiai jis pats, atsakė ji. Prašom, gal norėtumėt atsisėsti?

Ką tai reiškia, ar grafas paspruko?

Panelė to negalėjo pasakyti. Viskas, ką ji žinojo, buvo tai, kad, šiandien rytą jai įėjus į kambarį, pono Flemingo nebebuvo.

Advokatas klausia: Ar jūs žinote, ką bloga jis padarė?

Ne, to aš nežinau! Argi jis padarė kažką bloga?

Iš kur man žinoti. Jis apmokėjo savo sąskaitą, ir sanatorijoje jo nėra. Kur jis? Gal jis susipyko su jumis ir pakilo į Danielio kalnų trobelę?

Mes niekada nesipykome, trumpai atsakė ji. Ir pas Danielį jo tikrai nėra.

Neužsigaukite, kad taip juokauju, staiga sako advokatas Robertsonas, aš turėjau galvoje tik menką nesutarimą.

Nebuvo net ir nesutarimų. Mes nebuvome labai artimi bičiuliai, kalbėdavomės tik progai pasitaikius.

Man labai nemalonu dėl to, kas įvyko, aiškina advokatas. Nebent jis dabar iškylauja ir vėl sugrįš. Tokiai vietai kaip ši neparanku bet koks nusižengimas, apie kurį sužino laikraščiai ir žmonės, tai neprisideda prie mūsų reputacijos pagerinimo.

Ne.

Ar ne tiesa, maloningoji panele, jūs tai suprantate?

Be abejo. Aš galvojau lygiai taip pat, dėl to ir sėdėjau čia užsirakinusi duris, kol atėjote jūs.

Advokatas žvilgteli į ją. Na, visiškai eiti su ja išvien jis taip pat negalėjo, todėl pasakė: Greičiausiai čionai ateis lensmanas ir apklaus jus. Jūs neturėtumėt to itin skausmingai išgyventi. Beje, ponas Flemingas galbūt sugrįš, tai geras ženklas, kad jo bagažas pasiliko čia.

Taip.

O kol kas mes uždarysime lagaminus ir palauksime. Jei čia kas nors ne taip – aš nesakau, kad taip ir yra, aš tuo netgi netikiu. Dieve mieliausias, jeigu aš tikėčiau, kad grafo Flemingo ir policijos santykiai įtempti, tai būčiau pirmasis, kuris jį įskųsčiau. Bet mano akyse jis yra pats tikriausias aristokratas. Kita vertus, visiškai įmanoma, kad jo ieško dėl kokio nors nepagrįsto įtarimo, bet ir šiuo atveju nukenčia sanatorija. Aš tikrai nenorėčiau, kad jį suimtų kur nors netoliese. Mums reikia palaukti.

Advokatas turėjo pagrindo būti atsargus. Torahuso sanatorija, ta naujutėlaitė įstaiga, jau buvo patyrusi keletą nesėkmių, pirmiausia tai buvo du kompromituojantys mirties atvejai, po to toji anglų princesė, ministro žmona, kurios, kaip atrodė, niekas nebenori pažinoti. Sanatorijai tikrai ne į naudą būtų dar vienas sukrėtimas, šį kartą susijęs su grafu iš Suomijos. Advokatas nebekvotė panelės d'Espar, kiek ji prisidėjusi prie pono Flemingo pabėgimo, tokių sąskaitų

suvedinėjimas prieštaravo jo prigimčiai. Jis čia šeimininkas, tam tikra prasme visų globėjas, ir jo užduotis – išvengti sumaišties.

Kiek pamąstęs jis tarė: jūs šįryt jo čia neradote, taigi jis galėjo laimėti aštuonias valandas. Tai gana maža, ir aš tikrai nenorėčiau, kad jis būtų sugrąžintas atgal – nebent nesugrįžtų pats. Taigi aštuonios valandos; rytinis traukinys išvyksta 6 valandą 15 minučių. Aš lauksiu – žinoma, jei ponas Flemingas pats nepasirodys, – lauksiu iki rytojaus.

Taip, pasakė ir panelė.

Gerai, aš laukiu iki rytojaus. Bet ar žinote, maloningoji panele, ką darysiu po to? – paklausė jis ryžtingai. Tada aš nueisiu pas lensmaną ir pasakysiu viską, ką žinau. Tai išlaisvins mus iš būtinybės jį čia matyti ir taip mums visiems tikrai bus maloniau. Viską apgalvojus atrodo, kad nei lensmanas, nei parapija nėra linkę mums kenkti; mes esame svarbūs mokesčių mokėtojai, mes duodame darbo valstiečiams, mes perkame jų gaminius ir jų galvijus, mes suteikiame spindesio visai šiai vietovei.

7

Mokyklos direktorius su savo berniukais išvažiavo, medienos pirklys Bertelsenas išvažiavo, panelė Elingsen išvažiavo: ką gi, atėjo ruduo, atostogos ieškantiems vasaros atgaivos kalnuose pasibaigė.

Tai nereiškia, kad stigo svečių, eiliniai pensininkai, pastorių našlės, smulkių prekeivių žmonos – visi jie buvo nervingi ir niekaip neįstengė pailsėti, be to, dar keletas jaunų sportininkų, patyrusių profesines traumas ir besigydančių čia – taigi žmonių dar buvo gana daug. Be to, nuolat pasirodydavo nauji svečiai, pakeisdavę tuos, kurie išvyko iš sanatorijos. Dauguma šių, tiesą sakant, buvo pro šalį vykstantys žmonės, keliavę nuo vieno kalno ant kito; beveik visi jie apsistodavo tik vienai nakčiai, todėl reklamai laikraštyje advokatas negalėjo jų pasitelkti, vis dėlto jie buvo laukiami klientai, sanatorijai teikę daugiau pelno nei tie, kurie čia viešėdavo ištisus mėnesius.

Iš senbuvių tik du – Savižudis bei išbertasis jo draugas – liko kaip buvę. Ko gero, jie abu buvo mažiausiai mėgstami, vienas dėl vidinės, o kitas dėl išorinės būklės, vis dėlto jie pasiliko čia, nežinia, iš meilės ar iš užsispyrimo.

Ir toliau jie nieko bloga nedarė, netriukšmavo, niekam nelindo į akis, jie buvo menki ponai, vargani ponai. Taip diena iš dienos slinko abiejų liūdnas ir dykas gyvenimas: jie skaitinėjo baltus plakatus ant stulpų, studijavo kelių rodykles, vakarais kortuodavo su inspektorium ir gyvulių prižiūrėtoju, o valgydavo kartu su sergančiais nervų ligomis, su-

lig varpo dūžiu rijusiais tabletes bei gydomąją druską. Taip praeidavo diena.

Bet pastaruoju metu, ieškodamas permainų ar norėdamas sustiprinti sveikatą, Savižudis itin pamėgo gryną orą ir kopimą į kalnus. Keistas žmogus! Atrodė, kad nuo pat kūdikystės jis apie nieką kita negalvojo, vien tik apie savižudybę, o ir vėliau tik tuo gyveno, bet dabar jo požiūris pakito. Akivaizdu, jis atidėliojo savižudybę, kol suras tokią jos formą, kuri nesumenkins nužudymo. Jis valgė, rengdavosi, o kaipgi kitaip, jis darė viską, bet anksčiau jis tarsi iš šalies žvelgdavo į save, suvokdamas savo elgsenos beprasmiškumą, o, jis tada niekino pats save, tiesiog koneveikė save. Dabar jis kitoks. Ar jį paveikė Torahuso sanatorijos oras, o gal jis suvokė naują išmintį? Jis tapo malonesnis tiek sau, tiek kitiems, pasitraukdavo į šalį, pamatęs ką nors einant pro duris, ir apie savo savižudybę ėmė kalbėti kiek nepatikliai. Kai Antonas Mosas, jo bičiulis, pasišaipydavo iš jo, Savižudis tvirtindavo, kad bet kuri žmogaus nuostata yra laikina ir bet kuri nuomonė gali pakisti.

Nuostabu! Žmogus išgelbėtas sau ir kitiems! Koks pasijunti gyvybingas, netgi nemirtingas! Ir net jei nesi dainininkas, vis tiek gali kopti į kalnus ir ten garsiai bei džiaugsmingai dainuoti. Tik įdomu, kiek laiko truks ši šviesi būsena!

Ar jūs vedęs? – nepatikliai paklausė jo draugas.

Vedęs? Ne.

Ar buvote kada nors vedęs?

Kas jums darbo! – atrėžė Savižudis. Aš juk neklausiu, ar jūs sergate ta liga, kurios nenoriu net minėti.

Mosas susigūžė. Bet vėliau vėl tęsė: Kad ir kaip būtų, jūs dabar, manau, išsisukote nuo atsakymo. Juk neverta, velniai rautų, nusišauti dėl moters!

Savižudis atrodė netikėtai užkluptas ir pasakė: Aš jūsų neklausiau, kas verta, o kas ne.

Tyla. Iš virpančių Savižudžio lūpų tuoj tuoj išsprūs prisipažinimas, jis tarsi įvarytas į kampą. Iš kur jūs tai ištraukėte? – pradėjo šaukti jis. Klausykite, gal jūs iš kambarinių sužinojote, kad aš kalbu per miegus? Taip, daug ką tenka patirti!

Iš viso to sprendžiant Savižudis buvo šaunus vaikinas. Jei jau turėjo paslaptį, tai ir saugojo ją. Tikrai, jis nenorėjo būti panašus į tragiško likimo žmogų, tokį, kurį sužlugdė lošimo namuose arba apgavo žmona. Bet kodėl jis nesusivaldė? Ar iš tikrųjų viena styga jame buvo užgauta? Jis vėl prabilo, nepaprastai protingai bei filosofiškai, kiek įžūlokai: Bet apskritai jūs esate teisus, tik kvailys gali šautis dėl moters. Kas nusišauna, kad atkeršytų moteriai, nubaudžia pats save. Akimirksnį dama gal ir pasijus kiek sukrėsta, bet netrukus ji vėl taps abejinga, valgys, gers, galvos apie tai, ar jos plaukai nesusivėlę, puošis. Ilgainiui ji netgi pajus pasididžiavimą dėl to, kad kažkas pamanė ją esant vertą revolverio šūvio, ji pati sau taps įdomesnė, nes kažkas dėl jos nusišovė, ji girsis tuo. Taip, supraskite mane teisingai, kalbu ne apie konkrečią moterį, o apie moteris apskritai.

Žinoma! – atsakė Mosas. Tačiau šį kartą jis tikriausiai pajuto kažką neįprasta draugo balse. Moso akys buvo prastos, bet ausis jis turėjo geras, jis galbūt pabūgo galimo prisipažinimo bei sentimentalumo, todėl kaip įprasta stvėrėsi juokų, pašaipos: Na, visai nuvertinti savižudybės gal ir nereikėtų, ji išsaugoja savo vertę kaip poelgis ir kaip sportas...

Jūs tikras mulkis, nutraukia jį Savižudis skersakiuodamas.

Ir jie vėl pajuto gaivaus oro gūsį, jie užsipuolė vienas kitą, kiekvienas gavo, ko nusipelnė, ir abu širdo. Tačiau taip vaidijantis Antonas Mosas ilgainiui nebesugebėjo gerai atsikirsti, partneris tapo už jį pranašesnis.

Šį vakarą jūs vėl pralošėte gražią sumelę, pasakė jis.

Taip, na, o jūs už mane sumokėjote!

Ne, bet aš susierzinau dėl to, kad jūs taip blogai lošėte. Pralošti laiškininkui – tai jau tikriausiai dėl to, kad jo kepurė su blizgančia virvele. Juk jūs pralošėte būtent laiškininkui.

Dėl to jūs neturėtumėt apgailestauti. Laiškininkas negali prasilošti.

Ak, tai todėl?

Ne, jūs vėl pasirodote neįtikėtinai ribotas. Tai visai ne todėl.

Ribotas? Taip, jūsų manymu, tikriausiai turėčiau gėdytis, kad mane aplenkė jus apnikusi įkyri idėja?

Jūsų visas veidas išėstas! – šaukia Savižudis bjaurėdamasis. Ne, jūs jau ir kalbėti aiškiai nebegalite, jūsų lūpos visai sudarkytos.

Cha cha cha! – sako Mosas. Jis nenusijuokė, jis tai ištarė. Kokia nesąmonė! – dar pridūrė. Bet jis jau buvo ganėtinai pažemintas ir tik varganai atsikirto: Aš puikiausiai jaučiuosi ir priaugu svorio, o jūsų paakiai vis labiau įdumba, ir jūs tampate vis lengvabūdiškesnis. Keista, kad dar neužsidėjote šiaudinės skrybėlės.

O jūs nuolat nesiskutęs, tęsia Savižudis.

Į tai Mosas nebeturėjo ką atsakyti, nes iš tikrųjų neatrodė nei švarus, nei dailus. Ant jo smakro tarp žaizdų styrojo šeriai, dėl to jis jautėsi be galo nesmagiai, netgi vengė rodytis žmonėms. Jis atsakė: Jūsų kaprizai ir jūsų charakteris verti pasipiktinimo. Jūs galėtumėt puikiai prekiauti gyvuliais. Aš negaliu skustis, nuo to prakiūra oda. Bet aš dažnai visai trumpai apsikerpu barzdą žirklėmis, ir atrodo tarsi būčiau skutęsis. Nors kas tai galėtų suprasti.

Dabar atėjo Savižudžio eilė nutraukti inkštimą. Jis pasakė: Nutilkite pagaliau, ir jokių ašarų!

Cha cha cha! – tepasakė Mosas.

Jie abu nutilo, sėdėjo šalia, mirkčiojo, buvo įnikę kiekvienas į savo mintis, kartais pakeldavo galvas ir tiesiog iš paskutiniųjų stengėsi būti vyriški.

Šiandien vėsu, tarė Savižudis, netrukus sulauksime sniego. Ne, aš ne tą norėjau pasakyti – beje, tai ne taip jau svarbu, bet jūs elgiatės, lyg būtumėt perpratęs gyvenimo mįslę. Ar suprantate bent jau pats save?

Mosas atsiliepė: Save patį? Ne. Aš tuoj apaksiu, tai suprantu.

Tik kvailys gali šautis dėl moters! – sakote jūs. Gerai. Bet jeigu jūs būtumėt bešališkas, suprastumėt, kokie lengvabūdiški jūsų plepalai. Argi kalba eina vien tik apie vyrą ir moterį? O apie vaiką ne? Supraskite mane teisingai: apie vaiką apskritai.

Mosas atmetė galvą ir atsakė: Aš nežinau, apie ką jūs šnekate. Visa, ką jūs sakote, man nesvarbu. Jūs nepriversite manęs su jumis ginčytis.

Kaip sau norite! Tačiau Savižudis kalbėjo toliau, lyg tai jam būtų itin svarbu: Taigi vaikas, berniukas ar mergaitė, sakykime, mergaitė. Jeigu ji, pavyzdžiui, yra trijų mėnesių, jokiu būdu nepatikėsiu, kad galėtumėt į ją žiūrėti nesižavėdamas. O ką daro motina? Ką daro motina po trijų mėnesių? Tiek to! Bet vaikas guli čia įsistvėręs jūsų pirštą, laiko jį tvirtai ir nepaleidžia. Ar manote, kad jūs galėtumėt išsilaisvinti? Aš kalbu visiškai abstrakčiai...

Juos pertraukė, kažkas atėjo ir kažką pasakoja apie tai, kas šiąnakt ištiko vieną žmogų, važiavusį rogėmis: mirtis. Tai nebuvo baisi nelaimė, nebuvo nuostolis visai žmonijai, ne, ir tai nepriverte Savižudžio atsisakyti sveikatai naudingo kabarojimosi į kalnus, bet to pakako, kad nuotaika būtų sugadinta, nes tai dar vienas mirties atvejis! Dėl jo vėl apniuko visa sanatorija.

Neįtikėtina, kad gali būti tokie sunkūs padariniai, kai viena sanatorijos kambarinių vienut vienutėlė atsisėda tuščiame antrojo aukšto kambaryje ir sėdi.

Ekonomė ją ten aptiko, apgobtą nakties ir tamsos. Ekonomė pavyzdingai apeidavo visą namą, tikrindama, ar visi gyventojai atsigulė, ji užsidegdavo degtuką, pasišviesdavo ir eidavo toliau. Na, ir štai ji surado kambarinę sėdinčią tuščiame neužrakintame kambaryje, lyg jai čia būtų kas veikti. Ji neverkė, nelingavo, neniūniavo pati sau, priešingai, ji nejudėjo, tik sėdėjo ir klausėsi beveik sulaikiusi kvėpavimą.

Ekonomė taip nustebo, kad tik sukuždėjo nuo durų: Betgi – tu sėdi čia?

Mergaitė pamoja ekonomei, kviesdama vidun. Jos klausosi abi, klausosi kažkokio nerimastingo bruzdėjimo gretimame kambaryje: verksmas, tylūs skundai, aiškiai suvokiamas sielvartas. Tai panelė d'Espar, galvoja ekonomė, ar jai kas nutiko? Ar seniai jau ji šitaip? – šnabžda ji mergaitei.

O taip, jau gana ilgai šį kartą. Taip ji elgiasi kas vakarą, jau visa savaitė. Ji dar ir nevalgo, nes visą įprastinį maistą išvemia.

Ekonomė išeina į koridorių, pasibeldžia į panelės d'Espar duris ir klausia: Kas jums, panele d'Espar?

Man? – atsako panelė įžūliai. Nieko, aš tik garsiai skaičiau prancūzišką knygą.

Tamsoje ekonomės veidas, be abejonės, ištįsta: Tada atleiskite! Mergaitei ji paliepė tuoj pat eiti į lovą, tučtuojau!

Kitą naktį mergaitė vėl atėjo. O, ji kuo aiškiausiai girdėjo, kaip iš prancūziškos knygos sklinda norvegiškos dejonės, ji tiesiog uoste suuodė, kad visame tame kažkas slypi, tad ji vėl atsisėdo tuščiame kambaryje ir paskendo tamsoje. Ir staiga kažkas nutinka: panelė d'Espar pasirodo tarpdury baltai apsirengusi, pasišviesdama degtuku...

Mergaitė tyliai suaimanuoja, užsidengia rankomis veidą ir svyruodama praeina pro panelę, stovinčią tarpdury, svyruodama eina koridoriumi tolyn, vis tolyn. Koridoriaus gale laiptinėje girdėti krentant ir šaukiant, po to iš tamsos neišsprūsta joks garsas...

Tačiau šis mirties atvejis, – kad ir koks atsitiktinis ir ne itin svarbus jis būtų, – atrodė, sukėlė panelei d'Espar siaubą. Jaunai merginai, plušėjusiai kontoroje prie rašomosios mašinėlės, dabar jau nebepakeliamas buvo bet koks sukrėtimas, jų jau ir taip patyrė daugiau negu pakankamai. Tai jau buvo nebe atostogos, nebebuvo malonios dienos Torahuso sanatorijoje, nebegalėjo teikti jai džiaugsmo, ji įtarinėjo, kad kambarines pernelyg domina jos liguistas elgesys, tai, kad ji nebegali valgyti įprasto maisto ir reikalauja visai negirdėtų patiekalų, kad ir keptos silkės su keksu arba lėkštės žalių žirnių. Dabar dar paaiškėjo, kad mergaitės tyko jos koridoriuose ir šnipinėja, tūnodamos gretimame kambary. Ar visa tai įmanoma ištverti?

Ji jautėsi pamesta, palikta, jos draugas iškeliavo, ir jai reikėjo vienai nešti savo naštą. Jos našta – kokia našta? Kad kambarinė nusisuko sprandą? Visiškai ne. Kadangi niekas neklausinėjo jos apie šį nereikšmingą atsitikimą, tai ji ir nutylėjo kaip nors prisidėjusi prie jo. Taip, tiesa, ji girdėjusi riksmą, kai gulėjo ir skaitė prancūzišką knygą, bet tai ir viskas.

Ji patraukė į kalnus, kad pievoje saugiai užkastų tam tikrą paketą. Iki tol ji ištikimai saugojo vieną kėdės atlošą, pilną pinigų, ir ji nė truputėlio jų nepasisavino. Tai buvo garbingas elgesys pono Flemingo atžvilgiu, taurumas, parodytas sergančiam draugui, tai galėjo būti ir kas nors kita, galbūt meilė, viltis susitikti, daug kas čia galėjo būti.

Neprasprūdo jos nepastebėta, kad pastaruoju metu Savižudis pradėjo klajoti kalnais ir takeliais, ir ji vylėsi, kad šis

bus kaip galima toliau, jai susiruošus į savo slaptą iškylą. Ji rado tinkamą vietą, o, kalnų pievose pakanka saugių vietų, ypač Danielio pusėje, netoli mažos daržinės, taip gerai jai žinomos...

Na taip.

Bet kai ji pajuto rankoje storą voką, jai kilo noras jį atplėšti ir, prieš pakišant po akmeniu, pažiūrėti, kas jame. Tai buvo pirmas kartas, kai jai kilo tokia mintis, įtampa po draugo pabėgimo ir slaptos jos pačios kančios lig tol buvo užgožusios smalsumą. Voke ji rado jai adresuotą laišką, dovanojimo dokumentą: voke esantys banknotai priklausą jai, jis esąs jai pažadėjęs paramą, kai ji dėl jo prarado darbo vietą; pats jis turįs pakankamai pinigų. Ji turinti tik laikytis kuo didžiausio atsargumo ir ypatingu atveju pinigus sudeginti – panelė d'Espar palyti kaktą, akis, audra siaučia jos galvelėje, o po kelių minučių visos kančios stebuklingai praeina. Koks jis subtilus, koks delikatus, taip labai panašus į grafą, kad ir kas jis ten buvo! Tai, ką ji nešiojo prie krūtinės, panelei d'Espar jau ne vagies grobis, o tauraus žmogaus atminimas. Ji skaičiuoja banknotus, ne, ji jų neskaičiuoja, o tik įvertina, apžiūri. Tai geri banknotai, stambūs banknotai, keli tūkstančiai, kartais kontoroje ji mašinėle spausdindavo ir didesnes sumas, bet vis tiek keli tūkstančiai, daug tūkstančių, turtas. Ir čia pat keletas smulkesnių banknotų ir net visai smulkių – atrodo, lyg jis norėjo kurį laiką apsaugoti ją nuo būtinybės keisti pinigus. Viską jis apgalvojo.

Tada ji atsisėda ir svarsto. Ar jai dabar bereikia grąžyti rankas ir vaitoti naktimis? Tam tikra prasme taip, dėl tos pačios priežasties, tai buvo negerai. Bet pinigai yra pinigai, ir štai netikėtai jai ateina berods gera mintis. Ji pašoka, vėl po krūtine paslepia pinigų paketą ir, vargais negalais užsegusi keletą kabinukų ant nugaros, pasišalina.

Ji mielu noru niekieno netrukdoma tuoj pat sugrįžtų į sanatoriją, bet čia išnyra Danielis ir pamato ją. Jo rankoje virvė ir pasijonis, vienas Martos pasijonių, kuriame jis ketina iš mažosios pašiūrės parsinešti namo šieno, jis iš tolo sveikinasi ir panelei tenka su juo kalbėtis. Visa tai primena tikrą pasimatymą, Danielis džiaugiasi ją sutikęs.

Jau tiek laiko praėję, kai jis paskutinį kartą ją matęs, sako Danielis. Jis manęs, kad ji išvykusi.

Ne.

Na, o kaip grafas, kur esąs grafas?

Grafas išvykęs. Galbūt jis dar sugrįš, bet kaip tik dabar jo nesveikiems plaučiams oras kalnuose yra per šaltas.

Aišku! – linkteli Danielis supratingai. Tai ji dabar viena čia aplinkui vaikštinėjanti, visai viena? Taip taip, tikriausiai tik kurį laiką.

Nieko nelaukdama ji užlenkė rankas sau už nugaros, vėl atsegė keletą kabinukų. Jai ištraukus pinigų paketą, Danielis labai nustebo ir žvelgė nepatikliai, o ji, tiesiog jo akyse, išima dešimties kronų banknotą ir paduoda jam sakydama: Tai jums; jis manęs prašė tai padaryti. Iš tikrųjų gerai, kad jus sutikau.

Ne, ne, ne! – sako Danielis ir žengia atatupstas keletą žingsnių. Tai neįmanoma! Nuo grafo?

Nuo grafo. O, jis apie visus pagalvojo!

Užsimezga ilgesnis pokalbis apie grafą: Nuostabus žmogus, Marta kasdien galvojanti apie jį. Kaip gaila, kad toks žmogus turi kentėti...

Panelė sako: Gal galėtumėt užsagstyti man suknelę? Aš nepasiekiu.

Jis numeta virvę bei pasijonį ant žemės ir atsako: Nežinau, ar sugebėsiu – tokį subtilų darbą...

Bet jam pasiseka, ji jaučia jo rankas ant nugaros ir girdi, kaip trakšteli kabinukai. Taip, jis tai sugeba, ji jaučia, kad atviraširdis vyras bijo per šiurkščiai prisiliesti.

Jiedu drauge eina keliu pašiūrės link, panelė d'Espar pažvelgia vidun ir tikriausiai kai ką prisimena. Ten viduje ji ne kartą maloniai praleido laiką su savo draugu, jis ją apkabindavo ir bučiuodavo. O, jie abu jautė baimę dėl padarinių, taip, be abejo, bet tai baimei jie kaskart ir vėl duodavo peno. Ne, tai nebuvo nei sportas, nei lažybos, tai buvo kraujo balsas, kvailystė ir paikystė, kuriai nuo neatmenamų laikų neatsispirdavo galybė žmonių, o galbūt net kažkas nepaprasta, gal meilė, tai daug kas galėjo būti.

Iki pasimatymo! – pasakė panelė ir paliko Danielį plušėti prie šieno.

Sugrįžusi į sanatoriją, ji supakavo savo daiktus, susirinko prancūziškus romanus ir sudėjo juos į lagaminą, tada paprašė sąskaitos ir apmokėjo ją keletu banknotų, kuriuos šiam reikalui buvo išėmusi iš paketo. Ji jautėsi esanti padori, ir kai paaiškėjo, jog sąskaitoje nepriskaičiuota viena diena, nusiuntė ją atgal ir paprašė pataisyti, dosniai ji dalijo ir arbatpinigius. Suvokimas, kad po krūtine turi pinigų paketą, suteikė jai stebėtinai daug jėgų.

Atėjo daktaras. Jis gal ir suprato jos skuboto išvykimo tikrąją priežastį, vis dėlto šį kartą elgėsi pakankamai protingai ir apsimetė nieko nenutuokiąs; bet greičiausiai daktaras Ėjenas nieko nesuprato. Ir jūs, Brutai! – pasakė jis juokais, ir nežinia dėl ko taip džiaugėsi šiais žodžiais ir juokėsi iš jų. Beje, jo visiškai nestebino, kad ji išvažiuoja, nes kalnuose atvėso, ir jis pats mielai būtų pasekęs jos pavyzdžiu. Ar ji nieko nepamiršusi, gal kokią knygą?

Nieko, bet jei kartais paliktų, netrukus vėl sugrįšianti, ji tik norinti trumpam nuvykti į Kristianiją ir paliekanti čia savo lagaminą.

Daktarą tai maloniai nustebino: Puiku, maloningoji panele, mes kuo nuoširdžiausiai džiaugsimės, jei sugrįšite! Jūs esate mums labai brangi kaip ištikima, viena seniausių mūsų viešnių.

Atėjo ekonomė. Tie patys patikinimai, tas pats mandagumas.

Kai panelė d'Espar, nešina mažu lagaminėliu, pakilo išvykti, ji tyčia pasirinko aplinkinį kelią per saloną. Ji labai gerai žinojo, kad nebuvo mėgstama sanatorijos moterų, tad norėjo joms dar kartą išreikšti savo abejingumą. Joms nebuvo pagrindo galvoti apie ją negerai, ji nesislapstė, į ją galėjai stebeilyti, labai prašom! Ji žengė per saloną taip, tarsi dalyvautų procesijoje, stebima abipus sustojusių žiūrovų, ir netgi mažuoju piršteliu truputį pasikrapštė ausį. Pranašesnio žmogaus nerastum.

Traukinyje pažįstamų ji nesutiko.

Kristianijoje jau pačią pirmą dieną ji susitiko kavalierius iš kontoros, kurioje anksčiau dirbo. Susitikimas ilgiau nesimačius, apsikeitimas maloniais žodžiais ir kvietimai į jau pažįstamus viengungių butus, kuriuose ji anksčiau lankydavosi. Taip, labai ačiū, ji ateisianti, bet dabar ji turinti reikalų mieste.

Ji pasistengė vaikščioti ten, kur galėtų sutikti Bertelseną, medienos pirklį. Šis ponas sanatorijoje tikrai nežiūrėjo į ją kreivai, priešingai, jis, ko gero, sugebėjo deramai ją įvertinti. Kartą, draugijai begeriant vyną, jis po stalu net vos vos užmynė jai koją.

Ji pasiteiravo apie panelę Elingsen.

Taip, jis ją dažnai matąs, jai einasi gerai. Savo ruožtu jis paklausė apie poną Flemingą. Ar ne geriau jiems būtų užsukti į kavinę, negi dabar gatvėje stovėsi?

Taip, mielai, jei jis paskambinsiąs panelei Elingsen, kad ir ji ateitų.

Jis pažadėjo tai padaryti, ir jie užėjo į kavinę, užsisakė valgių ir gėrimų. Bertelsenas papasakojo apie ponią Ruben, kad ji labai suliesėjusi, dabar ji galinti vaikščioti. Ar jūs prisimenate ponią Ruben? Taigi dabar ji neatpažįstama, nežinia, ar taip paveikė gedulas dėl vyro, ar kas kita. Tiesa, ar jūs prisimenat miledi, anglų ministro žmoną? Ak, visa tai buvo melas, ji pavojinga aferistė, kaip aš dabar išgirdau iš Švedijos! Bet sakykite, maloningoji panele, gal geriau mes automobiliu nuvažiuokime pas mane? Ten galėtume jaukiau pasėdėti ir pasišnekėti.

Taip, jei jūs paskambinsite panelei Elingsen.

Panelei Elingsen – taip, ne, ji šiuo metu dirba, dabar ji negalės iš darbo išeiti...

Ir tą akimirką kažkas įvyksta: panelė d'Espar supyksta. Pati panelė Elingsen jai ne itin rūpi, bet panelė ūmai pabąla iš įtūžio, kad Bertelsenas ją apgavo, apmulkino. O, ji tapo nepaprastai dirgli, kokio nieko pakanka arba net ir jo neprireikia, ir ji susinervina, jos dvasinė būsena dabar, kaip matyt, labai keista. Kaip – argi panelė d'Espar nesuprato, ką jis jai siūlė? Ji nebuvo mokinukė. Bet kaip tik tam ji dabar mažiausiai pasiruošusi, jai nusispjauti į važiavimą automobiliu. Žinoma, ji vėl susitvardė ir padėkojo už kvietimą, bet išėję iš kavinės jie išsiskyrė ir kiekvienas nuėjo savo keliu.

Po pietų ji aplankė panelę Elingsen ir rado ją kaip buvus: romantiškai nusiteikusią, pertekusią istorijų apie plėšikus ir poezijos, galvoje raizginys tuzino intriguojančių istorijų, kurias ji ketino užrašyti, netgi jau pradėjo. Iš to būtinai kas nors išeisią, taip visi sakė. Nemaloniausia tai, kad ji davė priesaiką, įsipareigojo tylėti.

Panelė d'Espar šios damos, kuri tiek daug sužinodavo prie telegrafo staliuko, mielai būtų paklaususi apie vieną bėglį, vieną sergantį aristokratą, bet neišdrįso. Dėkui Dievui, jo tikriausiai dar nesulaikė, galbūt jis persikėlė per vandenyną į Australiją, į Pietų Ameriką...

Gal panelė Elingsen norėtų šį vakarą kartu nueiti į biuro viršininko rengiamą viengungių vakarėlį?

Taip, mielai. Ar Bertelsenas ten būsiąs?

Bertelsenas – taip, jos galėtų jam paskambinti.

Panelė d'Espar vakare užėjo jos pasiimti, ir abi nuvažiavo pas biuro viršininką. Bet ne, ten buvo visai neįdomu: seni čia susirinkę draugai buvo visiškai tokie patys, o panelė d'Espar per tą laiką pasikeitė. Dieve šventas, jos visai nedomino, kaip einasi verslas arba tai, kad pats valdytojas sukasi apie ką tik priimtą biuro mašininkę!

Ar ji moka prancūziškai? – paklausė panelė d'Espar.

Mokėti galima vienaip, galima kitaip. Čia yra kitaip, negu kad jūs pradėjote...

Taip, panelė d'Espar nusišypsojo, nors iš tiesų jai tas nė maž nerūpėjo.

Ji buvo priimta pagal nuotrauką, tarė vienas ponų.

Ir tai jai buvo vis tiek.

Ji jau gavo atlyginimo priedą.

Neįdomu, neįdomu. Panelė d'Espar galvojo apie ką kita. Ji turėjo pasirūpinti savimi, tai buvo vien savisaugos instinktas. Panelei Elingsen gerai, bet ji ne ta, kuri skuba, kovoja už būvį. Štai ji sėdi, didelė ir daili, retas egzempliorius, bet ji visai neteikia sau svarbos, jai to nereikia. Ponai pradžioje susižavi ja, įkypų jos akių žvilgsniu, teikiančiu jai savitumo, ji apdovanota puikiausia didele burna, vešliais rudais plaukais – vis dėlto jos tarsi nėra kompanijoje, ji niekuo

nesidomi, nėra gyvybinga. Ji tėra mechanizmas: užveskite ją, ir ji ims pasakoti bei fantazuoti, išlaisvins sukaustytą vaizduotę, o galiausiai sustos. Bet ji juk galėjo taukšti niekus bei kurti istorijas, kad net akys žibėdavo ir užkaisdavo skruostai? Visiškai teisingai. Mechanizmas įkaisdavo. Tada joje pradėdavo terkšti, ir ji sustodavo. Po to būdavo ašarų.

Nuoboda! – galvoja panelė d'Espar ir sako: Į sveikatą, panele Elingsen!

Į sveikatą!

Panelė d'Espar užsiėmusi savimi. Ji padalija savo dėmesį ir iškiša čiuptuvus draugų link. Visi jie, vienas daugiau, kitas mažiau, praplikę, išsekinti rašymo ir stovėjimo prie pulto, sunykę nuo šio amato, kurio nepavadintum darbu, o labiausiai sudžiūvęs biuro viršininkas. Šis senstelėjęs kavalierius pats šaiposi iš savo plikės, braukia per ją delnu ir sako: Šeimos paveldas. Elegantiškas vyriškis, ant smiliaus žiedas su antspaudu, draugų laikomas aukšto rango bonvivanu, ūžautoju, toli gražu nesiruošiančiu į atsargą. Jis gyvena pagal galimybes, paisydamas socialinės padėties: du kambariai, atskirti portjeromis. Tačiau panelei d'Espar tokie vyrai ne prie širdies, jis pernelyg lengvabūdis, be išteklių, be jokio pamato, ji atsisako jo.

Argi neketinome paskambinti? – sušnabždėjo panelė Elingsen.

Paskambinti? Ak taip, Bertelsenui – žinoma. Bet šiuo metu panelė d'Espar užsiėmusi savimi, tad visa kita teks atidėti. Ji dabar veria žvilgsniu kontoros tarnautoją, vieną jaunesnių draugijoje, niekuo neišsiskiriantį, tačiau dar nepraradusį plaukų vyriškį. Jis kilęs iš kaimo, valstietis, tarnauja jau septynetą metų, jo atlyginimas dabar toks, kad pragyvenimui visai pakanka, bet dar kiek užtruks, kol pa-

jėgs susitaupyti šiek tiek juodai dienai. Panelė d'Espar žino, kad jis kartais dar ir spekuliuoja: apsukrus karjeristas, valstietis iki kaulų smegenų. Jis dėkingas biuro viršininkui, kad pakvietė jį šįvakar, todėl geria saikingai, elgiasi pagarbiai.

Laikas eina. Sumuštiniai, degtinė, alus, pokalbiai ir konjakas su selteriu, pypkės bei cigaretės – ne, jei tik visa būtų kitaip susiklostę, panelei d'Espar netektų nuobodžiauti, bet dabar jos mintys sukasi apie kitką. Kai atnešama kava su likeriu, ji nepraleidžia progos pralinksminti draugiją savuoju „kava su avec".

Panelė Elingsen vėl šnabžda: Ar negalėtume paskambinti?

Paskambinti? Taip, tik aš nežinau, ar Bertelsenas pažįsta šiuos ponus.

Panelė Elingsen jau visai nusimena: Bertelsenui nepatinka, kai aš kur nors svečiuojuos be jo.

O, tuomet panelė d'Espar pasiruošusi padėti ir garsiai klausia: Ar galėtume paskambinti Bertelsenui ir jį pakviesti?

Bertelseną?

„Bertelsenas ir sūnus". Tai sūnus.

Visi jį pažįsta, biuro viršininkas taip pat jį pažįsta. Prašom, telefonas čia šalia!

Damos pasitraukia už portjerų ir skambina. Kontoroje Bertelseno nėra, nėra ir namuose, jis kažkokioje kavinėje, ir panelė Elingsen vis labiau puola į neviltį. Eikite gi vidun ir atsisėskite, aš kaip nors jį surasiu! – pažada panelė d'Espar. Ji stumteli panelę Elingsen į kambarį ir kviečia kontoros tarnautoją, tą valstietį: Ateikite čionai ir man padėkite. Aš juk žinau, koks jūs uolus būnate prie telefono.

Dabar jau dviese jie telefonuoja apytamsiame miegamajame, skambina šen ir ten, ir kai pagaliau, suradę ieškomą žmogų, baigia tą užsiėmimą, panelė d'Espar imasi ko kito, apkabina Valstietį ir glosto jo plaukus. Kas per velnias, jis niekada nebūtų pagalvojęs – niekada neturėjęs vilčių...

Vis dėlto ji visą laiką apie jį galvojusi.

Jis sutrikęs, kone išsigandęs, tai, kas vyksta, taip nerealu, ir Valstietis elgiasi santūriai. Žinoma, jis ją bučiuoja, tačiau daro tai nepasitikėdamas. Kaipgi dabar, panelė d'Espar, kurios palankumo siekė pats biuro viršininkas! Ne, mums reikia eiti pas kitus, sako jis.

Gerai! Bet dabar jis jau žinąs, kad ji apie jį galvojusi, kad, atvirai šnekant, negalėjusi jo pamiršti. Ką jis manąs apie tai?

Hm, na taip! Jis to negalėjo net sapnuoti, jokiu būdu. Ir jis esąs jos visiškai nevertas, toks menkas žmogus – vargana vieta – jokios perspektyvos...

O, kai ką ji pati turinti. Daugiau ji nenorinti nieko sakyti, bet yra nedidelis turtas, jos artimųjų iš Prancūzijos palikimas, taigi tiesiog Dievo dovana! Ir tarsi norėdama palikti sau galimybę bet kada pasitraukti, ji užbaigia: Jums nederėjo manęs bučiuoti, jei aš jums nepatinku. Ak, man taip skauda galvą!

Kai jie vėl įžengia į kambarį pas kitus, Valstietis atrodo kiek sunerimęs. Panelei d'Espar geriau sekasi susivaldyti, galbūt todėl, kad ji įpratusi tai daryti, ji ranka prisidengia akis ir sušunka: O, toji šviesa! Taip, mes suradome Bertelseną, panele Elingsen, jis netrukus ateis!

Ir Bertelsenas atėjo, paliko, kaip jis prasitarė, savo kompaniją ir atėjo. Jis buvo gerai nusiteikęs ir šnekus, nors kalba kiek pynėsi, nuo pietų jis tikriausiai buvo ne vienoje ka-

vinėje. Šiuo metu jis buvo nusižiūrėjęs panelę d'Espar ir mėgino pasitelkti tai, ką apie ją sužinojo sanatorijoje. Grafas iš tikrųjų jai visiškai nerūpi, tai žmogus, jau žengiantis į kapą, be to, jis gal net ne aristokratas.

Panelė d'Espar vėl susierzino: Na, bent jau ne rąstinis aristokratas, tai jau tikrai!

Šį grubų išpuolį prekiautojas mediena išklausė labai galantiškai ir savo ruožtu atsiteisė jai: Nereikėtų niekinti rąstų, pinigų, gero patarimo. Jis gi kartais padedąs draugams, jis taip pat turįs – jam nėra malonu tai priminti – Paryžiuje stipendininką, muziką...

Taip, mes tai žinome! – sušunka panelė d'Espar apgailestaudama. Jūs iš tikrųjų pasielgėte kilniai.

Na, neteikime tam per daug reikšmės, atsakė Bertelsenas, jūs pernelyg tai sureikšminate.

Visiškai ne! Ir panorusi vėl būti gera bei draugiška, ji dar labiau pabrėžė: Aš žinau, kad tai buvo ne pirmas kartas, kai jūs padarėte žmonėms gera.

Bertelsenas apsižvalgo apsimestinai nustebęs ir sako: Ji iš galvos išsikraustė! Beje, apskritai aš nenorėjau nieko bloga pasakyti apie jūsų grafą, panele d'Espar, jis buvo malonus ponas, mes drauge lošėme kortomis ir gėrėme vyną, jis, be abejo, džentelmenas. Tik gaila, kad jis mirtinai sirgo. Ar jūs su juo susižadėjusi?

Aš? Visai ne. Niekus tauškiate!

Niekus, tikriausiai. Bet kad ir ką jūs darytumėt – aš nenustosiu jūsų mylėjęs.

Dabar visi juokėsi, patikėję tuo, viena tik panelė Ellingsen sėdėjo paniurusi, apleista ir nuliūdusi.

Bertelsenas nesiliovė plepėjęs – vėl apie ponią Ruben; neseniai ją sutikęs, ji tikriausiai baigusi gydymo kursą, da-

bar visiškai neatpažįstama. Turtinga dama, didžiulė, bet savotiškai graži, nuostabios, panašios į migdolus akys. Ar girdėjote apie advokatą Robertsoną? Taigi dabar jis Ruprechtas, karaliui pateikė prašymą vadinti jį Ruprechtu. Juokdarys! Gal ir aš turėčiau prašyti, kad man leistų pasivadinti Bertiljonu?

Bertelsenas vis daugiau gėrė, o, jis buvo stiprus vyras, tad net daug išgėręs nenuvirsdavo po stalu, tačiau pradėjo pūstis, vaizduoti turtuolį, o tai kitiems nebuvo itin malonu. Panelė d'Espar nepaisė jo plepalų, ji bandė atkreipti jo dėmesį į panelę Elingsen, bet Bertelsenas nepasidavė. Užtat jis, pavyzdžiui, nukabino savo namų raktą ir apgirtęs ketino jį atiduoti panelei d'Espar – jis buvo nepakaltinamas.

Jūs man jį duodate? – paklausė ji.

Jūs turite jį *gauti*.

Visai ne, kodėl gi turėčiau? Man jo nereikia.

Biuro viršininkas atėjo jai į pagalbą: Luktelėkite, duokite raktą man. Pono Bertelseno namuose tikrai esama daug sidabro dirbinių.

Cha cha cha! – prajuko visi. Bet panelė Elingsen, didelė ir daili, sėdėjo tylėdama. Ar jai visai nepažįstamas gėdos jausmas, ar jai viskas vis tiek? Ji visą laiką buvo tokia pat. Ėjo per gyvenimą aukštai iškėlusi galvą, nieko nematė, nieks neįstengtų jos sujaudinti ir išjudinti, tokia nuobodi ir graži. Tikriausiai ji mokėjo megzti ir skambinti pianinu. Jos aistra buvo literatūra ir telegrafo linijų plepalai, sapnai ir svajonės. Nuoboda! – pagalvojo panelė d'Espar.

Į sveikatą, panele Elingsen! Jūs visą laiką tylite.

Į sveikatą!

Bertelsenas nepasiduoda, jis vis dar ketina paveržti panelę d'Espar, tampa familiarus ir vadina ją Julija, Žiuli.

Staiga panelė d'Espar atsitraukia nuo stalo ir tiesiai pareiškia: jūs visą laiką minate man ne tą koją, pone Bertelsenai!

Niekas negelbsti, niekas jo nesustabdo.

Panelė d'Espar pakyla ir sako Valstiečiui: Jau vėlu. Ateikite ir padėkite man išsikviesti automobilį.

Valstietis pažvelgia į biuro šefą, savąjį viršininką, ir vėl nueina už portjeros.

Panelę d'Espar ištinka isterija, ją tiesiog apninka neviltis ir troškimas ištekėti, ji prisispaudžia prie jo ir klausia be jokių užuolankų. Jis susinervina, nes ji trukdo skambinti telefonu, jam tenka rinkti numerį iš naujo. Be to, jis mėgina bent kiek atsitraukti nuo jos ir sako nieko pikta apie ją negalvojąs, nei apie jos išorę, nei šiaip. Bet jis manąs, kad ji visiškai nenorinti už jo tekėti, ji tai dar pamatysianti...

Ji jau supranta, kad visos pastangos tuščios, todėl trumpai paklausia: Ar iškvietėt automobilį?

Jis tuojau atvažiuos! Bet dabar, atrodo, jam rūpi ją iškvosti: Nežinau, ką turėčiau sakyti, bet, šiaip ar taip, jums labai pasisekė, kad gavote tuos pinigus, tą palikimą. Kuo nuoširdžiausiai linkiu jums laimės!

Dėkui, atsako ji. Jūs manimi tikriausiai netikite, tai visai nesvarbu, bet palieskite štai čia!

Ji leidžia jam pačiupinėti jos palaidinę, ir jis sušunka: O Dieve! Ir jūs visa tai nešiojatės? Jums reikia kuo greičiausiai tuos pinigus padėti į banką, tuojau pat. Kokia gi ten suma?

O, dabar vis dėlto atėjo lauktoji akimirka. Ji ne iš tų, kurie viską nutyli, ji ne viską gali iškęsti. Tai jūs turėjote sužinoti! – atsako ji. Ir staiga ją tarsi ištinka priepuolis, ir ji sušnypščia jam į veidą: jūs labai norėtumėt tai žinoti, ar ne?

Jums net seilė varva! Galbūt manote, kad galėčiau jus pabučiuoti neišgėrusi? Eikite po velnių!

Ar dabar ji jau nutyla? O, ji dar labiau įšėlsta, bet kadangi greitai orientuojasi ir yra protinga, tad siekia užmaskuoti savo pralaimėjimą. Susidaro įspūdis, lyg ji skaitytų, jį užplūsta srautas prancūziškų žodžių, kurių jis nesupranta, o ji kalba toliau, gestikuliuoja. Jis gali tai suvokti kaip pokštą arba vertinti rimtai, bet ji nenustoja kalbėjusi prancūziškai nė tada, kai, praskleidusi portjerą, sugrįžta į draugiją.

Visi žvelgia į ją su nuostaba, o biuro viršininkas juokaudamas sako Valstiečiui: Atsakykite jai, kodėl gi jūs neatsakote?

Panelė d'Espar paaiškina: Aš paprašiau, kad jis mane vestų, bet jis atsisakė. Ar jūs eisite drauge, panele Elingsen? – Ir eina prie šeimininko, biuro viršininko, ir atsisveikindama jam padėkoja, atsisveikina su kitais, taip pat ir su Valstiečiu, ištiesia jam ranką ir taria: Iki pasimatymo! Na, ar eisite su manimi, panele Elingsen?

Taip... aš nežinau...

Jūs gi matote, kad Bertelsenas užmigo.

Taip, bet vis dėlto...

Čia pasigirsta automobilio signalas. Visiems nuoširdžiai dėkoju už gražų vakarą!

Bet apačioje, automobilyje, ji jau nebegalėjo susitvardyti ir pravirko. Nuvažiavusi į viešbutį paprašė, kad ją ryte pažadintų, ir tada atsigulė. Savaime suprantama, nė kalbos negalėjo būti apie miegą, ji buvo sudirgusi, ją kankino baimė dėl ateities. Kelionė į Kristianiją nuėjo perniek, niekas nesusitvarkė, nieko nepasiekta, ji gulėjo kamuojama nuoskaudos ir verkė. Kas per draugija, kurią ką tik paliko! Gal ir nepelnytai įžeidė vešliaplaukį Valstietį, bet jai pasirodė,

kad jis godus, kad jam parūpo jos pinigai ir jis norėjo žinoti, kiek ji jam pasiūlysianti. Taigi! Bet vėliau, kai gims vaikas, o pinigai bus investuoti į kokį nors verslą, – kas tada? Ar neišryškėtų tada ir kitos jo savybės?

Ji buvo labai nelaiminga, ji verkė, suleidusi pirštus drėskė nagais antklodę, mintyse perkratė visus pažįstamus vyrus, tačiau nė vienas netiko. Ji galėtų susituokti su ponu Flemingu – žinoma, bet tada ji būtų įpainiota į jo reikalus, o jis, akivaizdu, norėjo apsaugoti ją nuo to, ko galima buvo išvengti. O, bet jis juk turėjo žinoti, nuo ko vis dėlto neapsaugojo jos! Dar negana – net jos išvaizda pakito, toli gražu ne į gerąją pusę – ji pašoko iš lovos ir ėmė apžiūrinėti save veidrodyje, – pastarosiomis dienomis ji subjuro, veidas papilkėjo ir paburko. Geriausia būtų kuo greičiau iš čia išvykti. Čia ne tik kad nebuvo miško, kuriame galėtų rasti saugią slėptuvę pinigams, čia knibždėte knibždėjo žmonių, galinčių pastebėti, kur ji sumanė juos paslėpti.

Rytą po bemiegės nakties ji įlipo į traukinį, ir jai palengvėjo. Ji veikė nemąstydama, kelionė nebuvo planuota, tačiau ji norėjo išvykti iš Kristianijos ir manė geriausia būsią sugrįžti į Torahuso sanatoriją. Kodėl? Dievas žino. Ten bent jau buvo miškas. Ji pasidavė savo pačios bevališkumui, o gal praktiškam protui ar slaptai išminčiai.

Atvyko ji nenusiteikusi triumfui, juk sugrįžo nesutvarkiusi reikalų. Sanatorijos moterys vėl galėjo lengvai su ja susidoroti. Beje, gyventojų apmažo. Tai, ko anksčiau nė nepastebėjo, dabar krito jai į akis: svečių buvo nedaug, sanatorija atrodė apytuštė. Tą įspūdį dar labiau sustiprino tai, kad ką tik iškrito sniegas ir spustelėjo šaltis, čia nebesijautė gyvybės, niekas neslidinėjo, nematyt nė vaikų. Tai šen, tai ten keliuose galėjai aptikti pėdsakus žmo-

nių, ėjusių prie stulpų perskaityti pranešimų apie orą arba naujų skelbimų.

Ji vėl gavo tą patį kambarį, išsidėliojo pigias prancūziškas knygas geltonais viršeliais, savo bagažą, kuriuo anksčiau didžiuodavosi. Dabar ji buvo joms abejinga, knygos nebepraskaidrindavo nuotaikos, nebepadėdavo.

Ir vėl prasidėjo dienos ir naktys, kupinos kančios.

8

Daktaras tarėsi su inspektorium, ar nesurengus svečiams kokios pramogos, ko nors tokio, kas juos sudomintų. Kad ir išvykos į kalnus su slidėmis arba, tarkim, pačiužinėti ant kurio nors kalnų ežero. Gerai, nuostabu, tai bus padaryta. Tačiau inspektorius Svendsenas, senas jūrininkas, mažai tenutuokė apie sausumos sportą, tad talkinti jam turėjo paštininkas bei gyvulių prižiūrėtojas. Ta trijulė ir ėmėsi ieškoti slidinėti tinkamos kalvos, o kai pakankamai įšalo ledas, jie nušlavė sniegą, ir radosi tviskanti čiuožykla. Dabar advokatas Robertsonas vėl pademonstravo draugiškumą bei šeimininko talentą. Jis pasiuntė į sanatoriją daug porų slidžių ir pačiūžų, kad svečiai jomis galėtų naudotis nemokamai. Rašte, pridėtame prie siuntos ir vėliau prismeigtame skelbimų lentoje, jis juokaudamas linkėjo verčiau sulaužyti slides, negu nusisukti sprandą. Lydraštis buvo pasirašytas Ruprechto.

Ligoti svečiai ir pacientai, nors ir negalėjo sportuoti, vis dėlto domėjosi siūlomais renginiais, jauniausi ir drąsiausi mielai juose dalyvaudavo; tik garbaus amžiaus damos neturėjo kuo užsiimti, jos geriausiu atveju galėtų važinėtis rogutėmis, bet kadangi su vaikyste jau seniai buvo atsisveikinusios, todėl vietoje rogučių joms derėjo pasiūlyti tikras roges. *Well*, mes rasime tinkamas roges! – nusprendė inspektorius Svendsenas.

Kol kas dar nebuvo prisnigę tiek, kad galėtum slidinėti, užtat užsitraukė ledas, tinkamas čiužinėti, tvirtas it plienas

ledas, penkias naktis spaudusio šalčio sukaustytas ir tik vienoje vietoje pavojingas: prie upelio, kuris tekėjo Danielio kalnų trobelės link.

Kai kas svečių, supratę, kad artinasi atšiauri žiema, nusprendė išvykti. Tad rūmuose ir abiejuose priestatuose atsirado dar daugiau laisvų kambarių. Savižudis, turtingas žmogus, parsisiųsdino ir apsiaustą, ir dvieilį paltą, o kadangi negalėjo dėvėti abiejų šių drabužių iš karto, tad paltą atidavė Mosui, neturėjusiam jokio apsiausto.

Kodėl gi jūs neišvykstate? – paklausė Savižudis.

Greitai iškeliausiu, atsakė Mosas.

Tačiau nei vienas, nei kitas neišvyko: Savižudis tikriausiai apsistojo čionai todėl, kad nereikėtų gyventi namuose, kam gi dar? Tai argi jis dabar turėtų ten sugrįžti?

Jie išsiruošė pažiopsoti į čiužinėtojus, dabar jiems tai įprastas užsiėmimas. Nuo to laiko, kai Moso akys nusilpo, jis nešiojasi lazdą, eina netvirtais žingsniais, bet ištikimai visur lydi savo bičiulį, net ir į kalnus, net, kaip dabar, į čiuožyklą.

O ten svečius globojo šerikas ir laiškininkas. Kartkartėmis jie, iš abiejų pusių paėmę už parankių kokią damą, nuskraidina ją ledu, po to kiti mėgina savo laimę, kokia apyjaunė našlaujanti pastorienė ar smulkus prekybininkas prisisuka pačiūžas ir nusvyruoja, pasikliaudami vien savo jėgomis. Čiuožykloje aidėjo šūkčiojimai, spygavimai, girdėjosi griūvant.

Grįždami pavakare į namus, Savižudis ir Antonas Mosas sutiko panelę d'Espar. Ji buvo susivilkusi viską, ką tik turėjo, užsitraukusi vieną rūbą ant kito, bet kojos vis tiek šalo.

Abu bičiuliai pasisveikino. Nuo tos dienos, kai prieš kelias savaites ji pakvietė juodu kilmingoje draugijoje pasivaišinti vynu bei pyragu, jie jautė šiai damai palankumą.

Ant ledo šalta, sako Savižudis, nužvelgdamas jos drabužius.

Taip, atsako ji, aš neturiu tinkamų rūbų, bet...

Mosas atsisegioja paltą ir pradeda jį vilktis.

Ką jūs darote? – šaukia ji.

Gal paimtumėt jį?

Ne. Dėl Dievo meilės! Ne, dėkoju.

Aš juk einu namo, pertraukia jis.

Tai nesvarbu. Be to, aš ir pati tuojau eisiu namo. Jau ketinau grįžti. Ne, tai tikrai kvaila, turėjau pasirūpinti žieminių drabužių, kai buvau Kristianijoje, bet nepagalvojau apie tai. Dabar jau parašiau, kad man atsiųstų apsiaustą ir ilgas šiltas kojines.

Visi trys patraukia į namus. Panelė atvirai prisipažįsta esanti suirzusi ir blogai nusiteikusi, kalnuose jai liūdna, ji jaučiasi vieniša. Ar ponai neketiną išvažiuoti?

O taip, jie ketinę, bet nesą tikri, kad kitur rasią geriau.

Tikriausiai ne, pritaria ir ji. Ir iš savo patyrimo dar priduria, kad nesą jokios prasmės būti blogos nuotaikos, nes nuo to linksmumo neprisideda. Ar ne tiesa?

Bičiuliai spėja, kad ji pasigenda pono Flemingo, grafo; supranta, kad jai nelengva. Mosas nudelbia akis ir, norėdamas ją pralinksminti, sako: Ir ko čia mums būti blogos nuotaikos!

Sprendžiant iš jo išvaizdos, neatrodė, kad jis turėtų bent menkiausią dingstį būti patenkintas. Panelei d'Espar pagailo jo ir, nepaisydama savo savijautos, ji pritarė jam: Čia tai jūs iš tikro teisus. Visiškai beprasmiška sukti galvą, sėdėti kambaryje ir skęsti savo mintyse. Kam visa tai?

Savižudis pasirodė esąs kritiškesnis. Viskas priklauso nuo mūsų požiūrio, paprieštarauja jis. Ilgai ir nuodugniai mąstant, galbūt galima rasti priimtiną išeitį. Aš nežinau.

Jie parėjo namo. Šių dviejų vyrų nevertėjo paniekinti, jie neįkyrėdavo girtais plepalais nei meilinimusi, jie buvo kitokie. Nuo tos dienos panelė d'Espar dažniau pasirodydavo kartu su jais. Panašaus likimo žmonės lengviau suartėja. Dabar pačiai patekus į bėdą, šie du bičiuliai jai nebeatrodė pernelyg prasta draugija, o tam tikras jos mąstymo pranašumas bei guvus plepėjimas linksmino draugus, ir jiems kartais net tekdavo pasijuokti iš savęs. Tokie kietakakčiai, žinoma, neišskiriant nė jos, kiekvienas savaip patyrę likimo smūgį! Beje, Savižudis nebeatrodė esąs pamišęs, tik ne tai. Jis ir pamišimas? Tai nesuderinama. Jis sugebėdavo įsigilinti į klausimą ir atsakydavo į jį logiškai mąstydamas. Antonas Mosas buvo tylesnis, nedrąsus, simpatiškas, jis būtų netgi gražus, jei tik ne žaizdotas veidas ir vis silpstantis regėjimas. O daugiau jam nieko netrūko. Nutrūktgalviai, šaunūs vaikinai; jie truputį puikavosi savo sąmojais, savo pakaruoklišku humoru, bet tai juos palaikė. Ir netiesa, kad jie galėtų juokaudami susidoroti su kiekviena nesėkme, – Dieve apsaugok! Ar jie turėjo tiek drąsos, kad visus rūpesčius įveiktų kardu? Ar panorėję galėjo ką nors pirkti, nuomoti arba vogti? Ne. Ar buvo jie šaunuoliai, pajėgūs ištverti bet kokiomis aplinkybėmis? Ar džiugino juos įtampos kupinos situacijos, ar įsiveldavo pirmieji į konfliktą? Ne.

Ne, jie buvo sunykę, prislėgti, kiekvienas savaip, netgi tai, kad naktimis miega ir kad išalksta, jie suvaidindavo. Bet iš prigimties jie buvo atsparūs, ir tai suteikė jiems jėgų tyliai kęsti savo likimą.

Vienas atsitikimas dar labiau suartino panelę d'Espar su šiais bičiuliais.

Atėjo lensmanas, iš tikrųjų eilinis žandaras, bet visi jį vadino lensmanu. Tai buvo jaunasis, vedęs Danielio merginą; jis vėl pasirodė Torahuso sanatorijoje. Jis atsinešė pro-

tokolą, kalbėjosi su ekonome bei inspektorium ir norėjo kiek daugiau sužinoti apie poną Flemingą.

Ekonomė nieko nežinojo, inspektorius nieko nežinojo, o kas iš tikrųjų atsitiko ponui Flemingui?

Atrodo, kažkas ten negerai, jis suimtas.

Dieve padėk mums!

O dabar lensmanas gavo užduotį šį bei tą ištyrinėti paskutinėje jo buvimo vietoje – Torahuso sanatorijoje. Prieš kurį laiką advokatas Robertsonas pranešė, kad čia liko du lagaminai, priklausantys ponui Flemingui, kur jie galėtų būti?

Inspektorius su juo užlipo aukštyn ir perkratė lagaminus. Juose buvo drabužiai, kai kurie brangūs, šilkiniai – ir tiek. Lensmanas vėl užrakino lagaminus, net užantspaudavo užraktus ir paliko tame pačiame kambaryje. Po to surašė protokolą.

Akivaizdu, du lagaminai, prikrauti drabužių, buvo tik niekis, palyginti su didoka pinigų suma, kurią ponas Flemingas, atrodo, pasiskolino ar paėmė iš banko Suomijoje. Kurgi tie pinigai?

To ekonomė ir inspektorius nežinojo. Pakvietė daktarą, bet nežinojo ir šis.

Ar ponas Flemingas nieko nėra deponavęs, ar nepadėjęs į sanatorijos pinigų seifą keleto tūkstančių?

Ne.

Lensmanas rašė.

Daktaras, kaip įžymaus paciento gydytojas, buvo konkrečiau apklaustas. Nieko, visiškai nieko negalėjo daktaras pasakyti, vien tik tai, kad plaučių liga sergantis ponas Flemingas kartkartėmis imdavo sveikti, tačiau buvo neatsargus, peršaldavo, atkrisdavo ir vėl tik didžiausiomis pastangomis pasiekdavo pagerėjimą. Kartais jį apimdavo

hipochondrijos priepuoliai, o kartais jis buvo kupinas pernelyg didelių vilčių, tai viena, tai kita; jis truputį išgerdavo vyno, bet daug pinigų tam pomėgiui neleido, galima peržvelgti sanatorijos sąskaitų knygas. Beje, paskutinio peršalimo metu daktarui netekę net pasikalbėti su ligoniu, jį, kaip paprastai, globojo panelė d'Espar, kuri ir matė jį paskutinė.

Lensmanas rašė. Kai baigė, paklausė apie panelę d'Espar.

Ar ją pakviesti? – paklausė ekonomė.

Ji čia gyvena? Palaukite! Tada aš verčiau pats nueisiu į jos kambarį.

Panelė d'Espar, akivaizdu, nustebo, kai pasibeldęs į kambarį įėjo vyriškis su protokolu rankoje ir auksine juosta aplink kepurę; jis nusiėmė kepurę tik tada, kai ši jau buvo atlikusi savo darbą – padariusi įspūdį. Tai truko tik akimirką, kol panelė pažino jį.

Atleiskite, panele, atėjau norėdamas sužinoti, ką jūs manote apie neseniai čia gyvenusį poną Flemingą. Aš tik atlieku savo tarnybines pareigas.

Ponas Flemingas... o, nejaugi jis mirė?

Ne, ne. Beje, kokią tai turėtų reikšmę? Ne, tai kas kita.

Panelė d'Espar ne pirmą kartą atsiduria nepavydėtinoje situacijoje, bet patirtis išmokė ją ryžtingumo bei sumanumo, ir ji susivaldė kaip tikra didvyrė. Ji sako: Juk niekad nėra malonu išgirsti, kad kas nors numirė, aš tai turėjau galvoje.

Jūs pažinojote tą žmogų, paskutinė matėte prieš jam pabėgant?

Ar jis pabėgo?

Na, prieš jam išvažiuojant. Ar atsakysite į mano klausimą?

Ką reiškia pažinoti? – atsako ji. Ponas Flemingas dažnai negaluodavo, ir tada aš slaugydavau jį, tiek ir tepažinojau.

Tik tiek, nieko kita? Valdininkas atsiverčia protokolą ir apsimeta ten kažką suradęs: Man susidarė įspūdis, kad jūs, taip sakant, daug laiko leisdavot kartu, ar tai tiesa? Man taip sakė.

Dabar jau panelė šypsosi, ji truputį išblyškusi, bet šypsosi ir sako: Kaip dažnai ir kiek laiko aš praleisdavau drauge su juo? Man regis, galėčiau pasakyti: būdavau su juo kasdien, bet ne visą dieną, mes abu gydėmės šioje sanatorijoje, todėl dažnai kalbėdavomės.

Ar jis jumis pasitikėjo?

Mes šnekučiuodavomės. Aš, beje, esu veikiau prancūzė nei norvegė, ir ponas Flemingas, šis išsilavinęs žmogus, kalbėdavo su manimi prancūziškai, patikslina ji.

Šitaip? – prataria lensmanas. Tai šiek tiek jį sutrikdo, šiek tiek jam imponuoja. Prancūziškai?

Panelė parodo į visur išdėliotas knygas: Aš skaitau daugiausia tik prancūziškai. Su ponu Flemingu kartais kalbėdavomės apie skaitytas knygas. Ar, jūsų nuomone, tai ir yra pasitikėjimas?

Lensmanas įsižeidžia: Čia klausinėju aš, panele. Esu pas jus tam, kad gaučiau atsakymus.

Panelė neprieštarauja: Aš atsakysiu.

Dėkui. Reikalas tas, kad ponas Flemingas suimtas...

Kuo gi jis prasikalto?

Na... suklastojimas, banko pinigų pasisavinimas ir panašiai. Kalbama apie didelę sumą. Tokia yra padėtis. O dabar norėčiau jūsų paklausti: jūs tikriausiai nežinote, kur jis tuos pinigus užkasė?

Aš? – garsiai ir skambiai nusijuokia panelė. Ar patikrinote jo daiktus?

Lensmanas parausta ir susierzina: Geriausiai būtų, jei jūs atsakinėtumėt į mano klausimus!

Panelė vis dar juokiasi, nuslėpdama baimę, ir juokdamasi atsako: Atleiskite, aš *negaliu* nesijuokti. Tai taip komiška.

Bet dabar jos linksmumas jam sukelia įtarimą, jis sutelkia jėgas puolimui, smūgiui, staiga trumpai ir griežtai paklausia: Kur pinigai?

O, pinigai yra prie jos krūtinės, o durys uždarytos! Iš tikrųjų ji laiko pinigų paketą prie savęs, ji jau beveik su juo suaugo, jis jau prisitaikė prie jos kūno, atkartodamas jo formas, juk ne vieną savaitę šiltai ten glūdi. Panelė d'Espar drąsi kaip karžygys, ji puikiai supranta, kad žemė slysta jai iš po kojų, tačiau savo pozicijos nekeičia, anaiptol, šiurkštus lensmano klausimas jai tik pasitarnauja, ji dedasi kuo skaudžiausiai įžeista, ir tai neturėtų jo stebinti. Tad ji staiga sviedžia prieš jį ant stalo savo lagamino raktus, pašoka ir sušunka: Prašom apieškoti mano kambarį ir mano lagaminą, aš jums netrukdysiu!

Ir tada ji akimoju atplėšia duris ir išsiveržia iš kambario!

Ji skriste skrenda koridoriumi, nubėga laiptais žemyn, išpuola į verandą. Ten sėdi Savižudis ir Antonas Mosas. Pakeliui ji spėjo atsegti kabinuką suknelės nugaroje ir ištraukti didelį voką, dabar be galo susijaudinusi tiesia bičiuliams paketą, sakydama: Atėjo žandaras, nori šitai paimti! Paslėpkite šį paketą; jame grafo, pono Flemingo, laiškai, tik laiškai...

Mosas sėdi arčiau, jis ir paima paketą. Nors jo regėjimas silpnas, jis vis dėlto mato, kad ją kažkas persekioja, kad ji atsisegusi palaidinę. Jis pajunta baimę jos balse, daug nesvarsto, tik atsisegioja paltą bei marškinius, paslepia paketą ir vėl užsisagsto.

Ak! – atsidūsta ji ir krinta į pintą krėslą.

Kas gi nutiko? – klausia Savižudis.

Aš ir pati nežinau. Tik tiek, kad tai dėl pono Flemingo, jis neva pasiskolinęs pinigų, laikęs pinigus, jam nepriklausiusius, iš kur man žinoti! O dabar jis, žandaras, reikalauja, kad aš pasakyčiau, kur jis tuos pinigus paslėpė.

Tai žandaras jus apieškojo? – klausia negalėdamas patikėti Savižudis.

Taip. Tai yra jis ketino. Bet jis juk negaus to paketo, tų laiškų. Ar ne tiesa?

Negaus! – sako Mosas neįtikėtinai ramiai.

Užsiplieskia ir Savižudis, jis nutaiso neįveikiamo žmogaus miną ir kreipiasi į draugą: Paskolinkite man lazdą, Mosai! Dėl viso pikto norėčiau ją turėti!

Negaliu be jos, atsako Mosas. Todėl pradėti teks man.

O, dėkui, dėkui! – verkia ir juokiasi panelė. Padarysiu viską, ko tik paprašysite. Ji turbūt ir pati pabūgo savo drąsos; kad ir koks būtum šaunus, ilgainiui vis tiek pasiduodi, ypač jei esi išsekintas rūpesčių bei nesėkmių. Ne, kad ir ką sakytum, esi tik paukštelis, besislapstantis krūmuose.

Ir štai dabar ją apgynė du pacientai, du nelaimėliai, kurie ir patys ne mažiau nuskriausti. Jie sėdi čia, nes visai vis tiek, ką jie veikia, kaip slenka jų dienos ir naktys.

Savižudis akimirksnį vėl tampa karingas.

Kurgi tas vaikinas? – klausia jis.

Panelė vėl verkia ir juokiasi, džiūgaudama dėl tos pašėlusios jėgos, kuri leidžia policininką pavadinti vaikinu, po to paaiškina: Jis mano kambaryje. Paprašiau jo ramiai apžiūrėti mano kambarį ir lagaminą, aš daviau jam raktą.

Bičiuliams ji atrodo nuostabi, tiesiog šaunuolė, o tam vaikinui taip ir reikia! Jie to nepasako, tik linkčioja. Savižudis vėl prabyla, išreiškia abejonę, gal nevertėjo palikti visiš-

kai svetimo žmogaus vieno jos kambaryje ir dar prie atrakinto lagamino. Man rodos, reikėtų ten nueiti! – sako jis ir pakyla.

Panelė sugriebia jį už rankos ir prašo nedaryti to: Jis nieko neras, ten nieko nėra. Ne, Dievas mato, tikrai nieko! Bet ji ir vėl nebegali susilaikyti, vėl tai juokiasi, tai kūkčioja, sužavėta Savižudžio neįprastos minties – įtarti policiją, pačią policiją. Pamažu jaudulys atlėgsta, ji nurimsta. Ji atsiremia į pagalves, kad nuslėptų atsisegiojusi palaidinę. Bičiuliams atrodo, kad jai labai šalta, ji turėtų eiti į vidų, bet ji nesutinka, ji nusprendė sėdėti čia, kol tas žmogus pasirodys, ji nori būti tikra, kad jis išėjo, ne, jai nešalta! Šaunuolė, jos sąžinė rami, ji nepabėgo.

Pasirodė lensmanas. Taikus ir nuolaidus, jis gaudė vėją laukuose. Jūs neteisingai mane supratote, panele, jums tikrai nereikėjo išeiti, sako jis.

Panelė pažvelgia į jį ir tyli.

Savaime suprantama, aš pas jus nedariau kratos, jūsų lagamino raktelis tebeguli ten, kur jį padėjote. Tik įrašiau į protokolą jūsų paaiškinimus.

Panelė tyli. Bet ji labai bijo, kad gali prašnekti jos draugai, baiminasi, kad Mosas gali suduoti per vidinę kišenę ir pasakyti: Štai čia yra laiškai, grafo rašyti panelei, prieikite ir paimkite juos!

Tylą nutraukia Savižudis, jis sako: Atrodo, kelia pavojų jau tai, kad gyvenai po vienu stogu su grafu Flemingu, juo labiau kad su juo kalbėjai.

Lensmanas išmuštas iš vėžių: Taip? Kaip tai?

Esu vienas tų, kurie su juo kalbėdavosi.

Aš taip pat, taria Mosas, nepakeldamas akių.

Panelė išgąstingai tildo: Ne, ne! Nekalbėkite apie tai!

Lensmanas klausia: Jūs sakote „grafas“, argi jis grafas?

Tai jūs net to nežinote? – savo ruožtu klausia Savižudis ir nutaiso miną, lyg dar niekada nebuvo susidūręs su tokiu nenuovokumu.

Nežinia, ar lensmanas patiki, kad Flemingas grafas, vis dėlto jis negali nepastebėti, kad ši draugija nusistačiusi priešiškai, tad baigdamas pokalbį sako: Na, savo užduotį aš atlikau! Po šių žodžių nusilenkia ir prideda ranką prie auksu apvedžiotos kepurės. Tada išeina.

Jis išėjo garbingai, ir tai iš dalies sutaikė draugiją su juo. Prie to prisidėjo dar ir žinia, kad žandaro laukia paaukštinimas – tai panelė d'Espar buvo girdėjusi iš Danielio. Žandaras siekė paaukštinimo, lensmano vietos, kurią gavus jo žmona Helena taptų ponia. Viskas buvo tarpusavyje susiję.

Grąžindamas storą paketą, Mosas juokavo, nudelbęs akis: Bet kada vėl jį galite atnešti; man visai patiktų jį saugoti, tada jausčiau kažką turįs kišenėje, kažkokį turtą! Ir jis nusijuokė, iškreipdamas apgailėtinas lūpas.

Toji šypsena – ji paveikė panelę d'Espar, nes atskleidė nepaprastą nuopuolį. Dabar, šią akimirką, visiškai išsivadavusi iš daugybės ją apėmusių emocijų, ji galėjo pulti odos liga sergančiam vyrui ant krūtinės ir glostyti jį. Kuo ponams atsidėkoti? – paklausė ji. Tačiau jie nebuvo tikri kavalieriai ir nemokėjo įmantriai kalbėti, tad išsisuko nuo atsakymo visai sumenkindami savo nuopelnus, o Mosas dargi bejėgiškai sumurmėjo: Tai mes turėtumėm dėkoti!

Vėliau panelė ir abu bičiuliai ne kartą buvo susitikę ir gerai pasilinksminę. Ji, kaip žinome, buvo labai patraukli vyrams, o šie savo ruožtu, patys to nežinodami, pakeldavo jai nuotaiką. Ji norėjo daugiau sužinoti apie žaizdas Antono Moso veide, bet šis į aiškinimus nesileido, vengdavo kalbų apie tai. Ji išmėgintų visas įmanomas gydomąsias priemones, tačiau jis išsisukinėjo.

Šitaip eina diena po dienos, taip, draugai ją prablaško, tačiau dienos vis tiek praeina, prabėga, o jai visai nebelieka laiko. Visiškai nežinodama kaip elgtis, praradusi ramybę, ji pasirodo rūkomajame, sėdi abiejų pacientų draugijoje ir klausosi, kaip jie ginčijasi, kaltina vienas kitą nebūtais dalykais. Jie įgudo, tapo neįtikėtinai kandūs; dar niekada panelei neteko girdėti tokių aršių pašaipų. Bet ar tai buvo pašaipos?

Štai Mosas nei iš šio, nei iš to pašiepia Savižudį, kad šis vis dar tebėra gyvas. Jūs, žinoma, nedrįstate, sako jis.

Tik palaukite – įtempsiu protą, atsako Savižudis. Tada pamėginsiu viską jums išaiškinti.

Panelė d'Espar sėdi su jais, paraudusi ir sumišusi. Kas gi čia dabar bus?

Nekreipdamas į nieką dėmesio, Mosas tęsia: Be abejo, jūs dar net nesuvokėte, koks nereikalingas ir atliekamas esate šioje žemėje.

Tai buvo taiklus smūgis; Savižudis sako: Netikėkite juo, maloningoji panele, ne čia priežastis. Tai visai kas kita. Staiga aš pradedu nebesuprasti, kodėl vien tik dėl užgaidos turėčiau atsisakyti gyvenimo.

Neturėtumėt, sutinka panelė. Ir ji nepajėgia suvokti, kodėl Mosas toks šiurkštus.

Ak štai kaip, jūs tik nenorite pasiduoti užgaidoms. Ne, jūs tiesiog neturite drąsos!

Tyla.

Mosas erzina jį toliau, apibūdindamas tą poelgį kaip viliojantį ir kilnų: Jei jis ryžtųsi dar šią naktį, rytą jau pabustų danguje, įsispraudęs tarp kelių arfą.

Panelė d'Espar nesupranta, kaip galima sakyti tokius dalykus. Iš kokio gi molio nulipdytas tasai Savižudis, kad ne-

atsikerta? O jis sėdėjo visai ramus ir vos vos šypsojosi, jai atrodė, kad toji jo kantrybė seniai jau turėjo pasibaigti.

Bet tai buvo tik pirmasis veiksmas, dabar atėjo Savižudžio eilė. Ak, vargšelis Antonas Mosas, jis tiesiog provokuoja piktus išpuolius.

Sunku patikėti, kad aklas žmogus turi tiek tulžies, pradeda Savižudis.

Aš nesu aklas, protestuoja Mosas.

Jūs negalite skaityti.

Negaliu skaityti? Mosas atsistoja ir ketina atsinešti nuo stalo laikraštį, kad parodytų gerai matąs, tačiau užkliūva už kėdės, ši griūva.

Savižudis pakelia kėdę ir sako: Siūlau jums išeiti į lauką, kitaip nukentės baldai.

Panelė vėl įsiterpia: Vargšelis, jis tikriausiai nepamatė kėdės!

Nepamačiau, bet skaityti galiu, tvirtina Mosas. Jūs kalbate nesąmones!

Žiūrėkite! – sušunka Savižudis, dabar jūs nusiplėšėte nuo piršto tą atgrasų skudurėlį. Štai ten jis guli. Ne, sėskite, žmogau, aš jį pakelsiu, jūs jo nepamatysite. Taip, dabar vėl užsivyniokite jį ant piršto! Viską jums reikia nurodyti, jūs visai kaip vaikas, aš bjauriuosi jumis. Ir laikote jūs tą pirštą taip, lyg tai būtų jums pats mieliausias daiktas. Nusikirpkite jį žirklėmis!

Cha cha cha! – sako Mosas.

Apskritai šių dviejų vyrų santykiai buvo, ko gero, gana sudėtingi. Atrodė, jie ginčijasi tam, kad nepalūžtų. Ilgainiui tai tapo lyg ir susitarimu. Vienas išgyveno dvasines kančias, kito negalia, odos liga, darkė kūną. Abu buvo praradę jaunystę. O kaip jie mokėjo ginčytis! Savižudis ėmė koneveikti priešininko išvaizdą ir pradėjo nuo drabužių: jūsų

marškinių nugara nugelto ir nuraudo, jų daugiau nebegalima vadinti vienspalviais. Jūsų skvarbus žvilgsnis jau turėjo tai pastebėti.

Jūs nieko kita nemokate – tik plūstis, atsako Mosas. Jūs kupinas pasidygėjimo gyvenimu, niekas jums neįtinka. Tik labai išpuikęs gali koneveikti visus kitus.

Savižudis pagiežingas: taip, bet, mielas drauge, į jus gi pavojinga žiūrėti! Ar jums taip neatrodo, panele d'Espar?

Panelė pasibaisėjusi sako: Ne, bet liaukitės – jūs abu...

Savižudis kreipiasi į Mosą: O ką, jeigu pamėgintumėt pasipudruoti? Bet jūs galbūt pernelyg religingas, kad tai darytumėt?

Cha cha cha! – sako Mosas.

Dabar jau ir panelė nusijuokia, bet tuojau pat ji suploja delnais ir sušunka: Dėl Dievo meilės, jūs turbūt išprotėjote!

Jie barėsi toliau, trumpam aprimdavo ir vėl pradėdavo iš naujo. Suprantama, jie buvo nelaimingi, likimas jiems buvo negailestingas, iš jų lūpų neišsprūdo nė vieno švelnaus pokšto, jie netgi dorai šypsotis nemokėjo. Jie tiesiog buvo įsitvėrę tų užgauliojimų, kad nedejuotų, negriežtų dantimis, nepravirktų.

Beje, Savižudis dažnai kreipdavosi į panelę, mėgindamas įtraukti ją į pokalbį, o Mosas niekada taip nesielgdavo. Jis sėdėdavo, žiūrėdavo priešais, nunarinęs galvą, paslėpęs siaubą keliantį veidą.

Bet kartais ši trijulė galėdavo kalbėtis taip, lyg viskas būtų kuo puikiausiai, jie akimirkai pamiršdavo savo nesėkmes ir atsakydavo neužgauliodami kits kito. Šios akimirkos buvo svarbios panelei d'Espar, juk ir ji buvo pasikeitusi. Patyrusi išgyvenimų, ji tapo nekalbi, ji pradėjo rimčiau galvoti. Kaip greit vis dėlto viskas įvyko: pavyzdžiui, su ponu Fle-

mingu. Visai neseniai jis buvo čia, visi jį gerbė, jis buvo grafas, mūvįs žiedą su briliantu ir dėvintis šilkinius apatinius, laisvas žmogus – o dabar kalėjime! Ir ji pati, Julija d'Espar: vienai akimirkai ištraukta iš neturto, kad tuojau būtų įstumta į dar gilesnę prarają! Ką jai daryti? Vaikščioti lyg per žarijas dėl to, kad turi dovanojimo dokumentą bei turto, slapta graužtis iš sielvarto, apie kurį ir pati sau nedrįso prisipažinti? Jos pačios būklė kėlė tiek susirūpinimo, kad tik probėgšmais teprisimindavo poną Flemingą, jis beveik visai išnyko iš jos minčių. Jai buvo gaila jo; ji linkėjo jam išvengti bausmės arba ją ištverti, tačiau nebeskyrė jam savo ištikimybės bei švelnumo. Tuo nereikėtų stebėtis. Jos, be abejo, nepavadintum beširde, bet dabar jai tikrai ne meilė rūpėjo. Savižudis ir jo draugas buvo jai tinkama draugija.

Kartą jie sėdėjo, kalbėdamiesi apie mokyklą bei mokymą, ir panelė paminėjo mokyklos direktorių Oliverį. Savižudžio veidą iškreipė grimasa.

Antonas Mosas priminė: Jis turėjo du šaunius berniukus.

Taip, na, o pats direktorius? – paklausė ji.

Šį žmogų Dievas sukūrė pykčio valandą, įsiterpė Savižudis.

Ir nuo šiol jie dažniausiai kalbėdavosi apie mokyklos direktorių. Gaila, kad su jais nebuvo medienos pirklio Bertelseno, labai norėjusio pamatyti pamišėlį priepuolio metu. Jis būtų išgirdęs apie daugelį dalykų, nutinkančių tarp dangaus ir žemės, kai kas galbūt atrodytų visiškai aišku ir suprantama, o kai kas gal ir neįprasta, net abejotina, taigi po truputį apie viską, apie beprotybę ir protą. Mokyklos direktorius Oliveris buvo asmuo, susikišęs į galvą ištisus žodynus, ir šis chaosas pavertė jį bejėgiu žmogumi; kur jo auklė, kur pieno buteliukas? Suklaidintas individas, tikėjęs, kad žmogumi galima tapti, skaitant knygas – kas tuo-

met lieka iš charakterio, kas iš asmenybės? Juk ir papūgą galima išmokyti, tad ko tik neįsikala į galvą skaitantis žmogus! Bet jis tėra tik tam tikros kastos atstovas, direktorius Oliveris priklausė filologų kastai. Jis mokėjo „kalbas" – daugiau nieko.

Panelę ši frazė įžeidė asmeniškai, tad ji paprieštaravo, gindama bendrąjį klasikinį išsilavinimą: Bet kalbos taigi nėra blogiausia, mielai pasimokyčiau jų daugiau.

Kodėl? Kuriam galui? – paklausė Savižudis.

Kuriam galui? O kam gi apskritai mokomasi kalbų? Tikriausiai tam, kad lavintum protą, kad galėtum skaityti užsieny pasirodančią literatūrą, kad taptum išsilavinusiu žmogumi.

Aš niekaip nepajėgiu perskaityti netgi mūsų pačių literatūros, atkerta jis.

Na taip, mūsų pačių! – atsako ji kaip visada.

Staiga jis įsikarščiuoja, tampa nemandagus, puola ginčytis, lyg jam būtų svarbiausia paneigti jos žodžius: Kalbos, knygos, parašytos kitų tautų, – niekai! Šiaurės kalbomis parašyta milijonai tomų, jiems neskiriame dėmesio, nes norime susipažinti su „užsienietiškomis" knygomis. Ar mūsų knygos joms neprilygsta? O ką, jeigu jos net truputį geresnės? Kad ir kaip būtų, jos mums labiau suprantamos. O kalbant apie intelektualinį tobulėjimą kaip kalbų studijavimo rezultatą pasakyčiau štai ką – pasižiūrėkite į filologą mokyklos direktorių įdėmiau: toks kaip ir visi, niekuo neišsiskiria iš daugelio kitų, na, niekuo ne blogesnis, bet to ir neturėtų būti; tačiau kuo jis geresnis? Aukštesnis polėkis, subtilesnis vidinis gyvenimas? Ar jis santūresnis, ištikus nelaimei, ar laimingesnis, ar jo akys spindi kaip žvaigždės? Ak, ko iš jo norėti?! Jo galva prikimšta viso labo tik šlamšto, žodžių, žodžių, ir nieko daugiau, vien tik žodžių.

Bet kaip jūs galite taip kalbėti!

Ne, tai nesuvokiama, kai išgirsti, kaip didžiai jis vertinamas. Žmonės atkreipia dėmesį į šią neeilinę asmenybę. Jis galvą prisikimšo ištisų žodynų, tai tik patvirtina jo paikumą. O žmonės tuo tarpu pritariamai jam šaukia: Pabandyk išmokti dar kelis žodynus, na dar tik du arba tris, taip, puiku, mes už tai mokame! Ir visa tai tik tam, kad jis galėtų atidaryti parduotuvę, kitaip sakant, mokyklą ir savaisiais sendaikčiais aprūpinti mokinius, žmonių vaikus.

Tai kokia gi jūsų nuomonė? Ar visiškai nereikia kalbos mokytojų? Ar kalbų neturėtų dėstyti mokykloje?

Gal ir taip, gal visiškai jų nereikia, ką į tai pasakytumėt? O ką, jeigu mokantis „kalbų" tenka daugiau įdėti negu gauti? Gyvenimas toks trumpas, kad gaila laiko, eikvojamo tam, kad ką nors iškaltum ir kartotum lyg papūga. Kalbų mokytis turėtų tik pašauktieji, kurie nieko kito nesugeba, kaip tik tapti vertėjais, tarpininkais, dragomanais, bet to nereikia paprastiems mirtingiesiems, nei jums, nei jam, nei man. Žinoma, išimtis būtų didieji kalbos genijai, atradėjai. Bet kalbame apie mus, linkčiojančius automatus. Juk mes jau pradėjome abejoti, ar tikrai kiekvieną reikia mokyti groti pianinu, ir šitaip mes vis dėlto nesumenkiname muzikų, apdovanotų ypatinga Dievo malone. Ar ne tiesa?

Bet kuo taps mokyklos, jei atimsime iš jų kalbų mokymą?

Taip, čia tai jūs teisi: kuo pavirs visa toji vergovė? Keletas bereikšmių datų, susijusių su karaliais bei karais, keletas gimnastikos pratimų vietoje naudingo darbo, kvailas matematikos kimšimas į dvylikamečių vaikų smegenis – šis tas dar lieka. Kas yra mokykla? Mokykla – tai kasdienės motinos pamokos, kasdieniai tėvo pamokymai; palyginti su tuo, iš knygų įgyjamos žinios yra kažkas dirbtina, tai institucija,

sąmoningai komplikuojanti žmogaus gyvenimą, pradedant nuo jo šeštųjų metų, tą gyvenimą nepaprastai apsunkinanti. Knyga, spausdintas žodis visų ir kiekvieno atskirai pasaulį pripildo nepasitenkinimo, daro žmogų nelaimingą, štai kas yra kiekybinis švietimas, civilizacija pagaliau.

Vis dėlto ar nėra gražu ir miela, kad visi kiti žmonės – aš noriu pasakyti, kad visi žmonės su pagarba žvelgia į tą, kuris ką nors išmoko, tiksliau kalbant, į tą, kuris daugiausiai išmoko, į mokslininką?

Jūs turite omeny, ar man tai nesukelia nepasitikėjimo? O ne. Mes juk su pagarba žiūrime į bet ką, į bėgimo varžybų nugalėtoją, slidinėjimo čempioną – abiem atvejais į pagarbą įsimaišo užuojauta tai personai. Mes atsistojame ir pasiūlome kėdę šlubuojančiam, mes kantriai klausomės, kol mikčiojantis išskiemenuos savo niekus, mes atidarome duris damai, tarsi ji pati neturėtų rankų...

Jis nutyla.

Na, ir kas? – klausia panelė.

Aš tik sakau, atitaria jis. Buvo kartą toks žymus fleitininkas, virtuozas. Karjerą jis baigė tuo, kad numetė po piupitru natas ir ėmė pūsti muilo burbulus savąja fleita. Aš tai turiu omeny.

Ir šioje vietoje jo mechanizmas įstringa. Abudu tyli.

Tylą nutraukia Mosas. Jūs apimti ekstazės! – sako jis.

Savižudis pasižiūri į jį mąsliai, ima mirkčioti.

Tiesiog graudu buvo jūsų klausytis, kartais rodėsi, lyg girdėtum eiles.

Panelė šypteli, bet kadangi Savižudis ir dabar, atrodo, nieko negirdi, Mosas nė neketina su juo kalbėtis. Jis pakyla, akimirką žvelgia pro langą, tada išeina.

Abu pašnekovai liko sėdėti. Temo. Dabar, jiems likus dviese, kažkas lyg ir pasikeitė. Šių ponų bičiulystės siekianti da-

ma palenkė galvą ir pradėjo mąstyti apie tai, ką neseniai išgirdo, bent jau dėjosi mąstanti. Iš tikrųjų tas vyras nebuvo pamišęs, o tai jau šis tas. Jau anksčiau ji pastebėjo, kad būtiniausių dalykų jis neatsisako, ko jam reikia nusiperka – tai kas gi jam galėtų būti? Ar jis turėjo kokį nors verslą mieste, o gal gyveno iš nuošimčių? Bet visų pirma jai rūpėjo, kas gi šitaip suniokojo jo gyvenimą. Jai taip pat buvo įdomu sužinoti, kaip šis nelaimingasis galėjo atsisakyti minties apie savižudybę.

Ji nusileido tiek, kad ėmė atsiprašinėti tik be reikalo kankinusi jį kvailai prieštaraudama, ji nieko apie tai nenutuokianti, ji tikrai nenorėjusi...

Ne, ne, ne, tai jis turįs prašyti atleidimo! Mieliausias Dieve, negi ji norinti iš jo pasijuokti?

Labai dažnai pagalvoju, kodėl gi jūs čia, staiga sako ji, kaip jai įprasta nerūpestingai.

Kodėl aš čia – kaip tai?

Na, bent jau kodėl jūs taip ilgai gyvenate čia. Jūs nesergate, niekuo nesiskundžiate, atostogos seniai baigėsi. Atleiskite, nenorėčiau pasirodyti pernelyg smalsi.

Tam tikriausiai yra priežasčių.

Taip, žinoma.

O kodėl jūs pati čia?

Staiga ji sėdasi į šalia stovintį krėslą, iki pusiaujo tarsi pakimba ore: O Dieve, o Dieve – taip, jūs teisus, man nereikėjo šito klausti!

Nieko, nieko baisaus, sako jis išsigandęs. Nesikrimskite dėl to!

Aš tiktai galvojau... aš tikėjausi, kad jūs, toks šaunus ir stiprus, kokį jus pažįstu, kad jūs man parodysit išeitį. Taip, jūs sugebėsit man patarti. Nemoku išreikšti minties. Jūs jau kartą man padėjote.

Jis suprato, kad ji kalba apie lensmano apsilankymą ir apie tą paketą, todėl nusprendė, kad tai, kas ją kankina, tėra meilės kančios, ir tiek.

Mes tikrai negalime prarasti drąsos, panele d'Espar! – guodžiamai prašneko jis. Tam neturime teisės. Kai susiduriame su likimu, mums nieko kita nebelieka, tik paklusti jam.

Iš tikrųjų. Bet tai yra taip blogai.

Taip, mes vis tiek mandagiai pasitraukiame į šalį, bet pasitraukti turime. Be to, dar reikėtų pagalvoti, ar į visa, dėl ko kenčiame, verta taip įsijausti. Kai kam netrukus vėl viskas pagerėja.

Tik ne man, man visą laiką tik blogiau.

Negali būti! – Kad ją išblaškytų, jis priverstas pats šiek tiek atsiverti: jai pirmiausiai reikėtų pasižiūrėti į kitus, ir kitų likimas nelepina! Kas čia baisaus, jeigu koks grafas išvyko, ir galbūt visai neilgam, ir kad jis įsivėlė į kažkokias istorijas su pinigais, ne iki galo apmokėjo keletą nedidelių sąskaitų! Argi vien jo vardo nepakanka, argi jo didžiai turtinga šeima neįsikiš ir argi nebus tada gėda jo kreditoriams?.. O, kitiems einasi kur kas blogiau!

Ar ir jums blogai sekasi?

O taip, ne per geriausiai, bet...

Ši nelaiminga mažoji dama paskatina Savižudį susigraudinti dėl jo paties nelaimių, jo lūpos virpa. Jis kalba užuominomis, kurios, jei visa kitaip susiklostytų, nieku būdu neišsprūstų iš jo lūpų; užuojauta, kurią jai pajuto, iškrečia jam pokštą: jo širdis suminkštėja, jam sunku sulaikyti ašaras. Padūkusi mergiotė, perniek nueina visas Savižudžio tvirtumas, taip sunkiai kauptas padedant Mosui.

Ar panelė d'Espar turėjo kokį slaptą tikslą, kad liko čia sėdėti ir jo klausytis? Dievas žino, bet ji buvo labai prislėgta, visiškai sutrikusi, todėl jai daug ką galima atleisti.

Kai ji paklausia, ar jis neturįs namų, žmonos ir vaikų, šis atžariai paneigia ir pareiškia, kad tai labai keista mintis, ką ji apskritai mananti, kaip jai tai galėjo šauti į galvą?

Ne, ji tik šiaip paklaususi, tai esą kvaila.

Jis į tai sureagavo: Ne, tikrai nėra kvaila, to jis nenorėjo pasakyti, tikrai ne...

Vis dėlto ji turėjusi suprasti, kad žmogus negali taip ilgai gyventi čia, kalnuose, palikęs brangius jam žmones ten, iš kur atvyko.

Kodėl gi ne, tik paklausykite – o kas gi neleistų? – prieštarauja jis pernelyg karštai. Ką mes, žmonės, žinome vieni apie kitus, kodėl gi jis negalėtų palikti namuose žmonos ir vaikų? Jis jau beveik žiojosi pasakyti, kad galbūt kaip tik dėl to vargšas vyras ir spruko į kalnus. Ne, aš kalbu ne apie save, suskubo jis pridurti, tik šiaip. Aš tik sakau, kad taip gali būti.

Iš tikrųjų: jos paveiktas, jis tapo kur kas atviresnis. Visą laiką jis stengėsi kalbėti apie kitus žmones, tik ne apie save patį, ir jam rodėsi, kad ir dabar jis neišsidavė aiškindamas, kodėl žmogus pabėga į kalnus: jam gali atsitikti, tai yra ne jam, o bet kam, kiekvienam, – kad velnias įsiviešpatauja namuose ir, tarkim, apsėda ištekėjusią moterį, ir kas tada nutinka? Vaikas guli visų užmirštas, namai primena Dievo apleistą vietą, moteris apskritai nebepareina namo. Jos galbūt nereikėtų kaltinti, gal yra motyvų taip elgtis. Galbūt, pavyzdžiui, jos prigimtis nesuvaldoma, arba gal ji pražūtingai įsimylėjo, taip juk neretai atsitinka; bet vaikas, nors ir gražus, žavus, guli paliktas. Jei tai mergaitė, galbūt jai jau užaugo garbanos ir apskritai gal ji labai miela, tai juk visiškai įmanoma. Na, taip gali nutikti bet kam, šitai gali trukti, sakykim, ištisą žiemą, bet tada žmogus nebeištveria ir pabėga. Įsivaizduojate? Žmogus plaukia laivu į Australiją – į

kalnus dėl to niekas nebėga. Na, žinoma, jei žmogus yra visiškai eilinis, ribotas ir ne itin gyvybingas, jis gali netekti pusiausvyros, jam gali kilti noras pačiam viską sutvarkyti ir taip užbaigti kančias. Apie tai jis galbūt mąsto, plaukdamas į Australiją. Ką gi, tegu nusiperka pistoletą! Pistoletą? Šis galbūt jau seniai nupirktas, guli sau ramiai išteptas alyva, išvalytas ir užtaisytas. Kodėl jis juo nepasinaudoja? Matote, panele d'Espar, tas vyras, šiaip ar taip, yra žmogus, visi mes žmonės, tad ir tą vyrą gali kas nors dar sieti su gyvenimu, jis gali būti įsimylėjęs, arba jį gali bauginti tai, kad pražus vaikas, argi jis neturėtų gyventi, kad išgelbėtų vaiką? Jis vaitoja...

Susigriebęs Savižudis sako: Apie visa tai esu girdėjęs, aš pats kažin ar galėčiau taip įsijausti. Kad ir kaip būtų, vaikas – ką jis gali reikšti! Nesu girdėjęs, kad vyras ką nors jaustų tik gimusiai mažai mergaitei. Ir jei tokia būtų manoji prigimtis, kaip ją turėčiau įvardyti, kokį pavadinimą jai surasti? Ne, nuolankiai dėkoju! – pernelyg šiurkščiai sako jis.

Tarpdury stovi Mosas.

Mosas blogai mato, bet jo gera klausa, jis nuovokus. Apgailėtinas Savižudis, jis tikriausiai jau seniai tikėjosi užuojautos, o kai pagaliau sulaukė, tai ir praskydo. Mosui tai nė motais, jis sako: Atleiskite, kad sutrukdžiau taip gražiai lieti ašaras!

Ašaras? – atsiliepia Savižudis ir juokiasi. Jūsų akys tikrai nepaprastai skvarbios! O, tačiau Savižudis kiek sumišęs, iš draugo, kai jie būdavo vieni du, jis galėdavo susilaukti labai piktos pašaipos; todėl jis taria: Jeigu dabar paskambinčiau ir paprašyčiau atnešti jums sklidiną stiklinę, įdomu, kas tada būtų! Ar galėčiau jums ko nors pasiūlyti, maloningoji panele?

Ne, dėkoju. Labai ačiū!

Ne, panelė d'Espar iš tikrųjų nebeįstengia domėtis kitų žmonių rūpesčiais, jai pakanka savųjų. Ji vėl grįžta į savo kambarį, trumpam prigula, truputį paskaitinėja, negali nusiraminti, dūsauja, jos savijauta prasta. Ir Savižudis negali jos išgelbėti, jis vedęs, įsimylėjęs, laimingas žmogus! Ji pagalvoja, gal vertėtų dar kartą išsiruošti nieko nežadančion kelionėn į Kristianiją. Ji nežino, ko ten važiuotų, tačiau ar verta pasilikti čia! Vienintelė paguoda išgyvenant tokią vienatvę – paketas su pinigais, kurį nešiojasi prie krūtinės. Tai suteikia jai stiprybės, jėgų pakilti, išgirdus varpo kvietimą prie stalo, nusileisti žemyn ir pavalgyti, prastumti vakarą – o tada ateina naktis.

Tarnaitė visada susegioja jai palaidinukę ant nugaros, ateina kas rytą ir skubomis atlieka šį nedidelį darbą. Jos pirštai šalti, ji trauko ir tampo palaidinę taip, tarsi kažką žinotų: panelė tikriausiai per daug valganti, nes vis storėjanti. Akivaizdu, tai netiesa, bet kambarinė, šelmiškai šypsodama, kelis kartus jau tarstelėjo: negi įmanoma sustorėti, valgant žalius žirnelius ir pyragaičius su kepta silke?

Akiplėša! Panelė iš jos gali tikėtis ir daugiau išpuolių, tad, norėdama užbėgti už akių, atsidūsta: Ak, naktimis mane kamuoja tokie baisūs sapnai!

Aš pastebėjau, atsako kambarinė, jūs dejuojate ir garsiai kalbate.

Tai visiški niekai.

Tarnaitė tyli.

Gali prikalbėti daug nesąmonių, regėdamas blogus sapnus, gali minėti vardus ir skaičius, ir pinigų sumas, ir visa, kas tik įmanoma. Bet atminkite, kad visa tai nieko nereiškia.

Kambarinė tylėjo. Ko jai reikia, ar ji tikisi atlyginimo už pritarimą panelei?

Tarnaitei išėjus, panelė atplėšia langą ir žvelgia laukan: už lango sninga, gilėja pusnys laukuose, miškas apsnigtas, kalnas, vadinamoji uola, kylantis ties sanatorijos riba, tarsi susmenga. Bet ne visas pasaulis apgaubtas sniego ir tylos, gaudžiame ore aidi pliauškėjimas, kažkas šaudo kalnų ganyklose. Pokšteli vienas šūvis, po jo kitas, tikriausiai tai Danielis šaudo baltuosius tetervinus sanatorijai. Danielis medžioja, Danielis žvalus ir sveikas, jis įveikė meilės kančias. Ji prisimena, kad pakabinęs ant sienos jis laiko du šautuvus.

Panelė nulipa žemyn – nusileidžia pas kitus svečius, kad pradėtų naują dieną. Nelabai gera būti jos kailyje.

Ak, tačiau šiandien jai visai netikėtai ateina į galvą labai paprasta bei priimtina mintis; keista, kodėl anksčiau apie tai nepagalvojo: pagal skelbimą laikraštyje, gulinčiame čia, prieš jos akis, ji nuvyks į nuošalią vietą pas pasiruošusią padėti damą, pas patyrusią damą, gyvenančią trys valandos kelio nuo sostinės. Ir keblumų kaip nebūta! Pagaliau atsirado išeitis, ji išgelbėta! Šiai išvykai ji turi ir pinigų, ir laiko, jai nereikės skubėti, galės nuvykti prieš arba po Kalėdų. Pagaliau išgelbėta!

Ilgą laiką skendėjusi liūdesy ir nevilty, ji pajunta įsižiebiant džiaugsmą, ji vėl jauna, vėl gali juoktis. Paklusti likimui? Koks paikas, nepagrįstas pamokymas! Ji sugriebs likimą už gerklės ir palenks jį!

Duokite man tūbelę vazelino, kreipiasi ji į daktarą.

Ką su juo veiksite? – klausia jis, kad ją truputį paerzintų. Tai pavojinga, priduria jis.

O ji sąmojingai atsako: Tepsiu jį ant duonos.

Iš jūsų ir to galima tikėtis, sako jis. Jūs juk keptą silkę valgote su pyragaičiais.

O rytoj norėčiau gauti pomidorų su medžio žieve.

Jie abu smagiai pasijuokia iš šios beprotiškos minties. Daktaras dabar dienų dienas ne kažin ką teveikia, pacientų likę visai nedaug, tad jis, dėkingas už pokštą, pasiūlo: Prašom sėstis, panele d'Espar!

Neturiu laiko. O kitą akimirką paklausia: Kas gi iš tikrųjų pono Moso veidui?

Moso? Na, jis netrukus išvyksta.

Bet kas jam yra? – aš jūsų klausiu.

Daktaras rausiasi sudėtuose ant stalo popieriuose ir sako: Odos atrofija. Nejaugi jau išeinate?

Argi jūs negalite jo išgydyti?

Kodėl klausiate? Mosas netrukus išvyks.

Panelė d'Espar sugrįžta į savo kambarį ir pradeda teptis vazelinu. Įtrina tepalą į veido odą ir ima ją masažuoti. Tiesiog siaubinga, kaip ji pastarosiomis savaitėmis užleido savo veidą, oda suglebo, paveikta išgyvenimų, jis visas išvagotas mažų, anksčiau nepastebėtų raukšlelių. Koks nuopuolis! Nuo šiol viskas bus kitaip. Apsilankiusi pas skelbime nurodytą paslaugią damą, ji vėl atrodys gerai ir galės rungtis su likimu. Nuo šiol ji pasiryžusi kasdien puoselėti savo veidą. – Įeikite!

Tai ir vėl kambarinė.

Panelė žvelgia į ją nustebusi ir sako: Juk jūs jau užsegėt man palaidinę!

Kambarinė atsako: Taip, aš tik norėjau pasakyti, kad išeinu iš čia. Nenorėjau to sakyti rytą, bet ilgiau čia nepasiliksiu.

Nepasiliksite?

Manyčiau, kad pasitarnavau jums padėdama. Jūs mane jau pažįstate, aš niekada neplepėjau nei apie jus, nei šiaip apie ką kita.

Ar toji mergina išėjo iš proto? Panelės d'Espar niekas daugiau nebeslegia, drebėdama iš pykčio ji išvaro kambarinę ir vėl tęsia masažą. Tai štai ko šį rytą toji šelmė siekė įžūliai kalbėdama: pažeminti panelę ir išsireikalauti papildomo užmokesčio, argi ne taip? Argi panelė nemokėjo kas mėnesį arbatpinigių aptarnaujančio personalo kasai? Išgyventi teko daug! O, svarbiausia – neleisti savimi manipuliuoti; vienintelis veiksmingas elgimosi būdas – rodyti pranašumą. Nuo šiol ji ketino būti reiklesnė; kodėl gi jai šiuo ar tuo nepasiskųsti: kad ir maistu bei aptarnavimu čia, sanatorijoje, pasibaisėtinai skalbiamais baltiniais, juk už šią paslaugą sąskaitoje nurodoma didelė suma, arba oru salone, kur nuolat sėdi senyvos valdininkų našlės ir kuris dėl to pritvinksta skurdo kvapo. Dabar jau panelė neketino su viskuo taikstytis, jai nebereikėjo to daryti, nes prieš ją atsivėrė šviesi perspektyva, ji dabar jau sučiupo likimą už gerklės ir privers jį paklusti. Dabar jai viskas turės eitis kuo puikiausiai. Kava į kambarį? Dar daugiau: kava ir pusryčiai lovoje. Taip parašyta prancūziškose jos knygose. Po viso to, ką jai teko iškentėti, iš tikrųjų galima pasilepinti, ji tiesiog pati sau tai skolinga.

Be to, ji vėl norėjo būti patraukli, graži. Jokios abejonės, masažas padėjo.

Klausykite, bičiuliai, sako ji Mosui ir Savižudžiui, pastaruoju metu sapnuoju tokius gerus sapnus, nebesu susiraukusi, juk tiesa, kad nėra padėties be išeities?

Tikrai? – atsako nustebę draugai.

Išeitis visada atsiranda. O dabar eikime laukan ir, krintant sniegui, pasivažinėkime rogutėmis!

Mosas pasiruošęs, Mosas, kad ir spaudžiamas didžios negalios, pasiruošęs, o Savižudis pakyla nenoromis, tardamas: Mes sušlapsime kojas.

Net jeigu ir taip! Po to vėl jas išsidžiovinsime.

Be to, ar mes turime tinkamas roges?

Mosas atsako: Taip, gražios mažos rogės kaip tik sutvarkytos, taigi jokių kliūčių.

Na, žinoma, o jūs dar pačiame žydėjime, nes esate žmogus, nuolat būnantis gryname ore! – sumurma Savižudis ir piktokai jį nužvelgia.

Netrukus jie visi apsirengia ir išeina. Tirštai sninga, net uola vos įžiūrima.

Visi trys traukia nedideles roges slidinėjimo trasa, vis aukštyn, iki pat kalno viršaus, o tada nučiuožia pakalnėn. Jiems smagu, tiesiog nepaprastai gera, Savižudis vairuoja, dama pasodinama į vidurį, sūkuriuoja balti sniego verpetai, jie žvelgia stipriai prisimerkę – o Dieve, kaip gera ir kokie jie beprotiškai drąsūs!

Vėl kyla aukštyn, rogės sunkios, bet jie trise. Velniai rautų, nėra ko niurgzti! – keiksnoja panelė, apimta entuziazmo. Vėl žemyn, vėl skrydis oru. Panelė apsivijusi rankomis Mosą, saugiai sėdi jam už nugaros, tai tikra beprotybė taip lėkti, taip skristi, bet kartu labai gera.

Keletą kartų pakilus aukštyn ir nučiuožus, Savižudis ketina baigti pasivažinėjimą.

Bet kodėl gi? – klausia ji.

Nebegaliu daugiau. Jūs galite važinėtis ir be manęs! Savižudis pavargo arba pavyduliauja Mosui, kurį, sėdintį priekyje, apkabina panelė. Visi mes žmonės. Daugiau nebegaliu! – pakartoja jis.

Na taip, pasakyta maloniai ir ramiai, konstatuoja Mosas. Ir jokių pagyrų. Taigi jūs pavargote?

Savižudis šaižiai atšauna: Man nusispjauti į jus, Mosai. Jei noriu eiti namo, tai ir einu. Man nebeįdomu. Adieu!

Įkalbinėjimai nepadėjo, Savižudis juos paliko, panelei ir Mosui teko važinėtis dviese. Jie plūkėsi tempdami roges.

Štai jie stovi viršūnėje, ir jis dvejodamas klausia: Ar norėtumėt vairuoti?

Ne, ji negalinti vairuoti, nenorinti vairuoti.

O jis praranda ryžtą.

Ar jūs nematote? Ar jūsų regėjimas toks blogas? – baimingai klausia ji.

Jis susitvardo: Blogas regėjimas? Anaiptol. Mane tik apakino sniegas.

Aš žiūrėsiu į šalis ir pasakysiu, kur važiuoti, nuramina jį panelė.

Ir jie atsispiria.

Bet dabar, kai panelė sėdi priekyje, ji visiškai negali praverti akių, užlipdytų sniego, o Moso akys tokios blogos, kad iš tolo jis neįžvelgia pavojaus, jie lekia kaip pakliuvo, rogės visiškai nevaldomos. Trasos vidury jie pakyla nuo žemės, panelė šaukia, pakibę jie atsitrenkia vienas į kitą, rogės lūžta, ir jie išsviedžiami lauk.

Mosas atsistoja, nusibraukia nuo akių sniegą ir apsižvalgo. Jis stovi sniego jūroje. Rogės perlūžusios perpus, iš tikrųjų, panelė guli, nesikelia, net nejuda, kas jai galėjo nutikti? Jis apžiūri ją, pastato ant kojų, bet ji vėl griūva. Ji kruvina, veidas, smakras kraujuoja. Jis ją pašaukia. Jokio atsako.

Jis neša ją į namus, pakeliui ji atsigauna. Ji pati lipa laiptais aukštyn, tačiau būtina ją prilaikyti, ji sužalota, veide bjauri žaizda, jos smakras įstrižai praskeltas.

Skubiai kviečiamas daktaras.

9

Šitaip daktarui truputį padaugėjo darbo, jis turėjo susiūti panelės žaizdą.

Ir dar jis gavo atsakymą iš ligoninės, kad Mosas galįs atvykti. Todėl daktaras jautėsi itin reikalingas ir svarbus.

Šiaip jis nebuvo atšiaurus žmogus, Moso jis gailėjo ir laikė jį ilgiau, negu iš tiesų reikėjo. Gerai tai ar blogai, tačiau daktaras Ėjenas nieko nebuvo išvaręs, šiam mielam žmogui sunkiai sekėsi būti griežtam, juoba ką nors įskaudinti. Be to, sanatorijai visi šie svečiai buvo reikalingi.

Bet dabar jam teko apie tai kalbėt su pacientu: Mano mielas Mosai, pagaliau turiu jums gerą žinią.

Moso žaizdotas veidas išblyško, jis nunarino galvą: Taip. Na, žinoma.

Taigi viskas sutvarkyta. Mano paskutinis kreipimasis buvo itin griežtas.

Atrodė, kad Mosas sutinka naujieną lyg smūgį, jis kartoja: O taip, aš jums dėkoju! Bet jis visai palūžęs.

Daktaras stengiasi pakelti jam nuotaiką: Tai jums pati geriausia išeitis, jūsų laukia geras maitinimas, priežiūra, susirasite draugų – visai kaip čia. Anksčiau ar vėliau jūs pasveiksite, juk esama priemonių, serumas, šių dienų mokslas veržliai žengia į priekį.

Kada turėsiu išvykti? – klausia nelaimingasis.

Kai būsite pasiruošęs. Mielasis drauge, viena ar kita valanda nieko nelems, neskubėkite. Ir kaip jau sakiau: šių die-

nų mokslas daro stebuklus, atranda serumą, jūs vėl būsite sugrąžintas į gyvenimą!

Mosas eina pas bičiulį, pas Savižudį, prisėda prie jo ir elgiasi taip, lyg nieko neįvyko. Po nelaimės rogučių trasoje jie barėsi ir ginčijosi kiekvieną dieną, kiekvieną valandą, dabar jie vėl pasiruošę tęsti ginčą, ir, kad ir labai keista, būtent Mosas pradeda kivirčą. Atrodo, kad jam to reikia.

Tai ar peršlapote kojas? – klausia jis.

Ką jūs norite pasakyti?

Tada, besivažinėdamas rogutėmis.

Nutilkite! – atšauna Savižudis.

Turėsite pripažinti, kad tai jūsų bailumas privertė mus likti važinėtis dviese.

Savižudis įgelia: Aš nuėjau, nes jūs norėjote glamonėtis. Buvo tiesiog bjauru žiūrėti!

Cha cha cha! – sako Mosas. O vakar jūs pareiškėte, kad aš ketinau pribaigti panelę.

Beje, gal papasakotumėt man, kaip ten iš tikrųjų viskas buvo? Ji juk leisgyvė parsirado namo. Jūs nešėte ją. Ji vis dar nepakyla iš patalo.

Ne, dabar ji jau atsigavo ir netrukus bus visai sveika, guodžia Mosas.

Kad ir kaip būtų, jūs sužalojote ją visam gyvenimui, nuo šiol ji jau visam laikui liks su tuo raudonu randu veide. Ne visi tokie abejingi jos išvaizdai, kaip kai kurie žmonės.

Mosas tyli.

Tai netgi nėra tiesus randas, tai atgrasus įkypas ruožas, atsiradęs dėl to, kad jūs neįstengėte matyti ir būti atsargus. Visa tai apgailėtina.

Paikystės ir tauškalai. Draugai buvo vangūs, Mosas šiandien neturėjo jėgų netgi menkiausioms kautynėms, jis tik

kartojo – jis prašė: Tik tęskite toliau, aš jau kaip nors pritarsiu!

Taip netruko ateiti ir popietė, o žiemą pradėdavo temti jau apie ketvirtą. Savižudis pageidavo, kad Mosas, kaip įprasta, eitų su juo į kalnus, dažnai tai darydami, jie jau buvo išmynę sniege taką, dabar pašalus juo buvo lengva eiti.

Jie žingsniavo vienas paskui kitą, Savižudis priešaky, Mosas su lazda už jo, atrodė, jis visiškai nieko nemato. Dangus giedras, pilnas mėnulis kybo mėlyno šilko aukštybėse kaip auksinė šimto kronų moneta, vakaruose plūduriuoja vienas kitas debesėlis. Nepastovu! – skelbia orų rodyklė, trikampis virš keturkampio.

Įkopti į uolą Savižudžiui tėra visai paprastas dalykas, kasdien kiek pasimankštindamas jis sustiprėjo bei užsigrūdino; dabar trykšta lyg ir nebūtina jam sveikata. Jis šaiposi iš Moso, baksnojančio lazda ir vis atsiliekančio. Ir dar ta kailinė kepurė, kam ją užsidėjote, sako jis.

Palydovas paaiškina kailinę kepurę nusipirkęs iš inspektoriaus, nes ausims šilčiau su ja nei su skrybėle. O beje, kas jums darbo? – klausia jis.

Kiek už ją mokėjote?

Nieko. Gavau ją už šešiasdešimt erių. Man ji pakankamai gera.

Aš jos nesidėčiau.

Nesidėtumėt, atsiliepia Mosas, žinoma, juk jūs ketinate pasikarti nepridengta galva – kad neišniekintumėt mirties. Tulžies jums vis dar netrūksta, nors jūsų veidas jau beveik visas išėstas žaizdų!

Mosas atsilieka, vis labiau ir labiau, ir tada Savižudis pastebi, kad jis likęs vienas. Jis mato, kaip Mosas baksnoja lazda, tad sušunka: Ten nieko baisaus, tik mažas plyšys, peržengkite jį!

Mane apakino sniegas, atsiliepia Mosas. Kurgi jūs?

Savižudis priverstas grįžti, nekantraudamas jis šaukia: Ką čia dabar vėl prasimanote? Juk visuomet peržengdavot tą mažą plyšį.

Padėkite man truputį, ištieskite ranką!

Savižudis atsako: Nėra malonu prie jūsų prisiliesti, turėtumėt tai suprasti. Jūs visas žaizdotas! – Pasidygėdamas jis padeda draugui įveikti plyšį.

Nebesuprantu, sako Mosas, man susidaro toks įspūdis, lyg nebėra daugiau nė vieno ryškaus daikto, visa, kas aplink mane, taip neryšku. Ar tai ne akmuo? – klausia jis ir suduoda per jį lazda.

Žinoma.

Ir man atrodo, kad jis pilkos spalvos. Tiek aš dar įžiūriu.

Savižudis nenorėtų tikėtis blogiausio, jis sako: Vadinasi, jūsų apakimas kažkoks komiškas. Ateikite pagaliau čionai ir traukiame toliau!

Jie kopia aukštyn. Tačiau Savižudis pastebi, kad jo draugas nesugeba eiti tiesiai, jis vis išklysta iš kelio ir griūva, vėl keliasi ir apgraibomis eina toliau.

Keista, taria Mosas, apačioje aš atsilikau, nes beveik nieko negalėjau įžiūrėti.

Ar dabar matote geriau?

Daug geriau, nepalyginti geriau, mane buvo apakinęs sniegas. – Bet Mosas taip dažnai klumpa, štai ir dabar išsitiesia visu ūgiu. Jis tuoj pat ima teisintis: Aš tik užkliuvau. Be abejo, aš matau taip pat gerai, kaip ir anksčiau, niekas nepasikeitė. Šis krūmas, ar tai ne beržas, mažas berželis? Jį aš vis dėlto matau.

Norite pasakyti, kad tai alksnis, alksnio krūmas.

Cha cha cha! – sako Mosas, aš ir turėjau galvoje alksnį.

Dabar jie jau buvo tiek pakilę ant uolos, kiek ir paprastai įkopdavo, tad ir vienas, ir kitas atsisėdo ant akmens atsipūsti. Mėnulis pasislėpė už debesies.

Pats nesuprantu, kodėl einu į šias iškylas, pastebi Mosas.

Tikriausiai dėl tos pačios priežasties kaip ir aš, atsako Savižudis. Sveikatai sustiprinti.

Sveikatai... pagal mano reikmes aš pakankamai sveikas.

O kalbama priešingai: kad ne toks jau jūs ir sveikas, kad turite kažkokią pavojingą negalią.

Mosas prapliumpa pašaipiai kvatotis, tada atsako: Nesąmonė, daktarų plepalai!

Jis dar neblogai laikėsi, tačiau kitą akimirką įžūlus ir garsus juokas ima tilti. Iš to, kaip Mosas grabinėja aplinkui, stengdamasis susirasti į šalį padėtą lazdą, Savižudis įsitikina, kad jo įtarimas buvo teisingas.

Geriausia būtų grįžti į namus, taria jis ir pakyla.

Mosas lieka sėdėti ir atsiliepia: Bet juk taip ryškiai šviečia mėnulis.

Šią akimirką mėnulis pasislėpęs už debesų.

Žinoma, tai, be abejo, matau. Jūs eikite, o aš dar norėčiau kiek palūkėti.

Ne, tokiu atveju ir aš palauksiu.

Jie dar kiek pasėdi; Savižudis vėl ragina: Dabar jau eime!

Ko jūs prikibote? – klausia Mosas.

Ko prikibau? Noriu grįžti namo.

Eikite pirmas, girdite! Kaip jūs galite būti toks mulkis! Jūs gal manote, kad aš negaliu paeiti?

Savižudis svarsto: Taip, taip, aš jau eisiu. Bet jūs turite eiti drauge.

Mosas atsako: Kaip dabar suprantu, jūsų vaizduotė lakesnė už manąją.

Nutilkite! – šaukia Savižudis ir sugriebia jį už peties. Aš privalau jus vestis kartu, esu priverstas tai padaryti.

Visiškai neprivalote. Jei jums patinka, eikite. O man akyse tiesiog visiškai juoda.

Nesąmonė! – pertraukia jį Savižudis. Tai yra man taip pat tamsu, taip pat viskas juoda.

Tuo aš netikiu.

Netikite? Jei dabar jau eitume, aš jums viską tiksliai paaiškinčiau.

Jis pastato bičiulį ant kojų, paima už parankės, taip jiedu pradeda kelionę į namus. Tai trunka ilgai, pagaliau jie vėl prieina plyšį, Mosas blogai pastato koją ir susmenga į jį. Prireikia nemaža laiko, kad jis iš ten būtų ištrauktas. Po to jie atsisėda ir įkvepia oro.

Nesakykite dabar, kad jums labai nepatinku, kad manim bjauritės, o aš jums visai atvirai prisipažinsiu, kad nematau nieko. Dabar turbūt naktis.

Ne, jei taip, tai jūs tikriausiai apakote, taria Savižudis.

Kaip tik taip ir aš pats manau! – sutinka Mosas ir linkteli. Pasirodo, aš teisus.

Savižudis sako: Tuo tikrai nederėtų girtis.

Taip, atsiliepia Mosas, aš buvau visiškai teisus, ir nieko čia negalima paneigti, kas tiesa, tai tiesa.

Ar daktaras žino apie jūsų bėdą?

Be abejo. Jis jau seniai yra sakęs, kad turėčiau iš čia išvažiuoti. Jis jau surado man vietą ligoninėje.

Seniai? Tai kodėl gi neišvažiavote?

Mosas tyli.

Nesuprantu, kodėl gi jūs neišvažiavote.

Mosas vis labiau niršta: Jūs neįtikėtinai juokingas! Kodėl gi jūs pats neišvykstate? Kas jums trukdo? Jums pa-

čiam reikėtų vykti į gydymo įstaigą, jūs sergate psichikos liga.

Nieko panašaus!

Kaip tik taip. Ir ko jūs rūpinatės manąja liga, ko šniukštinėjate?

Aš nesu psichinis ligonis, tai tik depresija, sielos liūdesys.

Cha cha cha, pakartokite dar kartą! Tarsi liūdesys galėtų būti kūniškas! Jūs norite pasikarti, jums reikia į gydymo įstaigą. Skirtumas tarp jūsų ir manęs tik tas, kad jūs turėsite išlaikyti stojamuosius egzaminus, o man jų nereikės. Jūs turėsite įrodyti, kad esate pakankamai pamišęs.

Tyla.

Aš jau pavargau jus tempti, tačiau privalau pargabenti jus namo, be jokio gailesčio sako Savižudis ir tempia draugą toliau. Jie nusileidžia į lygumą ir vėl sustoja. Mosas palto rankove šluostosi prakaitą nuo kaktos, jis labai išsekęs. Savižudis jam pareiškia: Tai paskutinis kartas, kai aš su jumis tąsausi, įsidėmėkite tai!

Mosas atsako: Taip, nes aš rytoj išvykstu.

Tai ir gerai.

Jie eina toliau. Ir einant Savižudis staiga paklausia: Jau rytoj? Jūs rytoj išvykstate?

Taip, rytoj.

Jūs nepaprastai skubate. Bet manęs tai nejaudina.

Mosas neatsako.

Beje, o ar jūs pagalvojote, kaip man toliau eisis? Tikriausiai ne.

Jums? O kodėl turėčiau?

Taip taip, štai ir atsiskleidė jūsų religija!

Jūs bėginėsite kiekvieną dieną ir rodysite, kad nesugebate gyventi. Jums atrodo svarbu, kad jūs kur nors sėdite,

mirkčiojate, rūkote ir nedarote nei bloga, nei gera, bet, mielasis Dieve, ne, šitaip jūs nesukursite nieko reikalinga, jokios visuotinės vertybės, nieko nepaskelbsite, neduosite nei kasdienio peno žvirbliui, nei pasakos vaikui...

Nutilkite! Jūs išmokote atmintinai ir žodis žodin pakartojote, ką esu kažkada pasakęs.

Taip, nesiginčysiu. Jūs esate tai sakęs apie mane.

Jumyse glūdi kažkas menka ir apgailėtina, sako Savižudis. Pasakymus, kuriuos išgirstate ir kuriuos kitas tuoj pat išmestų iš galvos, jūs įsimenate; jūs išpešate keletą žodžių iš visumos ir kabinėjatės prie jų. Savižudybė paniekina nužudymą, paistote jūs. Gerai, kad jūs išvykstate, nes aš jau seniai nuo jūsų pavargau. Be abejo, kartais galima pagalvoti ir apie nužudymą, ne tik apie savižudybę. Esu girdėjęs apie vieną vyrą, ketinusį nušauti savo žmoną – beje, jis ją buvo įsimylėjęs, – bet vis atidėliojo. Na, o vėliau jis ir pats norėjo nusišauti.

Tuo istorija ir pasibaigė?

Ne, dar buvo vaikas. Kaip girdėjau, jūs turėjote vaiką.

Dabar draugai kurį laiką eina tylėdami. Pirmas prabyla Mosas: Taip, žmonėms nėra lengva.

Ši vos juntama draugiškumo išraiška sujaudina Savižudį, tačiau jis atsikosti, susitvardo ir atsainiai atsako: Ką jūs apie tai suprantate! Tylėkite, jūs netgi nesugebate aiškiai kalbėti.

Jie vėl valandėlę tyli. Mosas užkliūva ir išsitiesia visu ūgiu, jo net veidas snieguotas.

Argi visai nieko nebematote? – teiraujasi Savižudis.

Šiek tiek matau. Bet mane labai akina sniegas.

Ar tai nepagydoma?

Nepagydoma? – suaimanuoja Mosas ir sustoja. Jis smarkiai palinksta, ir staiga ima rodytis, kad dingo visas jo tvir-

tumas, o jo kūnas lyg ir patvirtina tai. Tačiau po akimirkos jis vėl atsitiesia ir sako: Ar jūs manote, kad mes dar šį vakarą pasieksime namus? Jiems dar nepriėjus sanatorijos, Mosas klausia dejuodamas: Ar dar toli?

Nebetoli. Jūs nematote netgi šviesų?

Ne, kodėl, šviesas aš matau. Aš tik šiaip paklausiau.

Dabar sustoja Savižudis ir klausia pasikeitusiu balsu: Jeigu jūs galėtumėt – aš tik sakau, jeigu jūs galėtumėt tai... būtent...

Ką gi?

Ką gi? – pamėgdžioja Savižudis piktai. Turėtumėt ir pats tai žinoti. Aš tik noriu pasakyti, kad taip pat nežinau. Gali būti, kad jums tai padėtų, man niekada nėra padėję, melstis Dievui. Aš nei patariu, nei atkalbu.

Melstis Dievui? – sutrikęs klausia Mosas.

Savižudis pilnas įtūžio: O ką? Nejaugi jūs pats jaučiatės esąs stipresnis?

Mosas puikiai girdi, kad bičiulis tapo drąsesnis, kad jis visai netoli nevilties. Jis pats užsikrečia tuo jauduliu ir nebeturi jėgų atsakyti.

Savižudis tęsia: Man teko girdėti, kad žmonės dėl to yra tapę laimingesni. Kad jie numirė ramesni.

Užsičiaupkite! – vaitoja Mosas.

Dabar jau Savižudžiui tenka slėpti savo bejėgystę ir vėl dėtis šaunuoliu. Jis griebiasi pirmo pasitaikiusio pokšto: jam niekada nėra pavykę pasiekti, kad Dievas bent akimirkai jį aplankytų, ne, Dievas nenusileidžia pas jį pro stogo skylę...

Rytą pasklinda gandas, kad Mosas išvyksta, ta žinia pasiekia ir panelę d'Espar, ši prašo jį pakviesti – nors ir neži-

nia, ko jai iš jo reikia. Panelė d'Espar sunykusi bei subjaurota, tas tiesa, bet ji nuoširdžiai užjaučia nelaimingąjį Mosą ir, kiek jėgos leidžia, nori jam ką nors gera padaryti. Mosą, atrodo, apėmė blogos nuojautos, apgraibomis jis įslenka į panelės kambarį ir stovi kaip jos nelaimės važinėjantis rogutėmis kaltininkas. Jos akys sudrėksta, kai į jį pažvelgia, per pastaruosius mėnesius liga neatpažįstamai sudarkė jo veidą, ji paima jo ranką ir veda jį prie kėdės. Ne, jis visiškai nekaltas, kaip jam ateina į galvą tokios kvailystės! Priešingai, ji dėkinga už bendravimą sanatorijoje, po to ji sako: Aš dažnai apie jus galvojau, man labai gaila, kad jums tiek daug teko iškentėti. Bet kur nors pasaulyje tikriausiai atsiras galimybė jums padėti, ar jūs tuo netikite? Esate jaunas ir drąsus, kaip nors įveiksite sunkumus.

Girdėjau, kad jūs stipriai susižeidėte, atsakė Mosas.

Ne taip jau ir stipriai, štai pažiūrėkite pats!

Na taip, matau. Smakras perrėžtas įstrižai. Tai iš tikrųjų didelė nelaimė.

Panelė, atrodo, nesipriešino tam, kad Mosas sėdėjo čia prislėgtas kaltės; kaip tik todėl jai buvo malonu jį guosti bei raminti: Nė žodžio daugiau. Jums nedera apie nieką kita galvoti, kaip tik apie savo pasveikimą. Mažas rausvas randas nėra taip jau baisu!.. Paklausykite, šitai jūs turite paimti! Įsidėkite į kišenę! Nedėkokite!

Kas tai? – teiraujasi Mosas. Ar tai pinigai?

Ne, neverta apie tai kalbėti! sušunka ji apimta egzaltacijos. Jūs mane labai pradžiuginsite...

Dėkoju, sako jis, man nereikia pinigų.

Vis dėlto jie galėtų jums praversti. Pažiūrėkite, tai visai nedaug...

Bet jie man nepravers, panele d'Espar!

Aš jūsų nesuprantu, sako ji nusivylusi.

Mosas taria dusliu balsu: Aš esu iš tų, kuriuos priglaudžia valdiški namai. Man skiriama vieta gydymo įstaigoje.

Taip? – klausia ji naiviai. Kokia vieta? Darbo vieta?

Iš tikrųjų nesunkios pareigos. Man tereikės bėgioti su tarškyne ir šaukti: Nešvaru, nešvaru!

Panelė pasibaisėjusi įsmeigia į jį žvilgsnį ir sušnabžda: Tai jūs?.. Ji nebaigia sakyti.

Mosas linkteli, pakyla ir apgraibomis išeina iš kambario...

Sunkiausiai atsisveikinimą su Mosu, be abejo, išgyveno Savižudis. Ir jis norėjo apakusiajam slapta įkišti pinigų į kišenę, o kai nepavyko, ilgokai jį barė. Kaltinimai bei įžeidžiančios pravardės, pasipylusios ant Moso, buvo ne šiaip sau kokie niekai: Nesuprantu, kam ponas Dievas paleido čia į žemę tokį žmogų. Ir jeigu aš jus vadinu žmogumi, tai tik todėl, kad per toli nenueičiau, bet šis žodis toli gražu neišreiškia mano nuomonės.

Toliau! – sako Mosas.

Ne, aš nenoriu, atsako Savižudis, bet vis dėlto tęsia. O, jis įsisiautėjo ir šnekėjo, kas pakliuvo, nebejautė jokio saiko, užkimo ir pernelyg įsijautė: Visada sakydavau, kad tulžies jūs turite daug, tulžies, pykčio ir savanaudiškumo. Nenustebčiau, jei jūs džiaugtumėtės, kad paliekate pasaulį, kurio nebegalite matyti, o mes pasmerkti pasilikti jame apsupti gamtos grožio. Tai būtų panašu į jus. Kurgi jūs dabar vykstate? Spręsti reikia pagal tai, ką jūs padarėte; Dievas žino, ar jūs kartais nevažiuojate tiesiai į kalėjimą.

Mosas griežtai klausia: Ar tai užuomina, kad jūs apie mane žinote ką nors man nepalankaus?

Supraskite, kaip norite – jūsų valia!

Na, tada mes turime muštis! – pareiškia Mosas ir ištiesia daugybe skudurėlių apvyniotą kumštį.

Kvaili pokštai! Aš apskritai nebeketinu su jumis kalbėtis. Jūs būtumėt galėjęs tapti geru juokdariu. Tik nemanykite, kad aš nesugebėjau jūsų perprasti, jūs toks juokingai primityvus, kaip vaikas, ir visas jūsų maivymasis dirbtinis. Ar pakenktų, jei prieš išvykstant jūsų kišenėje atsirastų keli atsarginiai pfenigai?

Viskas, ko man reikia, yra mano kišenėje.

Taigi, ir dėl to jūs perkate nusitrynusią kailinę kepurę už šešiasdešimt erių...

Jūs tiesiog pavydite man to šilto daikto, štai kas yra!

Niekai! Jūsų šaltakraujiškumas apsimestinis, jūs pats save raminate, šitaip aikštingai taukšdamas, na, žinoma, jūs manote esąs didis žmogus. O aš verčiau pavadinčiau jus apgailėtinu bėduliu, jūs pilnas tuštybės, ar žinote tai? Iš kur aš tai žinau? Kadangi jūs toks sutrikęs lyg vaikas, kadangi jūs čia stovite ir uoliai rodote savo įžūlumą. Manote, nesuprantu jūsų? Visa tai apsimetimas ir puikavimasis...

Laiškininkas, kuriam Mosą teks nugabenti į slėnį, kviečia jį pro langą, ir Mosas išeina netvirtais žingsniais; Savižudis jam padeda. Paskutinę akimirką Savižudis net ištiesia jam ranką, bet Mosas jos nemato ir tik sako kaži kam: Iki pasimatymo! Ak, nieko geresnio, sodresnio jam neateina į galvą, jis taria: Iki pasimatymo, Savižudi Magnusai! – Argi tai kalba? Taigi Savižudis tikrai uoliau pasidarbavo, kai plūsdamasis padėjo savo bičiuliui išgyventi atsisveikinimo akimirkas. Laiptinėje stovi ekonomė, linkėdama laimingos kelionės ir geresnės sveikatos. Daktaras laukia prie rogių, jis tyliai kalba su Mosu ir padeda jam įsitaisyti. Atsisveikinda-

mas jis sako garsiai: Laikykitės, Antonijau, galvokite apie tai, ką jums pasakiau! Žinoma, dėkoju! – atsako Mosas. O kadangi sninga, tai galima manyti, kad kelias nedideles snaiges jis nusibraukia nuo akių.

O tada Mosas išvažiuoja, užsidėjęs inspektoriaus kailinę kepurę ir apsivilkęs Savižudžio dvieiliu paltu – važiuoja, kad būtų gyvas palaidotas. Nenuostabu, kad jis taip ilgai priešinosi, delsė atsisveikinti su Torahusu ir su gyvenimu...

Dabar tam tikra prasme viskas vėl kaip buvę.

Tačiau ateina panelės d'Espar eilė. Ji pasveiko, pakilo iš patalo, vėl atsistojo ant kojų, šiek tiek valgo, šiek tiek miega ir kaskart pasikalba su daktaru. Bet jos nuotaika tikrai nėra puiki, randas ant smakro jos nepuošia. Ji klausia daktaro, ar šis manąs, kad ilgainiui randas išnyksiąs. Daktaras atsako: Taip, to galima tikėtis. O panelė masažuoja veidą, įtrina vazeliną pirštų galiukais.

Bet vieną dieną...

Viskas prasideda nuo to, kad ji pabunda gerai išsimiegojusi ir dailiai apsirengia, nes sekmadienis. Diena giedra, tad tuoj po pusryčių ji išsiruošia paklajoti sniege išmintais takais, ir jos skruostai parausta. Vėliau ji skaito laikraščius, po to pakyla į savo kambarį. Viskas jaunai merginai dabar atrodo šviesiau.

Atėjus pietų metui, ji nusileidžia žemyn, nes sekmadienis, tad valgis bus geresnis negu paprastą dieną: baltasis tetervinas ir pudingas. Visai nedaug likę svečių, todėl visi sėdi už vieno stalo: daktaras, kaip šeimininkas, stalo gale, toliau visos pastorių našlės bei smulkūs prekiautojai su damomis ir pagaliau ekonomė.

Staiga panelė d'Espar pašoka nuo kėdės.

Kas nutiko? – klausia daktaras ir kreipiasi į svečius. Atsakymo nesulaukia. Kas nutiko, panele d'Espar? Jokio atsakymo. Daktaras atsistoja ir ketina prieiti prie jos, tačiau ji nuskuba pro daktarą, užtrenkia duris, bėga, užspaudusi ranka burną.

Skauda dantį! – nusišypso daktaras ir paragina svečius vėl grįžti prie baltojo tetervino.

Panelė d'Espar pulte įpuola į savo kambarį. Jos ranka dreba, bet ji apčiuopia burnoje šratą ir suranda dantį, na, žinoma, nulūžusį dantį, priekinį dantį, puošmeną – o Dieve, ir ji lekia prie veidrodžio, jame pamato juodą tarpą burnoje, siaubingą tarpą. Pirmą akimirką ji tik stovi, bet kai vėliau pamėgina prieš veidrodį nusišypsoti, atverti burną ir nusijuokti, jos įtūžis nevaldomas išsilieja keiksmų srautu. Jos mažos rankos dabar primena paukščio nagus, jomis ji mostaguoja ore. Viešpatie, ko dar ji galėjo tikėtis? Kokia dabar panelei d'Espar nauda iš veido masažo, kam ji vargo trindama tą rausvą randą smakre? Kas dabar apskritai liko iš viso jos plano, kokia nauda iš laikraštyje pasiskelbusios damos, ar įmanomos garbingos vedybos po apsilankymo pas tą damą? Viskas nuėjo perniek!

O ji juk ketino sučiupti likimą už gerklės ir priversti paklusti jai! Argi tai tik nėra piktųjų jėgų darbas – juk jai visą laiką kertama tiesiai į veidą? Dabar, kai taip sudarkyta jos išvaizda, neverta puoselėti jokių vilčių, tad ką jai daryti? Nusiraminusi ji lyg ir suranda šiokią tokią paguodą, kai pagalvoja apie storą pinigų paketą, nešiojamą prie krūtinės, tai jai suteikia jėgų. Kol turi tuos pinigus, jai negresia nei badas, nei benamės dalia. Ji ištyrinėja rankoje laikomą dantį ir mato, kad jis jau beveik sugedęs; anksčiau ar vėliau vis tiek būtų nulūžęs, tad Danielio šautuvo šratas šiuo atveju

tik pakeitė kietą duonos plutą ar kaulą. Kai praeina isteriškas įniršis, ji susimąsto ir susikaupusi repetuoja, kaip sudarkyta burna dabar reikės šypsotis ir juoktis. Beviltiškas bandymas.

Likusią dienos dalį ji svarsto visas galimybes: arba dar viena kelionė į Kristianiją, arba nieko nedaryti, arba kelionė į Suomiją. Nė viena galimybė nežadėjo jai ramybės, visi keliai išsigelbėjimo link, atrodo, buvo užkirsti, ją apgaubė tamsa ir neviltis. Ji praleido bemiegę naktį, bet rytą pakilo tvirtai sukandusi dantis, kupina ryžto. Planai, kuriuos ji per naktį sukūrė, nebuvo didingi, o, jai dabar neberūpėjo nei grafas, nei koks kitas turtingas žmogus, – dabar ji jau pasiryžo, ji žinojo, ką jai daryti.

Ji eina į rūkomąjį, pasiima keletą senų laikraščių, pasikiša po pažasčia, po to pasuka keliu miško link.

Gal ir nevisiškai teisinga bei derama kaip tik dabar pakilti į Danielio kalnų trobelę ir pasiguosti dėl danties skausmo bei visų kitų rūpesčių, bet dingstis tam buvo, be to, gal ji turėjo ir slaptų ketinimų. Tai nebuvo prastesnis pasirinkimas negu bet kas kita, ko ji sugalvotų griebtis. Danielis supratingas žmogus, jam pačiam daug teko išgyventi, jis prarado tėvo ūkį, prarado mylimąją, jis žinojo, kaip svarbu gera priežiūra, rūgpienis ir gera nuotaika. Šiandien pirmadienis, tad Danielis tikriausiai įnikęs į kokį darbą.

Taip ir yra, ji sutinka Danielį pakeliui į mažą miško daržinę. Jis vėl nutarė išvežti šieno, o kadangi dabar kaip tik gerai slysta rogės, tai jis ir gabena jomis šieną. Jai pasisekė, o gal tai, kad ji sutiko Danielį jau čia, pusiaukelėje, buvo slėpiningas lemties ženklas.

Jie pasisveikina ir kaip paprastai džiaugiasi susitikę, jau tiek daug laiko praėję, kai ji lankėsi čia paskutinį kartą, po to išnyko lyg vėjo nublokšta.

Ji išsitraukia laikraščius ir paduoda, galbūt jis vakare norėsiąs truputį paskaityti.

Jis padėkoja ir dedasi esąs tiesiog laimingas. Skaitymas – tai geriausias poilsis, kokį tik jis žinąs, jis ir pats norėjęs užsisakyti laikraščių, bet vis neprisirengęs, pasakoja veidmainiaudamas, nors iš tiesų vos vos tesugeba skaityti.

Laikraščių jis galėtų kasdien gauti iš sanatorijos. Ji mielai jų atneštų. Kai svečiai juos perskaitą, laikraščiai visada sudeginami.

Sudeginami?

Sudeginami, patvirtina ji. Laikraščiai visomis kalbomis!

To jis dar nebuvo girdėjęs! Bet jie tikriausiai turi daug pinigų, ten, tuose rūmuose, jie tokie turtingi. O aš, kaip matote, vis dar tesu darbinis arklys.

Taip taip, tai nėra labai gerai, atsiliepia ji.

Ne, nieko baisaus, jis negalįs skųstis. Arklį jis lengvai įsigytų, jis turįs kreditą bei gerą vardą žmonėse, jei nueitų į parapiją, tai tuoj pat galėtų įsigyti arklį.

Tai nuostabu!

Tuoj pat. Bet jis palauksiąs pavasario.

Stebėtina tai, Danieli, kad jūs visada tokios puikios nuotaikos.

Te Dievas jus laimina, pratrūksta jis pakiliai, aš turiu rankas, turiu trobą, namų židinį ir karves. Kartkartėmis parduodu jautį, medžioju kiškius bei baltuosius tetervinus. Pavasarį jau turėsiu arklį, tada suarsiu kalnų pievas ir apsėsiu.

Čia ji pasinaudoja puikia proga ir parodo savo burną: vienas jo šratų nulaužęs jai dantį, tai bent gražu, ar jam ne gėda?

Jis iškelia aukštyn rankas, taip išreikšdamas siaubą bei neviltį, bet ji, atrodo, visiškai su tuo susitaikiusi, neverkia ir

nepriekaištauja, tad jis sukaupia drąsą: iš tikro to beveik nematyti, ji dėl to nė kiek nepasikeitė, tebėra tokia pat daili bei miela...

O Dieve, daili? Pažiūrėkite. Dar ir tai man atsitiko per tą laiką, kai nesimatėme. Žavingas randas, ar ne tiesa?

Jai tenka papasakoti apie įvykį važinėjantis rogutėmis, ir Danielis staiga linkteli sakydamas: Aš tada turėjau vairuoti!

Taip, ji su tuo sutiko.

Kitą kartą jums tereiks man pranešti, ir aš ateisiu su rogėmis.

Dabar jai sukelia šypsnį jo ryžtas bei žvalumas, ir ji nudžiunga sulaukusi paguodos, patikliai sugriebia jo ranką ir klausia: Ar neatrodau siaubingai, kai šypsaus?

Ką jūs! Tas nedidelis tarpas? Galėčiau lažintis, kad nebūčiau jo pastebėjęs, jei jūs pati apie jį nebūtumėt pasakiusi. Iš tiesų tai net ir ne tarpas.

Cha cha cha!

Be to, esu tikras, kad šitai nė kiek netrukdo jus bučiuoti, sako jis valiūkiškai.

Ak, jūs išdykėli! – taria ji ir pliaukšteli jam.

Jie žengia į daržinę, ten šviečia saulė, dulkės sėdant sukyla stulpu ir paslepia juos tarsi uždanga, viskas atrodo lyg jiems paruošta. Kai jis bučiuoja panelę, ji aikteli, o vėliau sako: Koks jūs vis dėlto negeras!

Ką gi, žodžiais to nesugebėčiau išreikšti! – atsako jis.

Ji pakyla ir atsigręžia į jį; švariai išpraustas jis būtų visai dailus vaikinas, didelė burna nė kiek nekliūva. Dabar jūs turėsite rankioti nuo manęs šapelius! – sako ji.

Gerai, bet tik tuomet, jei gausiu dar vieną bučinį.

Ji viliojamai nusišypso ir atsako: Vėliau, galbūt.

Bet jis nerankioja šapelių, pačiumpa ją už rankos ir vėl bando prisitraukti. Jam nepavyksta, ne, jis jau perlenkia lazdą, jai reikia dar kiek laiko. Vaikinas juk panašus į nutrūkusį šunį, jis tikras patrakėlis, jį būtina kiek pristabdyti. Nors dabar jos išvaizda gerokai suprastėjusi, vis dėlto, kad jį pažabotų, turi rizikuoti ir šiek tiek pasibranginti.

Ji išeina iš pašiūrės purtydama drabužius, o jis seka iš paskos rankioti šapelių ir gauti atlyginimo. Valydamas jos rūbą, jis staiga stabteli.

Ne ne, jūs neturėtumėt to daryti! – šaukia ji. Ak! Taip, bet to nereikėjo daryti. Jūs neturėjote pats to bučinio pasiimti, aš jums pažadėjau, būčiau tai padariusi pati.

Dar ne vėlu jums tai padaryti.

Ar ne per daug jūs godus, prašom! Bet aš ateisiu rytoj ir atnešiu daugiau laikraščių. O Dieve; man taip skauda dantį, man taip bloga, Danieli!

Žinoma, dantų skausmas nėra malonumas, sutinka ir jis, man irgi keletą kartų yra skaudėję. O Martai dažnai skauda dantis, ji gali ištisas savaites kankintis, niekam nieko nesakydama. O aš nepajėgčiau prie dantų skausmo priprasti.

Taigi, ir tada jums būtų taip pat bloga, kaip dabar man.

Ak, po perkūnais, nuo visų kitų ligų esama vaistų. Bet dantų skausmas!..

Tai blogiausia, ką esate patyręs?

Atrodo, kad taip.

Ji mini kitas blogybes, sielvartą, nemigą, pagaliau likimo smūgius. Jis neužkimba. Iš kokio molio jis krėstas, nejau niekada nesijaučiąs nelaimingas? O taip, jis buvo nelaimingas, prieš metus. Bet apie gyvenimą, apie visą tą kovą, kančias? Ne, tokių tolimų jam dalykų jis nesuprantąs.

Jis vėl mėgina įsivilioti ją į pašiūrę, bet ji į tai nekreipia dėmesio. Taip, tikra tiesa, jis padūkėlis, tai nesunku paste-

bėti. Jis nenuleidžia žvilgsnio nuo jos, net nemirkčioja, ji nudelbia akis žemyn, o kai vėl jas pakelia, sutinka tą patį žvilgsnį. Šią akimirką jis težino tik viena: ji miela ir švelni, ji gundanti, jos kūnas lankstus. Jis mėgaujasi ja iš anksto, yra įkaitęs kaip krosnis. Nesutramdomas geismas – iš esmės tai ydinga jo dorybė.

Ji žengia keletą žingsnių ir kone baimingai nuo jo pasitraukia. Dabar jis kiek panašus į plėšrūną, elgiasi mandagiai, tačiau šnervės stipriai trūkčioja, šviečia balti dantys, pilvas kiek įtrauktas.

Taip, jau turiu eiti, sako ji.

Ne! – protestuoja jis. Ak, bet niekas negelbsti, panelė jau gerokai paėjėjusi, ir jis suvokia, kad dabar ji iš tikrųjų nueina. Neišeikite, neišeikite! – šaukia jis.

Ji atsakydama pamojuoja ranka.

Ar jūs niekados nebeateisite?

Kodėl gi, ateisiu rytoj. Aš gi jums pažadėjau atnešti laikraščių...

Kitą rytą.

Ir vėl galima būtų sakyti, kad nevertėjo ateiti į pašiūrę, bet tam buvo priežasčių. Be to, kam gi ji tada vakar ėjo apsižiūrėti? Panelė d'Espar neturi pasirinkimo.

Štai ji eina, žemės žmogus, kaip ir kiti, klajūnė, maža mergaitė, pone Dieve, paklydėlė, tiesiog daigas. Neatrodo, kad būtų prislėgta, stengiasi neiškrypti iš kelio, kad į batus neprisisemtų sniego. Beje, šiandien taip pat, kaip ir vakar, saulėta, gražus oras, ji nešasi laikraščių ryšulėlį ir žino, kas jos laukia prie daržinės, tačiau ji eina. Kai kas vadina tai laisva valia. Jis šiandien net neatsitempė rogių; galbūt todėl, kad nenorėjo išvežti viso šieno iš pašiūrės, o gal šiaip

turėjo kokių slaptų minčių. Jis kiek geriau apsirengęs ir labai kruopščiai išsiprausęs.

Kadangi jis nebenori rizikuoti ir patirti nesėkmę, kaip atsitiko vakar, elgiasi atsargiai. O, jis toks apdairus ir laikosi visai nuošaly, netgi ne jis, o ji pirma įeina į daržinę ir ten atsisėda. Bet ir jis galįs įeiti, sako ji, jei tik ketinąs deramai elgtis! Taip, tvirtai taria jis, kaip tik taip ir ketinąs elgtis!

Jie aptarinėja laikraščius, ji parodo vieną ar kitą straipsnį, kurį jam siūlytų perskaityti, ir iš tikrųjų jis tai mielai padarysiąs. Iš tiesų jis puikiai valdosi, jos duota pamoka nenuėjo perniek. Pasistūmėta taip toli, kad ji jau sumurmėjo eisianti namo, o jis vis dar neapkabina jos. Jis buvo kitoks nei įprasta, akivaizdu, per daug plepėjo, bandė pasipuikuoti, juokavo. Pasiryžusi visa tai nutraukti, ji sulemena: Vakar man buvo jūsų gaila – nes aš išėjau. Dabar tai padaryčiau – jei jūs paprašytumėt, noriu pasakyti...

Pabučiuotumėt?

Taip – jeigu jūs norėtumėt. Aš jaučiu gailestį jums...

Kai tai jau įvykę, įtampa atslūgsta, ji sukniumba ir verkia. Ji negali susivaldyti, ne, mažoji mergaitė ištisas savaites kentėjo dėl slepiamos nelaimės, ji visai nebeturi jėgų. Ji verkia pasikūkčiodama, pakyla, stovi tarpdury ir virpa.

Jam tai nesuprantama, jį tai išgąsdina, jis nieko nenutuokia apie isteriją, todėl klausia, kas jai yra. Jis ją glosto, elgiasi švelniai: Na, na, ko gi jūs verkiate?

Taigi aš čia stoviu ir žliumbiu, kūkčioja jinai. Pagaliau ji šypteli, tai šypsena tarp verksmo ir juoko.

Jis vėl ją pasodina ant šieno, jie sėdi ir burkuoja, kol jam dar kartą sukyla geismas, o ji vėl nusileidžia.

Koks jis akiplėša! Jis kalba apie ją, išsako savo nuomonę: ji buvusi nuostabi, o Dieve, tiesiog tobula! Atvirai pasakius,

jis esąs pakankamai reiklus, vertindamas kūno grožį, tačiau tokios kaip ji!..

Ar galite patylėti! – sušunka ji ir paslepia veidą.

Ne, jis nenutyla, šis nelauktas nuotykis su miestiete, rafinuota dama, apsuko jam galvą, žodžiai veržte veržėsi iš jo lūpų, jis toliau gyrė ją ir gyrėsi pats. Nepasakysi, kad jis nebuvo pats savimi patenkintas, pasididžiavimas tiesiog užliejo jam krūtinę.

Ar nemanote, kad tai gali blogai baigtis? – klausia ji.

Blogai? Žinoma, gal ir gali, bet ne, ji neturėtų apie tai galvoti. Kodėl būtinai turėtų nepasisekti?

Padariniai! – sako ji, tarsi būtų sukrėsta. Padariniai!

Tačiau jis lengvabūdiškai numoja ir visai nenori į panašias kalbas leistis. Dabar būkite maloni ir nesijaudinkite! – guodžia jis. Užtikrinu jus, jaudintis nėra prasmės. Dieve saugok, kad jums kas nors atsitiktų! Čia mano tvirtos rankos nebegalėtų padėti. Bet pasakysiu jums viena: Mes esame visiškai kaip tie pūkeliai, skrendantys oru ten, kur Dievas jiems skyrė būti. Čia nieko nebepakeisi. O aš verčiau pasirengęs prarasti visą savo ūkį, negu leisti jums dėl mano kaltės nukentėti, todėl jūs tikrai neturėtumėt čia sėdėti ir sukti dėl to galvą, meldžiu jus...

Kvailystės, nerišlūs plepalai. Tikriausiai jai ir pačiai mieliau būtų šiuo metu apie tai nešnekėti, tačiau ji pamanė būsiant išmintinga jau dabar apie tai užsiminti, pasakyti, kad vėliau toks pareiškimas nepasirodytų netikėtas. Ji vėl tapo itin apdairi. Be to, ir jo nerūpestingas plepėjimas šiek tiek ją ramino, panelei reikėjo jo draugiškumo, jo požiūrio paprastumas teikė jai pasitikėjimo, jo pečiai buvo tvirti ir platūs. Jis tikriausiai lengvai galėtų paimti ją ant rankų kaip vaiką ir nunešti į savo kalnų trobelę. Kad ir kaip būtų, jo tvirtumas nekėlė abejonių.

Gerai, būsiu rami, jeigu jūs taip sakote! – tvirtina ji. Jeigu jūs norite man padėti, dar priduria.

O, aš!.. Aš iš tikrųjų padarysiu visa, ko panorėsite, pasikliaukite manimi! Jums nieko bloga neatsitiks, aš tai užtikrinu!

Tai jūs ir turite padaryti, Danieli! Aš turiu tik jus...

Na matote! Ateikite pas mane, ne pas ką kitą, ar norėtumėt pasivažinėti rogutėmis, ar dar ko nors.

Ne, viskas ėmė krypti netinkama linkme, jo mintys tapo padrikos, todėl ji nusprendė, kad šiai dienai pakaks, baigė pokalbį ir atsisveikino. Ji galėjo truputį atsipalaiduoti, nes buvo kiek pasistūmėjusi į priekį, o dabar norėjo miego – buvo alkana ir norėjo miego. Kas gi iš tikrųjų įvyko? Be jokios abejonės, kai ką jai pavyko laimėti. O po savaitės kitos reikės žengti dar vieną žingsnį.

Daug lengvesne širdimi ji grįžo į namus, jautėsi atsikračiusi naštos, taip ilgai ją slėgusios. Mažoji mergaitė nepasidavė, padarė visa, kas tik įmanoma, kūrė planus, tvarkė savo gyvenimą, priešindamasi likimui. Tai, ką ji pasieks šiuo savo veiksmu, nebuvo neužsitarnauta...

Ėjo diena po dienos, ramybė, kurią pati sau susikūrė, išėjo jai į sveikatą; jos veidas vėl tapo skaistesnis, ir vakarais prieš užmigdama ji gulėdavo ir žvelgdavo į tamsą, bet sieloje būdavo šviesu. Apie tai, kad jai turėtų būti gėda, Danielis net nepagalvodavo, tad ir jai nereikėjo to paisyti. Kaskart jiems susitikus, jis vis labiau žavėdavosi tuo, kas buvo likę iš Žiuli d'Espar. Kita vertus, ji nebuvo kokia griuvena, anaiptol, jos kūno formos vis dar tebebuvo tobulos, o dėl to vargšo priekinio danties, tai dantį ji galėjo įsidėti, daugeliui tekdavo taip daryti.

Sanatorijoje laukė advokato Ruprechto. Inspektorius ir ekonomė tai viešnagei šiek tiek ruošėsi, ketino apsitvarkyti kam-

barius ir kiemą, nuvalyti kelius, o svarbiausia – pasirūpinti maistu, šviežiu maistu – nes sąmokslininkai, vadovaujami Savižudžio, vėl pradėjo skųstis, kad maitinami konservais.

Ekonomė pareikalavo žuvies, šviežių upėtakių. Inspektorius nebuvo žvejys, jis buvo senas jūrininkas, o dabar dar ir inspektorius, viršininkas, todėl jis kreipėsi į Danielį. Danielis iškirto eketę kalnų ežero lede ir išstovėjo prie jos visą dieną su meškere, kaip tik čia jį aptiko panelė d'Espar ir pranešė nemalonią žinią: vis dėlto jai nepasisekė, dabar ji tuo jau neabejojanti, ji nujautusi tai nuo pat pirmos akimirkos. Ar jis nebeprisimenąs, kad ji apie tai yra sakiusi?

Ką Danielis galėjo atsakyti? Hm. Taip. Iš tikrųjų.

Kiekvieną kartą, kai Danielis kilsteldavo valą, per eketės kraštus kliusteldavo vanduo ir suledėdavo, tad aplink eketę buvo slidu, pavojinga žengti. Jis prašė jos neiti pernelyg arti.

O Dieve, argi tai dabar svarbu! – sakė ji. Būtų geriausia, jei tu mane iš karto įkištum į tą eketę!

Jis padėjo meškerę, priėjo prie jos, paėmė ją ant rankų, panėšėjo kiek tolėliau ir vėl pastatė. Visą tą laiką jis ją bučiavo.

Te Dievas tave laimina! – sušnabždėjo ji, tai juokdamasi, tai verkdama, ir puolė jam ant kaklo.

Jis ir pats džiūgavo dėl savo poelgio, taip stebėtinai pakeitusio ją. Jis be galo puikavosi ir kalbėjo: Mes su tuo susidorosime!

Na taip, tu šitaip kalbi, bet... Bet ką gi man daryti?!

Tik neverk, tik neraudok! Mes kaip nors viską sutvarkysime!

Dėkoju tau! Džiaugiuosi, kad tu nori man padėti!

Tau padėti? Bet argi aš nesakiau: Ateik pas mane! Dviese kaip nors rasime išeitį. Štai aš stoviu čia ant ledo ir kasdien uždirbu pinigų, ir ne taip jau menkai...

Pinigų, sako ji, jų aš ir pati truputį turiu.

Jis sutrinka. Iš tikrųjų, jis matė prieš keletą savaičių ją turint storą paketą pinigų, ir dabar, kai tai prisiminė, laikydamas panelę glėbyje, pajuto jį prie savo krūtinės. Ką čia kalbėti! – taria jis.

Taip, taip, pritaria ji ir paklūsta.

Saugok sveikatą! – šaukia jis jai pavymui. Žiūrėk, kad į batelius neprisemtum sniego!

Iš tikrųjų viskas puikiai pavyko. Danielis buvo nuostabiausias vyras, beveik toks pat kaip rafinuotas prancūzas iš jos knygų, bebaimis ir nepriekaištingas *monsieur,* netgi jo nerūpestingumas buvo patrauklus. Ji dažnai lankydavo jį ant ežero ir kalbėdavosi su juo, kartais rasdavo jį prie naujos eketės, kurią jam tekdavo iškirsti; galiausiai jis dar pakilo į kalnus, prie aukščiausiai esančio kalnų ežero, ir ten uoliai žvejojo. Dieve šventas, jis sužvejodavo ne taip jau daug, bet Danieliui, įpratusiam tenkintis mažu, tai buvo šis tas. Jo neapleisdavo gera nuotaika. Už tai Marta galėsianti nusipirkti kavos, sakydavo jis, tai visai neblogas žiemos dienos uždarbis! Panelė klausinėjo, kiek jis gaunąs už žuvį, bet šito pasakyti jis negalėjo, nes atlyginimas priklausė nuo laimikio dydžio ir svorio. Vienos žuvies pakakdavo geram gurkšniui kavos su cukrumi, ir dar šiek tiek likdavo. Apskritai, gyrėsi jis pokštaudamas, jam svarbu tik tiek, kad pajamos bent kiek padengtų išlaidas!

Kaip tik šiuo laikotarpiu sanatorijoje poilsiaujančios moterys buvo visą laiką kažkuo užsiėmusios, damos susirinkdavo į būrį, panašiai kaip varnos suskrisdavo, ir diskutuodavo; viena jų laikydavo rankoje pieštuką ir kažką žymėjosi popieriaus lape. Kiekvieną kartą, vos pasirodydavo panelė d'Espar, jos nutildavo.

Panelės Žiuli d'Espar tai nė kiek nejaudino, o, ji buvo visiškai abejinga, buvo tikra dama, galinti apsimesti, kad nė nepastebi to varnų susibūrimo! Bet ilgainiui ji ėmė bodėtis ta savo atskiruma. Ji išbandė įvairius suartėjimo būdus, kiekvienam norinčiam siūlė paskolinti prancūziškų knygų, bet ne kažin ką pasiekė. Jai buvo čia nuobodu, ji jautėsi vieniša, žmogus kaip ir varna ilgai neištveria vienas. Tiesa, ant ežero buvo jos Danielis, bet kelias iki aukštai kalnuose esančio ežero šaltas ir tolimas; Savižudis, išvykus bičiuliui, nebuvo linkęs bendrauti, nelaimėlis Savižudis vėl nugrimzdo į savo mintis, liovėsi kopęs į kalnus. Nebežaidė nė kėgliais.

Advokatas pasakojo, ką girdėjęs apie poną Flemingą, šis tas šioje istorijoje panelei buvo nauja: kad jį suėmė jau Kristianijoje, ten jis buvo paguldytas į ligoninę, kur turėjo kiek atsigauti, kol sprendžiamas jo likimas. Beje, jis ir ten elgėsi kaip tikras aristokratas, pats mokėjo už gydymą. Keisčiausia buvo tai, kad suomių valdžios atstovai lyg ir nesiėmė rimtesnių žygių klastotojui nubausti, dargi patys rūpinosi, kad pacientas būtų gerai slaugomas. Vienas Dievas težino, kas jis iš tiesų esąs ir ką bloga yra padaręs, užbaigė advokatas. Gal ir visai nieko nepadarė, gal tai tik nesusipratimas, kuris pagaliau bus išaiškintas. Nei jūs, panele d'Espar, nei aš to nežinome.

Nežinome.

Taigi. Ką mes galime žinoti apie mūsų sanatorijos svečius? Mes jų nekamantinėjame, mes priimame juos tokius, kokie jie patys sakosi esą. Čia jie suvažiuoja iš rytų ir vakarų, iš čia jie vėl išvyksta, o kur veda jų keliai, mes nežinome; daugelis taip ir pradingsta, pasukę savais keliais, gyvenimo bangos pasiglemžia juos. Sanatorija tik laikinas prieglobs-

tis, tai nėra gyvenimas, mes suteikiame jiems ramybę, truputėlį pramogų, kai kuriems padedame sustiprėti, sugrąžiname į gyvenimą, bet visi jie čia apsistoja tik trumpam. Gal mes ir priglaudėme keletą avantiūristų, ką padarysi. Mes ne policija. Kartais mus pasiekia kokia žinia, kartais laikraščiai primena mums apie tą ar kitą čia gyvenusį asmenį. Ar prisimenate princesę?

Taip.

Anglų ministro žmoną! Tai štai dabar tvirtinama, kad ji nei ledi, nei princesė. Ją demaskavo. Mums tai nerūpi. Ji buvo čia tik trumpai, mes dėl jos nenukentėjome, sąskaitos apmokėtos. Kad jas apmokėjo ponia Ruben – tai jos reikalas, o ne mūsų. *A propos,* ponia Ruben gerokai suplonėjo.

Girdėjau apie tai.

Gerokai suplonėjo, ji daug judresnė, nepalyginti gražesnė, dabar tikras malonumas į ją žiūrėti. Nenustebčiau, jei paaiškėtų, kad ją taip gerai paveikė Torahusas. Aš pats, kai čionai atvykstu, jaučiuosi tarsi būčiau atgimęs. Ar ne tiesa, jūs sutinkate, kad buvimas čia išeina į sveikatą?

Sutinku.

Nors jūs, tiesą sakant, nesuplonėjote, to negalėčiau pasakyti, greičiau priešingai, jūs netgi sustambėjote.

Panelės skruostai užsiplieskia: Aš lygiai tokia pati, kokia buvau.

Vis dėlto gal šiek tiek stambesnė, žinoma, tik truputėlį. Kaip tik taip ir turėtų būti: apkūnūs tampa lieknesni, o liesieji priauga svorio ir kiek suapvalėja. Tikriausiai taip veikia čionykštis vanduo, man iš tikrųjų reikėtų kartą jį patyrinėti. Ak, dar tiek visko turėčiau padaryti. Visų pirma pasirūpinti vėliava. Tik pagalvokite, mes vis dar neturime vėliavos, pamiršau ją ir šį kartą. Turime du vėliavų smai-

gus, vieną ant stogo, o kitą ten toliau, pievoje, tačiau nėra vėliavos. Bet Kalėdoms mes būtinai turėsime vėliavą. *A propos*, Kalėdoms aš pakviečiau mokyklos direktorių Oliverį. Jūs juk gerai sutarėte su direktoriumi Oliveriu, ar ne tiesa?

Taip.

Aš jį pakviečiau atvykti per Kalėdas. Malonu būtų, jei jis čia paviešėtų ilgiau, jis žinomas žmogus, garsus žmogus. Rudenį grįžęs į namus, jis parašė straipsnį, kuriame labai išgyrė mus – šią vietą, šią kalnų gydyklą ir mūsų pasiekimus. Tai išspausdino vietinis laikraštis, bet dabar norėčiau, kad jis parašytų reikšmingesniam leidiniui, manyčiau, ir jam pačiam tai būtų malonu.

Panelė sako: Ne taip seniai čia lankėsi žandaras. Atėjo mūsų apklausti.

Apie poną Flemingą, na taip. Apie tai sužinojau per vėlai, deja, tada manęs čia nebuvo, kitaip būčiau jam neleidęs. Tikiuosi, kad jis elgėsi pagarbiai! Tokio vizito mums ir tetrūko! Beje, man teks užsukti pas lensmaną ir paprašyti, kad nedrumstų mūsų svečių ramybės.

Jei jau paminėjote poną Flemingą – jis tikriausiai nenumirė, jis dar tebėra gyvas?

Tikiuosi, atsako advokatas taip pat maloniai bei abejingai, nors kalbama apie pasprukusį klastotoją. Nieko nesu girdėjęs, bet nuoširdžiai tikiu, kad poilsis pas mus ponui Flemingui padėjo ir jam einasi geriau. Ponas Flemingas buvo nepaprastai malonus bei patrauklus jaunas vyras, kilmingas ir rafinuotas, nepriekaištingų manierų, jis visuomet bus laukiamas Torahuso sanatorijoje. Mums apskritai sekasi, visi mūsų svečiai labai mieli žmonės, kurių sugrįžimas gali suteikti tik džiaugsmo. Kad ir princesė, negalėtum sakyti, kad ji nepasitarnavo mūsų reklamai, jei vėl sugalvotų

atvykti, būtų laukiama ir ji. Jos elgesys, jos laikysena! Nežinau, ar jums tai kliūva, bet turiu prisipažinti, mane tai veikia; jei norite, vadinkite mane kvailiu!

Ir mane tai veikia, sako panelė.

Be abejo. Jūs gi prancūzė. Na taip, princesė savo parodė. Ji kalbėdavo su daktaru, su manimi ir su kiekvienu mūsų taip, lyg būtume jos tarnai. Bet gal ir naudinga gauti mažą princesės pamoką. Daktaras Ėjenas yra teiravęsis, ar lankydamas ją turįs mūvėti pirštines, bet man visada atrodė, kad to jau per daug, nes kaip jis tuomet prireikus apčiuoptų jos pulsą, pirštinės tik trukdytų. Ne, nereikia vergiško paklusnumo, gerbkime patys save. Bet ir šiandien apgailestauju, kad neturėjome vėliavos tada, kai ji atvyko.

Na taip, advokatas Ruprechtas kartais kalbėdavo naiviai, kartodavo tuos pačius kvailus pokštus, šiek tiek snobas, iš savo aplinkos žmonių jis buvo išmokęs naivių subtilybių; bet pagarbą kėlė kitos jo būdo savybės: geraširdiškumas, paslaugumas, gebėjimas būti geru šeimininku. Nestigo jam ir įgimto takto, tad elgėsi taip, lyg nė nepastebėtų subjauroto panelės veido. Kai ji pagaliau pati tai pasakė, advokatas Ruprechtas palinko į priekį, lyg norėtų geriau įžiūrėti, ir pripažino: Dabar, kai pasakėte!..

O, ištarė ji ir nusijuokė, koks subtilumas!

Taip, kai jau pasakėte! Nebe taip gerai matau kaip anksčiau, bet kai parodėte, žinoma, pastebiu. Randas jūsų nepakeitė, nė trupučio, juo geriau jums, nes dabar nebereikės puošti veido „muselėmis“.

Taip, sutiko ji juokdamasi, „muselių“ man nebereikia.

Toks menkas randelis veido nė kiek nesudarko. O kaipgi jis atsirado?

Išklausęs istoriją apie važinėjimąsi rogutėmis, jis ėmė svarstyti, kaip ateity išvengti panašių dalykų. Vasarą trasoje

reikės pašalinti visus kelmus bei akmenis, jau dabar, per Kalėdas, reikėsią užpilti daugiau sniego, abipus kelio įkalti stulpelius, viskas bus padaryta. Taip, o Kalėdos jau visai čia pat, pastebėjo jis. Jūs juk liksite čia, panele d'Espar?

Tikriausiai.

Noriu tuo tikėti! Jūs esate viena mieliausių mūsų viešnių. Aš pats atvyksiu, ir kiti, su daugeliu esu kalbėjęsis. Mes nuvalysime sniegą ir ežeras taps būsimiems svečiams puikia čiuožykla. Manau, jie gerai pasilinksmins. Apskritai Torahusas turi tapti svarbia ir unikalia sanatorija, kol aš čia direktorius, mes negailėsime pastangų. Artimiausias uždavinys – įvesti elektrą. Pavasarį baigsime įrengti ir apstatysime likusius kambarius. Ar tai jau viskas? Ne, po to mes imsimės statybų. Jau paaiškėjo, kad mūsų sanatorijoje per maža vietos, turime plėstis. Dabar tenka valdyti tik visai nedidelę erdvę...

10

Savižudis gavo didelį siuntinį – Antonas Mosas jam sugrąžino dvieilį žieminį paltą. Lydraštyje buvo rašoma, kad naudojimasis paltu nekelia jokio pavojaus, nes drabužis dezinfekuotas. Grąžinamas su padėka.

Laišką parašė ne Mosas, bet jis tikriausiai jį padiktavo, tai rodė laiško stilius – keistas bei pašaipus. Mosas patarė Savižudžiui dar kartą vesti arba tapti misionieriumi.

Jis išprotėjo! – nusprendė Savižudis.

Nežinia, kodėl Savižudį taip įžeidė kandžios seno bičiulio užuominos, užgaulus jų tonas skatino nesvarstant atsakyti tuo pačiu, kaip tai atsitikdavo puikiausių jųdviejų ginčų metu. Pasigavęs panelę d'Espar, Savižudis paprašė išklausyti papunkčiui visą atsakymą į tą begėdišką laišką. Tai nebuvo kokie menkniekiai, – žodžiai, skirti smogti tam apakėliui, tam dvėsenai. Beje, jis iš tikro parašysiąs, kalbėjo Savižudis, juodu ant balto, tvirtino jis, dėl Dievo, jis nusiųsiąs laišką tam šunsnukiui, sugebėjusiam iš čia paspukti, neleisiąs, kad ano žodis būtų paskutinis. Panelė d'Espar prašė, jei įmanoma, sušvelninti vieną ar kitą posakį, tačiau tas nė nežadėjo klausyti, priešingai, jis kūrė dar piktesnius to žabalio, to maro vočių nešiotojo apibūdinimus ir tūžmingai juokėsi. Savižudis iš tikrųjų po kelių dienų sėdo rašyti, ir kai laiškas jau ėjo į pabaigą, pasijuto taip baisiai įžeistas, kad iš piktumo vėl pradėjo kabarotis į kalnus. Berods labiausiai jį užgavo raginimas dar kartą vesti. Ką tas vargeta žino apie mano vedybas! – šaukė jis. Aš jam nieko nesu apie

tai pasakojęs! Ar jūs jau einate, panele d'Espar? Jei neprieštarausite, kelio galą jus palydėsiu, žadu kopti į uolą.

Taip, panelė vėl ketino aplankyti žūklaujantį Danielį. Keletą dienų pas jį nebuvo, kad vizitai nepasirodytų pernelyg dažni, tačiau sanatorijos damos ją vis dar ignoravo, tad ji ir vėl patraukė apledėjusiu keliu.

Ak, tos kitos damos, tikros begėdės! Paaiškėjo, kad jos buvo užsiėmusios rankdarbiais, įvairių spalvų siūlais siuvinėjo fetro skiautėse. Panelė d'Espar netyčia išvydo siuvinį vienos damos kambary: atėjusi jo tvarkyti kambarinė išskleidė prieš save rankdarbį ir gėrėjosi juo, užmiršusi uždaryti duris. Žvitrios panelės d'Espar akys viską spėjo pastebėti, net tai, ką viena dama lyg vištos koja buvo pakeverzojusi: staltiesei tiek ir tiek žalio fetro, tiek ir tiek šilko, satininio pamušalo, kutų. Tai štai kodėl jos pastaruoju metu susiburdavo tai viename, tai kitame kambaryje, siuvinėjo gerdamos kavą ir klausydamos skaitomos knygos, siuvinėjo iki apkvaišimo.

Panelė d'Espar jautėsi esanti jas pranokusi, ji juokėsi iš varnų sambūrio: tai toks buvo tas didysis malonumas, kurio kitos damos neleido jai patirti! Beje, panelė d'Espar neįstengtų siuvinėti, ji net nežinojo, kaip teisingai laikyti adatą, to ji iš tikrųjų nebuvo išmokusi. Ji mokėjo ką kita: rašyti mašinėle, kalbėti prancūziškai, ji buvo išlavinusi dvasinius gebėjimus. Ak, tačiau šioje aplinkoje, tokioje margaspalvėje draugijoje ji negalėjo parodyti savo sugebėjimų, čia, priešingai, nepaprastai vertinti moterų rankdarbiai. Ji jautėsi esanti šiuolaikinė dama.

Advokatui išvažiavus, panelei vėl beliko tenkintis vien Danielio draugija, o kaip tik tai šiuo metu jai turėjo labiausiai rūpėti. Kuo visa baigsis? Kada ji pajus po kojomis žemę? Retorinis klausimas. Kažin ar jis galėtų ją vesti? Iš kur

jai žinoti – taip, be abejo, to ji tikriausiai siekė, ko gi dar galėtų dabar norėti, kas juos sieja! Ji netgi jautėsi truputėlį jį įsimylėjusi, visiškai įmanoma, kad ateity jis jai iš tikrųjų pradėsiąs patikti, juk turėjo daug patrauklių bruožų ir neblogai atrodė. Be to, argi ji galėjo rinktis? Dabar kalnų trobelė jai visai patiko.

Panelė praeina pro pirmąjį ežerą, ant kurio plačiai pasklidę sanatorijos ir parapijos žmonės plūkiasi valydami sniegą – visas ežeras turi virsti čiuožykla. Kad ir ką sakytum, parapijos vyrai ne itin gerai išauklėti; daugiausia tai jauni vaikinai, kurie, jai einant pro šalį, kikendami bei šnabždėdamiesi susimeta į krūvą. Negalėtum teigti, kad tai labai malonu, bet atėjusi pas Danielį ji jaučiasi saugi. Jis vis toks pat, pasiryžęs bet kada padėti: sužinojęs, kad parapijos vaikinai buvę nemandagūs, jis tuoj pat ketina mesti žūklę ir nukakti pas juos. Tai tie valkatos, įpratę būriuotis aplink prekyvietę, sako jis, galėčiau prisiekti. Argi nenori, kad su jais pakalbėčiau? Na taip. Tuomet galėčiau paprašyti Helmerį.

Helmerį – o kas jis toks?

Helmeris – tai nuo mažumės pažįstamas kaimynų sūnus, kuo šauniausias vaikinas, geriausias jo draugas. Danielis šypsodamasis pasakoja, kad Helmeris netgi atkalbėjęs jį nuo ketinimo padegti namą: Taip, tai įvyko tada, kai prieš keletą metų buvau šitaip gėdingai suvedžiotas ir ji išėjo už kito, už žandaro. Tai Danieliui truputį trenkę per galvą, jis norėjęs atkeršyti ir padegti sodybą. Jei ne Helmeris, vienas Dievas težino, kaip visa būtų pasibaigę...

Negi galėtum tai padaryti? – klausia panelė.

Taip, atsako Danielis. Gal tai tik pagyros, bet jis patvirtina. Ir pats klausia: Tik pagalvok, kaip ji pasielgė, kam jai reikėjo apgaudinėti mane? Argi nesu ūkininko vaikas, ly-

giai kaip ir ji? Bet dabar tai jau nesvarbu, sako Danielis ir linkteli, man ji daugiau neberūpi!

Tai buvo dingstis ištisam pokalbiui. Jis rezgė kalbą pusiau juokais, pusiau rimtai, o panelė jo žodžių prasmę išsiaiškino taip: dabar jam rūpinti tik ji viena ir niekas kitas. Puiku. Daug negalvodama ji paklausė, ką jis darytų, jei ji įkristų dabar į eketę. Jis vėl numetė meškerę, pastvėrė ją, nunešė toliau nuo eketės ir labai aistringai bučiavo. Taip, jis buvo tikras vyras, prigludusi prie plačios it durys krūtinės, ji jautėsi saugi. Bet, Danieli, tarė ji liūdnai šypsodamasi, jeigu tu nors truputėlį mane mylėtum, tai dabar pasipirštum man!

Ką?..

Pamačiusi jo nuostabą, ji kaipmat atsitraukė, pabūgusi, kad gali viską sugadinti, nors šiek tiek ir įsižeidusi. Cha cha cha, kvatojo ji, aš tik šiaip pasakiau. Dieve brangus, negi tu pamanei, kad aš rimtai? Tai buvo tik *en l'air*. Ak, bet tu juk nesupranti prancūziškai! Kaip čia tau paaiškinti?

O jei tai padaryčiau, jei pasipirščiau? – klausia Danielis. Taip, ką tu tuomet atsakytum?

Na, tai priklausytų nuo aplinkybių. Aš nežinau.

Aš tik šiaip norėjau žinoti, ką atsakytum.

Panelė patikslina: Tikriausiai pasakyčiau, kad mums abiem reikėtų apie tai pamąstyti.

Tyla.

Niekad nebūčiau pagalvojęs, kad tu to nori, draugiškai sako Danielis. Ir dabar tuo netikiu.

Kodėl gi ne? To, kas mus sieja, jau nebegalima panaikinti.

Dabar jis jau tikrai surimtėja ir tiesiai klausia: Taigi, ką tu galvoji? Ar nori, kad būčiau tavo? Bet taip tikriausiai nėra?

Tyla.

Na, matai! – prataria jis ir sumišęs juokiasi, purtydamas galvą.

Tada ji ryžtasi: Priešingai, aš noriu, kad būtum mano. Dabar mums nieko kito nebelieka, supranti? Noriu, kad būtum mano. Ir tau reikia ką nors daryti, tu turi mane vesti. Tu tai iš tikrųjų turi padaryti, Danieli, po to, kai pavertei mane tokia, kokia dabar esu.

Na, tiesą sakant, jis apie tai nebuvo mąstęs, net į galvą nebuvo atėjęs, kad tai įmanoma, o dabar reikėjo ką nors sakyti! Ir vėl jis ėmė daugžodžiauti ir dėjosi esąs linksmas, kaip ir aną kartą. Buvo sutrikęs ir plepėjo kvailystes: ji esanti tiesiog tobula, ji puikiausia iš visų šios žemės panelių. Jis nė nesvajojęs, tai jam niekaip negalėję ateiti į galvą, to jau esą per daug...

Ša! – pertraukia ji. Aš tau tikriausiai netinku, aš nemoku melžti.

Aš pats moku.

Bet galėčiau eiti kartu ir nunešti galvijams šieno.

Ne, tai aš pats darau. Dieve saugok, negi turėtum tapti mano tarnaite?

O, tačiau jei būčiau vien puošmena, netrukčiau tau įkyrėti.

Bet kam man tada Marta? Žiemą nė piršto nepajudinu, visus ūkio darbus nudirba Marta. Vis dėlto turiu tavęs paklausti: Ar tikrai apie tai galvojai, ar rimtai kalbi?

Ji vėl paaiškino, kad jiedviem nieko kito nebelieka.

Jis mąsto prispaudęs smakrą prie krūtinės, galvoja, nusijuokia ir lyg pasiduodamas papurto galvą: Taip, jei tai įvyktų, parapija stebėtųsi, sako jis, Helena ir kiti, dar priduria. Atrodo, kad toji mintis jam teikia daugiausia džiaugsmo, tai triumfas prieš visą parapiją. O pasimėgavęs tuo, pagal-

voja, kad ir apie Heleną toli gražu dar ne viską papasakojo, tad, vėl užplūdus jausmams, pradeda rankiodamas žodžius: jis juk taip pat kilęs iš ūkio, esąs tokių pat gerų tėvų vaikas kaip ir ji – dabar jis jai linkįs tik kuo geriausios klotiesl Argi jie nebuvo draugai nuo pat ankstyvos vaikystės? Jis galėjęs galvoti apie santuoką bei tikėti, kad jie viens kitam prisiekė meilę. Jis negailėjęs nei bučinių, nei švelnumo, panelė turėtų tuo patikėti, tik viena jam buvo nepakeliama: kad ji pasirinko kitą. Ir jei jis jai tada būtų atseikėjęs pagal nuopelnus, tai būtų ji supleškėjusi su visu namu. Taip. Jos pelenų net mažiausiam puodui šarmo nebūtų užtekę. Nieko nebūtų likę.

Ša! – sako panelė ir prislopina jo įkarštį, dabar jiems nevalia apie ką nors kita galvoti, kaip tik apie juos pačius.

Taip, bet argi toji naujiena nepasirodys beveik kaip didžiausias stebuklas? Danielis nusijuokė ir suspaudęs kumščius trinktelėjo vieną į kitą.

Panelei jo elgesys buvo nevisiškai suprantamas, jis atrodė jai išsiblaškęs ir nerūpestingas, antra vertus, juk jo valia tokia nepalenkiama, tvirta ir jis taip atkakliai dirba, taigi blogos ir geros jo savybės susilydė, kaip tai atsitinka ir kitiems žmonėms. O kai jis pasisiūlė mesti šiandien žūklę ir verčiau nunešti ją namo į kalnų trobelę ir nebeišleisti, tada jis jai regėjosi toks *monsieur*, kokio troško jos širdis. Mums reikia būti protingiems, įspėjo ji, tačiau tai, ką tu dabar sakai, teisinga!

Ji galėsianti gyventi naujame kambaryje, tęsė jis, stengdamasis ją įtikinti, visame naujajame priestate, jis ir Marta ten daugiau nekelsią kojos, ir dar ji turėsianti rūgpienio ir mėsos, ir bulvių, ir kiaušinių...

Grįžtant į sanatoriją, jai vėl rodėsi, kad viskas pavyko, ir nors nemanė esanti be galo laiminga, vis dėlto buvo paten-

kinta, geros nuotaikos, blogiausia jau praeity, ji vėl iškilo į paviršių. Jai tolstant, jis šūktelėjo pavymui: Bet – vis dėlto, panele – dar norėjau paklausti, pasakyk man tik viena: ar tu tikrai šito nori? Tai buvo gal trečias kartas, kai jis to klausė, ir išgirdo – taip. O ką gi ji dar galėjo atsakyti? Jai užteko proto įvertinti privalumus, kurių gaus apsigyvenusi Torahuso kalnų trobelėje, ji klaidžiojo nežinomybėje, jos grožis sunyko, o dabar štai jaunas vyras pagal išgales siūlė jai namus bei šeimyninį gyvenimą. Tai geriausia, ką ji šiuo metu galėjo pasiekti. Bet, suprantama, apsispręsti ją vertė būtinybė...

Atėjo Kalėdos, tą vakarą visi sanatorijos svečiai susibūrė draugėn. Apsieita be eglutės, nes nebuvo vaikų, šioje margoje draugijoje nebuvo keičiamasi nė kalėdinėmis dovanomis. Vis dėlto vyrai susimetė ir nupirko ekonomei segę; ji buvo daili, spalvoto emalio, paauksuotais apvadais. Baigiantis vakarienei, pakilo daktaras ir pasakė kalbą, ekonomės vardu jis padėkojo už vertingą papuošalą, kurį ponai – vedę ir nevedę gerbėjai, o gal pretendentai – prisegė jai ant krūtinės. Po to, jau savo vardu, ėmė dėkoti damoms už dovaną, tokią didelę ir netikėtą, jog sunku rasti tinkamų žodžių! – Daktaras iš tikrųjų buvo sujaudintas, tad tik po pauzės galėjo kalbėti toliau, o jo akys sudrėko. – Toks ypatingas damų draugiškumo ženklas, be abejo, negalėjo nesukelti pasididžiavimo bei dėkingumo – o visi čia sėdintys ponai nepažaliuoti iš pavydo. Ši meniška, nepaprastai skoninga dovana, pagaminta ypač uoliai darbuojantis mieloms mažoms rankoms, nuo šiol apšviesianti jo būtį, niekas negali prilygti šiam užtiesalui, paversiančiam jo stalą altoriumi, o kambarį šventa vieta. Mielosios damos, nepaprastai sujaudintas dėkoju jums! – Po šių žodžių jis pasiūlė tostą už Ka-

lėdas ir visus svečius, kuriems pakako drąsos bei dvasinės stiprybės peržiemoti čia, kalnuose. Teatneša jiems šis pasiryžimas džiaugsmo ir naudos!

Tai štai kam skirta staltiesė – daktarui. Panelė d'Espar vėl galėjo čia sėdėti šypsodamasi, jai nereikalinga širdį draskanti daktaro padėka už dovaną. Apskritai jai visa tai atrodė nenatūralu, kiek dirbtina; juk daktaras Ėjenas, šiaip ar taip, nebuvo pacientų labai mėgstamas; jis buvo malonus, veiklus ir paslaugus, vis dėlto svečiai jį ne itin gerbė. Toms pastorių našlėms Kalėdos tikriausiai bus apsukusios galvas, ir joms žūtbūtinai prireikė paruošti kalėdinę dovaną, vis tiek kam, kad ir daktarui. O dabar argi ne nuostabu, kad jis taip apsidžiaugė ir susijaudino, nors iš tikrųjų jo akyse net buvo pasirodžiusios ašaros, kai dėkojo už užtiesalą savo šventovės altoriui. Po vakarienės dalijo pašto siuntas: galybė kalėdinių atvirukų, keli kalėdiniai žurnalų numeriai, viena knyga. Tarp siuntų buvo apvali kartoninė tūtelė su prancūzišku pašto ženklu, antspauduotu Paryžiuje: Pasirodo, tai esanti dovana sanatorijai, „Torahuso maršas“, sukurtas pianisto ir stipendininko Selmerio Ejdės. Nuostabu! Besigėrintis pasaulio miestų grožybėmis jaunas menininkas nepamiršo Torahuso! Vieną muzikos mokytoją privedė prie instrumento, prašydami pagroti maršą, tačiau iš to nieko neišėjo, mokytojai reikėjo laiko parepetuoti. Vietoje maršo ji pagrojo du kalėdinius choralus, o visa draugija pagiedojo. Kai padavė kavą ir pyragą, vyną ir saldainius, vakaras dar labiau padvelkė kalėdine nuotaika, ir daktaras vėl pasakė kalbą, šį kartą siūlydamas tostą už kiekvienus namus, už žibančius lūšnelių ir namų langus, už džiugias vaikų ir motinų akis – taip, motinų, mano ponios ir ponai, kurios triūsė nuo ryto iki vakaro, o kartais galbūt ir nuo vakaro iki brėkštančio ryto. Pakelkime taures už namus ir motinas!

Na taip, visi išgėrė, buvo paliestos daugelio jautrios stygos, o motinos linkčiojo ir dėkojo.

Dar po valandos Kalėdų šventė baigėsi, daktaras griežtai laikėsi nuostatos, kad nervingi svečiai turi laiku eiti gulti, o kiti, nakties paukščiai, elgtis taip, kaip nurodyta koridoriuje kabančiame skelbime. Todėl Savižudis, inspektorius ir vienas smulkus pirklys nusprendė persikelti į fligelį ir palošti kortomis.

Savižudžiui einant pro šalį, panelė d'Espar sako: Na, pone Magnusai, linkiu džiaugsmingų Kalėdų! Šie žodžiai išsprūdo savaime, bet Savižudis paklausė: Kodėl jūs tai kalbate?

Akivaizdu, jos žodžiai jam nepatiko, bet ji ryžosi tęsti: Ar daug gavote kalėdinių atvirukų?

Panele d'Espar, o jūs pati ar daug gavote?

Nedaug, tik du.

Iš ko gi galėčiau gauti kalėdinius sveikinimus? – paklausė Savižudis. Tikrai neįsivaizduoju.

Tada atleiskite man.

Savižudis apgailestaudamas tarė: Ne, mieloji!.. Beje, mes galėtume apie tai pasikalbėti. Jūs eikite, sako jis lošimo partneriams, aš netrukus ateisiu! Ne, negavau nė vieno kalėdinio sveikinimo, bet to ir nesitikėjau. Visa tai niekai. Tik gailiuosi, kad pats išsiunčiau tokį paiką pasveikinimą, tai kvailiausia, kas tik man galėjo ateiti į galvą; įsivaizduokite, pasveikinau Mosą, tokį pasmirdėlį!

Taigi, Mosą.

Jus tai stebina. Bet argi jis neatsiuntė man palto ir to gėdingo laiško?

Ir jūs atsakėte į tą laišką?

Ne, pasiunčiau jam atviruką. Pirkau jį apačioje, gyvenvietėje. Jame galėtų būti pavaizduota gęstanti šviesa arba žmogus ilga nosimi, tai jam tiktų, tačiau iš tikrųjų atviruke

pavaizduota kažkas juokinga: voveraitė. Aš nesirinkau; tiesiog paėmiau tai, ką man pasiūlė. Bet tik pagalvokite: voveraitė, visai beprasmiška! Jūs gi žinote, kaip tupi voveraitė, užrietusi uodegą palei nugarą, tarsi būtų į ją įvyniota. Geriau jau būčiau pasiuntęs jam raudoną namelį sniego fone arba kūdikėlį Kristų. Voveraitė – ar galite įsivaizduoti ką nors naivesnio?

Ar nemanote, sako panelė, kad voveraitė įkvėps jį apmąstymams? Ir taip padės jam prastumti laiką. Jis juk aklas ir vienišas.

Jūs taip manote? Taip, pamatysite, jis galvos apie tai. Tai nėra blogai, jo sušvinkusiai galvai tik į naudą koks nors uždavinys. Voveraitė, klaus jis, ką tai galėtų reikšti?.. Sakykite, panele d'Espar, ar nevertėtų apsirengti ir pasivaikščioti mėnesienoje?

Juk jūsų laukia fligelyje?

Na ir kas. Jie gali pasikviesti paštininką ir gyvulių prižiūrėtoją.

Jie eina pasivaikščioti mėnesienoje.

Kuo ilgiau apie tai galvoju, tuo labiau įtikiu, kad voveraitė paveiks jį gerai, prataria Savižudis. Dėkoju jums, panele d'Espar, jūs paskatinote mane taip galvoti. Jūs iš karto pastebėjote, kad tame esama kažko beviltiško. Ko nors, kas gerai mato, jis juk paklaus, kas pavaizduota tame atviruke. Voveraitė, pasakys jam tas. Tada, nieko nesuprasdamas, jis panirs į tamsą, aš net įsivaizduoju jo veidą...

Savižudis kalba toliau. Panelė sako: Tamsoje jis ir taip jau buvo paskendęs. Gerai, kad neatsakėte į jo laišką.

Kas gi gali būti tikras, kad neatsakysiu? – šaižiai taria Savižudis. Jis dar gaus mano laišką, aš tuo pasirūpinsiu. Taip, taigi neturėčiau jo išsiųsti? Ar norite pasakyti, kad jo žodis turėtų būti paskutinis?

Jie vaikštinėja mėnesienoje, keliai dabar gerai nuvalyti, tad jie gali eiti greta. Panelė keletą kartų priminė, kad metas būtų pailsėti, tačiau Savižudis pareiškė, jog dvylikta arba antra valanda nėra jam vėlu; vėlu būna tuomet, kai sulauki ketvirtos arba penktos valandos, pastaruoju metu jis vėl blogai miegąs. O, Savižudžio įniršis bei noras ginčytis buvo kiek priblėsęs, jis dėkingas už tai, kad panelė sutiko su juo pasivaikščioti, praleisti drauge dar vieną jo gyvenimo valandą, kuriai praėjus, jis, atrodo, priartėsiąs prie mirties. Jis dėstė jai savo liūdnas mintis apie dienas ir būtį, buvimas čia esąs tik laiko švaistymas, jo gyvenimas jau eina vakarop, kalbėjo toliau, jo širdis nebešokčiojanti, ne, ir net jo rūbai jau susidėvėjo. Staiga jis pasisuka į panelę ir sumurma: Jūsų taip pat?

Nesupratau?..

Klausiu, ar ir jums atrodo, kad čia švaistote laiką?

Taip, gali būti. Beje, aš po Kalėdų išvykstu.

Neįmanoma – po Kalėdų, tuoj pat? – sušuko jis. Vadinasi, jis čia liks vienas; tai jį sujaudina. Ir Savižudis, kuris Mosui išvykus jau buvo atpratęs postringauti bei priekabiauti, užsiplieskia ir prapliumpa: Tai esanti netikėta naujiena, nemaloni naujiena. Ar toli keliausite? Man, žinoma, vis tiek, tačiau ar jūs tikra, kad kitur geriau? Aš nesu dėl to toks tikras, todėl pasilieku čia. Ir apskritai ar ne vis vien, kur mes, žmonės, esame? Aš linkęs manyti, kad vis vien. Tik pažiūrėkite, kokia pilnatis; mums tai gražu, o iš tikrųjų taip nepoetiška bei inertiška, mėnulis tik pateka štai ten ir nuobodžiauja. Taip atsitinka visiems, kad ir ką darytume, visų mūsų laukia pražūtis. Bet ar ne tiesa: mums šią naktį gimė Išganytojas. Tai sakau ne tam, kad pasipuikuočiau; visai įtikėtina, kad tame kažkas glūdi. Išganytojas ir išganymas –

išsivadavimas iš būties, kuri suteikiama nepaisant mūsų norų, išsilaisvinimas iš gyvenimo, kuris mums primetamas, duotas, nors jo visai ir nepageidavome. O Dieve, kokia mistika čia slypi! Todėl aš ir nesakau, kad tai nėra neįtikėtina, kai kas gali patikėti kaip tik dėl to, kad tai absurdiška. Čia mes su kilpa ant kaklo vedami į pražūtį, ir mes paklūstame, visiškai nepaisydami savo interesų. Mes girdime kalbant apie išmintingą būties sklaidą, bet ar galime ją išvysti, perprasti – ne. Aš nežinau, kas yra teisingiausia, juk esama daug rimtų žmonių, niekada nesijuokiančių iš gyvenimo. Taip mes ir keliaujame, taip ir klajojame. Mes esame vedami be paliovos, jei amžius ir laikas ko nors mumyse nesunaikina, tai bent neatpažįstamai pakeičia. Kiek paklajoję, mes ir vėl klajojame; klajojame dieną, po to naktį, kol pagaliau kitai dienai auštant išmuša valanda, ir mus nužudo, iš tikrųjų ir paslaugiai. Toks yra gyvenimo romanas su jo paskutiniuoju skyriumi – mirtimi. Visa tai taip mistiška. Taigi mes iš tikrųjų tebuvome mina, laukianti kibirkšties, o po sprogimo mes gulime tyliai, tampame tylesni už pačią tylą, mes esame mirę. Mes, tiesa, mėginame pasipriešinti, keliaujame šen bei ten, stengiamės pabėgti, mes atvykstame čia į sanatoriją, bet ji, pasirodo, tėra vien nelaimėlių prieglobstis, mirties namai, kuriuose vieną po kito ištinka galas ir jie suguldomi į karstus. Ir ką gi, tada mes bėgame – tai jūs ir ketinate padaryti, panele d'Espar, – mes keliaujame kitur, tarsi tai turėtų kokią nors prasmę! Mus vejasi laiškai, skelbiantys nusikaltėlių paiešką, ir mus sugauna, mes įtraukti į sąrašą, mes galime pakeisti pulką, bet ne karo vadą. Bet, brangiausias Dieve, kaip mes priešinamės! Mirčiai įžengus pro duris, mes pasistiebiame ir šnypščiame ją gąsdindami, o kai ji mus pastveria, tampa-

me vienas kitam nepaprastai atviri ir grumiamės tarpusavyje. Žinoma, tai trunka neilgai, ir štai mes jau gulime, kiek pamėlę. Tada mus užkasa į žemę. Kodėl tai daro? Ogi tam, kad gyvi likę galėtų sveikiau numirti! Bet mes patys jau gulime su kirmėlių išėstomis akimis, per daug negyvi, kad galėtume jas nusibraukti. Argi viskas ne taip atrodo? Nors tai dar tik pusė tiesos. Mes kalbėjome tik apie tai, ką padaro mirtis, kai tiesiog taip, nesirinkdama, ateina ir pakerta, bet tai ją ne visada patenkina, lydima karų, žemės drebėjimų, marų žengia ji kaip valdovė žemyn nuleidusi nykštį: mirtis klampoja po gyvenimą...

Juos pasiekia garsas, sklindantis iš parapijos, skamba bažnyčios varpas, uolus jaunas pastorius tikriausiai sumanė padaryti staigmeną parapijiečiams. Gaudesys ataidi iš tolo, kartkartėmis jis visai nutyla, bet kai pūsteli vėjas, vienas po kito ataidi keletas stiprių dūžių. Tai gražu ir neįprasta, tikros Kalėdos, tai varganos, bet širdingos mišios.

Savižudis priglunda prie panelės, jis atrodo sujaudintas, bet juk jam būtinai reikia tai slėpti, kad ir kas būtų, slėpti, elgtis, tarsi nieko nebūtų įvykę. Panelei dabar palanki proga nutraukti pokalbį, ji pasipurto ir taria: Tik pamanykite, jau dvylika valandų! Ne, jau eisiu vidun!

Savižudis nė nepajuda iš vietos, nė per žingsnį, jam būtina dar paplepėti; bet tonas, jam vėl prabilus, jau kiek pakitęs: Galų gale mirtis nėra tokia jau didelė blogybė, ji ne visada kruvina, mūsų nesuryja, beveik nepaliečia, mes grybštelėti tik truputį pamėlynuojame – ko dar galėtume tikėtis? Turtingieji bei galingieji mirtį labai sureikšmina, o vargetos mažiau jos bijo, kartais jie net šaukiasi jos: ateik, mirtie, tu – paskutinė priebėga!

Taip, pritaria panelė, tikrai, taip ir yra. Labos nakties, pone Magnusai!

Ak, jūs jau einate? Atleiskite, panele d'Espar, murma jis ir trypčioja prie durų. Tiesą sakant, galima juk tikėtis paštu ateinant mažo atviruko, jūs gi suprantate, mažo ženklo, juk Kalėdų vakaras. Ar jums taip neatrodo?

Taip, žinoma, atsako panelė.

Noriu pasakyti, jūs juk galėtumėt apie tai pagalvoti. Jeigu aš nusiunčiu atviruką, jeigu Kalėdos, galima būtų atsakyti. Bet ne. Na, tiek to, aš nieko nekaltinu. Žinoma, tokia smulkmena, kad neverta nė prisiminti, jei, pavyzdžiui, esi namuose ir turi jais rūpintis.

Panelė suklūsta ir klausia: Ar jūs išsiuntėt tik vieną atviruką, tik Mosui?

Ne, dar vieną, prisipažino Savižudis. Bet tik nemanykite, kad jis buvo koks nors ypatingas, jame tebuvo nupiešta keletas gėlių.

Bet jūs dar galite sulaukti atsakymo prieš Naujuosius metus?

Apie tai ir aš pagalvojau. Bet kodėl tai turi būti atsakymas į mano sveikinimą? Argi ji sveikinimo man negalėjo išsiųsti taip anksti, kaip ir aš jai? Ne, pamiršo, tokia yra tiesa. Ar jūs galėtumėt patikėti, kad galbūt sąmoningai to nepadarė?

Tai mažai tikėtina.

Taip. Ir todėl tikiu, kad įmanoma gauti atviruką Naujiesiems metams. Apskritai Naujųjų metų sveikinimuose įžvelgiu daugiau subtilumo ir reikšmingumo, negu kalėdiniuose. Nežinau, ar ir jūs taip manote.

Taip, čia jūs tikrai teisus.

Ar ne tiesa? Kalėdiniai sveikinimai buvo ir yra nesąmonė. Malonu juos gauti vaikams, tačiau suaugusiesiems...

Panelei įėjus į vidų, Savižudis dar ilgai stoviniuoja ant laiptų. Varpų gausmas nutilo, tik kalnų ūžesys besigirdėjo. Skaisčiai švietė pilnas mėnulis, graužaties atspaudas vėl

paženklino Savižudžio veidą, ir atrodė jis taip, tarsi būtų ką tik atvykęs į sanatoriją: susimąstęs ir kenčiantis...

Antrą Kalėdų dieną pasirodė advokatas Ruprechtas ir dar keli svečiai, vienas jų buvo inžinierius, trečią dieną atvyko mokyklos direktorius Oliveris, medienos pirklys Bertelsenas, ponia Ruben bei panelė Elingsen, o dar vėliau pasirodė keli nepažįstamieji, apsiginklavę slidėmis ir pačiūžomis. Ne toks jau didelis buvo antplūdis, gal tuzinas žmonių, ne daugiau, prisijungė prie senbuvių; kas be ko, Torahusas juk nėra gerai žinomas, tad ir negalima buvo tikėtis, kad jau per pirmąsias čia švenčiamas Kalėdas sanatorija bus perpildyta.

Iškėlė ką tik įsigytas vėliavas, o Bertelsenui sugrojo „Torahuso maršą“, šiaip ar taip, juk jis jaunojo menininko mecenatas, suteikęs pirmajam galimybę sukurti šį opusą. Beje, Bertelsenas čia, sanatorijoje, turėjo tam tikrų užduočių: jis ketino išsiaiškinti, kaip galima įvesti elektrą. Ką jis apie tai išmanė? Nieko. Tai tik jauno turtingo vyro noras pasipuikuoti, dėl to jis ir domėjosi šiuo reikalu, nors tam advokatas atsivežė inžinierių, turėsiantį apskaičiuoti vandens masę, išmatuoti jos kritimą.

Atvykęs į Torahusą, Bertelsenas tapdavo kiek arogantiškas. Jis kiek persistengė dėdamasis visa ko savininku, netgi tiesiai pareiškė, jog atvykęs dar ir tam, kad, valgydamas restorane, šiek tiek susigrąžintų iš savo aktyvo. Būtent todėl jis neketino susimokėti ir už savo ankstesnį svečiavimąsi sanatorijoje.

Kartą advokatui teko mandagiai jį perspėti: Man nėra žinoma, kad turėtumėt čia kokį aktyvą. Jūs klystate. Jums priklauso tik tam tikras akcijų paketas.

Taip, gal norėtumėt jas pirkti?

Nenorėčiau, atsakė advokatas, neslėpdamas, kad ir negalėtų to padaryti. Bet jis manąs, kad ilgainiui galėsiąs tas akcijas perimti.

Taip, o dabar ar galįs?

Na ne, dabar negalįs. Ir kodėl būtent dabar? Nejau jums reikia pinigų?

Bertelsenas suraukia kaktą, pasipūtęs ir turtingas: Dėkui Dievui, nereikia!

Pats velnias nesupaisytų dėl ko, tačiau Bertelsenas tikrai buvo ne itin malonus ponas, ir jokio džiaugsmo neteikė tai, kad jis čia valgė ir gyveno, tai patvirtintų bet kas. Jis galėjo niekinamai kalbėti netgi apie nuosavą „Torahuso maršą" bei apgailestauti, kad negalįs susigrąžinti stipendininkui skirtų pinigų. Viešnagė čia man vis daugiau kainuoja! – sakė jis. Kadangi ir Dievas, ir kiekvienas sanatorijos svečias skyrium žinojo, koks didelis ir itin pelningas jo verslas, tad nelabai malonu buvo klausytis jo viešų dejonių dėl kelių tūkstančių vertės stipendijos menininkui. Kaip tai paaiškinti? Atvykęs čia paviešėti smulkus prekiautojas, pavarde Rudas, kad ir kaip atrodytų keista, nebuvo toks tikras, kad kompanija „Bertelsenas ir sūnus" sukaupė didelius turtus. Pažįstu senąjį Bertelseną, kalbėjo jis. Tai garbingas bei solidus žmogus; bet apie jo sūnų negalėčiau nieko pasakyti, jis nenori manęs pažinti, nė nesisveikina, nors puikiai žino, kad kartą prieš daugelį metų galėjau būti labai negailestingas jo tėvui, tačiau to nepadariau. Girdėjau, tęsė ponas Rudas, kad paskutinį kartą galybę medienos jis pirko kreditan.

Bet tokiu atveju kompanija vis dėlto turi iš ko rinktis? – paklausė kažkas.

To negalėčiau tvirtinti, atsakė smulkus prekiautojas. Pirmiausia daug kas priklauso nuo to, ar jaunasis vyras ne per

brangiai pirko, antra – kokios buvo sąlygos. Na taip, jeigu Anglija vėl kur nors pasaulyje pradės karą, tai pabrangs mediena, ir „Bertelsenas ir sūnus“ suklestės. Gal jie ir dabar klesti, to nežinau. Šiaip ar taip, būtų liūdna, jei didžiulė kompanija patirtų sunkumų arba net turėtų apriboti savo veiklą. Jie turi dvi medžio obliavimo bei šlifavimo dirbtuves, du baldų fabrikus. Reikia tikėtis, kad nelaimės pavyks išvengti, užbaigė Rudas; daugelis žmonių iš to gyvena.

Pažiūrėjus į Bertelseną, nieko negalėjai pastebėti, atrodė, jo neslegia jokie rūpesčiai, o jo priekabumas dėl stipendijos bei akcijų tikriausiai tebuvo blogos nuotaikos išraiška. Vis dėlto simpatijos jam niekas nejautė, ir iš jo aplinkos, be abejo, ne vienas linkėtų jam stipresnių išgyvenimų. Nepasakytum, kad jis labai negražus, nebuvo ir kvailas, tačiau tiek jo išorė, tiek manieros nežinia kodėl atrodė gana nepatrauklios. Jau vien jo elgesys su panele Elingsen vertė laikytis nuo jo atokiau. Susižadėjęs jis su ja ar nesusižadėjęs? Senbuviai, atvykę tik atidarius sanatoriją, juk puikiausiai prisimena, kaip jis nuo pat pradžių pasisavino dailiausiąją damą, eidavo su ja pasivaikščioti po žaliuojantį mišką ir panašiai – dabar gi atrodė, kad jis jos net nepastebi, nors ji liko vis taip pat jam atsidavusi. Ne vieną kartą ji dėl Bertelseno atsisakė malonių pramogų, buvo abejinga kitiems jai švelnumą rodžiusiems ponams, tačiau, regis, jis to nevertino. Jis dėjosi be galo užsiėmęs sanatorijos reikalais ir kišo savo nosį kur tik įmanydamas, nors pakankamai daug dėmesio skyrė kitai žinomai sanatorijos damai. Kas gi buvo toji dama, gal panelė d'Espar, apie kurią jis anksčiau sukosi? Ne, tikrai ne panelė d'Espar, jokiu būdu, ji, rodės, jo nebedomino, gal dėl to, kad jos veidas buvo subjaurotas, gal dėl kitų priežasčių. Toji dama buvo ponia Ruben, tai jai dabar jis skyrė daug laiko. Panelei Elingsen vis pasitaikyda-

vo jį užtikti sėdint kambaryje su ponia Ruben ir geriant priešpiet arbatą su pyragu. Tuomet maloningoji ponia, kiek susierzinusi ir kiek sutrikusi, pakviesdavo ją, tardama: Kaip miela, kad jūs atėjote, panele Elingsen, mes kaip tik čia prisėdome! – Aš niekaip negalėjau jūsų surasti, būdavo priverstas pasiaiškinti Bertelsenas. Kurgi jūs buvote? Gal paskambintumėt ir užsisakytumėt puodelį arbatos?

Nederėtų manyti, kad ponia Ruben nusižiūrėjo jaunąjį komersantą ir siekė jį užkariauti, priešingai, ji buvo visiškai nenusiteikusi flirtui. Ko, tiesą sakant, ponia Ruben ir vėl sugrįžo čia, kur jos vyrą konsulą ištiko keista, paslaptinga mirtis? Ar tas siaubingas įvykis ją čionai traukė, negi ji plaštakė, skrendanti į šviesą? Kad ir kaip būtų, ji vėl pareikalavo kambario, kuriame anksčiau buvo apsistojusi, lyg ketintų iš naujo pradėti gedulą. Ji gerokai suliesėjo – tai buvo tikras stebuklas, kad ji atsikratė svorio, – ir stipriai susiveržusi atrodė dailiai. Tik veidas nė kiek neatjaunėjo, priešingai, suglebo, prarado skaistumą. Pirmą kartą ją pamatęs, Savižudis pasakė panelei d'Espar: Tačiau kaip ji atrodo! – Kaip? – paklausė panelė. – Taip virpa, kadaruoja. Ji panaši į sprogusią padangą.

Na, bet ponios Ruben akys tebebuvo tos pačios – gilios, nuostabios migdolų formos akys.

Ir jeigu dabar ponia Ruben gyveno savo senajame kambaryje ir ištisas naktis vėl išgyvendavo vyro tragediją, tai ar nebuvo jai malonu dienomis mėgautis jai pasiūlyta draugija? Bertelsenas ir ji turėjo bendrų interesų, abu jie buvo verslo žmonės, tad apie daug ką galėjo pasikalbėti. Kaip asmenybė jis kažin ar galėjo jai patikti – jis apskritai patikdavo tik labai nedaugeliui, – tačiau mieste jis buvo žinomas, be to, jaunas ir sveikas. Be kita ko, jis rūkė gerus cigarus ir nebuvo iš tų, kurių pirštai pagelsta nuo cigarečių.

Savo ruožtu Bertelsenui tikriausiai dėl tam tikrų priežasčių ponios Ruben draugija taip pat buvo malonesnė negu kuri kita; jos oda smarkiai susiraukšlėjo, ir po oda ji atrodė tiesiog išdžiūvusi, lyg prastai maitintųsi – galėjo būti ir taip. Bet Bertelsenas dabar, atrodo, neieškojo rožių pumpurų, jį galbūt patraukė maloningosios ponios išmanymas verslo reikaluose arba jos dalykiškumas, o gal net ir josios turtas, Dievas žino.

Taip jie sėdi ir šnekučiuojasi, ir dabar, kadangi prie jų prisijungė panelė Elingsen, jie jau trise. Jus pertraukė kaip tik tada, kai ketinote papasakoti apie princesę, tarė Bertelsenas.

Ponia Ruben galėtų vėl pradėti pasakojimą nuo pradžių, ji kalbėjo apie miledi: Taip, kaip jau minėjau, aš paskolinau jai pinigų, gavusi kaip užstatą žiedą, galų gale tai buvo didelė suma, bet dėl to aš nė kiek nesijaudinčiau, jeigu tik būčiau galėjusi išsaugoti žiedą...

Jūs negalėjote jo išsaugoti?

Jo nebėra! – ištarė maloningoji ponia ir kilstelėjo tamsias rankas.

Kurgi jis? Pavogtas?

Dingęs. Bet tai nesvarbu, ko gi aš čia jaudinuos dėl to žiedo!

Tyla.

Taip, tai buvusi skandalinga istorija, toliau tęsia pasakojimą ponia Ruben. Aš norėjau tai damai padėti, ir dėl to net kilo nesutarimų tarp manęs ir mano vyro. Aš tikėjau viskuo, ką ji man pasakojo apie savo vyrą, mosuodama paketu laiškų, mulkindama, neva norinti įsigyti vištų fermą, bet visa tebuvo melas bei apgavystės. Jūs sakote, žiedas? Klausiate, ar ji jo vėl neatsiėmė, nepavogė? Neneigsiu, kad visų pirma dėl žiedo aš į visa tai įsipainiojau; tai buvo nuo-

stabus žiedas, nesu mačiusi tokios gelmės, tai iš tiesų reto grožio brangakmenis, Dievas žino, iš kur ji buvo jį gavusi. Įkeisdama tą žiedą, ji norėjo pasiskolinti iš manęs pinigų. Man nestigo žiedų, bet tokio tikrai neturėjau. Ji man jo nedovanojo, tik davė kaip užstatą, kad gaučiau jai pinigų. Puiku! pasakiau ir atidaviau viską, ką turėjau. Bet to nepakako, jai reikėjo daugiau. Taip, atsakiau, gerai, tik nesu tikra, kad mano vyras sutiks taip brangiai nupirkti man žiedą. Tada atiduokite jam šiuos laiškus, pasakė ji, juos jis sugebės įvertinti. Jūsų mažaverčiais norvegiškais pinigais šie laiškai būtų įkainoti milijonu. Gaukite man dešimt tūkstančių, dvidešimt tūkstančių! Pakalbėsiu su vyru, atsakiau. Ar tuoj pat? – skubino ji. Na gerai, pakalbėsiu kaip galima greičiau, pasiųsiu jam telegramą, kad atvyktų čionai. – Žiedas atsidūrė ant mano rankos, aš nusimoviau du kitus žiedus, kad jo neužgožtų, ir nesiskirdavau su juo net naktį. Bet, kaip jau sakiau, nebuvau dėl jo praradusi proto, taip neturėtumėt galvoti. Mano vyras iš tikrųjų atvyko, ir, kaip tikėjausi, pareiškė, kad žiedų turiu pakankamai, ir jis buvo teisus, bet daug blogiau buvo tai, kad jis suabejojo laiškų verte ir atsisakė į šį reikalą kištis kaip konsulas. Jeigu būčiau tada jo paklausiusi, – bet likau kurčia jo žodžiams. Jis skaitė laiškus, studijavo ir purtė galvą, mes kalbėjomės apie tai iki vėlumos. Pagaliau jis tikriausiai pavargo ir atsigulė. Aš irgi rengiausi gulti, kai išgirdau dunkstelėjimą: tai jo galva atsitrenkė į lovūgalį, jis nebejudėjo, jis buvo miręs.

Širdies smūgis, pasakė Bertelsenas ir linktelėjo.

Taip, širdies smūgis. O aš taip ir stovėjau netekusi amo. Suprantama, turėjau visa apmąstyti: Mano vyro kaklas buvo per trumpas, anksčiau ar vėliau jį vis tiek būtų ištikęs smūgis, tai įvyko ir to nebepakeisi. O aš turėjau žiedą, kurio, nors jis ir neatstojo man viso pasaulio lobių, nenusi-

maudavau nuo piršto net ir naktį. Kas gi buvo toliau? Aš apmokėjau damos bei jos tarnaitės sąskaitas čia sanatorijoje, sumokėjau už daugelį jos pirkinių, mokėjau, mokėjau, bet, kita vertus, žiedas buvo stulbinantis, ir aš labai norėjau jį išsaugoti. Bet pagaliau man vis dėlto teko paaiškinti damai, kad tai negalės trukti amžinybę. Ne, žinoma, negalės, sutiko ji, tačiau mes dar turime laiškus! Taip, bet aš nežinau, ką su tais laiškais daryti, pasakiau, o mano vyras mirė. Tačiau laiškai įkainojami milijonu, juos rašė anglų ministras ir vienas politikas. Taip, tuo aš neabejojau, jokiu būdu, tačiau negalėjau pagelbėti jai. Nuoširdžiai norėjau padėti tai damai, tai aferistei, tad nuėjau pas kelis juvelyrus ir paprašiau įkainoti žiedą, galėjau aplankyti dar kelis juvelyrus, bet nieko nauja nebūčiau sužinojusi, visi tvirtino, kad žiedas senas ir brangus. Pagaliau aš pasakiau – gana, ir daugiau nebeketinau mokėti. Ne, damai neatrodė, kad mano apsisprendimas neteisėtas. Ir štai tada kai kas atsitinka, mane apmulkina. Vieną rytą, kaip tik besiprausiant, esu pakviečiama prie telefono, esą skambinanti ponia Štern. Paskubomis užsimetusi drabužius, einu žemyn, mano žiedai lieka miegamajame ant spintelės. Niekas nekalba. Aš paskambinu poniai Štern, ne, ji man neskambinusi, tada mėginu ką nors išsiaiškinti telefonų tarnyboje, bet nesėkmingai. Visa tai šiek tiek užtruko, ir kai vėl grįžau į miegamąjį, žiedas nuo naktinės spintelės buvo dingęs. To žiedo nebebuvo! Kiti žiedai gulėjo nepaliesti, bet to nebuvo. Gal aš jį pasiėmiau, kai ėjau prie telefono? Vėl nulipau žemyn, ieškojau – neradau. Tada man ėmė mirgėti akyse, aš pašaukiau damą, toji atėjo, užjaučiamai išklausė ir tik nusišypsojo, kai paklausiau, ar tai ji paėmusi žiedą. Jūs juokaujate! – paneigė ji. Bet gal tada jį rado jos tarnaitė, jos vertėja? – vyliausi aš. Galbūt, dama tučtuojau liepė pakviesti Mari,

bet pasirodė, kad merginos netgi nėra namuose, kad ji išėjusi į miestą. Taip ir maniau! – sušuko panelė Elingsen. Ji įdėmiai klausė, nes pasakota, galima sakyti, apie jai artimus dalykus, juk detektyvai bei fantazijos – tai sritis, kurioje ji jautėsi kaip žuvis vandeny, tad ji spėja: Jos, be abejo, veikė išvien, kaip tik tarnaitė ir paskambino iš miesto.

Ponia Ruben patvirtino: Taip tikriausiai ir buvo. Bet žiedas prarastas.

Bertelsenas pasiteiravo: O ką jūs darėte toliau?

Ką dariau? Elgiausi protingai, išvijau aferistes iš savo namų.

Kur jos prisiglaudė?

Iš kur aš žinau! Tikriausiai kur nors nukeliavo ir toliau apgaudinėja bei mulkina žmones.

Ar nepranešėte policijai?

Ne. Neketinau užsiimti lapių medžiokle. Be to, norėjau išvengti skandalo.

Tyla.

Hm! – panelė Elingsen tikisi dėmesio, galėčiau daug papasakoti apie šias dvi damas, tačiau esu susaistyta priesaikos.

Bertelsenas išklausė jos žodžius su panieka ir tarė: Taip, bet žiedo sugrąžinti jūs tikriausiai negalite, o visa kita ne taip jau svarbu.

Panelė Elingsen dėjosi turinti slaptų žinių apie žymiąsias kunigaikštienes bei hercogus: Nesu tikra, kad tie duomenys nė kiek nepasitarnautų paieškai. Tačiau esu priversta juos nutylėti.

Ne, staiga prašneko ponia Ruben, tik vieno norėčiau, kad sanatorija sugrąžintų man už tas damas įmokėtus pinigus.

Bertelsenas kiek nustebo: Manote, kad tai įmanoma?

Tai vienintelis dalykas, kurio pageidaučiau.

Bet tai nepadengtų visų išlaidų.

Nesvarbu. Tai būtų apytikriai trečdalis. O kitais dviem trečdaliais aš pasirūpinau, prieš parodydama damoms duris.

Kaip tai padarėte? – susidomėjo Bertelsenas.

Pasiėmiau visus jų pirkinius, įsigytus Kristianijoje.

Nuostabu! O kaip jos į tai pažiūrėjo?

Joms teko su tuo susitaikyti. O, jos tikros storaodės. Įsivaizduokite damą, kuri net nevaidino mėginanti neišsiduoti, nors akivaizdu, kad pavogė nuo mano naktinio staliuko žiedą, argi tokia dama gali pasižymėti subtilumu? Ji puikiai suprato, kad žinau, kas paėmė žiedą, bet jai tai atrodė visai nesvarbu. Ji stovėjo, žiūrėjo man į akis ir neatgailavo.

Visa tai tikra pasaka!

Ponia Ruben paklausė: Ar manote, kad sanatorija bus man palanki?

Taip, aš tai sutvarkysiu, tvirtai atsakė Bertelsenas.

Sutvarkysite? Ponia Ruben dėkodama nusišypsojo: Iš tikrųjų neklydau manydama, kad verta pasikalbėti su jumis, juk jūsų žodis čia labai daug lemia. Ir dar, sutikite, jeigu Torahuso sanatorija priima tokias „princeses“, tai bent jau kiti svečiai neturėtų dėl to nukentėti.

Aš tą reikalą sutvarkysiu, pakartojo Bertelsenas. Jis žvilgtelėjo į laikrodį, pakilo, atsiprašė ir nuėjo, paaiškinęs, kad turi ruoštis „išvykai“, teks pakilti į kalnus ir ištyrinėti abu ežerus, ar tinką jie elektros energijai gaminti. Mes turime suteikti šiai vietovei tam tikrą kategoriją, pareiškė jis, tai, žinoma, kainuos, bet nieko nepadarysi!

Tačiau Bertelsenas galėjo kuo ramiausiai toliau šnekučiuotis su damomis, nes paaiškėjo, kad advokatas, daktaras bei inžinierius jau išvyko, nė nepranešę jam – tai jį nustebi-

no ir įžeidė. Tačiau jis tikėjosi, pasitaikius progai, advokatui atsilyginti tuo pačiu...

Apie pietus sanatoriją sukrėtė žinia, kad dingo Savižudis. Jis nepasirodė pietų, jo nerado pasikorusio palėpėje. Daktaras, visą laiką tikėjęs, kad tragedijos pavyksią išvengti, dabar nebebuvo toks tikras, po pietų, pasitelkęs žmones, jis šukavo mišką. Tas patrakėlis Savižudis galėjo sumanyti ką nors labai neįtikėtina, visai įmanoma, kad jis nusišovė ir dabar guli užklotas sniego.

Jie ieškojo, šūkavo, klampojo po sniegą, keikėsi ir grasino. Tai truko iki sutemų, dešimtą kartą buvo apžiūrėtas jo kambarys, ten liko jo daiktai, ant sienos kabojo drabužiai, ant stalo gulėjo kelios knygos, istorijos veikalai – visa tai rodė, kad jis nepabėgo. Bet kurgi jis galėtų būti?

Tada panelei d'Espar atėjo mintis paskambinti į stotį. O, ta nuostabioji panelė d'Espar, jos galvelė veikė gerai: Savižudis Magnusas iš tikrųjų išvykęs rytiniu traukiniu.

Kai panelė d'Espar tokiu būdu vėl sugrąžino ramybę sanatorijai, visi jai širdingai dėkojo, ir net anksčiau su ja nebendravusios damos pradėjo šiek tiek apgailestauti dėl savo elgesio. Kad ir kaip būtų, ji vis dėlto išgelbėjo visus pacientus nuo bemiegės nakties. Mokyklos direktorius Oliveris prisipažino, kad jo nervai neišlaikytų, jei prie pat sanatorijos, miške, būtų rastas pakaruoklis. Mes, intelektualai, nesame tokie kaip daugelis, kalbėjo jis, mūsų nervai vienokie, jų – kitokie. Ilgai trukusios studijos paveikė mus, mūsų nervai tapo jautresni ir ne tokie atsparūs.

Tačiau jūs atrodote puikiai, pone direktoriau, pasakė komplimentą panelė.

Aš nesergu, atsakė jis, tik esu „apsilpęs" – kaip tai įvardija mano brolis, kalvis. Kiti galbūt pasakytų „pernelyg rafi-

nuotas", bet mano brolis sako „apsilpęs". Ką gi, toks jau jo kalbėjimo stilius.

O kas girdėti namuose, jūsų mieste, pone direktoriau?

Na, viskas gerai. Tai yra viskas taip, kaip tik mažame mieste ir gali būti. Nepasakysi, kad yra labai palankios sąlygos tokiems kaip mes, kurie, kiek leidžia mūsų jėgos, turime išlaikyti aukštą lygį. Ten stinga aukštesnių siekių; aš, tiesa, išsirūpinau, kad klubas gautų keletą užsienietiškų laikraščių, bet tai ir viskas.

Panelė d'Espar buvo pasikeitusi, mokyklos direktoriaus buitis bei išgyvenimai, patirti gimtinėje, nebepajėgė taip stipriai prikaustyti jos dėmesio, kaip pastarąjį kartą, ne, jos nė trupučio nesujaudino žinia, kad jo klubas gaunąs užsienietiškų laikraščių. Gal ją paveikė tas pamišėlis Savižudis Magnusas, tada žiemą taip nepagarbiai atsiliepęs apie kalbų studijavimą ir apskritai lavinimąsi? Ji nebebuvo toji ankstesnė panelė, akivaizdu, nusmuko, jos vieta buvo kalnų trobelėje. Bet mokyklos direktorius, atminęs, kokia atidi ir net jį išlepinusi pašnekovė ji buvusi anąkart, negailėdamas jėgų stengėsi jai ir dabar papasakoti, kas vyko jo mieste. Atlaidžiai šypsodamasis jis pasakojo apie *Fia*, miesto garlaivį. Kai *Fia* priartėja prie tilto su pusiau nuleista vėliava, nes vieną jūreivį bangos nuplovė nuo denio, bendruomenėje kyla baisiausias sujudimas; tačiau kai į kapą atgula didžiausias pasaulio mokslininkas, tai niekam nė motais. Na, kas be ko, mieste jūreivis turi artimųjų, o, Dievas mato, jame nesama mokslininkų; nėra prielaidų jiems atsirasti. Paduokite žmonėms italą su ryla ir beždžione arba, dar geriau, įrenkite bendruomenės pievoje karuselę! Sunku dirbti tokiomis sąlygomis, visą laiką jauti pasyvų pasipriešinimą. Kai rudenį po atostogų grįžau į namus, sargyboje plūduriavo kelios kanonierės, ir įgulų karininkams turėjo būti sureng-

tas balius su vaišėmis. Pagal taisykles vakarienę turėjo suruošti bendruomenės atstovas, mano brolis Abelis, bet jis pats pajuto, kad tokioms iškilmėms jam šio to trūksta, todėl vakarienę rengti ėmėsi Šeldrupas Johnsenas, konsulas. Tokios gėdos ir tokio skandalo galima buvo išvengti. Aš paskambinau broliui ir pasiūliau pasinaudoti mano dideliu butu, mano žmona tuo atveju sutiktų pasirūpinti vaišėmis, o aš pats pasisiūliau pasakyti kalbą. Mano brolis, laikydamas telefono ragelį, vos nemirė iš juoko. Tu nė kiek nepasikeitei! – aiškino jis. Tai buvo įprasti jo žodžiai. Aš padėjau ragelį. Kaip jūs tai įvertintumėt, maloningoji panele, aš pasiūliau pagalbą, o man šitaip atsakė! Na, tęsė mokyklos direktorius ir linktelėjo, tai dar ne pabaiga, per rinkimus žmonių nuomonės pasikeitė, ir mano gerasis brolis, kalvis, tik per didelį vargą vėl buvo išrinktas į bendruomenės tarybą. Dar vienas toks menkas atsitiktinumas – ir tas postas atitektų Šeldrupui Johnsenui!

Jūs taip manote? – paklausė panelė d'Espar.

Taip, galiu jus patikinti, nė kiek neabejojo mokyklos direktorius, padariniai būtų kaip tik tokie. Aš išmanau situaciją! Direktorius vėl linktelėjo, o jo veide atsispindėjo tvirtas įsitikinimas.

Panelė jau ketino eiti.

Bet mokyklos direktorius pernelyg įsijautė, jis niekaip negalėjo liautis pasakojęs apie didįjį įvykį ir vėl tęsė: Ne, jei viskas būtų vykę pagal mano brolio išmanymą, tai apskritai nebūtų buvę nei vaišių, nei baliaus. Bet juk žymesnės miesto šeimos negalėjo su tuo sutikti. Todėl tikra laimė, kad tarp mūsų atsirado toks žmogus kaip konsulas. Akademinio išsilavinimo jis, tiesa, negavo, kas ne, tai ne, vis dėlto tai mokantis kalbas, išprusęs, be to, turtingas žmogus.

Taip, sutiko panelė.

Jis tada tiesiog pasinaudojo proga. Tai tikriausiai įvertino ir rinkėjai: jei ne konsulas, būtume apsijuokę prieš karininkus, ir rinkėjai tai suprato. Ak, šiaip ar taip, liaudis trokšta iškilti, net pačiame dugne gyvenantys svajoja iškilti. Mano brolis kalvis vis dar gali pakurstyti žemesniąsias klases, kad šios šaipytųsi iš mūsų, iš tų, kurie visą gyvenimą ir visas jėgas skiria studijoms, mokymuisi; bet kai reikia reprezentuoti arba susirasti kokią informaciją knygoje, arba atsakyti į laišką iš užsienio, tada jie priversti kreiptis į mus. Man ne kartą teko tai patirti. Neseniai vienas garsus Švedijos profesorius – nenorėčiau minėti jo pavardės – padarė visa, kad išnyktų pagarba švietimui ir mokslui, pagarba, kurią mes diegėme kartų kartoms. Ar tai suteikė jam pasitenkinimo, negalėčiau pasakyti. Vaikai neturėtų sėdėti mokyklose nuo šešerių iki dvidešimties metų arba dar ilgiau ir kalti užduotis, tai jiems nebūtina, kad taptų tikrais žmonėmis, rašė jis. Na, jei taip, tai man neaišku, kas jiems būtina, aš to nesuvokiu. O jūs ar suvokiat?

Ne, pasakė panelė.

Na, matote! Jis taip pat tvirtino, kad mokykliniai vadovėliai esą per stori, perpildyti informacijos, kad vaikai tiek daug mokosi atmintinai, jog pagaliau nebežino nieko. Kur tai girdėta? Argi nėra priešingai: kuo daugiau kali, tuo daugiau žinai? Jis iš aukšto kalbėjo apie mokslo populiarinimą, taigi apie liaudies akademijas ir drauge apie visuotinį švietimą. Tai tik nepaprasta mokslo bei technikos pažanga, sužadinusi mūsų prietaringą pagarbą viskam, kas susiję su mokslu, rašė jis. Jis nepabūgo parašyti: mūsų prietaringą pagarbą! Ne, vaikai turi suprasti, užuot atmintinai mokęsi gausybę negyvos medžiagos, užbaigė profesorius. Tarsi mokymasis atmintinai nebūtų supratimas! O Dieve, kiek darbo aš pats esu įdėjęs, mokydamasis atmintinai! – aistringai

sušuko mokyklos direktorius. Profesorius labai klysta. Argi visas procesas vyksta ne taip: daugiau mokyklų ir vis daugiau dėstomų dalykų mokyklose, tiek berniukams, tiek mergaitėms! Negi tas žmogus, stovintis anapus, teisus, o mes visi, šiapus esantys, klystame? Vis dėlto jis susilaukė atkirčio. Ar norėtumėt išgirsti, kaip tai įvyko?

Jeigu jūsų tai nevargina, pone direktoriau...

Manęs tai nė trupučio nevargina. Taigi paklausykite! Nežinau, ar jūs prisimenate, kad ne taip seniai laikraščiuose vyko aštri diskusija apie moterų aukštąjį išsilavinimą. Jūs gi žinote, koks mano požiūris į tai – humaniškas ir liberalus, aš esu įsitikinęs, kad moteris privalo turėti teisę į tokį pat išsilavinimą, kokį gauna vyras. Laikraščiuose rašyta ir už, ir prieš, tad man pasirodė, kad nebegaliu ilgiau delsti, kad metas įsitraukti į diskusiją, kad iš manęs galbūt net šito tikimasi, juk esu žinomas. Puiku, aš imuosi plunksnos. Ir aš paėmiau ją nemūvėdamas pirštinių, mano straipsnis išsiskyrė ryžtingumu. Mokykla ir dar kartą mokykla! – tvirtinau aš. Kai kas sako, kad reikia daugiau dirbti ir mažiau mokytis, bet tai tėra paklydimas bei demagogija. Nenorėčiau nuvertinti darbo; moterys, pavyzdžiui, galėtų išmokti sodininkystės; tačiau veiksmažodžiai virti, siūti, šokti ir mankštintis daugeliui jų yra tapę pagrindiniais žodžiais, dėl to jos tampa paviršutiniškos, lėkštos. Pagarba rankoms bei rankų darbui, tačiau pirmenybė turi būti teikiama dvasiai! Neketinu dabar išsiplėsti, kalbėdamas apie tuos keturis veiksmažodžius, rašiau aš, tačiau esu tos nuomonės, kad jaunų damų išsilavinimui šiuo metu iškilo grėsmė. Kalbu ne apie tas, kurios vargais negalais užbaigia mokyklas, gauna brandos atestatą ir renkasi kurią nors profesiją, mano mintys krypsta į kitas. Ką gi turėtų išmokti tos kitos, kad deramai pasiruoštų atlikti motinos bei namų židinio sergė-

tojos pareigas? Vėl pirmenybė turi atitekti dvasiai! – pakartojau įtaigiai. Jos turi būti išsilavinusios, mokytis kalbų, literatūros, meno ir meno istorijos, taip pat įgyti ritminius muzikos pagrindus. Kam to reikia? Tam, kad nepasirodytų visiškos neišmanėlės užsieniečių akyse. Mūsų dienų jaunos merginos jaučia stiprų norą išvykti į užsienį ir galėtų nesunkiai tai padaryti, tačiau dažnai jos neturi premisų, leidžiančių mėgautis tuo buvimu svetur... Tokia buvo mano straipsnio pagrindinė mintis. Žinoma, tai trumpa reziumė, straipsnyje buvo gausu švedų profesoriui skirtų taiklių pastabų, kurios, kaip tikiuosi, privertė jį apie kai ką pamąstyti. Bet kuriuo atveju jaučiu pasitenkinimą, kad jis, kiek žinau, ligi šiol nemėgino į mano pastabas atsakyti.

Tyla.

Taigi, ką apie tai manote, maloningoji panele?

Iš tiesų, tarė panelė. Man sunku spręsti – aš nedaug apie tai nutuokiu...

Jūs labai gražiai atsakėte, pagyrė mokyklos direktorius. Jei visos taip atsakinėtų, sprendimai būtų palikti mums, tiems, kurie trisdešimt metų gvildena šį klausimą ir turėtų geriausiai tai išmanyti. Jūs gi turite net patirties ir vis dėlto nedrįstate mums paprieštarauti. Ar ne tiesa, ir čia jūs esate visais atžvilgiais pranašesnė už mūsų damas, jas pralenkiate tuo, kad esate lankiusi mokyklą ir išmokote prancūzų kalbą. Ar verta būtų vykti į Prancūziją, jei nekalbėtumėt prancūziškai? O, niekada nebus per daug mokyklos nei per daug kalimo, neįmanoma ilgai kalti ir galų gale nieko nebežinoti: švedų profesorius neteisus.

Tyla.

Šį kartą jūs neatsivežėte berniukų, pone direktoriau? – klausia panelė.

Neatsivežiau. Jie čia buvo rudenį, negalima jų per daug lepinti. Jie turi mokytis, tik mokytis, tapti sumaniais jaunuoliais ir prasimušti gyvenime. Deja, jie nėra taip ištroškę mokslo kaip aš vaikystėje, bet gal ta nuostata dar pasikeis.

Panelei d'Espar tai nebuvo pačios gražiausios dienos, kas kad Kalėdos, džiugiomis jų nepavadintum, ji niekur nebepritapo, ji prarado pagrindą. O ir sanatorijoje nebebuvo jauku, pernai įgytos gėlės, nors ir nenudžiūvo, atrodė apgailėtinai ir kraupiai, didžiulė palmė salone papilkėjo nuo dulkių, ir jos lapų galus nukarpė. Nepasakytum, kad panelė labai troško namų jaukumo, tačiau instinktyviai jai, kaip ir daugeliui, vis tiek šito reikėjo, ji noriai tvarkydavo laikraščius rūkomajame, o jos kambaryje virš veidrodžio visada rasdavai pritvirtintą pušies šaką. Be to, ji dar saugojo prancūziškas knygas geltonais viršeliais, tačiau ant sienų, be drabužių, nebuvo jokių puošmenų.

Ji negalėjo visą laiką tūnoti kambaryje, bet ir eiti nebuvo kur. Pas mokyklos direktorių, dar kartą pas mokyklos direktorių? Ak taip, žinoma. Tiesą sakant, tai neką blogiau už kitas nuobodybes. Naujų svečių buvo vos keletas, advokato prielaida, kad jų atvyks kaskart vis daugiau, nepasitvirtino. Jis, tiesa, dėjo į laikraščius skelbimus apie nuostabias kalvas slidinėti, čiuožyklas, apie gyvenimą gryname ore, bet jie tepriviliojo keletą vaikinų, dėvinčių kelnes, vos dengiančias kelius, bei kalbančių bjauriu žargonu, tiesa, dar jauną žurnalistą, panorusį aprašyti Kalėdas kalnuose. Nė vienas jų netiko panelei d'Espar, Bertelsenas ja nesidomėjo, su ponia Ruben ji nesuartėjo, panelė Elingsen ilgai neužsibuvo. Tad neliko nieko kita, kaip tik kalnų trobelė ir Danielis.

Kalėdų vakarą panelė d'Espar užsuko pas savo mieliausiąjį, įteikė Danieliui didelį raudoną, o Martai, jo ekono-

mei, geltoną banknotą, šiedu labai džiaugėsi, audringai reiškė džiaugsmą ir ketino už tuos pinigus nusipirkti ką nors puikaus prisiminimui. Sumanus Danielis tuoj pradėjo kurti planus: prisiminimui jis nusipirksiąs arklį. Kaip tik toks buvo jo noras. Jis ketino jau antrą Kalėdų dieną nusileisti į parapiją, kad pas Helmerį, savo gerą draugą, pasidairytų dailaus nedidelio gyvulio. O, Danielis žinojo, ką daro, kai susiruošė pirkti arklį viduržiemį, šiuo metu jis galėjo jį gauti pigiau, nes visuose ūkiuose trūko pašaro, o pas Danielį jo nestigo, nes rudenį buvo pardavęs didįjį jautį.

Kai panelė, įpusėjus Kalėdų savaitei, vėl pakilo į kalnų trobelę, Danielis kaip tik derėjo arklį. Derybos truko jau ne pirma diena, bet sulygti vis nepavyko. Perkant arklį tai įprasta. Panelė nesitikėjo sulaukti pabaigos, ji vėl grįžo į sanatoriją, taigi pas direktorių Oliverį.

Daktaras, inžinierius ir advokatas buvo ką tik grįžę iš ekspedicijos. Daktaras šlavė žemę skrybėlės plunksna ir kaip visada buvo pakilios nuotaikos: Tebūnie šviesa, ar ne tiesa, pone inžinieriau? Šviesa kiekviename Torahuso kambaryje, šviesa kiekviename lange. Stovėdami viršuje ant uolos, žvelgsime žemyn į nusėtą žvaigždžių dangų žemėje! Daktaro energija, atrodė, neišsenkanti.

Deja, negalėsiu čia taip ilgai būti, įsiterpė panelė. Taigi elektros nesulauksiu.

Kaip – ar ketinate mus palikti? – nuščiuvo advokatas. Labai apgailestaučiau.

Mes visi apgailestautume, pritarė daktaras.

Direktorius Oliveris linktelėjo, jis irgi taip manąs.

Man būtų per brangu ilgiau čia gyventi, paaiškino panelė. Po Naujųjų metų persikelsiu kitur.

Atgal į Kristianiją ar...

Ne, pas Danielį. Į kalnų trobelę.

Visi neteko žado.

Ar galėsite ten gyventi? – suabejojo daktaras.

Kodėl gi ne? – atsakė ji. Gausiu visą jo naująjį priestatą ir maisto tikrai bus sočiai.

Advokatas atsitokėjo pirmasis: Taip, taip, maloningoji panele, vadinasi, mes vis dėlto matysime jus čia, kalnuose. Ir jei norėtumėt prasiblaškyti, būsite visada laukiama!

Priėjo Bertelsenas. Kampe sėdėjo smulkus pirklys Rudas, įnikęs į laikraštį; gal jis ir nesidomėjo tuo, kas kalbama, o gal klausėsi kiekvieno žodžio. Rudas buvo labai susimąstęs ir nekalbus. Bertelsenas neslėpė, jog blogai nusiteikęs dėl to, kad ponai be jo buvo prie ežerų kalnuose. Jis juk turėjo čia savų ketinimų, kuriuos reikėjo įgyvendinti. Iš kur jie žada imti pinigų elektrai įvesti? – paklausė jis bloga lemiančiu tonu.

Atsiras kokia nors išeitis, tikėjosi advokatas. Gal jūs paremsite, kiti taip pat. Negali viskas sugriūti vien dėl to, kad truputį pristigsime pinigų.

Aš daugiau neberemsiu, atkirto Bertelsenas, man gana. Man buvo užkrautas brangiai kainuojantis stipendininkas, be to, teko perimti daug akcijų. Toliau tuo keliu eiti nebenoriu.

Advokatas draugiškai ir santūriai tarė: Labai gaila. Bet gal norėtumėt parduoti akcijų?

Taip, Dievas mato, labai norėčiau! Suraskite man pirkėją.

Advokatas lėtai paklausė: Ar turite akcijas čia?

Čia? Neturiu, atsakė Bertelsenas, kiek nustebintas advokato tono. Bet čia tikriausiai nėra ir pirkėjo.

Jums nereikėtų taip skubotai spręsti.

Štai kaip, tarė Bertelsenas labai sutrikęs. Na taip, pasakė jis. Bet akcijų čia aš, žinoma, neturiu. Mano nedegama spinta pilna popierių, kurių nesinešioju drauge.

Bet jūs juk galėtumėt akcijas parsisiųsdinti.

O taip, tarė Bertelsenas, tai padaryti galėčiau. Bet nebūtina taip skubėti, aš gi atvykau čia švęsti Kalėdų.

Kol vyko šis trumpas pokalbis, Rudas, prisidengęs laikraščiu, sėdėjo kampe. Dabar jis kosteli, kruopščiai sulanksto laikraštį ir išeina iš rūkomojo.

Ar tai jis ketina perimti akcijas? – paklausė Bertelsenas, galvos judesiu rodydamas į išeinantįjį.

Advokatas atsakė draugiškai, tačiau išsisukinėdamas, kad prireikus, – prireikus, sakė jis, – pats pirktų akcijas kaip komisionierius. Daugiau jis nieko neišsitarė, nors ir nepaneigė, kad akcijas pirktų šiam mažmenininkui Rudui, kuris toks menkas, toks tylus ir toks išsipūtęs nuo sutaupytų pinigų tūnojo savo kampe.

Tačiau Bertelsenas daugiau nebesiaiškino. Blogiausia buvo tai, kad sanatorija ir advokatas ėmė slysti iš jo rankų, todėl nebegalėjo daryti spaudimo, kad poniai Ruben būtų atlyginti nuostoliai. Jis nutvėrė advokatą ir, kalbėdamasis su juo akis į akį, be galo maloniai, nuolaidžiu tonu išdėstė visą reikalą ir prašė pašnekovą būti geranorišką poniai Ruben. Advokatas atidžiai išklausė, dėdamasis šeimininku, senu pažįstamu, beveik draugu: Ar jis turės mokėti už svečių avantiūras? Jis abejojąs, kad tai geriausias būdas vadovauti sanatorijai. Ne, pone Bertelsenai, nieko neišeis, atleiskit!

Bertelsenas suvokė, kad viskas prarasta, damos akyse jis turės pasirodyti kaip žmogus, kurio žodis čia nieko vertas. Tai jam kaip tik dabar labai nepageidautina, buvo aišku, kad dėl to visi jo planai sužlugs.

Advokatas sėdėjo, mąstė ir stebėjo, kaip jo atsisakymas paveikė, ilgai galvojo ir mirkčiojo. Tada vėl prašneko: Ne, šitaip vadovauti sanatorijai, kas iš to išeitų! Kas kita, jei da-

mai kokiu nors būdu būtų suteikta kompensacija, apie tai vertėtų pamąstyti. Ar maloningajai poniai taip svarbu atgauti savo įmokas?

Bertelsenas atsakė, kad ponia konsulienė Ruben esanti pasakiškai turtinga dama, tad jaudinasi ji ne dėl tų keleto grašių. Tačiau jis puikiai suprantąs, kad ji negalinti susitaikyti su tuo, jog prarado žiedą, tad, atgavusi įmokas, ji tikisi susigrąžinti ankstesnį *status quo* ir persikelti atgal į tą laiką, kai žiedo dar nebuvo mačiusi.

Tai labai subtili analizė, pastebėjo advokatas; tai verta apmąstyti. Kaip jūs manote, ar dama galėtų duoti interviu?

Interviu?..

Ji tokia daili ir liekna, tikra lelija, tikra gražuolė. Ar tikėtina, kad tokį pasikeitimą lėmė buvimas Torahuso sanatorijoje?

Bertelsenas sėdėjo ir tylėjo.

Norėjau pasakyti, ar ji galėtų pripažinti, kad gyvenimas sanatorijoje ją taip paveikė, kad ji suliesėjo, vėl atjaunėjo?

Nežinau, tarė Bertelsenas.

Gerai. Bet tai nėra neįmanoma.

Bertelsenui miglotai pasivaideno kelias į išsigelbėjimą ir jis pažadėjo: Aš jos paklausiu.

Būtinai paklauskite. Taip pat jai pasakykite, kad čionykštis vanduo taip veikia – vanduo ir oras, buvimas čia, mūsų gydymas apskritai, visa tai kartu taip puikiai paveikia. Pasakykite damai apie tai, ji protinga moteris ir sutiks, kad taip gali būti.

Bet jeigu taip nėra? Jeigu ji sulyso, pavyzdžiui, badaudama?

Jūsų nuomone, tokiu atveju nevertėtų duoti interviu? Tačiau jeigu maloningoji ponia taip sulieknėjo badaudama, tai kodėl gi ir kiti negalėtų pasinaudoti šiuo metodu, o

be to, dar ir vandeniu. Man neatrodo, kad tai susiję. Bet jeigu sanatorija nė kiek neprisidėjo prie maloningosios ponios atjaunėjimo, jos interviu vis vien būtų puikiausia šios gražios kalnų gydyklos reklama. O tai jau savaime nuopelnas. Ir mes iš tikrųjų galime išvardyti stebuklingus išgijimus: mokyklos direktoriaus Oliverio nervai, Savižudžio Magnuso psichinė būsena, grafo Flemingo plaučiai ir taip toliau; jei dar pridėsime ponios Ruben suliesėjimą, tai tikrai teigiamai paveiks kitus kenčiančius žmones.

O kas turėtų imti iš jos interviu?

Kaip tik šiuo metu čia yra ponas, rašantis trims leidiniams, vienam Kristianijoje, vienam Stokholme ir vienam Kopenhagoje, trims stambiems laikraščiams.

Aš pakalbėsiu su dama, pasakė Bertelsenas.

Ir užsiminkite, jei ji sutiktų, sanatorijai bus garbė parodyti maloningajai poniai palankumą ir padėti jai pamiršti tiesiog apmaudą keliančią istoriją su aferiste.

11

Taip žmonės slampinėjo, slampinėjo, vieni šen, kiti ten. Kartais jie susitikdavo, ir nė vienas nenorėdavo pasitraukti kitam iš kelio. Kartais jie taip slampinėdami ir per kito lavoną perlipdavo. Ar galėjo būti kitaip? Argi jie nebuvo žmonės?

Advokatas Ruprechtas negeidė sužlugdyti nė vieno žmogaus. Nors dabar ir teko pripažinti, kad per atsitiktinumą jis įveikė medienos pirklį Bertelseną, vis dėlto, pasiekęs pergalę, jis nedžiūgavo, priešingai, vengė pabrėžti kito pralaimėjimą. Malonėkite parduoti akcijas – taigi. Bet jam nebuvo malonu šitaip elgtis su svečiu, netrynė jis rankų ir nesijuokė iš kito.

Atėjo smulkus prekybininkas Rudas ir pasiteiravo apie akcijas.

Advokatas žinojo nieką daugiau už patį Rudą, nugirdusį pokalbį rūkomajame.

Mažmenininkui kėlė įtarimą Bertelseno delsimas pateikti akcijas. Tai galėjo reikšti, kad jų apskritai nepavyks gauti.

Kaip tai?

Gal jos deponuotos. Jaunasis Bertelsenas galėjo jas užstatyti bankui ir iš ten pasiskolinti pinigų.

Advokatas pareiškė tikįs, kad įmonės „Bertelsenas ir sūnus“ padėtis dar nesanti tokia bloga.

Toks jau buvo tas advokatas: geraširdis bei aptakus, tiesiog išlaikantis visur pusiausvyrą žmogus. Jo širdis džiaugėsi, kad tarp čia apsistojusių viešpatavo santaika ir kad nė vienas jų nelipo per kito lavoną.

Ir Rudui nebuvo svarbiausia įsigyti akcijas. Rudas nebuvo piktadarys, nebuvo jis nei nusikaltėlis, nei nelabasis, o, nieko panašaus. Jis eidavo nudelbęs akis į grindis ir, radęs ant kilimo smeigtuką, prikišamai padėdavo jį ant stalo prieš jo savininką. Tai buvo žmogus su žila, dailiai pakirpta vešlia barzda, ant piršto mūvėjo masonų žiedą, jis buvo pakankamai turtingas, kad išliktų garbingas. Ką jis ketino veikti su akcijomis? Tiesiog dalykas tas, kad šioje žemėje jį lydėjusi sėkmė leido jam, pasitaikius progai, suduoti kitam per kišenę ir taip truputį aplaužyti ragus išpuikėliui jaunajam Bertelsenui, nenorėjusiam jo nei pažinti, jei sveikintis su juo, išties vertu pagarbos. Nors tėvui, senajam Bertelsenui, kartą atėjusiam pas Rudą ir prašiusiam malonės, jis telinkėjo tik gera.

Toks buvo smulkus prekybininkas Rudas.

Tačiau advokatas Ruprechtas pranoko visus, jo gerumas visus palenkė. Salone jis suruošė nedidelį pobūvį su gėrimais bei valgiais ir kiekvieną pro šalį einantį kviesdavo prisėsti. Vis dėlto Kalėdos, kalbėjo jis, neverta pasiduoti blogai nuotaikai. Jis paprašė muzikos mokytoją sugroti „Torahuso maršą“, o tada pasakė kalbą, skirtą išvykusiam kompozitoriui: jis buvęs artimai susijęs su sanatorija, grojęs dieviškai, tačiau jį kamavęs svetimų kraštų ilgesys – advokatas supratęs bei gerbęs jo pažiūras, deja, negalėjęs padėti. Bet štai atvyko žmogus, sugebėjęs tai suprasti ir drauge galėjęs padėti, ir jaunasis menininkas, sulaukęs paramos, skriste nuskrido per sausumą bei jūras į tolimą pasaulį. Atminti šiam labdaringam poelgiui advokatas noris pakelti taurę į pono Bertelseno sveikatą!

Visi atsistojo ir gėrė į jo sveikatą.

Ko gi siekė advokatas Ruprechtas, skelbdamas tai? Nieko, bent jau nieko pikta, jis tik norėjo, kad Bertelsenas nors

akimirką pasijustų smagiai, pasidžiaugtų. Šiaip ar taip, Kalėdos, ir Bertelsenas atvyko čionai pasisvečiuoti, be to, patyrė pažeminimą.

Tą pačią dieną advokatas ištaikė laiko pasidomėti panele d'Espar: Gaila, kad norite mus palikti, maloningoji panele. Esate viena pirmųjų mūsų viešnių, mes visi prie jūsų labai prisirišome.

Panelė šypsojosi.

Teks su tuo susitaikyti; jūs išvykstate, bet ar tai jau nuspręsta?

Taip.

Kitu atveju galėčiau jums kai ką pasiūlyti: jūs esate užsiminusi, kad jums per brangu ilgesnį laiką čia gyventi, bet jei pageidautumėt, sanatorija galėtų rasti kokią išeitį.

Dėkoju, bet vis dėlto turėsiu išvykti – tai, kaip jūs sakote, jau nuspręsta...

Ką gi, nusileidžia advokatas šypsodamasis, jaunystė pakėlė sparnus. Tačiau visada būsite laukiama šioje gūžtoje!

Jis visur vaikštinėjo, kalbėjosi su visais svečiais, suko ratus, žvilgtelėjo į arklių ir karvių tvartus, šnekino pavaldinius. Ir su jais advokatas elgėsi draugiškai ir maloniai. Čia pasirodė inspektorius Svendsenas ir išdėstė gana komišką pageidavimą: kaip iš šalies atrodytų, jei jis paprašytų suteikti jam „direktoriaus" titulą?

Direktoriaus? – nustebo advokatas. Ir jis nužvelgė inspektorių Svendseną, bet tuoj prisiminė, kad Kalėdos ir kad senajam jūrininkui greičiausiai truputį apsvaigo galva.

Taip, dėsto Svendsenas, čia atvykę klausia, ar aš esąs direktorius. Ne, nesu, atsakau aš. O kur tada direktorius, klausia toliau. Ir tada nebežinau, ką atsakyti.

Taip, taip, sumurmėjo advokatas ir susimąstė. Bet kam žmonėms iš tiesų reikia to direktoriaus?

Na, šito aš nežinau. Bet šėrikas, vienaip ar kitaip, tvarte yra tikras direktorius, o laiškininkas turi savo auksinį apvadą ant kepurės.

Taip, jūsų tiesa. Bet aš nežinau – ne, manau, kad jūs, Svendsenai, nelabai tiktumėt į direktorius. Man taip atrodo. Bet jūs gi pats žinote, kad galite susikalbėti angliškai, jūs gerokai matęs pasaulio, ir čia, sanatorijoje, esate pirmas žmogus po daktaro.

Aš tik šiaip paklausiau, Svendsenas jau ketina eiti. Galbūt jis vis dėlto jaučiasi truputėlį įžeistas.

O advokatas jo įžeisti nenorėjo, tad dabar jis tęsia kalbą: Matote, Svendsenai, jūs juk čia visa ko inspektorius, ir toks žmogus svečiams labai reikalingas. Iš kurgi mes gautume sumanų inspektorių, jei jūs taptumėt direktorium? Ar apie tai pagalvojote?

Toks buvo advokatas.

Susitarė jis ir su ponia Ruben. Taip, jie sulygo, kad ponia duos interviu ir atgaus pinigus, sumokėtus už miledi. Ir iš tikrųjų laikraštyje pasirodė toks subtilus bei teisingas interviu, be jokių pagražinimų, tik keletas žodžių apie Torahuso vandenį, stebuklingai padedantį sulieseti; nebuvo primygtinai tvirtinama, tik keletas ramių žodžių, ištartų žurnalistui, spaudos atstovui. Viskas susitvarkė: patenkinta ponia Ruben, patenkintas Bertelsenas, o ir advokatas nerodė nepasitenkinimo. O, jo, šefo ir šeimininko, lipšnumas buvo tiesiog Dievo dovana. Net sugrįžusio Savižudžio advokatas nebarė už tai, kad dingęs sukėlė sanatorijoje sąmyšį, anaiptol, advokatas elgėsi draugiškai, šypsodamasis prisimerkė ir pakvietė jį eiti vidun ir tuoj pat ko nors užkąsti: Ar ilgai truko jūsų kelionė? Nuo ryto? Ir nuo pat stoties atėjote čionai pėsčias? Kuo skubiausiai liepsiu pagaminti jums šiltą patiekalą!

Taigi Savižudis vėl atsirado. Prieš kelias dienas jis staiga dingo, tačiau dabar, paskutinę metų dieną, sugrįžo, kad rytoj pradėtų naujus metus kalnuose. Jis buvo nekalbus, atrodė praradęs ryžtą, vengė žmonių, atsukdavo jiems nugarą, kad nereikėtų sveikintis, rodėsi, lyg jam dėl kažko būtų gėda. Tokio atgrasaus jo seniai neteko regėti, jis elgėsi taip kaip pradžioje, kai atvyko paskendęs apmąstymuose ir ketino nusižudyti. Tarsi norėdamas kiek išsijudinti bei oriai pasirodyti žmonėse, jis tuojau nuėjo į savo kambarį ir nusiskuto. Rausvą astrą, atrodžiusį taip, lyg būtų laikytas kišenėje, jis įsikišo į kilpą ir paliko gėlę toliau rungtis su mirtimi. Tada nusileido žemyn ir gavo pavalgyti. Tarnaitės jis atsiprašė už tai, kad atėjo pietums pasibaigus.

Valgė jis sparčiai, ir būtų dar greičiau apsisukęs, jei nebūtų atėjęs daktaras ir prieš jį atsisėdęs. Nebarė jo ir daktaras, nė neketino to daryti, priešingai: jis buvo linksmas. Papasakojo, kad sanatorijoje rengiamasi įvesti elektrą.

Štai kaip, atsiliepė Savižudis.

Šviesų jūra, ne, tiesiog gaisras. Taip šviesu, kad sėdint ant uolos bus galima skaityti laiškus.

Taip, tarė Savižudis.

Ak, pone Magnusai, tai jus tikrai labiau domina, negu kad dabar stengiatės parodyti!

Manęs tai visiškai nedomina.

Šį vakarą galėsime pasitikti Naujuosius metus dar ir su „Torahuso maršu“, tęsė daktaras, toliau dėstydamas naujienas.

Jokio atsako.

Ar žinote, kad vasarą turėsime imtis statybų? Argi tai ne pasiekimas, kad sanatorijai per maža dabartinės erdvės, kad turime plėstis? Mums teks įrengti dar neužbaigtus kamba-

rius, be to, būsime priversti statyti naujus. Rudenį įsitikinome, kad vietų turime per mažai.

Jokio atsako.

Gal pastebėjote, kad įsigijome vėliavas.

Taip.

Apskritai mes vis labiau klestime; mes turime tapti viena svarbiausių sanatorijų. Kelią į sanatoriją reikės pritaikyti automobiliams. Pas mus atvyks stambūs verslininkai, ponai su nuosavais arkliais bei tarnais, turtingi žmonės, kurie iš anksto užsakys visą kambarių anfiladą.

Pagal viską sprendžiant, jūs ruošiatės ilgai gyventi, niūriai pastebi Savižudis.

Daktaras tikriausiai nebuvo pasirengęs tokiam išpuoliui, jis pakartoja: Ilgai gyventi? Taip, o ką dar turėčiau veikti? – tęsia daktaras. Kad ir kiek gyventume, ilgai ar trumpai, privalome per savo gyvenimą padaryti viską, ką sugebame.

Kas tai yra pasakęs?

Tai aš sakau pačiam sau. Tai ne šiaip sau pasakyta. Kai mes numirsime, po mūsų ateis kiti žmonės.

Ir jie taip pat numirs.

Teisingai, jie taip pat. Taip jau sutvarkyta.

Tada kokia viso to prasmė?

Visa tai yra tvarka, yra gyvenimas, tokį jį ir turime priimti.

Ne, visa tai yra mirtis, atkirto Savižudis.

Daktaras ir su tuo sutiko, kad neerzintų likimo nuskriausto žmogaus, bet jis šypsojosi, sakė taip ir amen, nors atrodė, kad jis viską daug geriau išmano.

Kuo visa tai baigsis? toliau klausinėjo Savižudis. Kada visa tai baigsis? Kodėl gi niekaip nepasibaigia šis amžinas naikinimas? Juk geriau nebus. Tai kokia viso to prasmė? Beprotybė, neturinti pabaigos?

Jis baigė valgyti ir ruošėsi eiti, bet daktaras jį sulaikė. Tolesnis pašnekesys būtų gerokai sutrumpėjęs, jei daktaras kartkartėmis būtų nuleidęs negirdom Savižudžio žodžius.

Jūsų išvyka neišėjo jums į gera, pastebėjo jis.

Ką jūs galite apie tai žinoti?

Darau išvadas kaip gydytojas.

Gydytojas! – pamėgdžiojo Savižudis. Kaip čia ligoninėje virškinimo reikalai?

Jums dabar daug blogiau negu prieš išvykstant. Verčiau jau būtumėt pasilikęs pas mus.

Ar gydomoji druska realizuojama sėkmingai?

Ne, pasakė daktaras, jūs dabar iš tikrųjų turite būti toks kaip mes visi, pone Magnusai, sveikas kaip mes, džiugiai nusiteikęs kaip mes. Neverta krimstis. Išlenkite taurelę ir vėl atsitieskite! Pastaruoju metu jūs buvote toks energingas, kas gi jus privertė išvykti?

Gyvenimas, atsakė Savižudis. Tai, ką jūs vadinate gyvenimu.

Gyvenimas! – pakartojo daktaras. Nemanykite, kad gyvenimas blogesnis, nei yra iš tikrųjų. Gyvenimas turtingas, jis nuostabus, mes turėtume džiaugtis gyvenimu ir kiekvieną dieną priimti tokią, kokia ji yra.

Ir taip toliau. Tai aš ir anksčiau ne kartą esu girdėjęs. Ar mėginote kada bent akimirkai sustoti ir pamąstyti? Jūs turėjote progų regėti siaubą ir mirties ženklų kitų žmonių veiduose, akyse, bet ar pats esate kada nors tą siaubą išgyvenęs? Ar teko šaukti iš baimės, murdantis vidury ežero?

Tam aš paprasčiausiai neturėjau laiko, aš dirbu, aš stengiuosi, kiek leidžia mano jėgos...

Taip, mes visi stengiamės, kiekvienas tiek, kiek leidžia jėgos. Jūsų jėgos vienokios, mano kitokios; Viešpatie, kaip mes stengiamės! Bet tos pastangos visus mus anksčiau ar

vėliau neišvengiamai atveda į mirtį. Vienintelis žmogus, apie tai negalvojantis, – žvitrus kvailys. Jis manosi esąs pranašesnis, kai tai pamiršta.

Bet kur mus nuveda mintys apie tai?

Mirties link.

O kai mes tai pamirštame?

Mirties link.

Na, o kokia išvada?

Tada vienas patiria paiką džiaugsmą – kurio kitas jam nepavydi.

Daktaras pagalvojo ir pasakė: Džiaugsmas padeda jam ištverti gyvenimą. Tai ne taip jau paika.

Savižudis tarsi negirdėjo: Tvarka, sakėte jūs prieš tai. Kada, pasak jūsų, yra tvarka, mus skatinanti ir padrąsinanti? Kai mes mėginame daryti gera? Nesutinku, tvarka bet kuriuo atveju lieka tokia pati: akla, nesutaikoma ir nepasiekiama.

Taip, bet pone Dieve!.. – pradeda daktaras, tačiau nutyla.

Gydytojas, tvirtinote jūs prieš tai. Jūs statysite, jūs plėsite sanatoriją, o kam? Mes čionai atvykstame iš rytų ir iš vakarų, kai kurie iš labai toli, mes pertekę nuolankumo bei maldingumo, mes tikimės pagyti, tačiau nė vienam tai nepavyksta, mirtis mus susirenka.

Dabar jau daktaras nebegalėjo sulaikyti šypsenos ir, kaip įprasta, tyliai tarė: Tai buvo beveik Biblijos žodžiai – rytai ir vakarai...

Ir akimirksniu Savižudis pakeitė toną, vėl tapo labai tiesmukas: Ar daug naujų plakatų iškabinote, daktare, kol manęs nebuvo? Prašoma po dešimtos valandos vakaro tyliai vaikščioti, netrikdyti iš patalo nebepakylančių gyvenimo aukų ramybės! Prašoma atsargiai elgtis su ugnimi, užgesinti lempas ir žibintus, kad kartais nesudegtų pusgyviai ligoniai!

Cha cha cha! – kiek dirbtinai nusikvatojo daktaras. Bet dabar išgirsite, ką sumanė tas pats gydytojas: jis ketina vidurnaktį nueiti ant ledo ir išbandyti naujas pačiūžas. Štai ką sugalvojo gydytojas. Jis mano, kad tai originaliausias ir daugiausiai džiaugsmo teikiantis būdas iškilmingai pasitikti Naujuosius metus. Siūlyčiau jums eiti drauge! Tikėkimės, kad švies mėnulis.

Koridoriuje kabo plakatas, skelbiantis, kad dešimtą valandą turiu gulėti lovoje.

Naujųjų metų naktį gydytojas jus atleidžia nuo šių įpareigojimų...

Savižudis nuėjo į savo kambarį, atsigulė ir užmigo, ar apsimetė miegąs, kol vakarinis gongas pakvietė visus prie šventinio stalo. Tada jis kuo skubiausiai apsirengė ir nusileido žemyn.

Salėje buvo gausybė šventiškai pasipuošusių žmonių. Savižudis tebeturėjo atlape astrą, tik dabar jau visai nugeibusį.

Prie stalo daktaras vėl pasakė kalbą. Jis buvo nepailstantis, dėkojo visiems susirinkusiems už senaisiais metais parodytą gerumą, kiekvienam atskirai linkėdamas dar geresnių naujųjų. Nieko kito šioje situacijoje ir nepasakytum, tai buvo žodžiai, tinkami šiai progai, ir niekas jų nebūtų išsakęs geriau už daktarą Ėjeną. Jam pasisekė. O kadangi jis, žinoma, truputį norėjo pasipuikuoti, gal ir pajuokauti, tai pagaliau, svečiams besilinksminant, pareiškė, kad direktorius, advokatas Ruprechtas, be abejonės, būtų išrėžęs geresnę kalbą, pakanka tik pažvelgti į jo rankas, kad suprastum, kokius sklandžius ir gero linkinčius žodžius jis ketinęs pažerti publikai. Tačiau daktaras jam sutrukdęs. Nes jam labiau rūpėję svečiai, o ne direktorius garbėtroška. Dabar laikas pasiklausyti muzikos, be kitų kūrinių, skambėsiąs ir

„Torahuso maršas", o paskui bus dalijama nemenka naujametė korespondencija, užbaigė jis.

Visi susibūrė salone prie kavos ir pyrago, muzikos mokytoja skambino pianinu, visi drauge pagiedojo naujametę psalmę. Pagaliau atnešė paštą.

O, toji pašto siunta pasirodė esanti ne tokia jau didelė, vis dėlto labai laukiama. Širdingos trumpos žinutės iš nutolusio pasaulio, ryšulėlis atvirukų bei laiškų, kurių ekonomė anksčiau nerodė ir tik dabar išdalijo. Daktaras gavo keletą atvirukų, mažmenininkas Rudas sulaukė laiško, ponią Ruben pradžiugino net penki sveikinimai, panelė d'Espar negavo nieko. Pone Magnusai! – pakvietė ekonomė. Visi nuščiuvo susidomėję. Savižudis žengė į priekį. Atvirukas. Jis labai susidomėjęs apžiūrėjo jį, apčiupinėjo kraštą, ar kartais nesulipę du, suraukęs kaktą nuėjo į kampą ir atsisėdo. Kiti atvirukai atiteko patarnaujančiam personalui, dalis jų pasirodė esą pavėlavę kalėdiniai sveikinimai, *Cards* iš Amerikos. Ir štai ekonomės rankose nieko nebeliko.

Kurį laiką visi šnekučiavosi, po to skambėjo muzika, nepažįstamas inžinierius pradėjo deklamuoti eilėraščius. Deklamavo jis gerai, todėl kaskart buvo prašomas tęsti, kol pagaliau neatsiminė nė vieno eilėraščio, tad jam teko imtis triukų su kortomis. Visi stebėjosi, kodėl jis netapo aktoriumi, ir jis atsakė, kad iš tikrųjų ketinęs, bet... jis nutilo. Na taip, geras inžinierius taip pat šio to vertas!

Galiausiai visi išsiskirstė po kambarius.

Artinosi dešimta valanda, laikas, kai svečiai turi būti lovose. Panelė d'Espar ir Savižudis išėjo pasivaikščioti. Jie vaikštinėję ir Kalėdų vakarą, prisiminė panelė ir plepėjo toliau, kad bent kiek praskaidrintų jam nuotaiką.

Mėnulis dabar turbūt priešpilnis, tačiau jo nematyt, nes dangus apsiniaukęs, gana tamsu. Priėję suolelį, jie atsisė-

do. Jai buvo kiek smalsu, tikėjosi ką nors sužinoti apie jo išvyką, apie tai, kur jis buvo ir kaip jam sekėsi, bet jis kalbėjo ką kita – apie sanatorijos plėtimąsi, apie mokyklos direktorių Oliverį, kurį vis dar niekino, apie pačią panelę d'Espar. Atrodė, ji jam iš tikrųjų rūpėjo, nors ir nesistengė jos kvosti; ji buvo nelaimės draugė, tikriausiai ir jai kažkas nutikę, ir jai taip pat. Kai ji pasipasakojo norinti persikelti į Danielio kalnų trobelę, jis linktelėjo, pritardamas jos sprendimui. Tai nėra blogiausia! – tarė jis.

Žinoma, ne, nes čia sanatorijoje ilgiau likti man per brangu, patvirtino ji. Danielis man atiduoda visą naująjį priestatą.

Žinoma, čia brangu. Aš jau taip pat svarsčiau, kad reikėtų persikelti kur nors kitur, bet...

Bet nepavyko?

Ne, nepavyko. Visa kelionė nuėjo perniek.

Tyla.

Bet gal tada, vėl pradėjo kalbą panelė, kita kelionė nebus tokia nesėkminga. Nieko nežinau, bet ar ne per daug niūriai jums viskas atrodo – na, jūsų padėtis ir visa kita?

Ją nustebino tai, kad staiga jis tapo šnekus. Niekas nesugebėdavo jo prakalbinti, tik ji; jos užuojauta, jos patrauklumas, pakreipta į šoną galvelė, pasiruošus klausyti, skatindavo jį atsiverti: Tiesą sakant, ketinau nuvykti į namus ir paleisti vieną arba dvi kulkas. Toks buvo mano kelionės tikslas. Tačiau, stoviniuojant prieš langus, mano nuostata pasikeitė.

Iš tikrųjų, pasakė ji, nes nerado kitų žodžių.

Tada nupirkau keletą astrų, bet, savaime suprantama, jų taip pat nenusiunčiau.

Tiesiog nežinau, dvejodama atsiliepė ji, bet galbūt jūs geriau būtumėt jas nusiuntęs.

Ne. Nebeturiu ryžto ką nors daryti, nei bloga, nei gera.

Mačiau, kad gavote naujametį sveikinimą.

Taip, pasakė jis.

Na matote! Taigi vis dėlto sulaukėt atsakymo į savo kalėdinį sveikinimą?

Tyla.

Tai prasidėjo prieš metus. O gal – aš jau gerai nebeprisimenu – apytikriai prieš metus. Pradžioje tuo netikėjau. Juk žema panašiais dalykais tikėti, tai aš ir nenorėjau tikėti šešis mėnesius, kalbėjo Savižudis. Atrodė, dabar jis pasiryžęs išsipasakoti iki galo, visiškai atsiverti, tačiau tai jam pavyko ne iki galo. Jis ilgai ir nerišliai šnekėjo, norėjo viską išpažinti, bet buvo pernelyg susijaudinęs, tad pateikė tik nuotrupas. Panelei teko viską pačiai susidėlioti į vietas. Ką gi jis papasakojo? Jis stengęsis nesipainioti jų kelyje, sakėsi jų vengęs. Netinkama taktika, kaip vėliau supratęs. Jis ateidavęs namo ir atsiguldavęs, užuot atkakliai ko nors reikalavęs. Ką jis tuo pasiekęs? Pareiti namo ir atsigulti nesąs lengviausias dalykas, tad jis apsigalvojęs ir sekiodavęs juos, tačiau jautęs gėdą dėl tokio elgesio, tad pagaliau pamesdavęs juos iš akių. Namuose jis pasikabinęs ant sienos pasaulio žemėlapį, kad gulėdamas galėtų jį žiūrinėti, jis sugalvodavęs sau įvairiausių matematinių mįslių, kurias spėdavęs, jis skaitęs knygas, skaičiavęs figūras ant sienų apmušalų. Vieną vakarą jam pareiškiama, kad mažoji dukrelė susirgusi... Savižudis suabejoja ir klausia: Kaip aš sakiau, prieš kiek laiko visa tai prasidėjo?

Prieš metus, atsako panelė.

Turėjau galvoje dvejus metus. Neįmanoma nuslėpti, jau buvo mažas vaikelis. Taigi sužinau, kad mažoji susirgo. O kodėl man tai turėjo rūpėti! Įeinu ir išvystu ją, mažą mergaitę, kurios beveik pusę metų nebuvau matęs. Jai skaudė-

jo pilvuką, ir ji rėkė, bet šiaip nieko rimta. Šiltą kompresą ant pilvo! – pasakiau. O ji gulėjo prieš mane, veidelis, rankutės, mielas mažas meno kūrinys, man gėda prisipažinti: visa tai mane sujaudino; tačiau kodėl ji turėjo man rūpėti! Beje, tai jau daugiau nei dveji metai, kai viskas prasidėjo, to ilgiau nebenuslėpsi. Užpilkite aliejaus ant skudurėlio ir paimkite dar dvi vilnones skiautes, vieną pašildytą, o kitą ant viršaus, nurodžiau. Toks gydymas padėjo: ji nurimo, dar tik retsykiais krūpteldavo, kol pagaliau užmigo. Įspūdis buvo toks, lyg matyčiau ją pirmą kartą, todėl stovėjau kaip įbestas. Ji sugebėjo nutverti mano ranką ir tvirtai įsikibo į pirštą, tiesiog juokinga, kad ji galėjo man rūpėti. Ji nekrikštyta, tai kaip toks padarėlis galėtų vadintis, klausiau savęs. Kai tapo visai tylu, gretimame kambaryje išgirdau šnabždantis, kažkas numetė stiklinę ir ji sudužo. Aš žiūriu į mažytę mergaitę, o ji prabudo ir žiūri į mane – ne, tai ne auklės svečiai. Kitą kartą jau žinosite, ką daryti, sakau aš jai, reikia uždėti šiltą vilnonį skudurėlį, suvilgytą aliejuje, tada atlėgs! Grįžau į savo kambarį neabejodamas, jog mane pakvietė pas vaiką tik tam, kad sužinočiau visai ką kita. Kurį laiką guliu, šį tą skaitinėju, mąstau; po to užgesinu lempą ir vėl mąstau. Per šešis mėnesius neišglebau ir neatbukau, priešingai, likau budrus ir judrus, nesunkiai sugniauždavau kumštį. Staiga išgirstu trenksmą kitam namo gale. Vėl pasirodo auklė. Kažkas atsitiko, sako ji išsigandusi, kažkas nukrito, ten, nuo užpakalinių laiptų! Ant mano naktinio stalelio guli kišeninis žibintuvėlis, kad naktį galėčiau pasižiūrėti į laikrodį. Pasiimu tą kišeninį žibintuvėlį ir einu tų laiptų link. Taip ir yra, jis gyvas, jis net neapalpęs, tiesiog prisisiurbęs lyg kempinė. Nukreipiu žibintuvėlį į jį, kad suprasčiau, kokia jo būsena. Jis bejėgis, tik guli ant žemės ir šypsosi, žiūrėdamas į mane. Lauk! – sakau jam, atnešu jo

skrybėlę ir išstumiu pro duris. Kai vėl užlipu į viršų, kažkas sėdi tamsoje mano kambaryje, girdžiu kažką murmant, šviesa nedega, aš ją įžiebiu. Yra visiškai taip, kaip galvojau, – ir ji netvirtai laikosi ant kojų, nėra visiškai girta, vis dėlto kiek apsvaigusi ir sutrikusi, nuo jos sklinda vyno kvapas. Ko ji norinti? Na – atsiprašyti! Ji girdėjusi, kad mažoji verkė, bet nedrįsusi įeiti, jai taip sukosi galva, vynas ją apsvaiginęs. Daugiau tai nepasikartosią, niekada. Tik aš neturįs ką nors bloga pagalvoti, neturįs manyti blogiausia; kai jis to norėjęs, ji atsakiusi: Ne, eik šalin, aš gerai matau, koks tu esi, aš tave pažįstu, ir tu nesi mano vyras! Visa tai ji man pasakoja, ji apsirengusi, o aš užsimetęs tik chalatą, ji tiesiog maldauja, kad vėl atsigulčiau, užuot čia sėdėjęs ir šalęs. Ji vis tvirtina, kad šitai daugiau niekada nepasikartos, Dieve brangiausias, niekada! Ką galėjau atsakyti? Jos žodžiuose nebuvo nieko neįtikėtina, man teliko papurkštauti ir dėtis įsiutusiu, o jai tereikėjo atsiprašyti ir maldauti gailestingumo. Žinoma, visa tai išsisprendė taip, kaip jau ne kartą iki tol, ji liko pas mane, o ryte viskas buvo pamiršta.

Taip, nemaloni istorija, labai nemaloni! – įvertino panelė d'Espar, lyg tai būtų nutikę jai pačiai.

Prašau suprasti mane teisingai, įtikinėja Savižudis, tame nebuvo nieko pikta. Pikti kėslai? Jokiu būdu. Panašūs dalykai visada neteisingai vertinami, ir tai labai kvaila. Nemaloni istorija, bet niekas tyčia manęs nekankino, tiesiog ji neatlaikė, ji buvo linkusi nusileisti, o ne priešintis. Svarbu ir tai, kad jis jos jaunystės draugas, visai ne girtuoklis, ne toks jau ir blogas, nors nebuvo jis labai sumanus, tačiau išvaizdus. Tiesą sakant, jie buvo skirti vienas kitam, tačiau pasipyniau aš, man geriau sekėsi ir aš galėjau jai pasiūlyti namus. Negi nežinojau, kad jie vienas kitam simpatizuoja? Be abejo, tai nebuvo man paslaptis, bet atkakliai siekiau

savo, nesu geresnis už kitus, visi mes žmonės. O dabar prašau dar kartą apmąstyti visa, ką pasakiau. Jie nenorėjo manęs įskaudinti, jie apie tai net nepagalvojo. Jeigu būčiau nestovėjęs jiems skersai kelio, tikriausiai būtų buvę geriau; bet aš nepasitraukiau, nors ir nejaučiau pykčio. Viena vertus, viskas atrodė taip. Kita vertus, pamėginkite įsijausti į mano būklę: ar galėjau taip gyventi toliau, ar nebuvo praėję jau šeši mėnesiai, kai vis dar stengiausi tuo netikėti? O kas būtų nutikę tą vakarą, jei jiems nebūtų sutrukdęs vaiko verksmas? Situacija buvo palanki, tad ar nebūtų jie suartėję? Nuo šios minties – šios abejonės – tik vienas žingsnis iki svarstymų, kieno tas vaikas. Sakiau jums, kad visa truko metus, tačiau neslėpsiu, kad nepakeliama buvo tai, jog prasidėjo jau daugiau kaip prieš dvejus metus, taigi pakankamai seniai, kad galėčiau pasakyti – kodėl man turi rūpėti vaikas? Šis klausimas buvo daug svarbesnis už visus kitus.

Savižudis nutilo.

Panelė imasi jį guosti: Ne, jūs neturėtumėt tuo tikėti! Taip anksti tai negalėjo įvykti, esu tuo tikra.

Jūs taip manote? – susidomėjęs klausia jis.

Turi praeiti dveji, o gal ir treji metai, kad kažkas panašaus galėtų įvykti, tai atsitinka tik tada, kai partneriai galbūt jau pavargsta vienas nuo kito ir vienas kitam nusibosta – noriu pasakyti, savaime išblėsta jų jausmai. Ar jūs jos neklausėte to?

Ne, tik mąsčiau. Kokios gi tiesos galėjau tikėtis! Na, bet tiek to, grįžkime prie istorijos: kas atsitinka toliau?

Toliau?

Ne, jums neįdomu. Jums atrodo, kad tai įprasta, kasdienė situacija, neverta komentarų.

Norite pasakyti, kaip visa vyksta? Nesuprantu jūsų. Visi mes žmonės, kaip jūs sakote, mes ir patys sau nusi-

bostame, pradedame bodėtis savim. Juk būna taip, ar ne tiesa?

Visiškai su jumis sutinku. Bet kaip visa tai vyksta? Kokia užimama pozicija? Ar priešinamasi? Ar visa tai nėra šuolis į nežinomybę?

Panelė mėgina tamsoje įžvelgti jo veido išraišką. Ji tyli. Ji negali patikėti tuo, ką girdi.

Pagaliau jis pailsta ir daugiau nebeklausinėja.

Panelė susisupa į apsiaustą, o jis smarkiai susigūžia, lyg stengtųsi prikišamai parodyti, koks jausis apleistas, kai ji išvyks. Jis kalba prispaudęs smakrą prie krūtinės: Ne, iš jos neišgirdau jokio paaiškinimo, nors vaikiausi ją iš kambario į kambarį ir klausinėjau.

To jumis dėta tikrai nebūčiau dariusi, jos nesivaikyčiau.

Jūs teisi. Ji taip pat tik kartojo, kad esu pamišęs. Bet manoji taktika nebuvo išmintinga, pernelyg lengva buvo mane apraminti. Buvau kvailesnis už bet kurį gyvulį. Praslinkus šešiems netikėjimo mėnesiams, vieną dieną buvau priverstas patikėti, ir tada prasidėjo tikėjimo mėnesiai. Na, bent taip man atrodė. Stengiausi būti budrus, pasitaikydavo, kad ištisas savaites nemiegodavau, išskyrus tas valandas, kai abu būdavome tame pačiame kambaryje. Aš ją persekiojau, sučiupdavau ir galėdavau tai konstatuoti! Maniau, kad galiu. Kalbėjau apie vieną kartą? Ką reikštų tas vienas kartas! Dėl tokio nieko nebūčiau dėjęsis juokdariu. Dabar jums sakau, staiga susijaudinęs sušunka Savižudis, kad tai įvyko daug kartų; kiekvieną kartą, kai tik mėgindavau juos pasekti! Jų elgesys jiems neatrodė gėdingas ar nedoras, jie žvelgdavo į mane, kaskart išeidami drauge iš kavinės ar teatro. Tada galvodavau: Vadinasi, visa tai savaime suprantama, priderama ir teisinga, kitaip aš to negaliu paaiškinti! Ir aš pagrįstai taip galvojau: ji man tiesiai, be užuolankų pa-

reiškė, kad jai reikalingas tik jis, ir niekas kitas, ir kad visada taip buvę, tik aš juos išskyręs! Mano taktika vėl buvo neteisinga, aš atsakiau jai. Mėginau paneigti man sviestą kaltinimą, stovėjau ir teisinausi! Įrodinėjau, kad būčiau palikęs ją ramybėje, jei tik ji laiku būtų leidusi man suprasti, kaip iš tikrųjų yra! Aš nemelavau, bet verčiau būčiau tylėjęs. Taip jai palengvinau žaidimą: ji atsakė, kad niekada neslėpusi nuo manęs, ką iš tikrųjų jautė, tik aš nenorėjęs ar negalėjęs jos išklausyti! Ir ji nemelavo, tai visiškai tikėtina. Daugiau nebeturėjau ką pasakyti.

Ar nepagalvojote apie skyrybas?

Abu apie tai galvojome, be abejo, tokia mintis mums protarpiais ateidavo į galvas. Tiesa, aš pats retai apie tai mąsčiau, bet ji gal buvo drąsesnė, nežinau, ji nieko nesakė. O aš apie tai pagalvojęs prieidavau išvadą, kad skyrybos problemos neišsprendžia, jos tik atlaisvina pančius. Kokia nauda jai iš skyrybų? Ji galėjo apsieiti ir be jų, todėl niekad apie tai neužsiminė. O man pačiam stigo drąsos bei vyriškumo, kad to pareikalaučiau. Buvau apgailėtinas, buvau žmogus. Tarkim, ji pabėga, išsiveždama viską, kas jai priklauso: nė vienos palaidinės nelieka spintoje. Aš ištraukiu stalčius, o jie tušti; aš prieinu prie veidrodžio, o prie jo nėra nei šydo, nei pirštinių. O jei nuperku ir padedu ten žiedą su briliantu, jis taip ir lieka gulėti. Ne, jokių skyrybų! Namuose nebesijaustų net jos kvapo, neliktų nė pėdsako ar pamiršto žodžio, nieko, vien tik tuščias kambarys. Ar taip būtų geriau? Kad ir kaip pažemintas, nebuvau nuo jos atskirtas, durų ji niekada neužsirakindavo, žiedas galėdavo sujaudinti ją iki ašarų, ir ji puldavo man ant kaklo – norėdavau prasmegti skradžiai žemės, bet neatstumdavau jos ir verkdavau pats. Taip, esu apgailėtinas. Po to abu užeiname pas mažylę. Kitą dieną viskas pamiršta.

Panelė d'Espar papurtė galvą.

Viskas pamiršta. Visa galėjo būti kitaip, galėjo būti gerai.

Ak taip, Dievas mato, susikrimtusi sako panelė d'Espar, daug kas pasauly galėtų būti kitaip!

Jūs ir vėl teisi. Galbūt jei aš pats būčiau kitoks, kitaip atrodyčiau ir geriau elgčiausi, ji pas mane sugrįžtų, o gal net ir nebūtų manęs palikusi. Viskas gražu ir gera. Bet pamėginkite suprasti mano padėtį, kas gi man atsitinka? Visas mano gyvenimas žlunga. Aš elgiausi blogai, bet, akivaizdu, ir kiti neką geriau elgėsi; aš nesunkiai būčiau jiems tai įrodęs. Ir tai trunka daugiau kaip dvejus metus.

Ką ketinate daryti? – beveik pašnabždomis klausia panelė d'Espar.

Nieko, atsako jis, nesugebu daryti nei bloga, nei gera. Nuvykau į Kristianiją, kad vieną kartą viską baigčiau, tačiau sumanymo atsisakiau. Pagalvojau, bent vaikas turės šiltą namelį, į kurio langus visą priešpietę šviečia saulė. Na taip, nieko nesutikau ir vidun nėjau, bet vakare mačiau degant šviesą, tik mano kambaryje buvo tamsu, jie neina ten, nes jį užrakinau. Nebuvo jokių linksmybių, nei šokių, nei triukšmo.

Na, tik to dar trūko!

Aš tai įvertinu, pasitenkinu mažu. Esu jai dėkingas, kad neatrakina ir nesinaudoja mano kambariu, dėl to jaučiuosi esąs ne toks baisus benamis; turiu tą kambarį mieste.

Jūsų padėtis tikrai labai nemaloni, taria panelė, sukrėsta jo pasakojimo.

Jis tikriausiai susivokia, kad labai ilgai kalbėjo ir pasirodė pernelyg susijaudinęs, tad staiga keičia toną ir pakyla: Jau vėlu, jums tikriausiai šalta, atleiskite, užsimiršau!

Jums nėra dėl ko atsiprašinėti.

Dėkoju. Na, galbūt mano likimas jūsų visai nedomina. Be to, jis dar nėra toks apgailėtinas, kaip kieno nors kito, manasis nėra pats blogiausias, aš dar patiriu daug džiaugsmo.

Tikiuosi, kad taip ir yra!

Eime, panele d'Espar, jau vėlu!

Jiems žengiant į vidų, ji pakartoja: Taip, aš tikrai tuo tikiu. Kad jūs dar sugebate džiaugtis. Ir, Dievas mato, viskas gali pasikeisti į gera, ar jūs tuo netikite?

O ne. Nors nieko nėra neįmanoma.

Jūs gavote atviruką...

Taip, gavau atviruką. Ir nuo ko gi, kaip manote? Gal nuo Moso?

Ne, tikriausiai ne nuo Moso. Galbūt tai kažkas daug geriau!

Aš pats jį sau išsiunčiau, prisipažino Savižudis.

Koridoriuje ji žvelgė į sielvartingą jo veidą, apšviestą lempos, ir negalėjo atitraukti akių. Jis išsiėmė iš kišenės atviruką ir parodė jai: Akershuso pilis, Sveikinu sulaukus Naujųjų metų! – ir jo paties inicialai. Jo lūpos virpėjo.

Nusipirkau jį pakeliui, pasakė jis. Žinojau, kad jokio kito sveikinimo negausiu, be to, tai visai nesvarbu. Siunčiau atviruką ne dėl savęs, man panašūs dalykai nėra svarbu, tai dariau dėl kitų svečių, jie turėjo pamatyti, kad aš jį gavau. Na, bet dabar jums jau metas miegoti, panele d'Espar, labos nakties! Jis greitai apsigręžė ir vėl išėjo į žiemos naktį...

Rytą po sanatoriją ėmė sklisti žinia, niūri, bloga lemianti naujiena. Tai prasidėjo anksti, kai kambarinė nunešė kavą į daktaro kambarį. Sutrikusi ji grįžo atgal ir pranešė naujieną kitoms tarnaitėms, iš jų apie tai sužinojo ir kai kurie svečiai; advokatas Ruprechtas tuoj pat pakilo iš lovos ir pasiskubino

apeiti sanatoriją. Kas gi iš tikrųjų nutiko? Kažkas nesuvokiama bei bauginama, ir dar pirmą naujųjų metų dieną.

Eidamas pro inspektorių Svendseną, ketinantį iškelti vėliavą, advokatas sustabdė jį, tardamas: Dar palūkėkite, kol kas dar nekelkite vėliavos! Ar jūs matėte daktarą?

Ne, inspektorius daktaro šiandien nematė. Lempa biure dar dega, ar jo ten nėra?

Ne, bet galime dar kartą pasižiūrėti.

Daktaro jie nerado.

Iš biuro ponai nuėjo į daktaro kambarį, bet ir ten jo nebuvo. Vienas Dievas težino, kur jis dingo. Ir tai pirmą naujųjų metų dieną!

Daugelis svečių kuo skubiausiai apsirengę išėjo ieškoti daktaro. Pamažu ėmė aiškėti, kad daktaras ketinęs šią naktį ant kalnų ežero išbandyti naujas pačiūžas, keli ponai, nuskubėję į čiuožyklą jo ieškoti, pakeliui sutiko damą. Tai panelė Elingsen, jau grįžtanti nuo ežero, ten ji atsirado pirmoji. Ji nešėsi medinę kartį. Ponai paklausė, ar ji nemačiusi daktaro, ne, ji jo nematė; panelės veidas apsiblausęs, ji papurtė galvą ir pasakė: Bet kai ką aš vis dėlto aptikau: lede, kad galima būtų žvejoti, iškirsta daug ekečių, viena jų ir dabar žiojėja.

Nejaugi... Ką jūs tuo norite pasakyti?..

Žiojėja, patvirtino ji. Tai atsitiko šiąnakt.

Nejau įmanoma, kad jis... Ką jūs sakote!

Jie bėgo prie ežero, kad pamatytų lede properšą, o panelė Elingsen patraukė į namus. Ji buvo labai susimąsčiusi, taip, panelė Elingsen buvo labai įsigilinusi į savo mintis, toji žiojėjanti eketė tiesiog užbaigta angliška *short story*, tai nakties tragedija, jai visiškai aišku, kas tai!

Ją apstojo svečiai, nes ji atėjo iš įvykio vietos ir galėjo papasakoti paskutines naujienas, ji kalbėjo prislopintu bal-

su, bet labai įtaigiai, klausytojai galėjo tikėtis blogiausio. Kad tik nebūtų įvykusi nelaimė! – būgštavo advokatas. Jūs sakote, kad eketė žiojėja?

Žiojėja. Ledas, kuris ją buvo užtraukęs, įlūžo šią naktį. Jo atskalos dar net nespėjo vėl sušalti.

Tai tos Danielio eketės, tarė inspektorius.

Argi šiąnakt nešvietė mėnulis? – paklausė kažkas.

Ne, atsakė inspektorius. Ir ką jis veikė naktį ant ledo! Kuri tai buvo eketė, maloningoji panele?

Ta, kur prie pat upelio. Prie žiočių.

Kaip tik ten, kur ledas ploniausias. Mes buvome įsmeigę kartį, turėjusią įspėti.

Štai čia toji kartis, parodė panelė Elingsen. Ji gulėjo ant ledo, tai aš ją ir pasiėmiau.

Kam? – paklausė Bertelsenas.

Ji atsakė jam – tik jam vienam, ji tikriausiai visą laiką kalbėjo tik tam, kad jis girdėtų: Juk gali būti, kad kartį teks apžiūrėti.

Kartį? – didžiai nusistebėjo Bertelsenas.

Na, pakaks mums čia stovėti ir plepėti, pertraukia advokatas. Jūs, Svendsenai, pasiimkite savo žmones ir prakapokite ledą. Didis Dieve, o jei iš tikrųjų nutiko nelaimė!

Norėčiau tarti jums keletą žodžių jūsų kambaryje, kreipėsi į jį panelė Elingsen. Jūs gal būsite toks malonus ir eisite kartu, Bertelsenai.

Panelę dar kažkas jaudino, be jokios abejonės, ji buvo nepaprastai susikrimtusi. Advokatas pirmasis įėjo į savo kambarį: Prašom sėsti, maloningoji panele! Jūs norite man kažką pasakyti?

Panelė Elingsen pradeda kalbėti, ji smulkiai pasakoja apie tai, ką aptiko, bekalbant jos skruostai parausta. Bertelsenas, žinantis apie jos gebėjimą pasakoti, mėgina apsimesti

abejingu, bet netrukus įsitikina, kad visa tai iš tikrųjų rimta: Jau nustatyta, kad dangus buvo apsiniaukęs, mėnulį uždengę debesys, aš pati apžiūrėjau properšą, ji pakankamai didelė, kad ant pačiūžų atlėkęs žmogus prasmegtų joje. Bet aš dar nenoriu pasakyti, kad taip ir įvyko.

Ne, ne. Bet ką jūs vis dėlto norėjote pasakyti? – nekantriai klausia Bertelsenas.

Ji pasisuka į jį: jūs klausiate, kam aš atsinešiau šitą lazdą. Pasiėmiau ją todėl, kad galbūt ją reikės chemiškai ištyrinėti. Ant jos matyti kažkas, kas atrodo kaip kraujas.

Kraujas? – pakartoja ponai.

Ji parodo jiems keletą rausvų dėmelių ant žievės, ir jie nebeišmano, ką galvoti. Taip, tai, be abejonės, kraujas, tačiau Bertelsenas klausia: Taip, o kas, jeigu čia tikrai kraujas?

Tokiu atveju lazdą galėjo panaudoti kaip ginklą.

Taigi užpuolimas? – spėja advokatas. Ne, tai neįtikėtina.

Panelė tyli. Jos elgesyje nė žymės nenatūralumo, ji visaip stengiasi išspręsti tą uždavinį, grumiasi su juo, jie mato, kad ji įtemptai mąsto.

Bet kas gi, dėl Dievo, būtų galėjęs užpulti daktarą? Maloniausią žmogų, teturintį vien tik draugų?

Kas nors gal ir galėjo tai padaryti.

Advokatas klausia: Ar jūs turite omeny konkretų žmogų?

Taip, atsako ji, turiu omeny konkretų žmogų.

Ką?

Kol viskas taip neaišku, nelabai norėčiau jį įvardyti. Bet jei tai liks tarp mūsų...

Savaime suprantama! – sušunka abu ponai ir atidžiai klauso.

Panelė kalba tyliai, dusliu balsu: Aš nesakau, kad tai tikrai jis, tačiau galvoju apie vyrą, kurį mes čia vadiname Savižudžiu. Turiu pagrindą jį apkaltinti.

Tyla. Panelės rimtumas paveikė ponus; žvelgdami į ją, šie apmąsto jos žodžius.

Kodėl gi jis būtų galėjęs tai padaryti? – pasidomėjo Bertelsenas.

Psichiškai nesveikam žmogui – jei jis iš tikrųjų psichiškai nesveikas – bet kas gali šauti į galvą.

Taip, sutiko advokatas, čia panelė Elingsen teisi. Jūs sakėte, kad turite pagrindą jį apkaltinti?

Esama netiesioginių įkalčių, atsakė panelė. Šiąnakt girdėjau jį kalbant su panele d'Espar apačioje, koridoriuje. Kai jie vienas kitam palinkėjo labos nakties, panelė viena pakilo laiptais. O Savižudis vėl išėjo į lauką.

Taip, sutiko ponai, tai, be abejonės, atrodo keistokai. Ir jūs esate tuo visiškai tikra?

Panelė tik linktelėjo patvirtindama. Beje, pridūrė ji, svariausio įkalčio aš dar nenurodžiau. Kaip žinote, grįžau iš čiuožyklos. Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad ten buvau nuėjusi anksčiau už kitus, kad išsiruošiau pirmoji, tad pirmoji pasiekiau įvykio vietą. O ten aš randu... randu...

Ką jūs randate?

Štai ką! – beveik pašnabždomis ištaria panelė ir iškelia Savižudžio astrą.

Niekas netarė nė žodžio, ponams buvo apie ką pamąstyti. Po pauzės panelė paklausė: jūs jį tikriausiai atpažįstate? Atsimenate, kieno atlapą jis vakar vakare puošė?

Taip, jie prisiminė.

Radau jį ant ledo, netoli properšos. Jis pamestas šiąnakt.

Abu ponai vienu balsu pripažino šį varganą astrą matę ant Savižudžio krūtinės, Bertelsenas netgi išskyrė vieną akimirką, kai Savižudis buvo pakviestas arčiau lempos ir gavo iš ekonomės rankų atviruką. Tuo metu ši nuvytusi gėlė buvo matoma ypač aiškiai.

Tegali būti tik viena nuomonė, kad tai tas pats astras, konstatuoja advokatas. Bent jau tiek yra aišku. Iš tiesų stebiuosi jumis, panele Elingsen, jūs visa tai išaiškinote – jūs tokia įžvalgi...

Įžvalgi! – pertraukia Bertelsenas ir pranoksta advokatą. Užtikrinu jus, ji kuo tikriausia detektyvė. Tik duokite jai siūlo galą arba numestą cigaretės nuorūką – ir ji rekonstruos visą nusikaltimą.

Panelė tiesiog pražysta, to žmogaus pripažinimas jai sunkiai pakeliamas, ji palinksta į priekį, kad nuslėptų susijaudinimą. Bet kokiu atveju, sako ji, vis dar pasinėrusi į tą istoriją, bet kokiu atveju Savižudis paskutinis matė daktarą. Jis galėtų suteikti informacijos.

Besiaiškinant situaciją, visus apėmęs jaudulys lyg ir ėmė slūgti, užpuolimo versija ponams rodėsi tokia neįtikima, tokia neįmanoma. Bet ką gali žinoti, juoba dėl to, kad ant lazdos buvo tikrai kraujas, beveik nekilo abejonių. Jie paprašė panelės atsargiai pasikalbėti su Savižudžiu – tai uždavinys, pareiškė advokatas, kurio niekas kitas negalėtų atlikti geriau. Tačiau net ir pasibaigus šiam pasitarimui bei išsiskirsčius advokatas dar nebuvo visiškai praradęs vilties surasti savo kompanioną. Sutikęs koridoriuje kambarinę, jis liepė dar kartą žvilgtelėti į daktaro kambarį, nors pats jau ne kartą ten buvo užėjęs. Pažiūrėkite ir po lova, pasakė jis.

Pats advokatas patraukė prie ežero.

Iš panelės Elingsen pokalbio su Savižudžiu nieko nepaaiškėjo, jis daktaro nematęs. Naktį jis vaikštinėjęs, pasakojo Savižudis, ir į kambarį grįžęs jau gerokai po vidurnakčio. Gal pirmą ar antrą valandą buvęs ir ant ledo, nes daktaras jį kvietęs pačiužinėti, bet greičiausiai pasirodęs per vėlai, daktaro čiuožykloje neberadęs.

O kartį prie upelio žiočių ar pastebėjote? paklausė panelė.

Kartį? Ne. O kodėl to teiraujatės?

Atrodo, kad ji kruvina.

Nejaugi, abejingai tarstelėjo Savižudis. Beje, sunku patikėti, kad daktaras galėtų sau kaip nors pakenkti. Jis tikras vėjavaikis.

Aš radau gėlę, kurią jūs vakar buvote įsisegęs į atlapą – radau ją šįryt ant ledo.

Ar tikrai, Savižudžiui tai nelabai rūpėjo. Ką gi, ji jau prastai atrodė, buvo atitarnavusi.

Ne, iš Savižudžio tikrai nieko nepavyko išpešti, tiksliau sakant, jis pasakojo nieko neslėpdamas. Galiausiai jis nustojo klausytis panelės žodžių, tik keletą sykių pakartojo, kad daktaras veikiausiai atsirasiąs.

Atėjo pietų metas, svečiai susirinko, bet valgė tylėdami. Toji ilga ir slogi naujųjų metų diena be vėliavų, be muzikos, be juoko ir džiaugsmo sanatorijai tikriausiai buvo nuostolinga. Po pietų nuotaika kiek praskaidrėjo, inspektorius Svendsenas su savo žmonėmis nuo eketės iki pat upelio žiočių iškapojo visą ledą, bet skenduolio nerado. Taigi daktaras nenuskendo. Šis atradimas pradžiugino visus sanatorijos gyventojus, tikriausiai apsidžiaugė ir panelė Elingsen, bet ji nuėjo į savo kambarį ir atsigulusi į lovą vis verkė. Ak, toji stambi ir graži panelė Elingsen, tas jos bevaisis detektyvinių romanų skaitymas, jos įaudrinta vaizduotė – dabar ji negalėjo susitaikyti su pralaimėjimu, o kokią palaimą išgyventų, jei šį kartą pasisektų, ji buvo nekvaila, tad, žinoma, suvokė tikrąją padėtį: netrukus paaiškės jos likimas. Kurgi šią akimirką Bertelsenas, visomis išgalėmis linksminantis kitas damas? Kodėl būtent taip įvyko? Jeigu jos netiesioginiai įkalčiai pasitvirtintų, ji dar galėtų turėti vilties, bet tie

įkalčiai pasirodė nieko verti. Juk Savižudis visai neslėpė, kad naktį buvo išėjęs pasivaikščioti, ir visai nesigraužė, kad pametė astrą, o kai advokatas Ruprechtas grįžo iš čiuožyklos, tai tiek tepasakė: Tikriausiai ant tos jūsų lazdos žuvų kraujas, ten prie eketės, kur Danielis darinėjo žuvis, jo daug privarvėjo. Ir panelė Elingsen tik tiek tegalėjo atsakyti: Taip, gal tai ir žuvų kraujas, bet kuriuo atveju tai parodys analizė. Ne, akivaizdu, ji pralaimėjo, todėl dabar gulėjo ir verkė, ir nepasirodė prie pietų stalo.

Nors ir didelė tikimybė, kad daktaras neprigėrė, vis tik jo lig šiol nepavyko rasti; tai kurgi jis pagaliau? Jau beveik nusprendus sutelkti visas jėgas paieškoms, sanatorijai teko išgyventi didžiulę sensaciją: kažkas paskambino labai nuošaliame kambaryje, negyvenamoje kamarėlėje be krosnies, kur net padori lova netilpo, ten stovėjo tik sudedamoji lovelė, taigi iš ten skambino. Paslapties išsiaiškinti nuėjusi kambarinė jį aptiko, aptiko daktarą, daktarą Ėjeną. Ką?.. šaukė ji. Nutilkite! – paliepė jis, gulėdamas sudedamojoje lovelėje, eikite ir pakvieskite advokatą! Kambarinė išėjo, bet jai pasirodė, kad daktaras pamišęs, jo akys buvo pasruvusios krauju.

Įėjęs advokatas iškėlė rankas į dangų ir jau ketino tuoj pat pateikti kelis klausimus, bet susilaikė, daktaro išvaizda vertė abejoti, kad galės su juo susišnekėti. Jūs gulite čia? – tik tiek tepasakė, ir daktaras atsiliepė: Mane būtina iš čia išgabenti! Jis gulėjo apsiklojęs apsiaustu ir drebėjo, jis sirgo. Nuo jo drabužių ir batų vanduo buvo nuvarvėjęs ant grindų, šalia mėtėsi pačiūžos, krosnis nesikūreno, krosnies paprasčiausiai nebuvo, šviesa vidun skverbėsi pro apdulkėjusį langą be užuolaidos, nyku ir vargana, o jis ten gulėjo. Šerikas stiprus, pajėgs mane nunešti, pasakė jis. Mes nunešime jus į lovą, pažadėjo advokatas. Ne, paprieštaravo dak-

taras, tada visi pamatys. Šerikas tegul mane nuneša virtuvės laiptais.

Ir iš tikrųjų jį nunešė, pradžioje į vaistinę, kur jis išgėrė lašų, po to į kambarį. Du kartus reikėjo eiti per kiemą, bet šerikas su tuo susidorojo. Užkūrė krosnį, davė jam šiltai užsikloti, šildytuvus ir šiek tiek šilto gėrimo; jau geriau, pasakė jis.

Advokatas stengėsi atsargiai jį išklausinėti, kad išsiaiškintų, kas įvyko. Atsakymai nebuvo rišlūs, bet visiškai pasitvirtino tai, kad daktaras esąs vėjavaikis. Žinoma, jis įtaikė į eketę, bet užuot tuoj pat grįžęs namo, kad šiltame kambaryje nusirengtų ir atsigultų į lovą, jis panūdo slapstytis toje nuošalioje kamaraitėje, nes nenorėjo prisipažinti įkritęs į vandenį. Nerami siela! Jis tikriausiai nenorėjo gąsdinti svečių, o gal net ketino parodyti, kad jam – gydytojui – patys niekai žiemos naktį pasinerti į vandenį, kad jam tai nė kiek nepakenks. Šiaip ar taip, jis klydo, maudynės šaltame vandeny nepraėjo šiaip sau. Advokatui prasitarus, kad visa sanatorija daug nerimavusi, daktaras labai susikrimto. Ką kalbėjo svečiai? – klausinėjo jis. Ar jie juokėsi? Dėl to ir atėjęs į tą pašiūrę, kad jo nerastų, aiškino jis, ir ketinęs anksti rytą, vandeniui nuvarvėjus nuo drabužių, atsikelti ir nusigauti į savo kambarį, bet to padaryti nepajėgęs, jam pasidarę bloga, labai bloga...

Apskritai nakties įvykiai jam atrodė gana gėdingi.

Aš beveik nieko nesuprantu! – pagaliau prisipažino advokatas, purtydamas galvą.

Visa atsitiko todėl, kad buvę labai tamsu ir nešvietęs mėnulis, aiškino daktaras.

Ir jis tikėjo tuo, ką sakė, greičiausiai tik todėl, kad, narstydamas šią konkrečią situaciją, nesugebėjo mąstyti plačiau. O tikroji priežastis buvo visai kita: medicinos studijos pra-

gaištingai paveikė jo asmenybę, jos tiesiog nebeliko, ir šiai supaprastėjusiai personai rodėsi, kad sumanymas buvęs puikus. Jaunuolis! Mokslus baigęs vaikas! Jam derėjo šį tą išsaugoti, šis vyras, te Dievas jam padeda, iš tikrųjų turėtų būti truputį kitoks, jam derėjo būti kažkuo, kuo nors. O jis štai iškrėtė lyg berniokas pokštą, sumanęs palėpės kambarėlyje pasislėpti po paikų maudynių. Net ir didžiausias mulkis pasielgtų protingiau.

Dabar ne pro šalį būtų pamiegoti, pareiškė jis. Bet čia esą taip šalta.

Advokatas žvilgtelėjo į termometrą: Čia per dvidešimt laipsnių. Jūs tikriausiai karščiuojate.

Daktaras tarė: Jeigu čia per dvidešimt laipsnių, tada nešalta; o dabar norėčiau kiek numigti. Vakarienės atsikelsiu.

Advokatas džiaugėsi, kad jo kompanionas bent jau nuovoką atgavo, tad visur, kur tik pasisuko, skelbė šią naujieną, pasitenkindamas tik būtiniausiais paaiškinimais, ir įsakė iškelti vėliavą. Šiaip ar taip, buvo pirma naujųjų metų diena, nors ir einanti į pabaigą.

Vis dėlto paaiškėjo, kad ne taip jau lengva atkurti gerą nuotaiką. Nebebuvo dėl ko graužtis, tačiau svečius apniko sąstingis, niūrumas ir niekaip nepavykdavo jų išjudinti. Kažkas atėjo iš kiemo ir papasakojo, kaip inspektorius vargęs su vėliava, tesugebėjęs pakelti ją iki pusės stiebo, ten ji ir įstrigusi, dabar negalįs jos nei pakelti, nei nuleisti! Šis pasakojimas dar labiau sustiprino ir taip slogią nuotaiką salone, sukeldamas netgi tam tikrą pagarbą. Pusiau nuleista vėliava, tai galbūt kažką reiškia. Nuleiskite žemyn! – šūktelėjo advokatas iš verandos. – Nepavyksta jos nuleisti! – atsišaukė inspektorius. – Tada nuverskite stiebą! – Tai padaryti pavyko, ir stiebas dabar jau gulėjo ant sniego, be vėliavos, nes niekas jo nebepastatė.

Nenuostabu, kad advokatas nervinosi. Jis kreipėsi į mokyklos direktorių Oliverį, guosdamasis dėl visų įvykių, tačiau direktorius Oliveris lūkesčių nepateisino, jis nebuvo sutvertas linksminti ar guosti, jo profesija jį įgalino mokyti, dėstyti, bet dabar jau nebuvo likę mokinių, klausytojų, net panelė d'Espar laikėsi atokiau ir, atrodė, buvo užsiėmusi savo pačios reikalais. Oliveris pasitenkino keliais žodžiais. Vis dėlto kaip, dėl Dievo meilės, paaiškinti tai, kad rūmai pilni gyvų žmonių, o atrodo, lyg visi būtų išmirę? – klausė savęs advokatas. Argi anksčiau nepasitaikydavę, kad vėliavos medžiaga įsipainiotų į skridinį ir užstrigtų? Juk sunku patikėti, kad, daktarui Ėjenui persišaldžius, dangus siųstų ženklus. Argi ne taip?

Tai visiškai neįmanoma, patvirtino direktorius Oliveris.

Advokatas kreipėsi pagalbos į inžinierių, prašydamas praskaidrinti svečiams nuotaiką. Inžinierius neatsisakė, kartą jis jau buvo viešai pasirodęs ir turėjo įgūdžių: jis sugalvojo žaidimų, parodijavo aktorius, privertė jaunesnius svečius žaisti su juo slėpynių ir netgi dainavo negrų dainas. Iš tikro inžinierius negailėjo jėgų ir ypač išradingas buvo gūžinėdamas – užrištomis akimis šoko, vaipėsi, šaukė apsimetęs kvailiu, o pabaigoje apsimetė perdėtai besigraužiąs dėl įsivaizduojamos nelaimės. Trijų laikraščių korespondentas tiesiai išrėžė, kad inžinierius pražudė savyje didį artistą, apie tai jis netrukus ketino parašyti savajame laiške iš kalnų. Bet ne visi reagavo kaip korespondentas, kiti žiūrovai liko abejingi, pats velnias nesuprastų, ko jiems trūko, jie nepageidavo nei slidinėti, nei čiužinėti, tik sėdėjo, ir tiek. Nieko nenutiko, niekas nebuvo sulygintas su žeme, ne, tikrai ne, tik ore tvyrojo nebyli grėsmė, lyg prieš nusikaltimą ar piktadarybę.

Paaiškėjo, kad daktarui Ėjenui pablogėjo, ir advokatas skambino parapijos daktarui, apylinkės gydytojui. Buvo sun-

ku kalbėti telefonu taip, kad niekas negirdėtų, o ir advokatas gal elgėsi nepakankamai atsargiai. Kad tik nebūtų šiltinė! – prasitarė jis. Šie žodžiai, pagauti kažkieno, netrukus pasklido po visus namus. Dauguma svečių apsisprendė nebeatostogauti ir jau rytoj, antrąją naujųjų metų dieną, keliauti į namus. Sanatorija būtų praradusi didelę sumą pinigų. Mažmenininkas Rudas slapta susikrovė lagaminėlį.

Atvyko apylinkės gydytojas. Plaučių uždegimas. Išrašęs lašų bei mikstūrų, vėl išvažiavo. Kai apsilankė kitą dieną, pacientui ėjosi dar prasčiau. Trečią dieną pacientas mirė.

Kokie Naujieji metai!

Savižudis negalėjo praleisti tokios geros progos išsisakyti; jis linktelėjo ir tarė: Tai tikrai ne pabaiga! Gyvenimas tėra pigi mirties prekė, kalbėjo jis, kitas iš mūsų jau pažymėtas! Keletą dienų jis kaip įmanydamas stengėsi kuo plačiau paskleisti savo kraupias, niūrias pranašystes, save ir kitus jis įvardijo tik kaip „išlikusius gyvus" šioje vietovėje.

Nemaža svečių išvyko: korespondentas, smulkus prekybininkas Rudas, inžinierius ir daug jaunimo. Čia jų niekas nebelaikė, jie pasirinko gyvenimą ir nė neketino stebėti, kaip atgabena karstą, kaip į jį įdeda daktaro Ėjeno palaikus, po to karstą vėl išsiunčia geležinkeliu. Mažmenininkas Rudas neslėpė, kad turi reikalų ir nebegali ilgiau čia užtrukti, aukodamas savo verslui brangų laiką. Jis pasakė advokatui: Dabar aš esu tikras, kad akcijos deponuotos, Bertelsenas negali jų parduoti! Tikrai, atsiliepė advokatas neketindamas gilintis. Bet jūs galite išpirkti akcijas banke tokiu kursu, apie kurį mes kalbėjome, tęsė Rudas toliau, – žinoma, jeigu tvarkingai mokėjote sanatorijos draudimo nuo gaisrų mokestį.

Taip, įžvalgumo mažmenininkui Rudui tikrai nestigo, advokatas, ko gero, netroško labiau su juo suartėti. Kokia gi

būtų iš to nauda, jei šis žmogus imtų dalyvauti sanatorijos veikloje vietoj Bertelseno? Ne, dėkui. Be to, Bertelsenas dabar gerokai aplamdytas, advokatas nebelinkėjo jam pažeminimo.

Mokyklos direktorius Oliveris pasiliko, taip pat Bertelsenas su damomis – Ruben ir Elingsen; advokatas Ruprechtas, kaip direktorius, taip pat negalėjo palikti mielojo Torahuso, nesutvarkęs visų reikalų, šiuo metu skambindamas telefonu ir telegrafuodamas, jis ieškojo sanatorijai naujo gydytojo.

Pirmoji susirgo ponia Ruben. Reikėjo stebėtis, kad toji dama apskritai dar gyva, ji nevalgė, negėrė, gyvybę palaikydavo tik piliulėmis, ji iš tikrųjų turėjo būti labai atspari. Kokias piliules ji vartojo? Mistines piliules, maloningoji ponia gaudavo jas iš Londono ir rūpestingai slėpdavo. Nuo seno sanatorijoje dirbanti tarnaitė buvo mačiusi tokias pat piliulių dėžutes pas miledi, taigi, atrodo, daug subtilių dalykų siejo šias damas, ponią Ruben ir anglę.

Vargšė ponia Ruben, ji susirgo ir visai sugniužo – nežinia kodėl, gal kad Naujųjų metų išvakarėse, priešingai nei buvo įpratusi, sočiai pavalgė. Ji gulėjo lovoje, kentėdama gal ir nelabai didelius skausmus, jos gilių, nuostabių akių išraiška pasikeitė; ji negalavo, tačiau nieko nenorėjo girdėti apie apskrities gydytoją, priešingai, ji ketinanti rytoj vėl atsikelti iš patalo. Ak, nepavyko tai įgyvendinti, ji liko lovoje, jai buvo negera, bet ji nepasidavė. Paštu jai atsiuntė pasimatuoti batelius smailiais lyg adata kulnais, jie buvo iš medžiagos ir lako, ir ponia Ruben, žinoma, negalėjo tikėtis, kad jai pavyks į juos įsprausti savąsias nežmoniškai krypuojančias kojas, bet batelius ji pasiliko, tarsi jie būtų tinkamo dydžio. Bateliai tebestovėjo ant tualetinio staliuko, kai įėjo naujasis daktaras.

Nes, kaip matote, dabar atvyko naujas daktaras, naujas sanatorijos gydytojas, ir tai šiek tiek sujudino Torahusą. Svečiai jį pamatė per pietus, pasirodė esąs trumparegis, išstypęs ir liesas. Lenkdamasis prie lėkštės, tiesdavo kaklą taip, lyg per balkono kraštą norėtų pažvelgti į gatvę. Jis gražiai šypsojosi, veidas atrodė protingas ir išraiškingas. Praktikavęs jis buvo nedaug, bet kitus palankiai veikė tai, kad ir jo tėvas buvo gydytojas, taigi gydytojų dinastija.

Įėjęs į ponios Ruben kambarį, jis mandagiai pasisveikino, prisistatė ir paklausė: Ar jūs tokiais bateliais avite čia kalnuose, maloningoji ponia? Pamatė jis ir maloningosios ponios piliulių dėžutę, kyšančią iš po pagalvės, ištraukė ją, perskaitė užrašą ir vėl paklausė: Kodėl jūs jas vartojate?

Maloningoji ponia – jei tik būtų galėjusi, būtų išplėšusi dėžutę jam iš rankų – nervingai atsakė: Aš jų beveik neimu – beveik visai nevartoju...

Tada daktaras ryžtingai uždarė duris, nuklojo maloningąją ponią ir pasakė: Truputėlį pasisukite! Apžiūrėjęs ligonę, pasiteiravo: Ar daug dar turite tokių dėžučių?

Nežinau. Ne, tikriausiai nebeturiu daugiau. O ką?

Nesu chemikas, bet nemanau, kad tokios piliulės didintų jūsų apetitą.

Valgau tiek, kiek galiu, atsakė maloningoji ponia.

Taip, jūs tai darote. Bet jums reikėtų valgyti daugiau, jums negalima slopinti apetito, pasakė daktaras ir įsidėjo dėžutę.

12

Daktaras prisistatė paeiliui visiems svečiams ir pasiteiravo apie jų ligas. Bertelsenas niekuo nesiskundė, bet jis ir toliau svečiavosi ir kaskart vis pasiteiraudavo apie ponią Ruben. Jis atvykęs čionai kartu su maloningąja ponia, aiškino daktarui, tad nenorėtų grįžti atgal vienas. Šitai nugirdusi, panelė Elingsen klausiamai pažvelgė į jį, tačiau tai Bertelseno nė kiek nesutrikdė. O aš maniau, kad jūs atvykote su manimi, be galo rimtai pajuokavo panelė.

O jūs kodėl čia, maloningoji panele? – pasiteiravo daktaras.

Aš niekuo nesiskundžiu. Beje, rytoj išvykstu.

Savaime suprantama, čia lieku ne vien dėl ponios Ruben, dabar jau įsiterpė Bertelsenas. Jūs gi žinote, panele Elingsen, kad turiu tam tikrų interesų Torahuso sanatorijoje, man būtina kai ką čia sutvarkyti.

Kitą dieną panelė Elingsen išvažiavo, viena. Ji tikriausiai suprato, kad nebėra prasmės ilgiau delsti.

Aš neužsibūsiu, pasakė Bertelsenas, man tik reikia dar kai kuo pasirūpinti, tai susiję su pavasarį numatytom statybom.

Kažkodėl Bertelsenui šiandien rytą leido įeiti ir pasveikinti ponią Ruben; jis pareiškė ją užjaučiąs, bandė paguosti ir parodyti, kad pasiryžęs palengvinti jos kančias. Maloningoji ponia jau pradėjo po truputį valgyti ir miegojo kiek geriau, todėl galėjo su Bertelsenu gyvai šnekučiuotis, juokauti ir būti miela, drauge jie maloniai praleido valandą. Iš ponios kambario jis išėjo kuo geriausiai nusiteikęs. Prie pat

kojų jis pastebėjo panelės Elingsen nosinaitę, sniego baltumo ir visiškai naują, pakėlė ją ir įteikė savininkei: Žiūrėkite, ką radau, jūsų nosinaitė, jūsų monograma. Ji tokia balta ir nekalta, visai nepanašu, kad būtų tyčia numesta man po kojomis.

Kaip tai tyčia?..

Aš juokauju, panele Elingsen! Na, jūs jau pasiruošusi kelionei. Turiu pažvelgti į jus, kai jau sėdėsite rogėse. Perduokit linkėjimų miestiečiams!

Panelė atrodė tokia bejėgė, nieko geresnio jai neatėjo į galvą, ir ji iš tikrųjų tyčia numetė nosinaitę prie ponios Ruben durų, kai išgirdo ten kalbant Bertelseną. Suprantama, jai nelengva buvo pasiryžti ir apsispręsti šiandien kartą ir visam laikui palikti Bertelseną; kita vertus, ko dar buvo galima tikėtis toliau su juo bendraujant? Argi ji nepastebėjo, kad jis bodisi ja, yra jai abejingas? Taigi šis jos gyvenimo tarpsnis nutrūko taip pat staiga, nepasiekęs pabaigos, kaip ir detektyvinės jos istorijos. Panelė Elingsen, išlakaus stoto ir daili, tik per plauką kažkuo netapo, jai netrūko nei jausmų, nei vaizduotės, tačiau visu tuo nemokėjo naudotis: jausmus ji švaistė neapdairiai, o jos fantazija kūrė išgalvotus bei neįtikimus pasakojimus. Ji nepajėgė pelnyti medienos pirklio Bertelseno prielankumo ir pagaliau turėjo jo atsižadėti. Kas jai beliko? Ji būtų jam mirtinai nusibodusi...

Lankydamas pacientus, daktaras užėjo pas Savižudį. Tikriausiai jis jau buvo girdėjęs apie šį keistuolį, tad nusiteikė atitinkamam pokalbiui, o gal jis net kažką nutuokė apie jo gyvenimą Kristianijoje, Dievas žino.

Savižudis nutaisė pačią begėdiškiausią miną ir pasakė: Na, jūs tikriausiai atvykote, kad atgultumėt čia kalnuose į kapą?

Daktaras tarė: Atšiauri žiema. Kaip matau, jūs čia esate vienintelis šiltai besirengiantis žmogus.

Ilgainiui taps per brangu gabenti iš čia negyvėlius, atkakliai tęsė kalbą Savižudis. Galiu jums parodyti vietą, kur mus, kol kas dar išgyvenusius, derėtų pakasti.

Jeigu turite laiko, norėčiau tą vietą apžiūrėti tuoj pat, atsakė daktaras.

Ir jie tučtuojau išėjo. Bet Savižudis, atrodo, nebuvo pasiruošęs tuoj pat tesėti, ką žadėjo, jis ėmė abejoti, kur eiti, svyravo, miške ėmė trypčioti ir tarė: Tai tikra nesąmonė, kad jūs mane lydite. Grįžkime! Savižudis, atrodo, įsižeidė, vis dėlto tęsė: Aš tik susitaikiau su jūsų parodytu ryžtingumu!

Daktaras žvilgtelėjo į jį ir leido toliau plepėti.

Ką gi, jūs žiūrite į mane ir tyrinėjate. Eikime namo, kiek galima kartoti!

Pakeliui į namus daktaras pasidomėjo: Nuo kada jūs čia?

Nuo sukūrimo dienos. Nuo sanatorijos atidarymo.

Ir ko jūs taip ilgai laukiate čia, kalnuose?

Aš laukiu neilgai, aš visiškai neilgai čia laukiu. O kas jus patį čia atvedė?

Jokio atsako.

Savižudis nenutyla: Paklausiau ne tam, kad pasirodyčiau įkyrus, o tik tam, kad išsiaiškinčiau. Mirtis darbuojasi čia tobulai ir be jūsų pagalbos.

Kodėl jūs pučiate į savo ranką?

Jūs tai pastebėjote? Akivaizdu, jūs įžvalgus! Taip, aš pučiu į ranką, kad ją sušildyčiau.

Gal norėtumėt užeiti į mano kambarį ir išgerti konjako su selteriu? – pasiūlė daktaras.

Savižudis sutriko: Kaip? Žinoma, mielai!

Su konjako ir selterio stiklais susėdus biure, Savižudis pasijuto geriau ir ėmė kalbėti protingai. Daktaras kiek pa-

klausinėjo apie sanatoriją bei jos svečius ir daug ką netiesiogiai sužinojo. Staiga Savižudis ištiesė ranką ir tarė: Kodėl aš ją pučiau? Pažiūrėkite štai čia ir pasakykite, ką manote apie šią žaizdą?

Daktaras tarė: Tai netgi ne žaizda.

O kas gi tada?

Nieko.

Savižudis: Man atrodo, kad tai raupsai!

Daktaras nusišypsojo: Niekai! Jūs tiesiog prasidrėskėte odą.

Ar galėtumėt pasiūlyti kokį nors vaistą?

Taip, gausite dar vieną porciją konjako su selteriu.

Atrodo, Savižudžiui palengvėjo, sužinojus, kad jo žaizda niekinė, ir, geriant antrą stikliuką, jo nuotaika taip praskaidrėjo, kaip jau seniai buvo. Daktaras pasakojo istorijas, jis buvo dar toks jaunas gydytojas, kad prisiminė ypatingų atvejų iš savo praktikos. Pavyzdžiui, jis papasakojo, kaip kartą jį pakvietė pas vieną pylos gavusią moterį, kurios užpakalis nuo smūgių buvo mėlynai rudas.

Iš tikrųjų? – tarstelėjo Savižudis.

Tai buvo jauna moteris, daili ir kiek lengvabūdė. Man ją apžiūrinėjant, vyras stovėjo greta ir aiškino, kaip visa įvykę, ir parodė man bambukinę lazdą, kuria jis naudojosi.

Tai ją vyras?..

Taip, prikūlė. Ji pradėjo aikštytis, norėjo, kad viskas būtų taip, kaip ji nusprendė, su juo elgėsi kaip su neišmanėliu ir dar susirado meilužį.

Savižudis nepatikliai pasiteiravo: Kodėl man turėtų rūpėti vyras ir moteris?

Ką sakote?

Kodėl man apie tai pasakojate?

Todėl, kad tai komiškas atvejis. Man teko gydyti moters užpakalį, o vyras išgydė ją nuo noro siekti viršenybės. Ta-

čiau jūs teisus, kodėl gi mums turėtų rūpėti toji pora! Bet kaip jau sakiau...

Tyla.

Šiaip jau tai nėra neįdomu, sumurmėjo Savižudis. Vyras ją išgydė? Jūs taip sakote?

Visiškai išgydė! Tuos žmones man vėliau yra tekę stebėti, jie laimingi, po to jiems gimė du vaikai. Sekmadieniais visi drauge išeina pasivaikščioti.

Nuostabu! – sušunka Savižudis. Į jūsų sveikatą!

Patiriu nemažai tokių nuotykių, tyliai, tarsi pats sau, sako daktaras. Jei jų nepasitaikytų, ligonių lankymas taptų nuobodybe.

Netrukus Savižudis jau neberodo savo pranašumo, jis tampa smalsus ir naivus: Niekaip neina iš galvos tas vyras ir jo žmona, kokie tai buvo žmonės?

Amatininkai, vyras užsiima kalvyste.

Ak štai kaip! Savižudis, atrodo, apviltas. Kalvis ir jo žmona.

Na taip. Juk suprantate, kad ne kiekvieno sluoksnio atstovas stvertųsi bambukinės lazdos, bet kokios priemonės turi būti pritaikomos individualiai, kartais pakanka gėlių.

Bet kas gali kankintis dėl pernelyg smarkaus kito namiškio būdo, murma Savižudis, apžiūrinėdamas sienas ir lubas.

Daktaras vangiai atsiliepia, lyg paskendęs prisiminimuose: Taip iš tikrųjų ir būna. Aš pats kartą vos nesigriebiau bambukinės lazdos.

Savižudis neslepia susidomėjimo: Jūs vedęs?

Ne, nusišypso daktaras ir nutyla.

Bet Savižudis nekantrauja, jo akys žvelgia tiriamai.

Daktaras sako: Ne, tai buvo mano ekonomė. Tiesa, tai kas kita, negu paprasta kalvio žmona, šiaip ar taip, mer-

gaitė iš kaimo, truputį patrakusi, bet turinti ir daug gerų savybių.

Viso labo ekonomė! – vėl nusivilia Savižudis.

Bet jauna ir daili, jos kūnas buvo puikus, nuostabiai grojo pianinu ir gitara, buvo muzikali.

Taip, bet vis dėlto!..

Buvau ją įsimylėjęs.

Na, sutiko Savižudis, tai jau kas kita. Ir jūs ryžotės išbandyti bambukinės lazdos poveikį?

Po to, kai nepadėjo gėlės, taip. Dar po to, kai dovanos niekaip nepaveikė. Ko nors juk reikia imtis, ar ne tiesa?

Apie tai nieko neišmanau.

Na taip. Bet kai pasijunti bejėgis, vis tiek ko nors tenka griebtis. Žinoma, viskas atrodytų kitaip, jei tai būtų žmona, jūsų žmona, mano žmona, to paties luomo žmogus, su juo reikėtų susitarti geruoju. Bet ekonomė! Jūs tikriausiai taip pat nesate vedęs? – pasidomėjo daktaras.

Aš? Vedęs? Ne.

Nevedęs, taip ir maniau.

Būtų kvaila! – pareiškia Savižudis.

Daktaras su juo lyg ir sutinka, ir jiedu šnekučiuojasi apie tai toliau, kol nusprendžia, kad santuokos išvengti sunku.

Na, ir kaip pagaliau baigėsi su ta mergaite? – smalsauja Savižudis, ar pasiekėte, ko troškote, be bambukinės lazdos?

Ne, atsako daktaras, – dar ne. Užuot tai daręs, ėmiausi ko kito: Atvažiavau čionai. Ėmiausi čia gydytojo darbo.

Nuostabą keičia ilga tyla.

Tai be galo įdomu! – linkteli Savižudis. Bet jeigu ir tai nepadės?

Daktaras ryžtingai: Tada pasielgsiu kaip kalvis!

Savižudį, atrodo, paveikė pokalbis su daktaru, jis stengėsi apmąstyti, ką išgirdęs, ir kartais nei iš šio, nei iš to

nusijuokdavo. Bet po keleto dienų jį apėmė ankstesnė būsena, jis vėl buvo kandus mąslus žmogus, kaip ir anksčiau. Jis ieškojo panelės d'Espar, tačiau nusivylė, aptikęs ją rūkomajame su mokyklos direktorium Oliveriu, ir neišvengiamai turėjo pradėti su juo pokalbį. Iš pradžių, stengdamasis pasirodyti mandagus, jis pasakė: Sveikinu tarybą!

Abu tylėjo, nes prie Savižudžio juokų nebuvo pratę.

Prieš keletą dienų parodžiau šią žaizdą mūsų naujajam daktarui, kreipėsi jis į panelę d'Espar.

Ir gavote kokių vaistų? – pasiteiravo ji.

Taip, dvi taureles konjako su selteriu.

Dvi ko?

Konjako su selteriu. Jis skiria savotiškus medikamentus. Kartais rekomenduoja bambukinę lazdą.

Jūs norėjote pasakyti *Lytta vesicatoria*, patikslina direktorius. Bet jo minėti vaistai visiškai įprasti.

Savižudis niekina jį ir neatsako į pastabą.

O kartais jis naudoja ir gėles. Tai originalus žmogus.

Mokyklos direktorius stengiasi išlikti mandagus ir taria: Taip, gėlės kartais gali padėti, gėlės ligoniams.

Savižudis dar labiau ima jį niekinti, o panelė linkteli pritardama: Taip, neabejotina.

Neabejotina? – priekabiauja Savižudis. Kad gėlės gali padėti? O ar ne tas pats būtų, jei siųstų sagas – perlamutrines, ragines, alavines?

Juokas.

Mokyklos direktorius vėl atgauna orumą ir nebenori ilgiau plepėti nesąmonių: Turiu pasakyti, kad rytoj žengsiu žingsnį, nutraukiantį mano buvimą čia.

Panelė: Ak – jau rytoj!

Rytoj išvykstu. O kada jūs išvažiuojate, maloningoji panele?

Šiomis dienomis, vieną iš artimiausių dienų.

O jūs, jaunuoli?

Į šį tiesmuką klausimą Savižudis atsakė pasidygėdamas: Aš neketinu išvykti.

Iš tikrųjų? Tai jūs neturite jokių įsipareigojimų, verčiančių grįžti?

Užtat *jūs* turite, jei teisingai jus supratau?

Aš turiu. To tikriausiai neketinate užginčyti? – šypsodamasis paklausė mokyklos direktorius. Ant mūsų, mokytojų, pečių, laikosi mokykla, mes už mažą atlygį dalijamės su žmonėmis tuo, ką patys esame išmokę.

Netikėkite juo, panele d'Espar, įspėjo Savižudis. Ne toks jau jis nekaltas.

Panelei, atrodo, truputį nesmagu jaustis įpainiotai į šį pašnekesį, ir ji imasi tarpininkauti: Tačiau mokykla, ar ne tiesa, mokykla nekalta?

Mokykla tai visa, kas prieštarauja gamtai, mokyklos tikslas nukreipti mokinius nuo pagrindinių bėgių į šalutinius, einančius priešinga kryptimi. Mokykla yra tai, kas šiais šalutiniais bėgiais nuveda į dykumą.

Direktorius pralinksmėja: O ką gi kita galima būtų daryti? O aš maniau, kad man pavyko išsikapstyti iš dykumos! – sako jis.

Žinoma, pritardama jam nusijuokia panelė. Ne, būkite vis dėlto protingas, pone Magnusai, mokyklos direktorius juk didis mokslininkas, daktaras!

Ponas direktorius tikriausiai labai geros nuomonės apie save, abejingai sako Savižudis. Taip turi jaustis visi mokyklų direktoriai, kitaip jie neišsilaikytų katedrose.

Na, stovėti katedroje mums nėra kančia, tai mums džiaugsmas.

Tyla.

Vadinasi, jūs taip pat išvykstate, panele d'Espar? – ištaria Savižudis. Ak taip, visi mes klajūnai šioje žemėje, mes keliaujame tai šen, tai ten, kai kurie mūsų pasilieka sanatorijoje. Aš kaip tik buvau išėjęs su daktaru apžiūrėti kapaviečių mums, kol kas dar išgyvenusiems.

Ši sunkiai suprantama kalba nesusilaukė atsakymo.

Tikriausiai aš jūsų nesupratau, mano pone, rūpestingai parinkdamas žodžius prakalbo direktorius, ar jums nepatinka mūsų darbas katedroje?

Jokio atsako.

Ponas direktorius jūsų klausia! – primena panelė.

Mokyklos direktorius nuoširdžiai tiki, sako Savižudis, kad jo mokykla išmokina viso pasaulio vaikus, suteikdama jiems visas pasaulyje sukauptas žinias. Vaikai po labai ilgo laiko galiausiai išeina iš mokyklos, tai tiesa, bet ateina jie į ją kaip kumeliukai ar veršiukai. Neįmanoma, kad jie išlaikytų atmintyje visa, ko išmoko, o net jei ir išsaugotų, tai ne taip jau ir svarbu. Jie pamiršta, su kuo vakaruose ribojasi Ėjerno ežeras, jie neprisimena, kad tokiam augalui kaip morka nebūtina taurelė. „Mokykla" praeityje sieta su laisvalaikiu, tai buvo suaugusiųjų laiko praleidimo būdas, dabar ji tapo pragaru vaikams. Ištrūkę iš šio pragaro, jie jau pasenę, kai kas praplikęs, kai kas apžlibęs, bet kai kas vis tiek mokosi. Vaikams nereikia mokyklų.

Įdomu, labai įdomu! – tarstelėjo mokyklos direktorius.

Panelė paklausė: Bet, mielasai, o kaipgi žmonės, nelankę mokyklos, vėliau susigaudys gyvenime?

Mokykla juk nė vieno nepadaro žmogumi. Brandos metais, kai žmogus jau gerokai suvaržytas, galima būtų galvoti, kad jam reikalinga tokia mokykla.

Bet ir tada jos mažiausiai reikėtų? – paklausė mokyklos direktorius ir pakilo, norėdamas užbaigti pokalbį, kurio jam

jau tikrai buvo gana. Tiesą sakant, direktorius Oliveris galėtų pasakyti vieną kitą žodelį ir laimėti ginčą, jis gerokai pranašesnis, jis moka kalbas, be to, garsėja kaip puikus savo srities specialistas. Bet diskutuoti, kai kalbamos nesąmonės, to direktorius Oliveris negalėjo, to daryti jis paprasčiausiai nenorėjo. Bet kai jis jau ketino išeiti, tikriausiai pats velnias pakurstė Savižudį, jis pasisuko tiesiai į direktorių ir išrėžė: Aš žinau, kad mano išsakytos mintys jus domina.

Ne, negalėčiau to pasakyti, šaltai atrėmė direktorius.

Vis dėlto to neįmanoma paneigti.

Argi? Kad ir kaip būtų, su tokiais – kaip turėčiau tai pavadinti – paistalais esu jau ir anksčiau, net ir savo paties šeimoje, susidūręs, nors tai ir nebuvo taip perdėta, taip beprotiška. Deja, tenka pripažinti, jog esama žmonių, besididžiuojančių savuoju neišprusimu, jie nieko nenori pažinti, nieko išmokti – jokios šalies, jokios kalbos. Ne, iš tikrųjų, manęs tai nedomina. O jei ir domina, tai nebent kaip kuriozas, kaip kažkas beprotiška, iškreipta – kaip dar galėčiau tai įvardyti?..

Nelaužykite dėl to galvos, aš pats toliau sugalvosiu, ironizuodamas paslaugiai pertraukia jį Savižudis.

Čia kaip su tuo švedų profesorium, apie kurį jums esu pasakojęs, kreipėsi mokyklos direktorius į panelę d'Espar. Aš juk parodžiau jam jo klaidas ir viską papunkčiui pagrindžiau. Bet iš to nebuvo jokios naudos. Esama dalykų, kurių šioje žemėje net dievai nepajėgia įveikti.

Savižudis, atrodo, tiesiog mėgavosi tuo, kad mokyklos direktorius pasijuto įžeistas. Jūs paminėjote žemę, Žemės rutulį, nesiliovė jis. Jūsų mažamečių vaikų mokykla tikriausiai daug reikšmės teikia Žemės pasvirimo kampui, tik, deja, žmonės visur trypia žemę, net nesusimąstydami apie tą kampą. Jūsų vaikai išmoksta kalbų, susipažįsta su menu,

mokosi apie laivus ir žvaigždes, apie pinigus ir karus, apie elektrą, kalorijas, matematiką, medžius ir kalbas. Taip, ir apie kalbas. Bet visa tai, jei įsigilini, stokoja realaus pamato, visu tuo pagrįsti galima tik tam tikrą būseną, tam tikrą gyvenimo formą, tai mechaninė dresūra, neturinti etinės vertės. Bet kaipgi tada žmogaus vidinis pasaulis, kaip siela, pati gamta? Palyginti su tuo, ką išmokstame iš knygų, mūsų siela neatrodo turtinga, bet kaip tik palyginimas ir parodo, kad mes galime atsisakyti knyginės išminties. Nes mūsų siela ir yra pats žmogus, jo savastis.

Tikriausiai mokyklos direktoriaus parodytas nekantrumas dar labiau pakurstė Savižudį, mėgaudamasis tuo, kaip nervingai trūkčioja mokslininko veidas, jis buvo negailestingas: Skaičiau, kad praėjusiais metais universitetas jus pagerbė.

Ką turite omeny?

Kad suteikė jums mokyklos patarėjo titulą.

Cha cha! – šį kartą nusikvatojo direktorius Oliveris. Taip, universitetas mane iš tikrųjų praėjusiais metais pagerbė, paaukštino iki mokyklos patarėjo, cha cha! Mano mielas, jūs esate nuostabus jaunuolis!

Savižudis atkirto: jumis dėtas nesiimčiau šio mokinių budelio darbo. Mokyklos patarėjas yra tiesiog puikiausias mokyklinio stropumo įsikūnijimas, jis sėdi ir klausinėja, kaip italai tą ar kitą vadino prieš du tūkstančius metų. Štai stovi mažas automatas: mokyklos patarėjas įmeta į jo angą ganėtinai sunkų klausimą, ir automatas burgzdamas pradeda veikti. Tai ir yra egzaminas. Toks svarbus, tokią reputaciją turintis žmogus kaip jūs, mokslo riteris, neturėtų taip žemai pulti.

Na, vėl tarpininkaudama sušunka panelė, tai jau nebe juokai!

Tačiau mokyklos direktorius berods nebesusigaudo, kas čia vyksta, todėl tik sako: Kad ir kas tai būtų, pokštai ar rimti dalykai, manoji vertė dėl to nesumažės.

Tą akimirką pasirodo tarnaitė ir praneša panelei, kad lauke stovi žmogus, norintis su ja pasikalbėti, Danielis iš kalnų trobelės.

Panelės veidas ima trūkčioti, ji pakyla ir išeina. Pasišalina iš kambario ir mokyklos direktorius.

Danielis su nedidelėmis rogutėmis laukė prie laiptų, jis nenusiėmė kepurės, tik draugiškai ir nuoširdžiai pasakė: Laba diena! Kaip čia dabar bus – maniau galėsiąs tave šiandien pasiimti?

Mane pasiimti?

Ir nuvežti daiktus. Argi tu nepasiruošus?

O Dieve, jis kalbėjo taip garsiai, tasai jaunuolis, tasai vaikinas! Ji paslapčia metė žvilgsnį į namus; ten, žinoma, prie langų stovėjo svečiai, net ir ponia Ruben, jau pakilusi iš patalo, žiūrėjo žemyn pro langą.

Taip, žinoma, aš vyksiu. Be jokios abejonės! – kalbėjo panelė. Tik daiktų dar nesusidėjau.

Galiu palaukti, pasakė Danielis.

Tai buvo labai malonu iš jo pusės, ir apskritai jis atrodė toks, kokį jį panelė ir norėjo matyti. Tai užtruks iki rytojaus, mano mielas Danieli, tarė ji.

Ką padarysi, susitaikė Danielis. Atvežiau veršelį, tai pagalvojau, kad tuo pačiu ir tave galėsiu pasiimti. O į veršelį turėtum žvilgtelėti, jis čia tvarte, eikš, parodysiu tau jį!

Ne, ne dabar. Kaip tik turiu kitų reikalų.

Na taip. Bet tai labai geras veršelis, taip mano ir šėrikas.

Susiruošiu ir ateisiu rytoj, baigė pokalbį panelė.

Ji grįžo vidun. Šis vizitas jai nebuvo malonus, todėl apsidžiaugė radusi Savižudį vis dar tebesėdintį rūkomajame, jai reikėjo draugijos.

Tai buvo Danielis, norėjo paimti mano lagaminą, pasakė beveik nemeluodama. Bet juk negaliu iš čia tiesiog pabėgti, ar ne taip?

Danielis tikriausiai norėtų, kad persikeltumėt pas jį kuo greičiau, dėl nuomos, kurią kas mėnesį mokėsite.

Taip, jūs teisus.

Danielis turi savų rūpesčių, mes – savų. Danieliui, regis, einasi gerai, jis čionykštis, gyvena kalnuose, čia dirba, čia gyvena, čia ir mirs atėjus laikui. Tikriausiai gera taip saugiai jaustis kaip jis, Dievas mato, jam nereikia iš čia bėgti. Ko gero, jo net meilės kančios nevargina.

Atrodo, kad ne.

Nepaprastai laimingas žmogus!

Jūs taip manote?

Sprendžiu ne iš savo patirties, paskubėjo įterpti Savižudis. Vienintelis dalykas, kurį žmonės turėtų vertinti, tai gyvenimo džiaugsmas, dėkingumas už tai, kad gyveni; meilė tokio džiaugsmo nesuteikia. Priešingai, meilė – tai kančia.

Turbūt dažnai taip ir yra.

Pavyzdžiui, toks žmogus kaip Mosas, be abejo, tai kitas atvejis, jis turi savų rūpesčių, kiekvienas mūsų jų turi.

Ar bent atsakėte į jo laišką? – pasiteiravo panelė.

Į tą begėdišką laišką? Ne, neatsakiau, dar ne. Bet aš jam atsakysiu, tegu jis tuo neabejoja. Kodėl būtinai jo žodis turi būti paskutinis!

Nebūtinai. Bet, šiaip ar taip, jis vis dėlto labai nelaimingas žmogus.

Nežinau, mąsliai pratarė Savižudis. Gal jis ir buvo nelaimingas. Staiga jis ima kikenti ir purtyti galvą: Bet toji voveraitė, kurią jam nusiunčiau, tikriausiai privertė jį gerokai palaužyti galvą, norėčiau tuo tikėti. Taip staiga pagyvėjęs, Savižudis netrukus vėl tapo prislėgtas ir niūrus. Pažvelkite į

šią žaizdą! – sakė jis, ir tai ta pati žaizda, kurią jau buvo rodęs daktarui. Tas juokingai menkas įdrėskimas, tas įbrėžimas vis dar jį jaudino; jis nuolat pūtė, krapštinėjo tą žaizdelę, neleisdamas jai užgyti. Ką man reikėtų su ja daryti? – klausė jis.

Man regis, kad tai menkniekis. O ką sako daktaras?

Daktaras, jis tikras kvailys! Pažiūrėkite, juk tai gali būti užkrėtimas.

Ak, ką jūs!

Tai iš tikrųjų pavojinga. Man juk parsiųsdino mano žieminį apsiaustą, ir jis greičiausiai nebuvo reikiamai išvalytas. Be to, dar gavau tą nuparkusį jo laišką. Tikra kiaulė, tikra teršianti musė! Argi nevaikščiojo jis čia visur ir nekvėpavo mūsų oru, argi nebendravo su mumis, nevalgė prie mūsų stalo? Jį reikėjo sušaudyti. O jam dar užteko įžūlumo atsiųsti man laišką.

Dar vieną laišką?

Taip, dar vieną; gavau jį prieš kelias dienas.

To nepasakojote.

Suprantama, to laiško neatplėšiau, jo net nepaliečiau.

Ir neperskaitėte? – nustebusi klausia panelė.

Daktaras jį perskaitė. Ir ką jūs manote, kas ten parašyta? Nė lašo tiesos, tik melas. Jis tvirtina, kad raupsais neserga, kad tai tebuvusi klaida, taip jis sako!

Panelė stebisi: Nieko panašaus nesu girdėjusi!

Melas, ir tiek. Jis dar pasakoja, kad vėl truputį mato ir gali vaikščioti vienas.

Panelei išsprūsta: Gerai, kad šiame pasaulyje bent kas nors susitvarko!

Tai buvo ne vienintelė šią popietę panelės d'Espar patirta staigmena. Į jos kambarį užėjo viena dama, iš tiesų jų buvo dvi, tik kita liko stovėti koridoriuje. Tai tos damos,

kurios anksčiau jos neprisileisdavo, dabar apsilankė su reikalu: Gal norėtų panelė pirkti šią staltiesę?

Panelė d'Espar neteko žado.

Mat jos pasiūliusios staltiesę poniai Ruben, tačiau toji neparodė susidomėjimo, jai nepatikęs ornamentas, ak, ponios Ruben niekas kita nedomina, tik pinigai! Taigi ponia Ruben pasiūliusi joms kreiptis į panelę d'Espar: ji juk ketinanti persikelti į kalnų trobelę, kur jai galbūt prireiksią staltiesės.

Tai buvo daktaro Ėjeno staltiesė, damų kalėdinė dovana, už kurią jis dėkojo vos neverkdamas iš džiaugsmo.

Be abejo, panelė esanti kiek nustebinta?..

Taip, sutiko panelė, tai yra gal čia ir nieko keista...

Iš tikrųjų nieko keista. Damos juk įdėjusios daug pastangų, turėjusios išlaidų. Be to, staltiesė jau atlikusi savąją misiją ir tam tikra proga pradžiuginusi daktarą. Bet dabar daktaro Ėjeno nebesą gyvųjų tarpe, netrukus atvyksią jo giminaičiai, surinksią jo daiktus ir pasidalinsią. Tai būtų gražu! Iš tiesų neatsirastų damos, kuri ketintų apdovanoti daktaro Ėjeno giminaičius, dėl to jos ir atnešusios staltiesę.

Toks paprastas paaiškinimas įtikino panelę, ji paėmė staltiesę, išskleidė ją ir apžiūrėjo. Tai, kad damos kreipėsi būtent į ją, šiek tiek paglostė jos savimeilę.

Kiek norėtumėt už staltiesę? – klausia panelė.

Pirmoji dama pakviečia iš koridoriaus antrąją, toji buvo viso projekto sekretorė, užrašinėjusi fetro, šilko ir kutų kainas. Damoms tarpusavy pasitarus, sekretorė pareiškia, kad sumą reikėsią padalyti į daugelį dalių, tad kiekvienai jų teksią po nedaug.

Panelė d'Espar nupirko staltiesę.

Štai kaip greitai buvo užmirštas daktaras Ėjenas. Po daktaro Ėjeno neliko tuštumos, jis pernelyg mažai reiškė, žmo-

nės jau perlipo per jo negyvą kūną ir nuslinko savais keliais. Net jei dabar ir paaiškėtų, kad diagnozė, jo nustatyta Antonui Mosui, buvo klaidinga, tai – na, vis dėlto neteisinga taip greit pamiršti tokį malonų žmogų, nors to jis ir nusipelnė. Ėjenas buvo apimtas savotiškos nežinios, jis nesugebėdavo nieko nujausti, buvo tarsi žuvis ant kranto. Bet ir jo daliai teko kelionė žemėje, kelionė į abi puses.

Kitą rytą mokyklos direktorius Oliveris susiruošė ir iškeliavo į namus, tuo pačiu traukiniu važiavo ponia Ruben, Bertelsenas ir advokatas. Poniai Ruben dabar, akivaizdu, pagerėjo, ji valgė ir miegojo, sveikiau atrodė ir vėl šiek tiek papilnėjo, jos oda nebebuvo tokia suglebusi. Ji vėl atgavo sveikatą ir grožį. Tai tikras stebuklas, kaip ši nuostabi dama sugebėjo per trumpą laiką pasikeisti. Gera prigimtis, atspari prigimtis.

Vėlyvą popietę panelė d'Espar apmokėjo savo sąskaitą sanatorijoje ir nepastebėta persikėlė į Torahuso kalnų trobelę. Ji nutarė eiti ten vakare, jau sutemus. Ji nečiulbėjo, nedžiūgavo, kad persikelia, priešingai, šiek tiek gėdijosi, tačiau jos akys nesudrėko. Aišku, kad jai viskas baigėsi blogai, bet pastaruoju metu ji susitaikė su likimu, nei pakluso jam, nei pagalbos šaukėsi. Ašaros ir maldos nė kiek nepadėtų, ir ji nė neketino vėl pamėginti išjudinti dieviškąją mašineriją. Nukrypo nuo kelio? Be abejo, bet eidama ji buvo nusiteikusi pakiliai. Pasibrukusi po pažastim nešėsi įžymiąją staltiesę, kurią ketino užtiesti ant stalo ir taip iš karto įžiebti gyvybės liepsną naujojoje Danielio pirkioje. Juk visai neblogas sumanymas? Ji nusijuokė – galbūt kad neapsiverktų. Ak, žvelgiant pro ašaras jos likimas tikriausiai atrodytų niūresnis.

Paskutinės savaitės sanatorijoje nebuvo jai malonios. Ji griebėsi įvairiausių gudrybių, lakstė šen bei ten, tarsi kielė

šokčiojo laiptais, stengėsi atrodyti linksma ir nerūpestinga – tegu kitos damos, tos žiežulos, spokso į ją, vis tiek nepastebės nieko įtartina! Bet kokia tai kančia nuolat save kontroliuoti, ir dėl tam tikrų priežasčių toji kančia dar labiau sustiprėjo. Dabar ji jau nebegalėjo pasikliauti savo galia vyrams, visai net nemėgino slėpti žiojėjančio tarpo tarp dantų, jos jaunas kūnas prarado grakštumą, ir ji jau nebegalėjo viena pati stovėti kambario viduryje.

O štai vakar pasirodė Danielis. Jis lengvai būtų galėjęs viską pagadinti, ir ji su pasitenkinimu pagalvojo, kad pasitiko jį nė kiek neniršdama. Juk jis atžygiavo tarsi koks meilužis, pastatė ją į keblią padėtį, pasiuntė tarnaitę jos pakviesti, todėl visuose languose pasirodė veidai – ji iš tikrųjų sugebėjo būti pakankamai draugiška ir drauge išlaikyti atstumą, pavadino jį „mano mielas Danieli", lyg jis tebūtų kaimynas.

Taip ar panašiai ji svarsto ir liūdesys bei slogumas apmalšta. Prie mažos miško daržinės išdygsta Danielis ir pasitinka ją. Taip ir pamaniau, kad ateisi maždaug šiuo metu, tad ir išėjau tavęs pasitikti, sakė jis. Jis atsitempė roges, nes ketino tuoj pat atsigabenti jos lagaminą. O ką tu čia nešiesi? – paklausė, kad netylėtų.

Tuoj turėtum sužinoti! – atsakė ji.

Jos juokavimo padrąsintas, jis nori apžiūrėti paketą. Staiga jis paima ją ant rankų ir įneša į daržinę...

Koks patrakęs vaikinas, eik sau, tu padūkėli!

Bet buvo visai smagu akimirką pasijusti pakylėtai virš žemės, virš visų nemalonumų.

Be didelių pasiruošimų ji įžengė į savo naująjį gyvenimą kalnų trobelėje ir nesileido paveikiama nuostabos, kurią sukėlė neįprasta jai aplinka. Jokių išsisukinėjimų, jokio maivymosi, naktimis ji iš tikrųjų gerai miegodavo,

pabusdavo tik ryte. Jai pavyko surasti uostą, to niekas negalėtų paneigti.

Ji apžvelgė kambarį, kuriame, be jos lagamino, buvo dar keletas daiktų: lova, stalas, pora taburečių, o prie krosnies baltas dubuo blizgančiu krašteliu. Apstatyta itin kukliai, tačiau kambarėlis nepriekaištingai švarus ir gana jaukus, tikras kalnų gyvenamasis būstas, tikra kalnų trobelės buitis. Namuose ir aplink juos viešpatavo visiška tyla, Danielis veikiausiai buvo išėjęs, o Marta jei ir triūsė virtuvėje prie židinio, tai stengėsi visa daryti kuo tyliau. Panelei prausiantis blizgančiame dubenyje, ant krosnies užtiško keli lašai ir sušnypštė – taigi krosnis pakurta, troboje šilta. Ak, toji Marta! Panelei kilo noras kaip nors padėkoti jai už gerumą, parodytą jau pirmąjį rytą.

Prieš langą išniro Danielis, ir ji pamojo, kad įeitų vidun. Danieli, sakė ji, ką tu apie mane pagalvosi, pamatęs, kad tik dabar atsikėliau!

O ką gi veiktum, jei būtum anksčiau atsikėlusi? Džiaugiausi, kad tu vis dar guli, atsakė Danielis. Ar gerai miegojai?

Kaip akmuo.

Mes, kiek pajėgėm, stengėmės, kad tau būtų jauku, kalbėjo Danielis, atnešėme čia įvairių daiktų, kurių tau gali prireikti! Jis su pasididžiavimu apsidairė, lyg kambaryje būtų galybė baldų bei rakandų; o jeigu – sumurmėjo jis – jei dar ko trūktų, tai tik pasakyk!

Šaunus jaunas vyras, vietos gyventojas, naivus ir bemokslis, tačiau gana patrauklus; ją truputėlį sujaudino jo dėmesys, ir ji leidosi pabučiuojama. Tu man patinki ir turi būti mano, tarė jis šiltai ir nuoširdžiai. Taip, ko gero, tu teisus, sutiko ir ji. Ir vėl pagalvojo, kad gerai nupraustas tasai Danielis visai neprastai atrodytų.

Taip, tavo vieta dabar čia, kalbėjo jis.

Kaip?

Tavo namai – Torahuso kalnų trobelė, kalnai ir miškas. Ar tau čia patinka?

Ji nusišypsojo ir atsakė, kad dar pernelyg menkai pažįsta tą aplinką. Paklausk manęs po metų!

Pusryčius jai atnešė į kambarį, ir ji valgė daugiau negu įprasta; tai ne kokie konservai, o kaimiškas maistas, rūkyta mėsa. Kiek turėsiu mokėti kas mėnesį? – paklausė ji. Tie iš jos lūpų išsprūdę žodžiai parodė, kad ji dar neapsiprato su naująja namų šeimininkės padėtimi.

Danielis nuleido tai juokais: Cha cha, gerai paklausei! O Marta, nuo kurios turbūt nieko nebuvo slepiama, tik šyptelėjo.

Jie nuėjo į mažą ir šiltą tvartą, karvės ir avys grįžtelėjusios žvelgė į juos. Šis jautukas rudenį jau bus visai užaugęs, pasakė Danielis, glostydamas gyvulį. Jis visai kitokio būdo negu tas žudikas, siautęs pernai vasarą, tu net gali pralįsti pro jo pilvo apačią.

Jie nuėjo pažiūrėti kumelės. Danielis ja ypač didžiavosi, toji žmogui protu nenusileidžianti, labai stipri kumelė, tiesiog neįmanoma apsakyti, kokius sunkius krovinius ji tempdavo. Pasižiūrėk, kokios skaidrios jos akys, jose tu atsispindi kaip veidrodyje. Vargšele, vėliau gausi papločių! Vos tai ištaręs, staiga apsigalvojo: Pabūk dar čia, panele, palauk truputėlį, nenoriu jos, vargšelės, apvilti! Jis pradingo ir po akimirkos grįžo su papločiais, kuriuos laužydamas šėrė gyvuliui.

Ir tu jai duok, panele, pasiūlė jis.

Julija, pataisė ji.

Duok jai papločio ir pajusi, koks švelnus jos snukis.

Tik jiems išėjus, jis prabilo apie panelės vardą. Julija, ištarė, tai tavo vardas Julija? Labai elegantiškas vardas, nė viena parapijoje tokio neturi.

Jie vaikštinėjo, jis jai viską aprodė, net pakėlė skrynios dangtį ir pasakė: Čia paklodės. Čia maisto produktai. O čia dar esama vilnos. Dėkui Dievui, daug visko turime kalnuose, ta vilna tau.

Taip, matau.

Jis parodė jai abu savo šautuvus, kabančius ant sienos, ir paaiškino, kad vienas jų skirtas šaudyti šratais, o kitas kulkomis, dar rodė medžiagos rietimus – vilnonius audinius ir baltą drobę apatiniams. Julija, vis kartojo, niekaip negaliu liautis, švelnus kaip aksomas vardas.

Prancūziškai būtų Žiuli, pasakė ji.

Kiek tu visko žinai! – nusistebėjo jis ir palingavo galva. O juk tai tu man padėjai įsigyti arklį.

Arklį tikrai būtum ir be mano pagalbos įsigijęs.

Na, gal ir taip. Arkliui būčiau sukrapštęs ir dar liktų. Vis dėlto kur kas lengviau buvo pirkti, kai nuėjau iš karto su pinigais.

Šitaip Julija d'Espar žengė ateities link.

13

Keletą savaičių viskas vyko darniai ir toliau būtų galėję gerai klostytis, jei nebūtų šis tas nutikę ir sujaukę įprastinę gyvenimo tėkmę. Na, bet kol kas ėjosi gerai. Panelė d'Espar dykinėjo; nors dabar stengėsi gerti kavą jau pakilusi iš lovos. Vakare anksti guldavo, nes nebuvo jokio reikalo ilgai vakaroti, o vakare anksčiau atsigulusi, išsimiegodavo ir rytą anksčiau atsikeldavo. Gal pradžioje jai ir atrodė nenormalu, kad keliasi šeštą, o ne vienuoliktą, bet ilgainiui ėmė tuo šiek tiek didžiuotis, tarytum reikėtų beprotiškos drąsos tokiam poelgiui. Marta ja labai rūpinosi ir pranašavo, kad ilgainiui, gyvendama kalnų trobelėje, panelė kuo puikiausiai jausis.

Kol kas ji ėmėsi tik vienintelio namų ūkio darbo – skalbimo. Užsisegdavo vieną iš Martos sijonų ir skalbdavo savo baltinius, nosinaites, apykakles bei palaidines. Žlugto dienos jai nebuvo nuobodžiausios, priešingai, prie kubilo ji prisikalbėdavo su Marta, o to jai labai reikėjo.

Jis toks šaunus, kito tokio kaip gyvas nerasi, šnekėjo Marta, pažįstu jį nuo pat gimimo. Helena tikra neišmanėlė, kad nutraukė su juo draugystę.

Stebėtina: panelė d'Espar buvo nusistačiusi prieš Heleną, tiesiog negalėjo jos pakęsti ir jau, atrodo, buvo bepradedanti pavyduliauti. Kiek jai teko girdėti, nebuvo nė menkiausio požymio, kad Helena galėtų tapti motina, nors jau gana ilgai gyveno su žandaru; tad ji vis dar buvo kaip jauna mergaitė, daili ir nesudarkytos figūros... Kokie skirtingi šių merginų likimai.

Ar ji graži – Helena? – paklausė panelė.

Graži, atsakė Marta, šviesiaplaukė ir meili, ūkininko dukra.

O ar ji aukšta?

Taip, ir aukšta.

Panelei parūpo susirasti Danielį. Šis pastaruoju metu dėvėjo vilnonį megztinį mėlynais apvadais, Marta jį nunėrė. Akinamai išbalintas megztinis Danieliui nuostabiai tiko.

Paklausyk, Danieli, kreipėsi į jį panelė d'Espar, man regis, mums būtų metas susituokti.

Be abejo! – sutiko Danielis. Aš pats jau seniai apie tai galvoju, tik nieko nesakiau. Kada tu norėtum?

Šitai tu turi pasakyti.

Ką gi, po savaitės Velykos, paskelbus užsakus, praeis dar trys sekmadieniai. Bet tarp Velykų ir Sekminių – septynios savaitės, tai ir būtų tinkamiausias laikas. Tik parsisiųsdink savo dokumentus, kad viskas būtų kaip pridera.

Šis vilnonis megztinis tau tinka, pagiria panelė.

Taip manai? Jis iš čionykštės vilnos. Mes čia Torahuse turime plonos vilnos!

Ir tokia minkšta, toliau giria panelė, liesdama mezginį.

Ir tau reikia tokio megztinio!

O, tu tikriausiai mieliau padovanotum jį Helenai?

Helenai? – nustebęs pakartoja Danielis.

Argi ne toks merginos, kurią ketinai vesti, vardas? Tiksliai nežinau.

Helena – aš apie ją daugiau nebegalvoju. Nė kiek.

Prieš jį stovinti panelė d'Espar graži neatrodė, dėl prarasto danties sudarkytas jos veidas, ji pati gerokai sustambėjo. Žinoma, ji jautėsi netvirtai, tad pradėjo klausinėti ir aiškintis: O kokia ji? Ar galėčiau nors kartą ją pamatyti? Ar tu dažnai ją bučiuodavai?

Niekados! – atkirto jis. O kodėl tu to klausinėji? Aš visai nesilanksčiau prieš ją ir nemaldavau, kad ji čia persikeltų, tik kartą užsiminiau. Esu kilęs iš tokios pat geros šeimos kaip ir ji, esu ūkininko sūnus ir gerai išmanau visus darbus, pats turiu ūkį, turiu trobesių bei skrynių, tu pati matei. Bus laikas, atsiras ir planų, Helena nė nenutuokia kokių, ne, dėkoju, jos man nereikia; be to, apie ją niekada negalvoju...

Ilga kalba jis apramino panelę, suradęs gražių ir pagarbių žodžių, kad ji – Julija – esanti jam Dievo skirta, kad jis jaučiasi laimingas, ją gavęs. Žinoma, be kita ko, ir savimeilė vertė tvirtinti, kad jokios kitos, o tik jos jis trokštąs ir kad ji tiek jo paties, tiek visos parapijos akimis gerokai pranoksta ūkininko dukrą. Ji elegantiška ir aristokratiška, jos galvelėje tiek daug visokių žinių, o ir rankos daug ką moka.

Iš tikro panelė d'Espar neturinti jokio pagrindo pavyduliauti, visai jokio. Ir Danielis pradėjo džiaugtis, kad artėja vedybos, jis tiesiog tarpo; jei ir kiek per daug linko prie savo damos, tai galima buvo paaiškinti įsimylėjimu; šiaip kasdieniai santykiai buvo visai pakenčiami.

Krautuvininkas rodė man baltas užuolaidas tavo langui, bet neatsinešiau jų, sakė jis.

Nueik ir nupirk, pinigų aš tau duosiu, paprašė panelė. Ir dar paimk storų, per kurias nieko nematyt.

Ak taip, tam laikui, kai tau reikės gulėti?

Taip, panelė neslėpė, kad užuolaidos bus reikalingos kaip tik tam laikotarpiui. Ir dar nupirk veidrodį, didesnį, pakabinamą ant sienos. Teturiu tik rankinį veidrodėlį.

Gerai, tau tereikia tik pasakyti, jei ko nors pageidauji. Tereikia tik pasakyti, pakartojo jis...

Per Velykas sanatorijoje vėl pagausėjo svečių, kai kurie jų vaikštinėdami pakildavo ir ligi kalnų trobelės. Jie tik-

riausiai buvo girdėję apie šią jauną damą, šią miestietę, apsigyvenusią trobelėje, ir norėjo ją pamatyti, bet veltui stengėsi, ji nepasirodydavo. Dabar jai tereikėjo užsitraukti naujas užuolaidas ir pro jų plyšį stebėti smalsaujančius atostogautojus, dykinėtojus bei slidininkus; tarp jų nebuvo nė vieno senbuvio, pažįstamų neatsirado.

Bet vieną dieną atėjo panelė Elingsen, įėjo tiesiai į naująjį kambarį ir pasisveikino; panelė Elingsen tokia pati kaip ir anksčiau, gražiai apsirengusi, išlaki, daili ir panaši į ledi. Tai buvo staigmena. Panelei d'Espar gal ir buvo malonu ją matyti, šiaip ar taip, ji atėjo iš jai artimo pasaulio, iš anksčiau įprastos jai aplinkos, dabar nutolusios ir tapusios svetima.

Ar Bertelsenas taip pat atvyko? – išsprūdo jai. O, ji kiek primiršo gero elgesio taisykles, tapo stačiokiška ir netrukus turėjo gailėtis taip paklaususi.

Panelė Elingsen nevengė būti atvira. Ne, atsiliepė ji tyliai, nė neatsidususi, jis susižadėjęs su ponia Ruben.

Neįmanoma!

Argi neskaitėte laikraštyje?

Ne, čia aš neskaitau laikraščių!

Tyla.

Taip, tai pabaiga! – sako panelė Elingsen.

Nieko panašaus dar nesu girdėjusi! Juk ką tik mirė jos vyras?

Taip. Ir vienas Dievas žino, kokios tos mirties priežastys.

Ką norite pasakyti?

Nieko nenoriu pasakyti, tarė panelė Elingsen, tačiau panašu buvo, kad omeny ji turi chloroformą ir nusikaltimą. Vieną dieną aš tai damai dar parodysiu!

Panelė d'Espar tarė: Galbūt, tačiau Bertelsenas dar blogesnis.

Ne. Bertelsenas – ne blogesnis, toji dama pamišusi dėl vyrų. Panelė Elingsen keletą kartų linkteli, sakydama: Bet aš jai dar kada nors!..

Bet juk Bertelsenas iš jūsų pasityčiojo?

Taip, liūdnai sutiko panelė Elingsen. Nors neatrodė, kad dėl to praradimo pernelyg sielvartautų.

Žinote ką, sušuko panelė d'Espar, jūs buvote jam per gera!

Kurį laiką jos tai aptarinėjo, joms buvo apie ką pakalbėti. Beje, panelė Elingsen galvojanti kitaip, ji nebuvusi per gera, jokiu būdu. Pagaliau tiesiai paklausta panelė Elingsen prisipažino, kad medienos pirklys niekada jai nėra piršęsis.

Tada, žinoma, kitas dalykas. Tai jis su jumis bendravo tik todėl, kad norėjo šalia turėti damą?

Ne todėl, vėl pernelyg nenutoldama nuo tiesos, paprieštaravo panelė Elingsen, jis, be abejonės, galėtų turėti bet kurią damą, jei tik panorėtų, jis, milijonais disponuojančios kompanijos „Bertelsenas ir sūnus" jaunesnysis savininkas. Bet jam patiko viešumoje pasirodyti būtent su manimi, sakė ji.

Man būtų nusispjaut ant jo! – pareiškė panelė d'Espar, akivaizdu, palaikydama pašnekovės pusę.

Tačiau panelė Elingsen taip puikiai išlaikė pusiausvyrą, kad neskubėjo smerkti ar spjaudyti, tik žadėjo, kad poniai Ruben geruoju nesibaigsią. Ji dar susilauks atpildo! – grasino varžovei, aš dar nebaigiau suvedinėti su ja sąskaitų!

O ką ketinate daryti?

Ne, nieko, išsisuko ji ir plepėjo toliau. Kaip nors su visu tuo susidorosiu, juk pakankamai daug yra dalykų, dėl kurių verta gyventi: mano profesija ir mano užrašai. Po darbo grįžtu į namus, o tada būna nuostabu! Man rodosi, lyg mano kambarys pilnas žmonių.

Vis dar tos pačios paikystės dailioje galvutėje! Panelė Elingsen, ramus žmogus, turintis neramią vaizduotę, gal ji buvo pradėta narkozės arba apsvaigimo būsenoje; tad ir tapo tokia – prieštaringos prigimties, nenusakomos lyties, nuobodi ir nevaisinga.

Jei neskaitote laikraščių, tai tikriausiai taip pat nežinote, kad ketinu išleisti knygą? – paklausė ji.

Knygą? Nežinau.

Savo užrašus. Apie tai rašė laikraščiai. Eskizus, arba, kaip jūs ten juos pavadinot, istorijas. Jos pagrįstos tikrais atsitikimais.

Iš tiesų?

Visi, kas skaitė, tvirtina, kad tai įdomu. Man tik reikia jas deramai užbaigti, tokia jų nuomonė.

Tiesiog sunku patikėti, kaip jūs tai padarėte.

Na, visi teigia, kad man pavyko. Žinoma, visa lemia pašaukimas. Tai, kad turi talentą. Įgūdžiai antraeilis dalykas.

Taip, Dievas mato, įgūdžiai taip pat reikalingi! – sušunka panelė d'Espar. Jau vien iš to galiu spręsti, jog turiu nuolat skaityti, kad nepamirščiau prancūzų kalbos. Juk negaliu gi jos pamiršti, ar ne tiesa?

Jau dešimt metų rašau, pasakoja panelė Elingsen. Pirmą knygą išleisiu savo jubiliejaus proga.

Galimas dalykas, jog atėjo ji vien tam, kad praneštų šią naujieną; kalbėjo tol, kol panelė d'Espar pajėgė jos klausytis. Kad apie tai parašė laikraščiai, ją berods jaudino labiau už bet ką pasaulyje, net labiau už Bertelseno praradimą. Tik išeidama ji prisiminė turėjusi pakviesti panelę d'Espar į sanatoriją.

Mane – į sanatoriją?

Yra atvykę keletas iškilesnių svečių, kurie galbūt mielai pakalbėtų prancūziškai, generalinis konsulas su žmona ir dviem suaugusiom dukterim.

Aš negalėsiu ateiti, bejėgiškai tarė panelė d'Espar.

O kodėl gi? – nieko neįtardama paklausė panelė Elingsen. Direktorius prašo, advokatas Ruprechtas.

Panelė d'Espar pagalvojo ir pasiteiravo, ar daug sanatorijoje svečių.

Taip, didžiulis būrys, tiek daug dar nėra buvę. Beje, įdomu, kad susirinkę tiek daug pasibaisėtinai storų žmonių, kur beeitum, visur vos gali prasibrauti pro pilvus. Slidininkai, žinoma, liekni, bet kiti – tiesiog nemalonu esą į juos žiūrėti. Buvęs panelės šefas, kai ji dar dirbo mieste, taip pat esąs čia.

Andresenas? – sukluso panelė d'Espar.

Taip, ir dar daug kitų storų žmonių, ponių ir ponų.

Tikriausiai sanatoriją užplūdo dėl ponios Ruben interviu. Nelaimingi storuliai ryžosi Torahuse išmėginti gydymą nuo nutukimo; pasklido gandas, kad stebuklingas čionykštis vanduo, specialus gydymas ir puiki medikų priežiūra per trumpą laiką visiškai pakeičia žmones.

Taigi, Andresenas! – pasakė panelė d'Espar. Daugiau ji nebesvarstė, nė nežadėjo toliau dvejoti, ji pasakė: Gal perduotumėt advokatui, kad dėl tam tikrų priežasčių negalėsiu ateiti?

Panelė Elingsen atsisveikindama nenusišypsojo, neparodė jokių jausmų, tik pasakė: Atsiųsiu jums keletą laikraščių, kuriuose apie tai buvo parašyta.

Panelė d'Espar tarė: Nesakykite, kad dėl tam tikrų priežasčių negalėsiu, o tik kad esu užsiėmusi. Taigi ne dėl kokių nors priežasčių.

Damos išsiskyrė paskendusios kiekviena savo mintyse.

Ne, visiškai aišku, panelė d'Espar dabar nebegali pasirodyti sanatorijoje, kur, be kitų, apsistojo ir jos buvęs šefas, to net svarstyti neverta; jai teks praleisti puikią progą pa-

bendrauti su žmonėmis, su kuriais anksčiau buvo susijusi, neteks pakalbėti prancūziškai. Linksma nebuvo, tačiau ji negalėjo atsakomybę už tai suversti Danieliui, toks jau jos likimas, todėl susiradusi Danielį neliejo ant jo savo apmaudo. Tik papasakojo jam, kas įvyko, ir kad ji turėjusi atsisakyti kvietimo.

Tau reikėjo sutikti! – pasakė jis.

Negali būti, kad kalbi rimtai? Nueiti tokiai, kokia tu mane pavertei!

Nieko čia tokio! – lengvabūdiškai tarė Danielis.

Nebuvo prasmės su juo diskutuoti. Jis apie tai turėjo savo nuomonę, visiškai kitokią negu jos. Beje, jis buvo užsiėmęs, įnikęs į darbą. Jis sėdėjo virtuvėje ir kirpo odines petnešas, tai kas, kad Velykos. Ir dabar jis nenustojo dirbęs, o matavo ir derino, apie tai dabar tegalvojo. Jis su pasididžiavimu pareiškė: Mano nuosavų galvijų oda!

O ką iš jos darai?

Petnešas.

Ką? – sušuko ji, lyg būtų nukritusi iš dangaus.

Tikriausiai ji prisiminė kiek kitokias petnešas, delikačias, iš šilko ir gumos, – pono Flemingo petnešas. Bet Danielis berods manė kitaip: Visi žino, kad petnešos turi būti odinės, jeigu nori, kad jos gerai laikytų. Žiūrėdama į jį, taip čia sėdintį, kerpantį ir atidžiai matuojantį tas petnešas, ji ėmė kikenti, ir Danielis klausiamai į ją pasižiūrėjo. Juk oda gera, stora, jaučio oda, gerai išdirbta, o jeigu oda tinkama, tai ko čia juoktis? Jo rankos neatrodė švarios, bet buvo stiprios, tvirtos, jei ką pastvertų, tai menki juokai. Tos pačios rankos, paėmusios peilį ir kaltą, daug ką gebėjo sumeistrauti. Parodė jai paties padirbdintą medinį suolelį, kurio atlošą buvo išpuošęs smulkiai drožinėtu ornamentu; dar parodė kubilą miltams, kabojusį ant sienos, jį papuošė puikiu

piestu atsistojusiu arkliu. Tai buvo archajiškas talentas, iš tų laikų, kai stalius dar laikytas menininku ir gerbtas lyg valdininkas.

Danielis labai užsiėmęs, jis vėl sėda prie petnešų ir kaskart, prieš paimdamas peilį, išlygina odą. Dirbdamas jis šneka, aiškina, kad visas diržas turįs būti tvirtas, geros kokybės, ypač ties sagakilpėmis. Šiandien Danielis toks pat, kaip ir vakar, uolus ir santūrus, patenkintas savimi, kupinas pasididžiavimo. Net ir sekmadienį poilsis jam virsdavo kokiu nors darbu, jis dėl ko nors laužė galvą, ką nors stengėsi apmąstyti, pakeldavo kokį nukritusį daiktą, įkaldavo vinį, jei reikėdavo, arba prisipjaudavo karklo vytelių aptvarui. Savo daiktų nemėtė kur pakliuvo, priešingai, tausojo juos, buvo taupus ir mėgo tikslumą, ir šias įgimtas savybes dar ir pats ugdė. Nebuvo jis didelis krištolo bei porceliano žinovas, bet jei kartais – gana retai – virtuvėje sudužsaid lėkštė, jis apgailestaudamas ilgai linguodavo galvą. Panelė d'Espar vegetavo, retkarčiais kiek pasiūdavo, bet, kam nors užėjus, kuo skubiausiai paslėpdavo rankdarbį. Tai dėl to, kad ji taip negrabiai darbavosi su adata ir siūlu. Šiaip vaikštinėdavo iš naujojo kambario į virtuvę ir atgal, šiek tiek pagulėdavo lovoje aukštielninka, sėdėdavo greta Danielio, šiam ką nors meistraujant. Kartais ji garsiai jam paskaitydavo iš savo prancūziškų romanų, taip suteikdama didelį malonumą. Jis sėdėdavo, veide sustingus nuostabos šypsniui, ir žvelgdavo į ją. Viskas ėjosi kaip patepta, nes jam, nesuprantančiam nė žodžio, ne taip jau svarbu, ar teisingai ji skaitė, ji tik stengėsi skaityti greitai. Jam neturėtų susidaryti įspūdis, kad ji skiemenuoja ar skaito paraidžiui. O čia, Danieli, sakydavo ji kartais, rašoma apie tai, ką tau reikėtų suprasti, čia jis sako mylįs ją! – Na, tai meilė ir ten yra? klausdavo

jis. – O Dieve, net nesusapnuotum, kaip subtiliai prancūzai apie tai kalba!..

Pagaliau atėjo pavasaris, dienos tapo ilgesnės, pusiaudienį saulė švietė ryškiai, spigindama, vargindama akis; Marta išnešė į lauką blukinti austas vilnones medžiagas. Tvarkingo gyvenimo ritmas šiose vietose reikalavo blukinti vilnonius audinius ankstyvo pavasario saulėje, taip užbaigiant tam tikrą tarpsnį. Laikas bėgo, saulė pradėjo jau ir šildyti, ežerų ledas pamėlo ir prie krantų ėmė lūžinėti, keliuose nutirpo sniegas, ir vištos braidžiodamos po balas susigriebdavo reumatą.

Tai galėjo būti bundančių vilčių ir šviesių svajonių metas, tačiau pavasaris kalnuose panelei d'Espar nieko gera nežadėjo, ją apėmė nerimas, ji blogai miegojo, mažiau valgė ir prarado tikėjimą ateitimi. Ko gi panelei trūko, argi nebuvo čia šilta ir ramu, tiesiog miela? Ne. Ji pasiskundė Danieliui, kuris nieko nesuprato.

Gal man nusileisti į slėnį ir paduoti užsakus? – teiravosi jis.

Taip, atsakė ji, jei tai kada nors turės įvykti, tuomet...

Aš taip ir padarysiu, mes juk jau turime dokumentus. Tik pirma turiu šiek tiek apsiprausti.

Kai jis jau susiruošė eiti, ji pasakė: Ne, neik, palauk dar truputį!

Kas gi nutiko?

Dar truputį palūkėk, nedaryk to skubomis.

Kas čia per kalbos!

Nejau tu negali truputį palaukti? – susierzinusi sušuko panelė.

Danielis pamėgino viską nuleisti juokais ir pasakė: Kam tada, po velnių, man reikėjo praustis? Ir dar vidury savaitės!

Tačiau atidėliojimas nepadėjo, panelę kažkas slėgė, ji tapo niūri ir nekantri. Pamėgo vienumą, išeidavo iš naujo-

jo kambario, pasprukdavo į mišką, atsisėsdavo ant akmens ir paskęsdavo mintyse. Ar turėjo tai kokią nors prasmę? Vakarais, prieš einant gulti, ją apimdavo baimė, pastarosiomis naktimis ją kamavo siaubingi sapnai: kas naktį ateidavo daktaras Ėjenas ir norėdavo atsiimti staltiesę. Ji pabusdavo apimta baimės, smarkiai plakančia širdimi. Anksčiau, kai reikėdavo ieškoti išeities, panelė d'Espar išsiskyrė narsa ir ryžtu, dabar ji tapo silpna ir apgailėtina, nesiryžo įžiebti lempos, nesiryžo ištraukti rankos iš po kailinės antklodės; numirėlis, negyvėlis – vis dėlto tai ne koks vabzdys.

Ji dejavo ir vėl skundėsi Danieliui.

O kas atsitiko? – Ar nebeturime upelyje vandens?

Vandens? – nesuprato ji.

Ir malkų prie pat namų durų. Geras oras, šilta troba, mėsa ir kiaušiniai. Ir dabar kaip tik višta kudakuoja.

Ak, tu nepakenčiamas – nesąmonė, nesąmonė...

Ko gi tau trūksta?

Nežinau.

Aš taip pat nežinau.

Kiekvieną naktį sapnuoju baisius sapnus.

Leisk man gulti su tavimi, pasakė Danielis. Tada vėl miegosi kaip užmušta.

Panelė purkštavo: Tu galvoji tik apie save!

Danielis vėl pasiūlė paduoti užsakus ir paskirti vestuvių dieną, panelė taip pat apie tai galvojo ir sutiko, kad tai turi įvykti dabar. Bet ar užteks jai jėgų? Jai atrodė, kad, tapusi tokia silpna ir apgailėtina, vargu ar pajėgs įveikti tolimą kelią į bažnyčią ir atgal. Danielis pasiūlė pasiskolinti iš Helmerio vežimą, įkinkyti į jį kumelę, *toji* tai jau patemps, ho, Dieve saugok, net jei tu svertum dešimt centnerių!

Tačiau panelė negalėjo ryžtis ir prašė jo dar truputį palūkėti, gal jai netrukus pagerėsią...

Danielis susirinko popierius ir nusileido į parapiją, ten sutiko draugų bei pažįstamų, išlenkė stikliuką ir patraukė tiesiai pas pastorių. Kad ir kaip būtų, nepakenks, jei bažnyčioje bus paskelbti užsakai, jis jau pakankamai ilgai laukė tos akimirkos, kai galės apstulbinti parapiją. Savaime suprantama, jau kuris laikas jis leido žmonėms manyti, kad yra susižadėjęs, bet tvirtai ir aiškiai to niekada nėra pasakęs. O dabar tai padarys pats pastorius! Tai toli gražu nereiškė, kad jis veikia nepaisydamas panelės Julijos norų, sutuoktuvių datą galės išsirinkti ji pati, kai vėl taps žvalesnė ir linksmesnė.

Su pastoriumi jis susitarė. Sutvarkė ir kitą reikalą, paprašė Helmerio vežimo, viskas baigėsi tuo, kad, praleidęs su juo visą dieną, Helmeris jį dar palydėjo iki kalnų trobelės. Abu atrodė linksmi, be to, dar nešėsi butelį, ir Danielis, apimtas tuštybės, norėjo tai parodyti panelei Julijai. O kur jinai?

Martos manymu, ji esanti netoliese.

Jie kiek palaukė virtuvėje, bet Danielis pasiūlė, kad, grįžus panelei, jie pereitų į naująjį kambarį. O ji tikriausiai sėdinti miške ant akmens, kaip dabar buvo įpratusi.

Helmeris pagaliau sumurmėjo, kad jam metas eiti. Gal galėtų Danielis jam dabar parodyti naująjį kambarį? Dar nematęs jo įrengto.

Jie dar išlenkė po stikliuką degtinės ir nuėjo į naująją patalpą.

Viduje buvo iš tikrųjų jauku, užuolaidos ir veidrodis, prancūziškos knygos ir margaspalvė staltiesė; Helmeris pareiškė, kad čia esą nuostabu.

Taip, aš juk stengiausi viską padaryti kuo geriau, dėstė Danielis. Pakiliai nusiteikęs ir truputį įkaušęs, jis ėmė puikuotis, kalbėti lyg mokslinčius ir žodžiu „nepaprastas“ įvardijo ne vieną daiktą. Helmeriui tai padarė įspūdį.

Danielis šnekėjo: Tik pažvelk į staltiesę! Tokią ji sugeba pati išsiuvinėti, jai tai tik niekniekis.

Helmeris atidžiai ją apžiūrėjo, bet nelietė.

Tu ją pačiupinėk, ragino Danielis, nebijok! Aš tai galiu visa, kas čia yra, pačiupinėti, to tik betrūko, kad negalėčiau! Jis vis pūtėsi, valdingai kilojo romanus ir niekinamai paspyrė kėdę. Man tai mielu noru leidžiama daryti, ji nesikandžioja.

Tau pasisekė, Danieli! – pripažino Helmeris.

Danielis pritariamai linktelėjo. Ji vardu Julija, pasakė ir išdidžiai pažvelgė į draugą. Nebeprisimenu, kaip tai skamba prancūziškai.

Nepaprastai elegantiškas lagaminas, gyrė Helmeris, su žalvariniais apkaustais!

O Danielis ir toliau gyrėsi: Taip, o kad žinotum, kas jame, gali manimi patikėti, kad lagaminas iki viršaus prikrautas gražių daiktų, drabužių ir originalių dirbinių, pirktų mieste. Jei tik ji ateitų, aš jau kaip nors ją prikalbinčiau, kad tau viską parodytų.

Ar ji tau meili? – klausinėjo Helmeris.

Meili? Kaip vaikas, elgiuosi su ja, kaip noriu. Ji geras žmogus, dovanoja, ko tik pageidauji. Eik ir nusipirk arklį, eik ir nusipirk tą ar kitą, aš tau duosiu pinigų! – sako ji.

Ji *turi* pinigų? – susidomėjęs paklausė Helmeris.

Pinigų? Visai nenuostabu, kad tu to klausi, nes jos nepažįsti, bet aš pats mačiau, kaip ji iš po palaidinės išsitraukė paketą su pinigais, tu to negalėjai matyti. Jei būtum matęs paketą, dabar neklausinėtum. Storesnio pinigų paketo nesu matęs.

Na, tai tikrai, kaip sakiau, tau pasisekė! – pakartojo Helmeris, didžiai nustebintas ką tik išgirstos pasakos. Džiaugčiausi, jei galėčiau ją pamatyti iš arti.

Danielis užsiplieskė: Tai gal tu manai, kad ji bjauri, sena moteriškė, kurios niekam neprireikė? O ne, dabar tau kai ką pasakysiu, Helmeri: per Velykas atėjo iš sanatorijos jos kviesti. Taip. Sanatorija buvo pilna turistų ir garbių ponų, kurie kvietė ją, kad galėtų su ja pasikalbėti. Taip. Bet jai tas nelabai rūpėjo. Eime, išeisime laukan ir ją pakviesime!

Jie išėjo, ir Danielis pašaukė, o ji netrukus pasirodė iš miško.

Tavęs taip ilgai nebuvo, aš jau buvau pradėjęs baimintis, pasakė Danielis.

Keista, nepaprasta toji jaunystė! Ji prisiminė mačiusi Helmerį tarp daugelio kitų žiemą valant sniegą ant ežero. Dabar ji atsakė į jo pasveikinimą ir nuo pat pradžių buvo labai draugiška. Danielis galėjo būti patenkintas.

Matau, atsivedei svečių, pasakė ji.

Tai Helmeris. Jis visą laiką buvo su manimi, drauge užėjome pas pastorių ir padavėme užsakus. Helmeris pažadėjo man vežimą; na, o dabar jis labai norėjo pamatyti tave.

Mane – pamatyti mane? Viešpatie, ko tik jūs, padūkę jaunuoliai, nesugalvojate!

Nusiramink, nieko negalėjau padaryti, jis nenorėjo išeiti nepamatęs tavęs.

Gal tai paglostė jos savimeilę, gal ir ne, bet ji iš tikrųjų maloniai nusišypsojo, neparodydama tarpo tarp dantų. Laimei, ji ir apsirengusi buvo taip, kad galėtų sėdėti lauke: plačiu apsiaustu, siekiančiu kulkšnis ir pridengiančiu jos pakitusią figūrą.

Mes buvome užsukę pas tave, prisipažino Danielis, Helmeris norėjo pamatyti naująją trobą.

Na, ką gi, atsakė ji, vis dar gerai nusiteikusi, tuomet jis pamatė ir mane, ir mano kambarį.

Helmeris, apdairus ir santūrus, patylėjo.

O Marta ar pavaišino Helmerį kava? – pasiteiravo ji, norėdama pasirodyti esanti šeimininkė.

Danielis atsakė: Ne. Bet jis gavo šio to geriau – mes atsinešėme butelį.

Oho, tai jūs ūžėte! Abu jūs vienas kito verti!

Na, tas mūsų uliojimas ne toks jau smarkus, pasiteisino Danielis, bet raudonis užliejo jo veidą.

Temo, artėjo vakaras, jie vis dar plepėjo, bet panelė nekvietė Helmerio vidun – nekvietė, nes tada jai būtų tekę nusivilkti apsiaustą, o to ji nenorėjo.

Kai Helmeris susiruošė namo, Danielis paprašė: Netrukus vėl ateik, aplankyk mus, mes čia gyvename!

Taip, pasakė ir panelė, linktelėdama jam.

Danielis galbūt tikėjosi nemalonumų dėl to, kad be savo mieliausios sutikimo padavė užsakus, tad kai abu įėjo vidun, jis išsitraukė jau paruoštą cigarą. Bet viskas praėjo sklandžiai, jo mieliausioji nerodė nė menkiausio nepasitenkinimo, nors vis dėlto pašaipiai paklausė, ar jis ir tuoktis ketinąs vienas pats. Dabar Danielis, gausiai spjaudydamas, pradėjo drėkinti cigarą. Tikrai nebus blogiau, kad paskelbs mūsų užsakus, pasakė jis; o tuoksimės vėliau, kada tu pati nuspręsi.

Jo samprotavimai atrodė pagrįsti, ji sušvelnėjo ir susidomėjusi klausinėjo, ką pasakęs pastorius ir ar sugebėjęs teisingai užrašyti prancūzišką jos pavardę.

Taip, pastorius labai stebėjęsis ir klausęs, ar ji kilminga dama.

Jai parūpo, ko jis vis sukiojąs savo cigarą.

Argi ji nežinanti? Cigarą reikia iš išorės sudrėkinti ir pasukioti tarp pirštų, tada jis taps patvaresnis. Jis nusipirkęs ir parsinešęs namo šį cigarą, kad galėtų rūkyti sėdėdamas pas ją.

Na, tada užsidek! – pasakė ji.

Danielis rūkė, skleisdamas aromatingus cigaro dūmus kambaryje, o panelė jautė malonumą juos įkvėpdama. Jie abu nuėjo į virtuvę ir ten pavakarieniavo, o kadangi panelė bijojo, kad tamsoje ją apniks nelinksmos mintys, tai vėl pasivadino Danielį į naująjį kambarį. Ir tą naktį ji iš tiesų ramiai miegojo, nes Danielis ją saugojo.

Tik pirmadienį Danielis vėl pasirodė parapijoje. Jis bėgte nubėgo žemyn, labai skubėjo ir itin nekantravo: dabar tai jau buvo įvykę, jų užsakus paskelbė iš sakyklos. Kaip tai vertino parapija? O, parapija greičiausiai neteko žado – ir buvo dėl ko.

Jis nuėjo į parduotuvę, ten visada būdavo žmonių, pažįstamų ir draugų, iš jų tikėjosi ką nors sužinoti. Apsimetęs, kad ketina nusipirkti būtiniausių dalykų, žengė prie prekystalio. Žmonės, pamatę jį, atsitraukė ir praleido, niekada dar nesijautė labiau pagerbtas. Jis ir elgėsi oriai, kaip subrendęs žmogus. Tada vienas ištiesė ranką ir pasveikino jį, po to kitas, galiausiai paeiliui pasveikino visi. Danielis mėgavosi tuo ir tiesiog pūste pūtėsi. Viena moteris šnekėjo: Aš visada sakiau, kad kada nors tu dar tapsi svarbiu žmogumi, Danieli. Tu kilęs iš geros šeimos, mudvi su tavo motina buvome vienmetės, kartu ėjome konfirmacijos, deja, ji jau atgulė į kapą!

Dabar jau iš visų pusių jį apspito žmonės, linkėjo laimės, ir buvo aišku: parapija vertino tai kaip pagrindinį jo laimėjimą. Didžiulį įspūdį visiems padarė ir tai, kad pastorius bažnyčioje pasakė *panelė* Julija d'Espar. Danielis suprato, kad pasidarbuota ir Helmerio, kuris po apsilankymo kalnų trobelėje nesiliovė gyręs tiek naująją trobą, tiek panelę.

Nors ir neturėjo neatidėliotinų reikalų, iš parduotuvės patraukė tiesiai pas lensmaną: ketino sumokėti nedidelį mokestį ar dar ką; bet širdies gilumoje jis turbūt puoselėjo viltį sutikti Heleną ir pasimėgauti triumfu prieš ją. Ak, tas jaunimas, ak, tos neramios širdys! Negana jam būti kalnų trobelės šeimininku, turėti galvijų, iki soties maisto, taip pat ir mieliausiąją, dar ir kitkas išnyra iš sielos gelmių ir reikalauja peno. Net ir dūminėje pirkioje augęs jaunas žmogus turėjo vidinį pasaulį, kurio reikėjo paisyti, o, tvirtą, painų pasaulį, kurio reikalavimams jis buvo priverstas paklusti. Tuštybė? O kodėl gi ne? Helena jį atstūmė...

Ji nepasirodė, neatlėkė strimgalviais, nežvelgė į jį sudrėkusiomis akimis ir neatgailavo, nieko panašaus neįvyko, jis jos nematė. Velniai griebtų, – bet viso geriausio!

Jis susimokėjo rinkliavą biure ir įsibruko žandaro išduotą kvitą, tarsi tai būtų paprastas popiergalis, lyg su tokiais popieriais jis prisideginėtų cigarus. Santūriai linktelėjo ir taip pat santūriai šį kartą pasakė *adieu*, užuot taręs iki pasimatymo. O eidamas iš lensmano kiemo net neatsigręžė.

Baigta.

Bet štai kas nutinka: jis sutinka ją miške, sutinka Heleną, ji ateina priešpriešiais, priartėja ir linkteli. Abu sustoja, abu parausta. Ir tada užsimezga keistoka kalba iš keistokų paskatų, kiekvieno vis kitokių. Tikriausiai ir ji, žandaro žmona, turėjo vidinį pasaulį, net jeigu tas pasaulis galėjo pasirodyti ne itin gyvybingas bei kiek ribotas, jai jis vis tiek buvo labai svarbus. Ji be įžangų ištiesia jam ranką ir linki laimės. Taip, tai didelė naujiena, sako ji, ir jei ją būtų paskelbęs ne pastorius, mes tikrai nebūtume patikėję, dar priduria.

Gal turėjau tavęs pasiklausti? – kandžiai atkerta jis. Ji juk jam nerūpėjo, o kad paraudo, tai tik iš įtampos.

Toks atsakymas ją pribloškė. Seniai tavęs nemačiau, patylėjusi tarė.

Danielis, manydamas, kad ji apgailestauja ir yra nusiminusi, tvirtai nukirto: Taip, praėjo jau nemaža laiko po to, kai tu prapuolei.

O, atsiliepė ji ir nuolankiai šyptelėjo, aš visiškai neprapuoliau, juk gyvenu parapijoje.

Gal ir gyveni. Bet nesu pratęs vaikščioti į parapiją, jei neturiu ten reikalų. O su tavim nebeturiu jokių reikalų.

Žinoma, tikriausiai taip ir yra.

Taip yra ir taip bus! – atrėžė Danielis. O, jis pasirodė esąs šaunus vaikinas, nebuvo meilus ar draugiškas, turėjo ką jai atsakyti, norėjo jai parodyti...

Tačiau ji berods pavargo nuo slegiančios įtampos, ji netikėtai paklausė: Kokią panelę tu ten susiradai?

Danielis išblykšta ir reaguoja ūmiai: Kam tau tai žinoti? Ar negana, kad aš pats žinau?

Taip, bet ar tu žinai?

Kai užsigeisiu daugiau sužinoti, ateisiu pas tave, pasakė ir jau dėjosi ketinąs eiti. Pasidarei nepakenčiama smalsuolė, kai tapai lensmano žmona!

Ką gi, taip jau yra, atsakė ji, kad lensmanas kiekvieną turi tardyti. Toks jau jo darbas.

Na, paklausė jis pašaipiai, tai gal jis ir panelę tardė?

Taip, jis ją tardė, patvirtino ji.

Danielis žvelgia į ją, net išsižiojęs iš nuostabos, o ji taip pat išblyškusi, ir jos lūpos truputį virpa. Tikriausiai jo galvoje pinasi mintys: Taip – taigi – lensmanas tardė panelę Juliją, o kada tai įvyko? Jis apie tai nieko nežino, jo ten nebuvo, kitaip būtų jau susitvarkęs su lensmanu, pavertęs jį neįtikėtinai mažu lensmanu...

Pagalvojau, kad turiu tau apie tai papasakoti, sako Helena.

Ak tu šitaip pagalvojai? O dėl ko jis, tiesą sakant, ją tardė? Ar ji dedasi tuo, kuo nėra iš tikrųjų? Gal nori pamatyti jos dokumentus? – klausia jis, pasiruošęs juos išsitraukti. Skiepų, krikšto, konfirmacijos pažymėjimus? Turiu juos čia.

Ne, dėl kitos priežasties! – prataria Helena.

Argi reikia stebėtis, kad jis ėmė plūstis, šaukdamas, kad spjauna ant jos ir ant žandaro, tegu tik ji eina namo ir palieka ramybėje padorius žmones, patarė jai. Negi ji dar ir padugne tapusi, negi sumaniusi jį persekioti?.. Čia jis nutilo; pastebėjęs, kaip skausmas iškreipė jos veidą, staiga suvokė geriau ją suprantąs: ji pavyduliavo panelei, negalėjo susitaikyti su tuo, kad jis, pamiršęs nuoskaudas, pamilo ir ketino vesti kitą, jai labiau patiktų, jei jis gyventų vienas savo kalnų trobelėje ir galuotųsi dėl Helenos, kurios negalėjo gauti! O to jis kaip tik ir neketino daryti, priešingai: jam knietėjo kaip reikiant pakankinti ją pačią...

Tik nesirūpink ja, labai reikšmingai tarė jis. Ji vienintelė, kurią kada nors esu mylėjęs, tik tai noriu tau pasakyti.

Šitaip, pasakė Helena. Na ką gi, tęsė ji, aš ir nesirūpinu, tu neturėtum taip galvoti, tačiau ar sakyti, kad ji buvo tardoma dėl pradingusių pinigų, reikštų ja rūpintis?

Pinigų? Dėl kokių pinigų? Ar ji juos pasisavino?

To netvirtinu.

Šią akimirką Helena, akivaizdu, pranašesnė, Danielis sunerimsta gavęs kirtį: Na, o kas toliau? Dingo pinigai, vokas su pinigais?.. Tai tik nesąmonė, kurią prasimanė tavo vyras!

Nieko jis neprasimanė. Taip manai? Tik gavo įsakymą ją apklausti, tai ir padarė. Ji buvo tokio suomio mylimoji, ar dar kas, ir tas suomis pavogė iš banko daug pinigų. Vėliau

jį suėmė, bet pas jį rado tik kelis šimtus kronų. O kur kiti pinigai?

Tai taip išeina, kad panelė... kad Julija?..

Ne, to aš nesakau. Ir mano vyras to neteigia.

Danielis, nors ir apimtas blogos nuojautos, kalba labai griežtai: Ir tavo vyras to netvirtina, ar ne taip? Tuomet jis elgiasi protingai!

Bet jis mano, kad ji... kad toji tavo panelė tikrai žino apie pinigus daugiau, negu pasakė. Jis taip mano.

Danielis prataria susimąstęs: Aš jos paklausiu.

Pauzė.

Man tik atrodė, kad turiu tau tai papasakoti, vėl pakartoja Helena.

Ji geras ir teisingas žmogus, aš jos paklausiu, tikina Danielis. Ne, ji nebuvo to vyro mylimoji, jis kilmingas, grafas, ir grynas melas, kad jis paėmęs pinigų iš banko. Gimtinėje jis turi netgi pilį, o jei būtum regėjusi žiedą ant jo piršto, taip, už tokį žiedą galėtum nupirkti visą parapiją su visais jos ūkiais! Bet grafas sunkiai sirgo, buvo išsekęs, spjaudėsi kraujais, tad panelė jį slaugė, duodavo jam vaistų ir lašų. Tad visai suprantama, kad už tai jis jai dosniai sumokėjo, negailėdamas pinigų, jis galėjo taip pasielgti. Ji man viską papasakojo. Jie ateidavo pas mane į kalnų trobelę, gerdavo rūgpienį, o kartais grafas atsiguldavo į mano lovą, pamiegodavo gerą valandą ir pailsėdavo prieš sugrįždamas į sanatoriją. Aš žinau visas grafo ir jos bičiulystės smulkmenas, ji papasakojo man viską jau pačią pirmą dieną, ir tai buvo daug anksčiau, negu ji atėjo ir apsigyveno pas mane, o iki tol aš jos kaip ir nepažinojau. Tokia šios istorijos pradžia ir pabaiga, tad tau ir tavo vyrui nepadės jokios išgalvotos pasakos, užbaigė Danielis.

Jis linkteli ir nueina.

Bet Helena pravirksta ir šaukia jam pavymui: Danieli!

Kas atsitiko?

Nieko, atsiliepė ji. Tik pagalvojau, kad gaila tavęs.

Manimi gali nesirūpinti!

Gerai. Bet jeigu ji turi tiek daug pinigų, tai tu juk žinai, iš kur juos gavo.

Danielis tarsi suabejojo: Ji turi daug pinigų? Mano žinojimas taip toli nesiekia.

Helmeris, grįžęs iš tavęs, pasakojo.

Danielis, sutrikęs ir įtūžęs, sako: Taip, na, žinoma. Bet iš tikrųjų yra taip, kaip sakiau, tu įpratai šniukštinėti, nebenoriu daugiau su tavimi kalbėtis...

Namo jis eina susimąstęs. Žinoma, jam reikės rimtai pasikalbėti su brangiausiąja, ir tuoj pat, tai neišvengiama.

Bet nutiko kitaip, negu jis tikėjosi.

Parėjęs į namus, nerado Martos. Atsargiai žvilgtelėjo į naująją trobą: ten lovoje gulėjo panelė, sutrikusi, paklaikusiomis akimis. Kas jai atsitiko, negi jau prasidėjo? Ne, jai įgėlusi angis. Angis – kur?

Štai čia! Ji ištiesė ranką, ant jos mėlynavo aukštyn kylantis ruožas; Marta ranką buvo aprišusi, stipriai suveržusi raištį, pirštai pabalo ir suglebo, o Marta dabar nubėgusi į sanatoriją kviesti gydytojo.

Aš iščiulpsiu nuodus! – pasakė jis.

Tačiau buvo jau per vėlu, jis adata pradūrė žaizdą ir čiulpė kiek įmanydamas, bet niekuo negalėjo padėti. Pagaliau pasirodė daktaras. Čia tai bent! Panelė prarado savitvardą, ji pradėjo šaukti. Iš baimės ji patyrė šoką. Pabaigęs procedūrą ir uždėjęs ant rankos tvarstį, daktaras paliepė ją nurengti ir paguldyti į lovą – dėl įvairių priežasčių, pridūrė jis. O Dieve, kas man yra? – klausė panelė. Neišeikite!

Jis neišėjo, ir jam neilgai teko laukti pabaigos. Netgi nepakako laiko pasiųsti Danielį į sanatoriją ir iš ten telefonu pakviesti kvalifikuotą pagalbą, galima tik stebėtis, kaip nepaprastai greitai viskas įvyko, taip jau viską patvarkė angis.

Kai, atlikęs savo misiją, daktaras išėjo laukan, rado ten stovint Danielį, išblyškusį ir sunerimusį, klausiantį: Manau, visa jau baigėsi? Kaip galėjo taip atsitikti?

Taip, patvirtino daktaras, tai įvyko staiga. Bet dabar žiūrėsime...

Ar esama pavojaus?

Pavojaus visada esama, kai atsitinka per anksti.

Taigi, dar šitaip anksti! Tačiau, kad ir kas būtų, kūdikis rėkia, ramino save Danielis. Tai berniukas?

Daktaras linktelėjo ir pasakė: Na, vakare vėl ateisiu. Jūsų senoji tarnaitė, be abejo, nuovoki, bet vis dėlto paskambinsiu specialistui.

O kūdikis iš tikrųjų rėkė, berniukas; Danieliui, beje, atrodė, kad rėkia jis tikrai neblogai, ir mielai būtų tai pasakęs motinai. Bet ar jam galima ten įeiti? Vaikas nutilo, jis nurimo prisiglaudęs prie motinos, ir Danielis įslinko į vidų.

Ho, betgi vaikinas moka rėkti! – pasakė jis kiek sumišęs.

Taip, bet jis toks mažas, pernelyg anksti gimęs! – pasigirsta iš lovos.

Vargšė mažoji panelė d'Espar; šitaip išvargusi čia gulėdama, ji dar privalėjo saugoti savo paslaptį. Tai nebuvo lengva, tačiau apdairumo bei sumanumo jai nestigo. Paskutinėmis savaitėmis ji jau spėjo slapta pasiūti mažų rūbelių, taigi įvykiai neužklupo jos nepasiruošusios, bet labai girtis tais mažais marškinėliais nedrįso, nes vis dar nebuvo įgudusi naudotis adata ir siūlais. O ir kam jai tie įgūdžiai? Juk tai buvo švelnaus audinio rūbeliai, kai kurie pasiūti iš jos šilkinių palaidinukių, lengvi kaip oras. Be to, dar ir Marta pa-

kankamai prisiuvo viršutinių drabužėlių iš šiurkštesnės medžiagos, vieną kitą net iš naujos, baltos it sniegas vilnos.

Danielis, apsidairęs aplinkui, dėjosi kvailiu: Ar jis išėjo, ar ką? – paklausė.

Kas toks?

Kūdikis, berniukas. Aš juk prieš tai aiškiai girdėjau verkiant.

Tai pralinksmino jaunąją motiną, ji pakėlė kailinės antklodės kraštelį ir parodė tą stebuklą. Jis iš tikrųjų gimė gerokai per anksti, ypač pabrėžtinai tarė ji.

Cha, kaip matau, ne toks jis ir mažas, pastebėjo Danielis, man taip atrodo. Tik gimęs aš pats buvau kur kas mažesnis, ar ne taip, Marta?

Marta tiesiai neatsakė, tik pratarė: Taip, dėkui Dievui, kūdikis atrodo stiprus!

Panelė nurimo, nebegalvojo daugiau apie angies įkandimą; jei jos valia būtų, tuoj pat nutrauktų nuo rankos raištį – nes sutvarstyta negalinti gulėti prie vaiko taip, kaip iš tikrųjų reikėtų. Ji labai ramiai sugebėjo papasakoti, kaip angis jai įgėlė. Na taip, ji kaip visada sėdėjusi ant akmens pievoje, švietusi saulė, ir ji apsnūdusi. Tik staiga pajutusi kažką šaltą prisilietus prie rankos ir labai išsigandusi. Tą pačią akimirką gyvatė nušliaužė į žolę, tačiau ji iš karto susivokė, kad angis jai įgėlusi, ir parbėgo namo.

Tikra kiaulystė tos angys, atsiliepė Danielis. Man taip pat kartą buvo įšliaužusi į kelnių kišenę, kai miegojau pievoje.

Ar ją užmušei?

Ne, neužmušiau. Bet ir šiandien dar gailiuosi... Jo labai juokingi piršteliai, leisk man pasižiūrėti! Pažvelk, jis juos judina.

Dabar tau jau reikėtų eiti, pasakė Marta.

O paskui atėjo eilė išsiaiškinti, kaip su tais pinigais ir grafu, kitą savaitę jis ėmė su ja apie tai kalbėti. Pradėjo nuo to, kad reikėję jiems susituokti, kol dar kūdikis nebuvo gimęs – ak, labai negerai, kad taip atsitiko, tačiau galiausiai Danielis nusprendė, kad tai nieko nekeičia. Nors esama kito nemalonumo, ir jis tenorįs tai sužinoti, kad vėliau prie to netektų grįžti. Turįs omenyje grafą, gėrusį pas jį rūgpienį. Ar jis buvęs sukčius?

Grafas – ką jis čia prasimanąs? Ne, ne, jokiu būdu, grafui nieko neprikiši!

Štai kaip. Bet jis juk pavogė pinigus ir buvo suimtas?

Panelė pamąstė: Ką gi, galėjo būti ir sukčius, iš kur jai žinoti, taip gerai jo nepažinojusi...

O kokie buvo judviejų santykiai?

Mūsų? Jokie. *Rien du tout.*

Taip, bet tu žinai, kad pinigai buvo pavogti, tu juos turi?

Aš?! – šaukia panelė. Ar tu išprotėjai?

Vadinasi, ne, aš taip ir žinojau, patiki Danielis.

Turiu tuos pinigus, kuriuos jis man davė – taip, taip, šiek tiek pinigų iš jo gavau, juos ir turiu. Argi aš tau nepasakojau?

Pasakoti tai pasakojai. Bet jei ten buvo didoka suma, turėjai vis dėlto atiduoti ją lensmanui!

Ką? Jokiu būdu!

Jis juk lankėsi pas tave ir kvotė?

Lensmanas? Iš tikrųjų. Argi nepasakojau apie tai?

Berods buvai užsiminusi.

Jis tardė visus gyvenusius sanatorijoje ir mane taip pat. Kodėl to klausinėji?

Žmonės tvirtina, o ir pats lensmanas mano, kad tu daugiau žinai apie grafą ir pinigus, negu kad nori pasakyti.

Man regis, visi tie žmonės išėjo iš proto, pasakė panelė. Ką gi aš galėčiau žinoti? Be to, grafas nevogė jokių pinigų ir netgi nebuvo iš tikrųjų areštuotas, apie tai man sanatorijoje papasakojo advokatas. Policija suklydo, tad nuvežė jį ne į kalėjimą, o į ligoninę, nes jis serga džiova. Gali pats paklausti advokato!

Svaresnių įrodymų Danieliui nė nereikėjo, jis atgavo tikėjimą bei pasitikėjimą ir liko visiškai patenkintas panelės paaiškinimais. Cha, Helenai nepavyks vienu mostu sujaukti jo gyvenimą. Bet vargšė Helena, ji tikriausiai jau apgailestauja, gal jau puolė į neviltį, dar sumanys, ko gero, kartą nueiti prie ežerų ir nusiskandinti. Tačiau į tai, kad ir kaip būtų, jis negalėtų ramiai žiūrėti, turėtų ją išgelbėti...

O dabar nuo stogų slenka sniegas, ir keliai kasdien vis labiau patyžta, virsdami klampyne. Duslus dunksėjimas aplink namus, tai vis dėl to, kad sudrėko ir drimba sniegas, išnyra vis didesni kalnų ganyklų lopai, vis plikesnė tampa uola. Tada, kaip tik prieš Sekmines, užgriūva audra su liūtimi, ir gera būti namie, turėti pakankamai maisto bei gėrimo, dar pašaro gyvuliams. Audra siaučia visą naktį, aukštybėse griaudžia ir gaudžia, ir šis didingas spektaklis užtrunka iki ketvirtos ryto. Jam pasibaigus, dangus ir žemė pamažu nurimsta. O kitą dieną ateina pavasaris.

Koks nepaprastas pavasaris kalnuose! Jo pradžia nenuspėjama, jis užgriūva staiga, pašėlusiai greitai, kaip nuostabi idėja. Marta pradėjo vaduotis iš žieminių drabužių.

Atsikėlusi ir išėjusi laukan, panelė d'Espar gerokai nustebo: visai kitoks negu anksčiau atsivėrė prieš ją visas pasaulis, iki pat parapijos slėnyje, visa žaliavo ir vešėjo saulėkaitoje aplink kalnų trobelę, skleidėsi medžių pumpurai, žalia žolė jau sudygo dirvonuose ir sodriai kvepėjo žemė. Neilgai trukus ji visiškai atsigavo, išsinešdavo į lauką vaike-

lį, atsisėdusi ant slenksčio jį maitindavo, o Danielis sėsdavo šalia.

Bėda tik, kad jis toks mažas, kartodavo ji pabrėžtinai, kad tik jis išgyventų! Argi daktaras nesakė, kad vaikas gimęs per anksti?

Iš tikrųjų, jis apie tai užsiminė.

Na, matai! Ir gerokai per anksti, dar ne vieną savaitę būtų tekę laukti, tu gi pats žinai, kada mes suartėjome! O, vis dėlto panelė, ko gero, turėjo būti labai dėkinga angiai, geresnės dingsties priešlaikinio gimdymo įspūdžiui sukurti nė nerastum.

Ne toks jau jis ir mažas, tvirtino Danielis, didžiuodamasis kūdikiu. Tau tik taip atrodo, kalbėjo jis.

Taigi viskas gerai, mažoje šeimoje nejusti jokių nesutarimų. Juk berniukas puikiai auga. Argi kam nors šautų į galvą ginčytis dėl jo nuo ryto ligi vakaro? Anaiptol. Apsilankęs parapijoje Danielis nupirko pypliui nosinaitę su žvėreliais ir džiūgaudamas ją įteikė. Tai kas gi galėjo sudrumsti santaiką? Niekas. Mielaširdingumas aptemdė Danieliui akis, jis žvelgė į save ir į savuosius, nesistengdamas nei savęs, nei jų geriau pažinti; jo poreikiai buvo kuklūs, jo šeimyninis gyvenimas laikėsi melu, tačiau tai nesudrumstė jo džiaugsmo.

Panelė d'Espar sugebėjo jį įvertinti, nieku būdu neketino jo niekinti, jei tik viskas liks kaip buvę, nėra ko bijoti! Ji sėdėjo pasiėmusi vaiką, vėl atgavusi gaivumą ir sveikatą, Danieliui neteko girdėti iš jos blogo žodžio. Danieli, ar tu tiki, kad mes jį išsaugosime? Mes galbūt to neverti, bet vis dėlto! Ji buvo kupina ryžto ir tarsi vėl atgimusi, ji sakė: Jeigu šiandien ateitų iš sanatorijos manęs pakviesti, pasiimčiau ant rankų vaiką ir nueičiau!

Šeimyninis gyvenimas, pagrįstas melu? Kodėl gi ne – iš melo gali rastis graži tiesa. Jeigu gyvenimas galėtų apsieiti be melo, tai to melo visai nė nebūtų.

Sutuoktuves jie vis atidėliojo; ne dėl to, kad kuris nors nenorėjo, tai vis dėl aplinkybių, ne dėl panelės kaltės. Argi galėjo ji važiuodama tuoktis pasiimti vaiką? Apie tai negalėjo būti nė kalbos. Tai neįmanoma, parodyti jį tokia proga ir būti pajuoktai, užsitraukti gėdą! Bet kaipgi jį, dar tokį mažą, paliksi namuose? Jokiu būdu. Marta juk nežindys jo. Tad ką reikėjo daryti?

Atėjus vasarai, Marta vis dėlto nusinešė vaiką į parapiją ir pakrikštijo, nes jaunoji mama ir kūdikis kol kas dar negalėjo kartu viešai pasirodyti.

14

Visa ir toliau būtų galėję tekėti ramia vaga. Vėl atėjo atostogų metas; sanatorijon vedančiuose keliuose sutikdavai pėsčius ir važiuotus sveikatos stiprinti atvykstančius atostogautojus – ir besitikinčius suplonėti storulius. Svečius priiminėjo inspektorius ir ekonomė, daktaras ateidavo tik pakviestas, šioje gydymo įstaigoje su meteorologine informacija, plakatais ir aptarnaujančiu personalu viešpatavo idealiausia tvarka, tad ir direktorius – advokatas Ruprechtas turėjo pagrindą manyti, kad viskas kuo puikiausiai klostosi.

Prieš kelias savaites prasidėjo elektrinės statyba, tačiau, kaip ir visi panašūs darbai, prasidėjo pavėluotai ir labai iš lėto stūmėsi į priekį; atsirado tam tikrų kliūčių, teko sprogdinti uolas, aidėjo griausmas, nors pacientų ramybės, iki pasigirs varpo dūžiai, ir nederėjo drumsti. Bet elektra turės įsižiebti, kad ir kas būtų, tvirtino advokatas. Ir galinga hidroelektrinė bus, pridurdavo jis.

Į sanatoriją gabenti maisto kroviniai, įranga dar neužbaigtiems rūmų kambariams, statybinės medžiagos naujam priestatui, nes rūmai, palyginti su dabartiniais, turėjo tapti maždaug dvigubai didesni, todėl vežė geležį, cementą, lentas, gultus, didelius veidrodžius, šildymo įrangą, kartono rulonus.

Ir štai vieną dieną iš stoties įkalnėn pakilo vienas ponas, taip, jis atvyko...

Jį atvežė, tačiau jo bagažas nebuvo didelis, teturėjo elegantišką lagaminėlį. Pats taip pat dėvėjo elegantiškus, nors

ir nenaujus rūbus. Ant piršto mūvėjo žiedą su briliantu, mažesnis briliantas puošė kaklaryšio smeigtuką. Helmeris jį atvežė.

Ponas išlipo prie didžiosios verandos, praėjo pro svečius, draugiškai pasisveikino su ekonome ir pasakė: Norėčiau atgauti savo senąjį kambarį, jei tai įmanoma, anksčiau esu jau kartą čia buvęs, mano pavardė Flemingas. Ekonomė truputį sutriko: Tiesiog nežinau – jūs esate ponas Flemingas?..

Vyriškis nusišypsojo ir linktelėjo.

Taip, jūsų kambarys – tuojau pažiūrėsiu...

Priėjo inspektorius, pasisveikino ir paėmė svečio lagaminėlį. Jiedu nužingsniavo į rūkomąjį, o ekonomė pakeliui skelbė: Tai ponas Flemingas! Pasirodė advokatas Ruprechtas, įvyko įspūdinga atpažinimo scena. Kokia staigmena! sušuko jis. Ar jums gerai sekasi, pone grafe? Negi jūs neatpažinote pono grafo? – klausė ekonomės.

Ponas Flemingas atsakė: Visai nenuostabu, per tą laiką užsiauginau vešlią barzdą.

Būčiau jus atpažinęs net minioje! Kokį kambarį pasiūlysime grafui Flemingui?

Paaiškėjo, kad jo senasis kambarys užimtas, bet viską įmanoma sutvarkyti, advokatas pats to ėmėsi. Šeimininkas švytėte švytėjo, skambino varpeliu, kviesdamas tarnaitę, paliepė atnešti portveino ir juo vaišino grafą, jis visą laiką kartojo „pone grafe“, kad išgirstų kiti svečiai. Kilo visuotinis susidomėjimas.

Viską pavyko sutvarkyti, ponas Flemingas gavo ankstesnį kambarį, ir inspektorius atnešė iš palėpės jo lagaminus. Rakteliai buvo užantspauduotame voke, pritvirtintame prie lagamino, ponas Flemingas perlaužė antspaudą taip abejingai, lyg ne lensmanas, o jis pats būtų užantspaudavęs;

pagalvojus, sulaužyti policijos antspaudą juk gana neapdairu, bet žiūrint į poną Flemingą taip neatrodė.

Pataikaudamas svečiui, inspektorius pasakė: Čia buvo užėjęs žandaras ir užantspaudavo daiktus.

Ponas Flemingas atsakė: Nevertėjo to daryti; čia sanatorijoje, kol buvau išvykęs, niekam nebūtų šovę į galvą liesti mano lagaminų.

Kaip anksčiau buvo įpratęs, jis nusiprausė ir pasidabino, tik po to nusileido žemyn ir prisijungė prie svečių. Keletą jų pažinojo, trumpam prisėdo verandoje prie Savižudžio ir pasiūlė jam cigaretę.

Savižudis atsisakė. Jis vėl išgyveno sunkų laikotarpį, atrodė prislėgtas, beveik nepakeldavo akių, tik vis pūtė ant rankos esančią žaizdą ir tylėjo.

Atrodo, čia svečių netrūksta, tarė ponas Flemingas.

Savižudis atrėžė: Taip, daug kvailų padarų. Storuliai atvyksta čionai, kad numestų svorio, ir Dievas mato, jiems tai pavyksta, mes vien Torahuso vandeniu ir konservais gyvi.

Ponas Flemingas šyptelėjo, jam, be abejo, gerai pažįstamas nepasitenkinimo kupinas Savižudžio tonas. O kaip plonieji? – paklausė jis.

Plonieji gyvena viltimi.

Pauzė.

Kai ponas Flemingas tarė: jūs tikrai ištikimas Torahuso svečias, Savižudis atsakė: Esu čia, kad nebūčiau kur nors kitur! Bet ponui Flemingui nepavyko užmegzti ilgesnio pokalbio, nes Savižudis ir visai nutilo; jau buvo išsišnekėjęs.

Aplink juos sukiojosi žmonės – ne, iš pažiūros nepasakytum, kad tai labai kvaili padarai, tačiau kiekvienas savaip deformuotas: vieni pernelyg liesi, kiti labai apkūnūs, tiesiog beformės statinės ant kojų arba nuo skaitymo bei rašymo sunykusios mokytojos, išsekę kontorų darbuotojai, kū-

no sandara primenantys vabzdžius. Nors galėjai pamatyti ir gražių veidų su bejėgystės išraiška gerose akyse. Antai sėdi dama ir smulkiai pasakoja apie didžiulę parduotuvę, kurioje dirba, ir apie tai, kokias daugiatūkstantines sąskaitas jai kartais tenka išrašyti, didelės sumos vien tik už daniškus kiaušinius, danišką kumpį. Ir atrodo, kad sunykusiems klausytojams malonu sužinoti apie tokią gausybę gero maisto.

Ponas Flemingas pakyla ir sveikinasi su direktoriumi Oliveriu – dabar, kai užsiaugino vešlią barzdą, jam kiekvieną kartą tekdavo prisistatyti. Senyvas mokytojas nė kiek nepasikeitęs, dėvi tuos pačius drabužius, ir toks pat pilkas darbo nualintas jo veidas, ir lygiai taip pat kantriai šviečia kiekvieną, su kuriuo jam tenka kalbėtis. Kažkas beviltiška buvo tame nesugebėjime keistis, berods jis netgi tą patį juodą kaklaryšį buvo pasirišęs, jo rankos buvo tokios pat ilgos ir kaulėtos, vis tie patys patvarūs batai. Išties ištvermingas asmuo Torahuse.

Voilà un homme! – pasakė jis, sveikindamasis su ponu Flemingu. Ar jums žinomi šie žodžiai? Juos ištarė Napoleonas, susitikęs su Gėte! Direktorius pasiguodė neradęs čia nė vieno žmogaus, su kuriuo bent jau pasikalbėti galėtų, jis nenorįs tvirtinti, kad visi šie svečiai neturį jokių interesų, nieko panašaus, tiesiog jam nepavykę surasti dvasiškai artimo žmogaus. Esanti tik viena išimtis: elektros įvedimu besirūpinantis inžinierius, didelis artistas. Su juo būtinai turėtumėt susipažinti!

Mokyklos direktorius labai nudžiugo, vėl sutikęs poną Flemingą; tai kaip tik ir buvo žmogus, su kuriuo gali kalbėtis ir kuris sugeba tave suprasti, apsišvietęs žmogus, išsiskiriantis subtiliu skoniu. Jis pasiteiravo apie direktoriaus šeimą, apie jo šauniuosius berniukus. Taip, šį kartą jie vėl atvyko

su tėvu, laksto po apylinkes, vienas Dievas težino, kur jie šią akimirką! Direktorius niekada nesijautė visiškai patenkintas savo sūnų pasiekimais, jie toli gražu neišsiskyrė tokiu uolumu moksle ir tokiais gabumais, kokius jų amžiuje rodė tėvas, ir ką jam su jais daryti? Be abejo, šį tą jie sugeba, būtų nepakeliama gėda, jei pasirodytų esą niekam tikę: mokyklos direktoriaus sūnūs, miesto šviesulio, jei kuklumas leistų jam taip save vadinti, vaikai; bet jų pasiekimai mokantis kalbų, gramatikos, šiaip ar taip, kuklūs – stebėtina: atsilieka kaip tik toje srityje, kuri jam pačiam visada atrodžiusi lengviausia! Bet jeigu tik leidi jiems pasiirstyti arba pavedi ką atlikti mieste, tai visada juos randi kalvėje arba užlipusius į patį viršų kokio statomo namo!

Tokie jau tie berniukai! – nusišypsojo ponas Flemingas.

Bet man tai nepatinka, jie turi dirbti ir mokytis, kad galėtų prasimušti! Direktorius ėmė aiškinti visas smulkmenas ir kaip reikiant įsitraukė į pokalbį; buvo taip malonu šnekėtis su ponu Flemingu, jis buvo toks mandagus, toks supratingas, jis rodė pagarbą žinančiam daugiau.

Ponas Flemingas pasiteiravo: Ar jūsų, pone direktoriau, nevargina tai, kad čia tiek daug nepažįstamų, kad apskritai tiek daug žmonių?

Truputį vargina. Atvirai pasakius, taip. Mes juk negalime visi būti vieno lygio, tad kiekvieną kartą tenka taikytis prie kitų, o tai reikalauja pastangų. Tačiau, nors ir yra šiokių tokių nepatogumų, esu patenkintas. Vieta nuostabi.

O, mokyklos direktorius Oliveris tikrai nebuvo reiklus, pragyveno savo dienas nuosaikiame nepritekliuje, valgė, ką jam pasiūlydavo, ir nelaukė, kol kas nors nuvalys jo batus. Dabar jam, regis, patiko per atostogas pagyventi dykai šioje didelėje sanatorijoje, tad važiavo čionai, kai tik galėjo. Suskaičiavo, kad atvykstąs čia jau trečią kartą, čia jam esą

malonu, tad kodėl turėtų keliauti kur nors kitur? Jis nemėgo keisti vietos.

Pasisveikinęs su senais pažįstamais, ponas Flemingas panoro paklajoti miške. Mažoji pašiūrė stovėjo kaip stovėjusi, ir vėl buvo pilna šviežio šieno; Danielio kalnų trobelė atrodė dailiai ir dvelkė ramuma, jis priėjo arčiau ir pastebėjo, kad naujosios trobos langai padabinti užuolaidomis. Vieną dieną jis išvydo panelę d'Espar, sėdinčią ant slenksčio su kūdikiu.

Gal ji jo jau laukė, gal jis nejučia truputį linktelėjo jai, šiaip ar taip, ji tuoj pat pakilo ir įėjo, nešina vaiku, vidun; netrukus vėl pasirodė ir ėjo jo pasitikti.

Pasimatymas miške, slapta, paskutinis toks kartas buvo jau senokai. Abu paraudo, Dievas mato, tai dėl to, kad tvyrojo įtampa – o gal ir dar dėl ko kito. Jie padavė vienas kitam rankas ir staiga pajuto, kad neturi ko pasakyti. Jis pastebėjo jos burnoje tarpą tarp dantų, taip pat pastebėjo, kad ji mėgina tai nuslėpti, rodydamas į randą jos smakre, jis paklausė: jūs taip smarkiai susižeidėt?

Jau daug laiko praėjo, tai nutiko žiemą. Jūs gerai atrodote, ar nebekostite?

Ne. Ar jūs mane čia stovintį iš karto pažinote?

Man pasirodė, kad tai jūs. O, bet tai nieko ypatinga, juk iš Helmerio sužinojau, kad atvykote, iš to, kuris jus atvežė.

Ponas Flemingas linktelėjo tardamas: Jis man taip pat kai ką papasakojo.

Ak taip, atsiduso ji. Tada jūs žinote, kaip viskas yra!

Pauzė.

Jūs atrodote gerai, bet kiek pasikeitėte. Kodėl užsiauginote barzdą?

Tai todėl – na, jūs matote, kad gerokai suliesėjau, juk turite pastebėti, kad labai sublogau. Bet pagalvojau, kad

čia vėl galėčiau atsigauti, prisiminiau Torahusą, kalnų trobelę ir rūgpienį. Be to, pamaniau, jei pasirodysiu čia vienam vyrui, Danieliui, ar kaip ten jis, užsiauginęs vešlią barzdą, tai dėl tam tikrų priežasčių būtų tik į gera, jei jis mane palaikytų ne tuo, kuo esu.

Jis jus iš karto pažintų. Jis ir Marta būtinai jus pažintų.

Tikriausiai, tai buvo viso labo vaikiški samprotavimai. Pakalbėkime apie jus.

Ne, tik ne apie mane. Jūs matote, kokia aš tapau! Ir, tarsi mesdama iššūkį, staiga ji sako: Pažiūrėkite, aš taip pat ir danties netekau!

Taip, na ir kas?

Kad ir kaip būtų, gražesnė nepasidariau.

Šypsodamasis jis sako: Iltis šioje vietoje gražiau neatrodytų. Geriau vis dėlto man pasakykite: jūs ketinate ištekėti?

Pauzė.

Aš turiu kūdikį, pasakė ji.

Kūdikį... taip...

Jis vardu Julijus. Didelis vaikas, patikėkite, gražus vaikas. Jis nusprendė, kad kūdikis turi būti pavadintas mano vardu.

Kas taip nusprendė?

Danielis.

Pauzė. Abu susimąstė.

Ir dabar jūs ketinate ištekėti, pasakė jis svajingai.

Papasakokite apie save, paprašė ji. Jums vėl gerai sekasi, jūs vėl sveikas?

Šiaip taip laikausi. Tiesą sakant, tam tikras viltis siejau su Torahusu, bet dabar žinau, kad viskas pasikeitė.

Paklausykite, jūs tikrai pailsėsite. Turėjote tiek visokių keblumų, kai buvote čia paskutinį kartą, turiu omeny jūsų

viešnagės pabaigą, tai jums tikrai pakenkė. Bet, kaip teko girdėti, visa tebuvo vien tik nesusipratimas.

Tik nesusipratimas. Kristianijoje patekau į ligoninę, ir man pagerėjo. O, esu atsparus, o mano liga – tai labai kaprizinga negalia, kelionė jūra į Suomiją mane visiškai išgydė, dabar jau nebespjaudau kraujais. Tai buvo ir šiaip nuostabi kelionė: Kategatas, Baltijos jūra, klimato pasikeitimas, geresnių gydomųjų priemonių negalima nė įsivaizduoti.

Taip, tačiau kai jūs tada grįžote namo, į Suomiją?.. – pasiteiravo ji ir tikriausiai turėjo galvoje areštą ir kalėjimą.

Niekas nepasikeitė, atsakė jis. Na, tiesa, šiokių tokių pasikeitimų būta: jo motina buvo pardavusi dvarą, jis nebegalėjęs grįžti į namus ir pas ją gyventi...

Pardavė dvarą?

Taip, o kas jai beliko? Jis negalėjęs dvaro perimti, jis ligonis. Tad ji ir pardavė, nekilnojamąjį turtą pavertė pinigais.

O kur dabar esanti jo motina?

Pauzė.

Kaip liūdna! – užjautė panelė.

Nebekalbėkime apie tai, visa įvyko dar prieš man parvykstant į namus, tai atsitiko, kai gulėjau Kristianijos ligoninėje, tai sužinojau tik iš laiško. Beje, tai nebuvo plaučių uždegimas, ji turėjo širdies ydą, negalėdavau klausyti pasakojimų apie tai, galbūt tai buvo širdies smūgis.

Jis paėmė jos ranką, vangus paspaudimas, vos juntamas; Danielio maniera buvo visiškai kitokia. Tačiau gležna, liesa kontoros tarnautojo ranka padarė jai įspūdį, jo oda buvo perregima, šilta, nes jis kiek karščiavo, malonu buvo ją liesti, panelė suvirpėjo. Ji jau taip seniai ilgėjosi savo ankstesnio gyvenimo, ankstesnės aplinkos, taip ilgai tvardėsi, kad dabar staiga pasidavė ją užplūdusiems jausmams ir puolė

ponui Flemingui ant kaklo. Tai suteikė jam jėgų, jis pasijuto laisviau, pabučiavo ją, buvo švelnus.

Turime būti atsargesni, įspėjo ji, šiuo keliu jis gali ateiti.

Kas?..

Danielis. Jis ten kalnuose prie ežerų, žvejoja sanatorijai, tačiau grįžti gali kaip tik šituo keliu.

Tai vėl numušė jam ūpą, atėmė norą kalbėti.

Taip keista vėl sėdėti kartu su jumis, prabilo ji. Kiek iš tikrųjų praėjo laiko nuo paskutinio karto?

Nežinau, neturiu teisės apie tai galvoti. Tai buvo seniai.

Panelė apžiūrinėjo jį iš šalies. Jo teisybė: jis labai sulyso, skruostai įkritę, nagai pamėlę; Dievas žino, kokių vargų jam teko patirti, gal ir skardinį dubenį gaudavo pro langelį. Neatrodė, kad jis labai turtingas, tiesa, tebemūvėjo žiedą su briliantu, iš lagamino išsitraukė gražius kostiumus, bet nepaliko nuojauta, kad jis prarado savitvardą ir elgėsi taip, lyg nebeturėtų gerų nuolatinių pajamų, iš kurių dabar galėtų gyventi.

Staiga ji sustingo: Tai ne tas – ar tai tas pats žiedas?

Žinoma, atsakė jis, iškeldamas ranką su žiedu ir leisdamas jam sužibėti saulėje.

Man rodos, jis ne taip ryškiai spindi kaip anksčiau.

Tai tik dėl dulkių, kelionėje jis apdulkėjo. Beje, nebenoriu daugiau mūvėti žiedo, pareiškė jis, kišdamas jį į liemenės kišenę.

Dėkui už viską, kalbėjo ji, už visus tuos pinigus...

Jis, tarsi nenorėdamas apie tai nė girdėti, papurtė galvą ir šypsodamasis paklausė: Jūs juos išsaugojote?

Be abejo.

Ir nebuvote priversta sudeginti?

Aš juos kuo gražiausiai išsaugojau! Tiesa, dalį jų panaudojau, šiek tiek Danielio reikalams, šiek tiek savo pačios, sumokėjau už jo arklį ir kai ką pirkau namams...

Nekalbėkime apie tai.

O ar norėtumėt jūs pats bent dalį tų pinigų atgauti?

Atgauti? Ne, atsisakė jis.

Na, nors nedidelę dalį, nors truputį?

Jis, papurtęs galvą, parodė nepriimąs pasiūlymo: Tačiau visa pasikeitė; nebežinau, kas bus toliau. Grįžau čia, nes žinojau jus čia esant, ir dar dėl to, kad man čia buvo gera, priežiūra, slauga, rūpestis, gėriau rūgpienį čia, kalnų trobelėje, miegodavau, užsiklojęs kailine antklode. Kiekvieną dieną matydavau jus; visą laiką ilgėjausi jūsų, apie nieką kitą negalvojau, tik apie jus.

Jūs ir dabar galite mane kas dieną matyti, pasakė ji.

Ne, kaip jūs tai įsivaizduojate?

Ateisiu į sanatoriją, kada tik panorėsite. Tam jis neprieštaraus.

Jis vėl papurtė galvą: Tai ne tas pats. Argi ne tiesa, kad jūs ketinate ištekėti?

Ji delsia, pagaliau ištaria: Taip.

Na, matote! Kaipgi tuomet galėtumėt mane lankyti? Ne, tai jau praeitis.

Jis nutyla, tyli abu, po to jis tęsia: Pinigai, sakote jūs? Na, bėdai ištikus, galėtume juos turėti kartu, jūs ir aš. Maniau, kad jie mums kaip nors padėtų vėl atsitiesti. Aš ir atėjau čia tam, kad su jumis apie tai pakalbėčiau. Bet dabar tai nebeturi nei prasmės, nei pagrindo, aš jums nieko nebereiškiu.

Neteisybė, šitaip nekalbėkite, jūs man kai ką reiškiate.

Bet tai visai kas kita.

Vis dėlto ne visai. Bet ką gi turėjau daryti? Likau viena, buvau truputį puolusi į neviltį, laukiausi kūdikio, man reikėjo išsikelti iš sanatorijos, susirasti užuovėją.

Taip, suprantu.

Jie abu ilgai tyli, paskendę savo mintyse.

Tai aplinkybės, pratarė jis mąsliai, – aplinkybės nulėmė, kad negalėjau jums tapti tuo, kuo turėjau...

Priešingai! – pertraukė ji, mėgindama paguosti. Jūs buvote toks, koks turėjote būti, dar daugiau, jūs pasielgėte kilniai! Kaipgi būčiau išgyvenusi be jūsų paramos, praradusi darbą mieste?

Taip, taip, tada viskas gerai!

Jūs gi mane palikote su pilnu užančiu pinigų, jūs net neįsivaizduojate, ką man tai reiškė.

Puiku! Tačiau aplinkybės vis dėlto sutrukdė man pasiimti jus drauge. Galbūt tada būtumėt mane lydėjusi?

Taip.

Štai matote! O dabar nebegalite.

Dabar jau turiu eiti, pasakė ji ir atsistojo, mažylis gali pabusti, o manęs nėra.

Ar galėčiau dar ateiti? – paklausė jis.

Taip, susimąsčiusi atsakė ji, taip...

Arba gal jūs pas mane ateitumėt?

Galbūt.

Nes labai norėčiau su jumis pasikalbėti ir viską išgirsti...

Ir ji vėl pradėjo lankytis sanatorijoje; dažniausiai pasirodydavo ten anksti ryte, atsikeldavo prieš šešias ir nuėjusi rasdavo jį dar lovoje, tačiau po kelių apsilankymų sanatorija ėmė reikšti nepasitenkinimą. Tarnaitės, jei tik pasijunta aplenktos, netrunka pasipiktinti. Kai kartą ryte ji norėjo įsmukti vidun, koridoriuje susidūrė su direktoriumi – advokatu Ruprechtu.

Jis pasisveikino, plačiai šypsodamasis ir džiaugsmingai ją pasitikdamas: Jau visa amžinybė, kai jūsų čia nemačiau, maloningoji panele, nėra labai gražu iš jūsų pusės tai, kad

mus visai pamiršote, ką gi mes jums bloga padarėme? Prašom užeiti, maloningoji panele, jums atneš kavos, nė nežadu jūsų paleisti, kol nepapasakosite, kaip jums einasi. Taigi, prisėskime čionai! Jūs tikriausiai pageidautumėt pasišnekėti su ponu Flemingu? Bet jis dar neatsikėlė, jis ne toks ankstyvas paukštis kaip jūs ir aš, bet mes jį pakviesime; o kol kas pasivaišinkime kava, tai mus pastiprins. Lovise, būkite gera, atneškite mudviem su panele d'Espar kavos. O tada užlipkite į viršų ir tyliai pasibelskite į pono grafo duris, praneškite jam, kad apačioje jo laukia jauna dama...

Taigi nuo tos dienos pasimatymus sanatorijoje teko nutraukti.

Panelė iš anksto pranešė Danieliui ir Martai, kad į sanatoriją vėl atvykęs grafas, juk jie, be abejo, prisimeną elegantišką, turtingą grafą? Na, taigi dabar jis vėl čia ir pageidautų rūgpienio.

Danielis patenkintas nusišypsojo, o Marta sutrikusi ėmė tampyti suknelę. Bet turiu perspėti, pareiškė ji, kad dabar jis valgys naujajame kambaryje, nes virtuvė nėra jam tinkama vieta!

Tai, kad grafas turės lankytis naujajame kambaryje, panelei nelabai patiko, bet jai teko nusileisti.

Ir grafas atėjo, lankėsi kasdien, gėrė rūgpienį ir priaugo svorio, iš tiesų, jis vėl sustiprėjo. Viskas būtų ėjęsi kuo geriausiai, jei tai būtų buvęs garbingas žaidimas, o ne apgaulė, dažnai jie netgi užtraukdavo tankias užuolaidas, kad pro langus niekas negalėtų pažvelgti vidun, ir aiškino, kad šitaip slepiasi nuo saulės. Kai ponas Flemingas pavalgydavo ir padėdavo ant stalo didelę dviejų kronų monetą, o vaikas užmigdavo, panelė palydėdavo jį, ir neretai atsitikdavo, kad drauge su juo nueidavo iki pat sanatorijos ir truputį pabendraudavo su svečiais.

Kartą ji sutiko Savižudį ir pašnekino jį, taip, panelė d'Espar sugebėdavo sužadinti jam norą bendrauti. Girdėjau, kad susirgo dvi mūsų tarnaitės, gyvai prašneko jis. Jūs galite tik džiaugtis, kad čia nebegyvenate, panele d'Espar.

Papasakokite!

Tai neseniai priimtos tarnaitės, ką tik atvykusios iš parapijos, nepratusios prie čionykščio maisto, jos apsirgo, viena jų berods jau vaduojasi mirtimi. Aišku, nieko kito ir nedereėjo laukti, tie konservai tikri nuodai. Ar galėtų Danielis mums parduoti dar vieną jautį?

Nežinau, šypsodamasi atsakė panelė.

Jis mums išgelbėtų gyvybę!

Bet jūs neblogai atrodote, pone Magnusai.

Aš laikausi, nors jau seniai nesu toks, koks buvau anksčiau. Valgau, nejausdamas skonio, nesėdu kėdėn, o paprasčiausiai susmunku. O vakarai praeina lošiant šešiasdešimt šešis. Ką apie tai pasakytumėt?

Mielas pone Magnusai, mums visiems praverstų sugebėjimas įžvelgti visame kame ne vien niūrumą.

Kur radote tai parašyta?

Net nežinau. Tikriausiai mūsų likime.

Pažvelkite į žmogų, stovintį ten tolėliau, sako Savižudis, rodydamas akimis jo pusėn, mokyklos direktorius, knygų žiurkė, *tas* tai jau visur regi šviesiausiąją pusę. Jis moka „kalbas“ ir yra visiškas menkysta. Jis kuo pedantiškiausiai semia iš mokyklinių vadovėlių išmintį ir studijuoja mechaniškai, kad vėliau lygiai taip pat mechaniškai verstų iškalti visa savo mokinius, tai jam visai nejuokinga, jis neklausia savęs: Argi tai gyvenimas? Priešingai, pakilęs nuo savo „darbų“, jis jaučiasi esąs neprilygstamas, juk jis vėl ko nors išmoko ir vėl galės dar ko nors išmokyti kitus. *Jis* visur mato tik gera. Savo gimtojo miesto klube jis skaito užsienietiškus laikraš-

čius, žmonės sveikinasi su juo gatvėje, ir jis patenkintas. Jo gyvenimas toks. Jis netgi nejaučia pagarbos didiesiems kalbos tyrinėtojams, jis apie juos nieko nenutuokia, nė nenujaučia, kad tai epochų ir tautų pranašai bei tarpininkai.

Gal ką nors girdėjote apie mūsų bičiulį Mosą? – nutraukia jį panelė.

Mosas, tasai šarlatanas! Pažvelkite, ką dėl jo kenčiu, skundžiasi Savižudis, tiesdamas ranką su žaizda. Ji negyja, bandžiau ją prideginti, bet negelbėjo, jis mane apkrėtė. O dar sakėsi esąs dievobaimingas žmogus! Bet aš jam netrukus nusiųsiu laišką, aš jam dar parodysiu!..

Ar jis retkarčiais parašo? – klausia panelė, o gal jo nebėra gyvųjų tarpe?

Jo nebėra gyvųjų tarpe? Žinoma, jis parašo. Tiesa, nė neimu jo laiškų į rankas, daktaras juos perskaito, tačiau jis rašo ir rašo, visai nebeturi gėdos. Pasakoja, kad matąs vis geriau ir kad paskutinį laišką rašęs pats.

Nejaugi! – sušunka panelė, be galo nustebusi.

Ak taip, vadinasi, ir jūs juo patikėjote, įsižeidęs sako Savižudis. Bet net jei taip, nemanykite, kad eilutės tiesios ir tvarkingos, nosinaite užsidengęs akis, ir aš būčiau taip pat parašęs. Tačiau ne tai blogiausia. Dabar jis nori mus įtikinti, kad jo veidą sudarkė ne kas kita, o barzdos sikozė. Ką pasakytumėt?

Nieko apie tai nenusimanau.

Na gerai, tarkim, kad veidas nukentėjo nuo barzdos sikozės, o visas kūnas?

Argi visas kūnas buvo žaizdotas?

Nežinau, bet tikriausiai buvo, jis apskritai atrodė nevalyvas, sėte nusėtas gumbų ir vočių. Visai įmanoma, kad jis pradėjo geriau matyti, kai jam kaip reikiant išvalė akis, ta-

čiau kaip jūs man paaiškintumėt tai, kad jis mane apkrėtė per apsiaustą?

Parodykite man dar kartą savo žaizdą, prašo panelė.

Palikime tai, atsako Savižudis išsisukinėdamas, dėl žaizdos nėra ko ginčytis.

O ką apie ją sako daktaras?

Daktaras! – švokščia Savižudis, jam pačiam praverstų gydomoji druska! Argi daktaras Ėjenas taip pat nebuvo gydytojas? O jis tvirtino, kad Mosas serga raupsais.

Nebuvo prasmės toliau su juo apie tai kalbėtis. Panelė palinko prie jo ir paklausė: Ar gavote kokių žinių iš namų?

Kodėl jūs to klausiate? Nutilkite!

Atleiskite, bet turėjau galvoje mažąją dukrelę, teiravausi apie vaiką, ar apie ją ką nors sužinojote?

Kodėl turėčiau sužinoti? Netgi nežinau, kuo ji vardu, aš čia, o ji tenai. Kodėl ji man turėtų rūpėti?

Tai labai liūdna.

Pirmai progai pasitaikius, ketinu nuvykti į Kristianiją ir viskam padaryti galą. Kad neliktų jokių abejonių, net jeigu tektų nužudyti ir nusižudyti, netgi jei mums visiems tai būtų pražūtis! Man vis tiek! Po šių niūrių žodžių Savižudis pridūrė: Būkite tokia gera, panele d'Espar, ir paklauskite Danielio, gal jis galėtų parduoti mums jautį, tai išgyvenimo klausimas!

Danielis pradeda šneką apie sutuoktuves.

Taip – žinoma, panelė pasiruošusi. Bet ar jis ketinąs tuoktis, apsivilkęs vilnoniu megztiniu?

Apie tai jis nepagalvojęs, bet ji, regis, bus teisi. Tiesa, jis turėjo išeiginį kostiumą, bet tokiai šventei tikriausiai reikėtų naujų drabužių. Velniai griebtų, neverta nė tikėtis, kad kas nors galėtų pasiūti juos iki Sekminių.

Sutuoktuves teko atidėti.

Po Sekminių jis vėl apie tai prašneko. O ji, ji ir vėl nesakė ne, tiktai delsė, neskubėdama siūlyti jam pinigų drabužiams. Tai buvo keista, Danielis tikriausiai tikėjosi, kad bus kaip anksčiau, kai ji sakydavo: Eik ir nupirk tą ir aną, štai pinigai! Šitai jį išlepino, ir dabar jis nepajėgė suprasti, kodėl ji staiga tapo tokia taupi. Šiek tiek įsižeidęs, kurį laiką apie sutuoktuves nė neužsimindavo.

O ponas Flemingas lankydavosi naujojoje troboje, ir panelė lydėdavo jį atgal į sanatoriją. Tai truko kone visą vasarą. Bet kartą, kai jie vėl buvo beišeiną, virtuvės tarpduryje pasirodė Danielis ir pakvietė ją vidun: Jis vėl pabudo, aš girdžiu!

Pabudo?

Julijus. Girdžiu jo verksmą.

Ponui Flemingui teko vienam keliauti į sanatoriją, o ji sugrįžo atgalios, bet ėjo neskubriai, tarsi tik pareigos vedama, ir stebėjosi: Neįtikėtina, jis juk taip kietai miegojo.

Danielis nusekė paskui į naująjį kambarį, lyg tam, kad įsitikintų, ar berniukas iš tikrųjų pabudo, – bet šis visiškai ramiai miegojo.

Ką tai turėtų reikšti? – paklausė ji.

Danielis lemeno, Danielis atrodė be galo nustebęs: jis taip aiškiai girdėjo berniuką verkiant, kaip tai galėjo būti? Ar jis buvo bailys? O, dangus mato, jam nevalia buvo pasirodyti bailiu.

Jie šiek tiek apie tai pasikalbėjo, ir ji, nors ir nelabai patenkinta, susitaikė su tuo, kas įvyko; kai Danielis tapo švelnus ir pradėjo meilintis, ji viską suprato, mėgino jį atstumti, priešinosi, tačiau turėjo nusileisti. Ką jis sau galvojąs, ar jau visai praradęs gėdą? Jei būtų žinojusi, tikrai nebūtų sugrįžu-

si! Vis dėlto ji nedrįso pernelyg atvirai reikšti nepasitenkinimo, tik barė jį pusiau juokais, pliaukšteldama ranka: jis taip praradęs savitvardą, taip nesivaldęs, jai buvę baugoka, kai jis taip niurzgėjęs. Danieliui nestigo savitumo, nors ir šiurkščiam bei smarkiam, sunku buvo jam atsispirti, iš tikrųjų jo trūkumai savaime pavirsdavo privalumais. Pastaruoju metu naujojoje troboje jis vis rečiau apsilankydavo, ji liovėsi bijoti tamsos, stojo šviesus metų laikas, ir naktį jos nebereikėjo saugoti. Taigi jis atsidūrė lyg ir už durų.

Na, dabar jau gali eiti, tu išdykėli! – pasakė ji.

Panelė, pasitelkusi blaivų protą, ėmė svarstyti: Jei pastaruoju metu nebūtų įvykę jokių pasikeitimų, ji tikriausiai dabar jau šeimininkautų Torahuso kalnų trobelėje kaip jo žmona. Negalėtum sumenkinti Danielio, jis ir valgė, ir dirbo kaip tikras vyras. Kai kartą žiemą grįžo iš miško kirviu susižeidęs koją, pirmiausiai sėdo prie stalo; bet kai kraujo privarvėjo ant grindų, tada ir ji pastebėjo, kas nutikę: kraujas sunkėsi iš žiojėjančios skylės aulinio priekyje. Tai tik didysis pirštas! – pratarė jis. Ir apsivyniojo jį skudurėliu, neteikdamas tam ypatingos reikšmės; savo paties kūno dalis jam buvo tarsi koks baldas.

Nors ir truputį kietakaktis, jis niekada neatrodė grėsmingai, nesisvaidė peiliais, maloniai elgėsi tiek su gyvuliais, tiek su žmonėmis. Jis galėjo, žinoma, kaip kad šią popietę, imtis jėgos, bet net jei ir taip, ar tai labai smerktina? Tam jį galbūt pastūmėjo tuštybė, savimeilė vertė siekti pergalės, be to, gal pernelyg ilgai jam teko kęsti pavydą, vienas Dievas težino. Bet apskritai jis buvo taikios prigimties ir, viskam pasibaigus, gailėjosi buvęs per smarkus.

O kaip jis elgėsi, kai pavasarį nukrito nuo daržinės stogo? Žinoma, kalnų ūkio daržinė tai ne koks dangoraižis, vis

dėlto jos pamatas gana aukštas, o palei ją eina vieškelis; tai štai Danielis darbavosi kaip tik čia. Panelė, ko gero, taip pat galėjo jaustis šiek tiek kalta: jis kaip tik gulėjo ant kraigo ir užtaisinėjo stoge skylę; ji šūktelėjo jam kažką iš apačios, ir jis turėjo pasisukti, kad išgirstų, ko ji norinti. Tada ir atsitiko tai, o ji, stovėdama apačioje, viską matė. Jis nė nepagalvojo, kad reikia būti atsargiam, ne, ji puikiai matė, kad jis iš debesų nusileido žemėn, visai ne taip, kaip kitais kartais, pamažu ir saugodamasis, bet nušvilpė žemyn lyg kamuolys, jo kūnas skrisdamas apsivertė ir trenkėsi petim į žemę. Jis nesuriko; jei kas ir šaukė, tai tik panelė. Jis atsistojo ir, atrodė, nesusigaudė: Ką, po velnių, visa tai reiškia? Nustebęs jis žvelgė į dangų, jo veidas buvo visiškai suakmenėjęs, o jame atsispindėjo nesuvokimas, kas gi atsitiko. Tik kiek vėliau jis atsitokėjo. Ar labai smarkiai susitrenkei, Danieli? – paklausė ji. Atrodo, nelabai, atsakė jis, bet bent jau iš padorumo turėčiau kiek padejuoti!

Panelė svarsto toliau: o dabar kitas, tikras ponas, rafinuotas ir supratingas, bet ligotas nuo pat jaunystės, šis visada ja domisi, ją dievina ir aukština, tiek savotiškai kalbėdamas, tiek reikšdamas jausmus. Jam reikėjo pagalbos ir slaugos, bet jis to ir nusipelnė, kad ir kas būtų; jis ne grafas, bet, sprendžiant iš jo laikysenos, jo subtilios šypsenos, lakinių batų, šilkinių apatinių ir žiedo su briliantu liemenės kišenėje, jis neką tesiskyrė nuo grafo. Be to, jis buvo jos pirmoji meilė.

Kaipgi visa prasidėjo? O Dieve, ji netgi to nežinojo, niekaip neprasidėjo: vieną vakarą sanatorijoje jis tik savąją kėdę pristūmė arčiau jos kėdės ir tiesiog taip sėdėjo, gal tai jo alsavimas, o gal jo plaukų kvapas, bet joje staiga atsivėrė versmė, persmelkdama visą jos esybę. Kas yra įsimylėjimas?

Ji sutriko ir šypsojosi, o jis uždėjo ranką ant jos kėdės atkaltės, ir tai priminė apkabinimą, daugiau nieko nebereikėjo, kad ji apsijuoktų visų akyse ir taptų visai bejėgė. Jis gi pasirodė esąs galantiškas vyras, tarė: Čia šaltoka, eisiu ir atsinešiu apsiaustą! Tačiau jis užtruko ilgiau, negu reikėtų, tada ji nusekė paskui ir pasakė: Taip, iš tikrųjų šalta, manau, bus geriau, jei eisime vidun!

Kiekviena diena juos po truputį vis labiau suartindavo, jie vis labiau vienas kitu pasitikėjo, po to – vakarai drauge lošiant *bézigue*, meilė, slaugymas ir krizė.

Bet visa tai dabar jau praeitis, mėnesių mėnesius ji leido vienatvėje, turėjo viena įveikti rūpesčius, laikas padarė savo. O, tačiau versmė neišdžiūvo, neišseko, ji vėl pamažu, pamažu ėmė sroventi...

Jos širdį žeidė tai, kad jam labai daug teko išgyventi, o ir dabar jis neatrodė esąs tikrai svarbus žmogus, jis taip ir neiškilo. Tebedėvėjo šilkinius baltinius, tas tiesa, tačiau jie nebebuvo nei nauji, nei prašmatnūs. Krito į akis ir tai, kad jis vis dažniau pamiršdavo palikti didelę dviejų kronų monetą už rūgpienį, ką tai galėtų reikšti? Panelei tekdavo šitai nuslėpti ir iš savų pinigų atiduoti Martai dvi kronas.

Vėl įeina Danielis, per tą laiką jis bus ką nors nusprendęs ir nori išsakyti, kas guli ant širdies. Rytoj vakare einu į parapiją ir užsisakau kostiumą, pareiškia jis.

Taip taip, žinoma, atsako ji.

O kai ji nieko nepasako, jis pasiteirauja: Tik norėjau sužinoti, ar tuo pačiu žygiu ir tau ką turėčiau parūpinti.

Ne.

Galiu gauti jį kreditan, pastebėjo jis.

Taip, tai iš tikrųjų įmanoma, atsakė ji.

Danielis vėl išėjo.

Argi tai subtilu ir padoru pasirūpinti tik sau drabužių? Argi jai nereikėjo suknelės? Jei tuoktųsi, ji turėtų, kaip įprasta, vilkėti šilkinę suknią, avėti baltais bateliais ir dar prireiktų daugelio metrų medžiagos šydui bei šleifui, kurį neštų nuotakos pamergės. O jis, net apie tai galvodamas, nepajėgia atsiplėšti nuo žemės. Jos romanuose visada pasakojama apie vestuvinę kelionę – jai to neteks patirti, romanuose daug rašoma apie gėles, vyną, sveikinimo kalbas – viso to jos vestuvėse nebus. Ko vertos tokios vestuvės? Vienintelis jų dalyvis bus Helmeris. Negi kvies poną Flemingą? Ir šis sumanymas jai vis labiau atrodė neįgyvendinamas. Minties, kad sutuoktuvių reikia, ji neatsisakė visiškai; bet dabar jai visa tai tebuvo formalumas, o geriausia, jei tas formalumas jau būtų atliktas ir nebereikėtų apie tai daugiau galvoti. O kas bus vėliau, tai jau kaip likimas lems. Jei sektų prancūziškų romanų pavyzdžiais, tai puikiausiai galėtų sulaužyti ištikimybę sutuoktiniui, kad tik liktų ištikima meilei. Gana apie tai. Kraičiu ji pati galėjo pasirūpinti, pinigų turėjo. Tačiau ar įmanoma eiti prie altoriaus, matant tam, kuris tiek į ją, tiek į kūdikį turėjo didesnes teises? Žinoma, ji nėra nekaltybės įsikūnijimas ir jos žydėjimo metas baigiasi, bet ir negalėdama pasigirti nepriekaištinga praeitimi, vis dėlto yra apsišvietusi, išsilavinusi, jei ne, tai kam tada kankinosi, mokydamasi prancūzų kalbos? Ji nė įsivaizduoti negalėjo, kad toks vyriškis sėdės sanatorijoje prie lango ir žiūrės, kaip ji žengia su kitu į bažnyčią. Ir kam taip sureikšminti tas sutuoktuves? Juk vienur tiesiog nueinama pas burmistrą, kitur – į konsulatą.

Naktį ji užsirakino duris, kad būtų saugi.

Iš pat ryto pasirodė ponas Flemingas ir paklausė: Ar ne per anksti atėjau?

Ne. Ir ji pridūrė: Danielis nuėjo į parapiją.

O man kai kas nutiko, pasakė jis ir pradėjo pasakoti: Vakar apsilankė lensmanas ir pasisiūlė nuimti antspaudus nuo mano lagaminų. Pasakiau, kad jam nereikės vargti, nes pats jau esu tai padaręs. Jam šis mano poelgis nelabai patiko, jo manymu, tai padaryti turėjęs būtent *jis*. Parodžiau jam tam tikrus valdžios dokumentus su Kristianijos žinybų viza, išduotus mano gimtinėje, patvirtinančius mano teisę laisvai disponuoti savo lagaminais. Taip, dokumentams jis nieko negalįs prikišti, o ir jis pats gavęs žinių apie minėtą mano teisę, sutiko lensmanas, tačiau nuimti antspaudus buvusi jo pareiga. Pamaniau, gal iš dalies jis ir teisus, todėl paprašiau man atleisti, kad negalėjau palaukti. Tada jis tapo labai mandagus, prisipažino, kad jau prieš keletą dienų gavo nurodymus ir turėjo ateiti pas mane anksčiau, tačiau buvo labai užsiėmęs. Mes susidraugavome. O visa istorija su pinigais, kalbėjo jis, tebuvusi nesąmonė, pinigai priklausė man, bankas suklydęs. Suprantama, pritariau jam, pasiskolintus iš banko pinigus įstengčiau bet kada sugrąžinti. Lensmanas man patarė už patirtą neteisybę pareikalauti kompensacijos.

Ponas Flemingas nutilo. Kam jis visa tai pasakojo panelei? Tikriausiai buvo priežastis, gal norėjo pasirodyti visiškai švarus jos akyse ir taip ištrinti iš jos atminties tą įspūdį, kurį padarė rudenį, prieš pabėgant, pernelyg atviras jo prisipažinimas. Jis nepasisavino jokių pinigų, jis tik pasiskolino juos. Dar negana: jis juos grąžino.

Panelė d'Espar stengėsi parodyti, kad jo pasakojimas ją labai pradžiugino, net išvadavo nuo sunkios naštos, tačiau iš tikrųjų ji ne itin jaudinosi dėl jo prasižengimo, jai pačiai pakankamai dažnai yra tekę įvairiausiais būdais išsisukinė-

ti iš keblių situacijų, tad jos niekas per daug nestebino. Ji pasakė: Na, matote, aš žinojau, kad jūs pernelyg sutirštinote spalvas!

Gal truputėlį ir sutirštinau, siekdamas, kad viskas neatrodytų mažiau reikšminga, negu buvo iš tikrųjų. Savaime suprantama, elgiausi ne visai pagal įstatymus. Buvau ligonis, spjaudžiau kraujais ir nenorėjau mirti, tad ar galėjau laukti, kol banko direkcija patenkins mano prašymą dėl paskolos? Pats ją *pasiėmiau.* Tai ir visa istorija. Taigi esu laisvas ir išteisintas, ir toks dabar atėjau pas jus.

Ji nenorėjo į tai gilintis, todėl paklausė: O kas dar jums nutiko, be to, ką papasakojote?

Kita naujiena yra ta, kad buvau pas daktarą. Jis mane apžiūrėjo ir nustatė, kad sparčiai gerėja mano sveikata, vienas plautis jau sveikas, o kito žaizdelė baigia užkalkėti. Tik turiu saugotis.

Nuostabu!

Taip. Bet dabar jūs man reikalinga kaip niekad.

Žinoma, ji suprantanti, – bet ką gi ji dar galėjo pasakyti?

Pauzė.

Kas be ko, jai gal ir malonu buvo žinoti, kad ji reikalinga jau ne vienam, o net dviem vyrams, bet vieną gražią dieną juk reikės apsispręsti. Todėl ji ryžtingai paklausė: Ar jūs sutiktumėt, kad ištekėčiau už Danielio?

Pono Flemingo balsas prislopsta: Sutikčiau? Taigi, o ką jūs pati apie tai manote?

Aš tai aš, bet ką manote jūs?

Jis susimąsto: Mus sieja bendra praeitis, nenorėčiau manyti, kad taip lengvai mane atstumtumėt.

Ne, man nebūtų lengva jus atstumti, patvirtina ji. Bet ar manote, kad kitą palikti lengviau?

To aš nežinau.

Mūsų užsakus jau paskelbė bažnyčioje, pasakė ji.

Daugiau jie apie tai nebekalbėjo, jis paniuro ir pakilo eiti, ji nusprendė palydėti jį keliu, tačiau toliau kaip ligi mažos daržinės jie nenuėjo. Ten jie sustojo ir abu pajuto užplūstant neviltį. Drauge jie praleido jau daug laiko, jai reikėjo namo pas kūdikį, tačiau prieš atsisveikindama, kad nors kiek paguostų, panelė apkabino jį, pabučiavo ir sielvartingai tarė: jūs juk žinote, kas man iš tikrųjų mielas ir ką aš norėčiau mylėti, bet tai taip sunku pasiekti, jis manęs tikrai nepaleis.

Tada belieka tik viena išeitis: išvykti su manimi.

Ne, nereikia jokių paikysčių, ką nors dar sugalvosime, dar turime laiko apie tai pamąstyti!

Jie išsiskyrė ir nuėjo kiekvienas savo keliais.

Netrukus iš šieno daržinėje išlindo Danielis ir išėjo laukan, jis negaišo ir nenusibraukęs šiaudų pasileido bėgti, pasivijo panelę ir ją sustabdė.

Buvo išblyškęs ir uždusęs, kalbėjo nedaug, negrasino, nesibarė, bet ji labai išsigando, žvelgė į jį lyg suakmenėjusi, jo akys, jo stipriai suspaustos lūpos baugino ją labiau už žodžius.

Tai tu šiuo keliu pareini iš parapijos? – paklausė ji.

Aš nebuvau parapijoje, ateinu iš daržinės, atsakė jis.

Ji ir pati tai suprato, bet apsimetė nustebusi. Kadangi jis nieko nedarė, ji atgavo savitvardą ir vėl pajėgė mąstyti. Tiesą sakant, visas jos nusikaltimas tebuvo toks, kad ji pastovėjo su ligotu vyru prie daržinės ir elgėsi su juo maloniai.

Taigi sakai, kad ateini iš daržinės. Tad tikriausiai girdėjai, apie ką mes šnekėjomės?

Taip.

Tas vyras ligonis, turėjau juk ką nors sugalvoti, kad jį paguosčiau.

Turi baigti su juo! – kirste nukirto Danielis ir linktelėjo.

Baigti – kaip tai? Taip, žinoma, jei tai nuo manęs priklauso, mielai. Jis galėtų vėl išvažiuoti. Aš nežinau.

Ji pasirodė išmaninga, nesiginčijo, ir atrodė, kad Danieliui nuo jos žodžių atlėgo, jis pritarė: Taip, tas žmogus vėl gali išvykti!

Ne, Danielis nekėlė jokios grėsmės. Nebuvo dabar itin malonu regėti jį tokį susinervinusį, tačiau nors jis ir labai tvirtai sučiaupė lūpas, nykščiu rodydamas kažkur į šalį, vis dėlto tai dar nereiškė mirties nuosprendžio pasiligojusiam vyriškiui. Jai einant toliau, jis sekė iš paskos ir jos nebestabdė. Tada ji perėjo į puolimą. Negaliu pamiršti, kad gulėjai daržinėje, kalbėjo ji. Tik pagalvok, tu juk slapta klauseisi!

Priekaišto jis, akivaizdu, nesuvokė, tai jau buvo miestietiškų pokalbių bei knyginės išminties padiktuotas vertinimas. Jo požiūriu, šis įvykis kaip tik parodė, kad jis nesąs kvailys, kad nei ji, nei kas kitas negalės jo vedžioti už nosies! Kupinas pasididžiavimo savimi jis pareiškė: Tik tiek tau galiu pasakyti, kad pergudrautum Danielį, reikia labai anksti atsikelti!

Na taip, bet jai vis tiek esą apmaudu, kad jis nepasitikįs ja ir manąs, kad reikia sekti kiekvieną jos žingsnį; ir po tam tikros pauzės ji griežtai paliepė: O aš tegaliu tau tik tiek pasakyti: daugiau niekada nesiklausyk slapčia. To aš nepakęsiu. O tu šitaip nieko nelaimėsi.

Ko gero, iš tikrųjų nelaimėsiu. Bet ką ketini daryti toliau? – pasiteiravo jis, vėl suspausdamas lūpas.

Ji nebuvo laisva, užsakai jau paskelbti bažnyčioje, ir Danieliui to pakako. Tai suteikė jam pasitikėjimo, jis jautėsi

tvirtai. Bet kaip tik dėl to, kad pajuto susiveržiant kilpą, ji pradėjo spurdėti: Nejaugi jau nebegalima atšaukti? Ji ketino aptarti tai su ponu Flemingu.

Toliau viskas vyko kaip įprasta, ponas Flemingas ateidavo rūgpienio, o Danielis tai pakentė arba dėjosi nieko nepastebįs, tačiau panelė d'Espar elgėsi išmintingai, nebesilankydavo sanatorijoje ir nieko daugiau tuo nebešokiravo.

Vieną dieną Danielis pareiškė: Manau, kad dabar jis jau turėtų išvykti.

Štai kaip, atsiliepė ji.

Tu pati jam pasakysi, ar man teks tai padaryti?

Mielu noru jam pasakysiu, atsakė ji. Tik nemanau, kad tai padės.

Aš jau pasirūpinsiu, kad padėtų, užtikrino jis. Ji palaikė tai įprastu jo gyrimusi ir paklausė: Ką bloga mes darome, dėl ko tu niurzgi? Jis ateina čionai ir geria rūgpienį, tikėdamasis pasveikti.

Daugiau jis čia nebevaikščios.

Ak taip, vadinasi, mano žodis čia nieko nereiškia? Gerai, kad supratau tai.

Danielis ėmė šaukti: Priešingai, tavo žodis daug reiškia! Bet jis privalo išvykti!

Tu negali išvaryti sanatorijos svečio.

Ne tau tai nuspręsti. Aš su kai kuo pasikalbėjau, galiu jį apskųsti lensmanui.

Cha cha cha, nusikvatojo ji, dėl ko gi apskųstum? Dieve, koks vis dėlto esi kvailys!

Dabar Danielis nebebijojo pareikšti jai savo nuomonės, tad pasakė: Jis pavogė iš banko pinigų, kad ir ką tu apie tai galvotum. Ir tu juos saugai.

Vėl tos praeities nesąmonės! – užginčijo ji. Tau reikėtų pamatyti jo dokumentus su antspaudu ir karūna, ir dar su

šiuo tuo! Policija turėjo jo atsiprašyti, o ministras Suomijoje sugrąžino visa, kas jam anksčiau priklausė, pilį ir pinigus. Todėl tylėk, nes nežinai, ką sakai!

Dar pažiūrėsim! – grasindamas murmėjo jis. Juk lensmanas ieškojo pinigų, ir tu juos...

Ji pakilo, atidarė lagaminą, išėmė iš jo voką su pinigais ir parodė jam, o, tai buvo storas vokas, prikimštas pinigų! Štai jie, pasakė, pakviesk lensmaną, tada ir jis galės pamatyti, aš jam regint suskaičiuosiu. Tai grafo pinigai, bet jis man juos padovanojo, jie dabar mano. Išeik, tau turėtų būti gėda! Ji įmetė pinigų paketą atgal į lagaminą, stipriai užvožė dangtį ir užrakino.

Danielis atrodė kiek aptramdytas: Sprendžiant iš to, ką mano valdžia, tuos pinigus jis įgijo neteisėtu būdu, kad ir ką sakytum. Ir kai lensmanas jų ieškojo, pinigai buvo pas tave. Ir jie vis dar tebėra čia, Torahuso kalnų trobelėje.

Kalnuose ir miškuose, pašaipiai nutęsė ji, Torahuso kalnų trobelė, kalnai ir miškai. Pinigai! – sušuko ji. Taip taip, o argi tu nesigviešei jų?

Tai jį palaužė, privertė nusileisti, atrodė, jis tuoj pravirks. Teko pripažinti, kad ji teisi, kad perprato jį, ir dabar jam apmaudu, kad pats savo kalbomis paspendė sau spąstus. Jis neprisimenąs, kad būtų naršęs jos lagamine ir ką nors iš jos paėmęs, teisinosi jis susigraudinęs.

To ji ir netvirtinusi!

Iki šiol Dievas padėjęs jam išsiversti ir be jos pinigų, o kasdienės duonos davęs tiek, kiek reikėję, Dievas ir ateity jo neapleisiąs...

Ir taip toliau.

Būtent tokių kalbų ir reikėjo, kad galėtų ją paveikti ir sugraudinti. Paklausyk, sušuko ji, nebesiginčykim! Ir kai toji

panelė, toji padūkusi moteris, apkabino jį ir prie jo prisiglaudė, visas įtūžis pradingo. Jis bandė teisintis: tie žodžiai jam netyčia išsprūdę, jis visai neketinęs kalbėti apie pinigus, tenorėjęs pasakyti, kad tas grafas užtraukiąs nelaimę, nes tik per jį ją įtarinėjo, tardė, jai teko kentėti...

Tebūnie taip. Bet dabar visa tai reikia pamiršti. Nė žodžio daugiau apie tai!

Tai buvo pirmas, bet tikriausiai ne paskutinis kartas, kai jie taip stipriai nesutarė, ir nors šį kartą jai pavyko jo pyktį prislopinti, scena vėl galėjo pasikartoti. Rimtai pamąsčius, jos padėtis nebuvo užtikrinta.

Jai užtektų pasakyti: eik, Danieli, ir užsisakyk sutuoktuvėms kostiumą, štai tau pinigai! Be abejo, po tokio jos poelgio viskas vėl susitvarkytų, bet ar ilgam, kiek laiko praeitų, iki jis vėl pasirodytų! Ji nebuvo naivuolė, toji Julija d'Espar, proto jai nestigo. Argi neprieita iki to, kad jai visą laiką teko mokėti už rūgpienį? Iš tikrųjų, pasakė ji ponui Flemingui, tai visiška nesąmonė, kad turite mokėti už lašą raugintо pieno; šioje kalnų trobelėje ir aš esu šeimininkė, jūs gi – mano svečias!

Ji turėjo tai pasakyti, aplinkybės privertė. Akivaizdu, jis nebebuvo turtingas; pinigai už parduotą ūkį tikriausiai suėjo skolai padengti, iš kur ji gali žinoti! O prieš keletą dienų jis atėjo su sanatorijos sąskaita ir paprašė „uždėti už jį šią sumą", ką tai galėjo reikšti? Tik viena. Gerai, ji „uždėjo", uždėjo su kaupu. Bet ar ilgai teks laukti, kol jis pasirodys su kita sąskaita?

Ji tikrai nebuvo pusgalvė ir nebegalėjo ilgiau „šelpti" pinigais dviejų vyrų, atėjo laikas rinktis.

Ponas Flemingas, ko gero, teisus sakydamas, kad su likusiais pinigais galima būtų ką nors pradėti iš naujo. Ši min-

tis ją iš karto sugrąžino į tą gyvenimą ir tą pasaulį, iš kurio jautėsi esanti išstumta. Vargu ar galima būtų paneigti, kad ji pajuto ilgesį, kalnų trobelė – tai ne jos aplinka, tai gyvenimas ant dviejų visuomenės sluoksnių ribos, tai juokingas ir nepakenčiamai nuobodus, skolintas gyvenimas, kad ir kaip ji stengtųsi įleisti čia šaknis. Ar tai galėjo tęstis, kaip ilgai tai galėjo trukti? Kai vieną dieną virtuvėje ji plovėsi rankas, Marta visiškai ramiai numetė jai maišą rankoms nusišluostyti.

Ji turėjo apsispręsti. Ponas Flemingas ne herojus, ne, tikrai ne, tačiau juk kartą ją visą tiesiog persmelkė, kai jis nusišypsojo ir uždėjo ranką ant jos kėdės atlošo. Kaip visa tai buvo gražu! Herojus, jis? Dieve brangus, paliegęs jaunas vyras, nenuovokus, toks kaip kiti, niekuo neišsiskiriantis, visiškai paprastas ir mažas – kaip ir visi paprasti ir maži pasaulio žmonės. Bet ponas Flemingas turėjo subtilumo, greta jo jautėsi pakilusi keliomis pakopomis aukščiau, jis tai sugebėjo. Tada, kai atėjo su sąskaita iš sanatorijos, buvo net pirštines užsimovęs, šiek tiek padėvėtas, bet dar tinkamas nešioti, pirštinėtomis rankomis ir laikė suėmęs sąskaitą, kurią prašė apmokėti.

Visų šių apmąstymų rezultatas buvo toks, kad ji vėl ėmėsi to, ką senokai buvo nustojusi daryti: vėl pradėjo masažuoti veidą, kad atrodytų dailesnė.

Klausyk, kreipėsi ji į Danielį, norėčiau tavęs kai ko paklausti: ar įmanoma panaikinti mūsų susitarimą?

Danielis pažvelgė į ją apstulbęs: Ką?

Na, kad tarp mudviejų... kad viskas būtų baigta?..

Iš pradžių jis pagalvojo, kad ji juokauja, o jam patinka pokštai, ypač tokie puikūs. Bet kai suprato, kad ji kalba rimtai, jo veidas ištįso ir papilkėjo, jo rankos nevalingai atseginėjo ir vėl užseginėjo vilnonį megztinį. Ji suprato, kad

kova bus sunki, todėl pasiūlė: Nesiginčykime, Danieli, eime, paėjėkime iki miško ir prisėskime.

Jie nuėjo, Danielis sekė paskui ją, nes jautėsi kiek sutrikęs, nesugebėjo priešintis.

Negali nė įsivaizduoti, kad tai įmanoma?

Ne, jam tai atrodė visiškai neįmanoma. Jis purtė galvą ir juokėsi, tai neįmanoma.

Ar kada nors matei ką panašaus, kalbėjo ji. Aš juk pasiėmiau į mišką piniginę, visiškai nebežinau, ką darau! Ji atsegė piniginę, ak, voko ten nebuvo, vis dėlto pasirodė, kad piniginėje daug monetų, taip pat ir banknotų. Gal jis būtų toks malonus ir pasaugotų piniginę, ji galinti ją pamesti šilojuose.

Tas pasiūlymas buvo klastingas ir rodė jaunos merginos sumanumą, tačiau, kitaip negu ji vylėsi, pasiūlymą jis atmetė. Jos elgesys tikriausiai sukėlė jam nepasitikėjimą, jis tiriamai ją stebėjo ir net truputėlį atsitraukė nuo jos.

Ji pratrūko juoktis ir įžūliai tarė: Ne, tai ne tokia jau didelė suma, kad turėtum bijoti! Norėjau tik, kad ją pasaugotum, kol pareisime namo, bet galiu ir pati ją pasilaikyti.

Taigi tu manai, kad galėtume viską, kas mus siejo, panaikinti? – paklausė jis.

Manau, kad taip, nes toliau taip trukti negali. Apie tai daug galvojau.

Mes negalime nieko atšaukti! – įtaigiai pasakė jis.

Ji patylėjo: Taip, o kodėl gi negalime?

Tada jis pateikė argumentą, kuris jai, miestietei, buvo visiškai nesuprantamas: jis pabrėžė esąs ūkininko sūnus.

Na, ir kas? – paklausė ji naiviai.

Tiek to, jei nesupranti, tai ir neaiškinsiu, nusprendė jis. Tiktai noriu pasakyti, kad nesu pirmas pasitaikęs miestietis. Ir šitaip tau su manim nepavyks susitarti.

Akivaizdu, šis pašnekesys miške nepavyko; jie dar persimetė keliais žodžiais apie visa tai, bet netrukus Danielis pokalbį baigė ir, pakilęs nuo šilojų, apsisuko eiti. Daugiau apie tai nė neužsimink! – pagrasė jis.

Po to jų santykiai tapo dar labiau įtempti, taikių skyrybų galimybės nebeliko. Bet dabar panelė jau iš tikro ėmė spurdėti kilpoje, Danielio pasipriešinimas ją suerzino, ji elgėsi karštligiškai, pernelyg pagražindama įsivaizdavo savo meilę ponui Flemingui ir verkė, nes negalėjo to įgyvendinti.

Sanatorijos paštininkas atnešė panelei kvietimą: atvykusi rafinuota amerikiečių draugija, kurios netenkina inspektoriaus Svendseno anglų kalba, jiems maloniau būtų šnekėtis prancūziškai – ar panelė d'Espar nesuteiktų džiaugsmo ir malonumo, apsilankydama sanatorijoje? Tikriausiai tai buvo ne paties advokato Ruprechto, direktoriaus, sumanymas, bet, šiaip ar taip, kvietimą pasirašė jis, su pagarba ir geriausiais linkėjimais.

Danielis negalėjo jos neleisti, nes anksčiau dėjosi esąs labai liberalus, tik prašė panelės dėl kūdikio per ilgai ten neužtrukti. Pati pradžiuginta norėjo pradžiuginti ir jį: Pamiršk savo įtarinėjimus, Danieli, grįšiu į namus, kai tik galėsiu. Be to, grafas juk išvažiavo, kaip man teko girdėti.

Danielis greit paklausė: Grafas išvyko?

Girdėjau, kad ketino iškeliauti.

Tenoriu tau pasakyti, entuziastingai sušuko Danielis, kad dėl nieko kito tavęs neįtarinėju. O ir kuris jų galėtų sukelti įtarimų? Inspektorius, gyvulių prižiūrėtojas, laiškininkas – nė vienas. O jeigu prisiminsime svečius, tai galbūt tas, kurį jie ten vadina Savižudžiu, cha cha cha! Taigi eik ir būk, kiek norėsi.

Sanatorijoje pirmas sutiktas žmogus buvo Savižudis. Jis buvo geriau apsirengęs, pasiruošęs kelionei, rankoje laikė

lazdą. Jis pranešė: Viena tarnaičių, apie kurias andai jums pasakojau, mirė.

Mirė tarnaitė? – abejingai paklausė panelė.

Kaip teko girdėti, ji mirė vakar. Taip jau yra, panele d'Espar, esame klajūnai, atklystame į gydyklą kalnuose ir liekame čia, atgulame.

Betgi tai liūdna.

Labai liūdna. Tokia sveika atėjo iš parapijos ir čia turėjo pražūti. Jai teko čia valgyti kažką labai bjauraus, ko negalėjo suvirškinti. Esu įsitikinęs, kad pakenkė būtent netinkamas maistas.

Maistas, ir vėl pakartoja panelė abejingai.

Žinoma, cholera pirmiausiai pažeidžia skrandį. Kita tarnaitė kol kas dar gyva, bet niekas nežino, ar ilgai ištvers.

Panelė paklausė: Ar atvyko amerikiečių draugija?

Ne.

Tai gal prancūzai – kas nors, kas kalba prancūziškai?

Nemanau, nieko apie tai neteko girdėti. Ne, naujovių pertekliumi mes čia negalime pasigirti, tik vienas ar kitas mirties atvejis kaskart. Atvyko keletas turistų, sumaniusių pereiti kalnus, atvyksta šeima, ketinanti savaitę pasimėgauti *high life*, tai ir viskas. Bet vos nepamiršau: mirė inžinierius, kuris čia rūpinosi elektros įvedimu.

Ką sakote?

Nelaimingas atsitikimas. Visą laiką sakiau, kad sprogdinti pavojinga, bet čia niekas nepaiso pavojų. Jį užgriuvo uolos atplaiša ir sutraiškė.

Kada tai įvyko?

Atrodo, šįryt. Po pirmojo sprogdinimo.

Čia jau būta tiek daug mirčių, kad visi beveik susitaikė su tuo; susidomėjimas mirties atvejais gerokai atslūgo, bet

Savižudis vis dar fiksavo juos. Apie mergaitę iš parapijos jis pasakojo ypač išsamiai, nes ne kas kita, o tik maistas buvo jos mirties priežastis. Kiti gi ją jau pamiršo, nes tuoj po jos žuvo inžinierius, nustelbdamas tarnaitės mirtį. Inžinierius taip pat įeina į bendrą sąrašą, kalbėjo Savižudis, taip, dar vienas. Bet jo žūtį lėmė nelaimingas atsitikimas, tai galėjo įvykti bet kur. Kitas atvejis daug blogesnis! Taigi kaip ten su tuo jaučiu, ar Danielis galės mums jį parduoti?

Ne, jis ketina laikyti jautį iki rudens.

Tuomet turėsime pasirūpinti kitur gauti tinkamo maisto. Negalime gi čia nudvėsti.

Ar susiruošėte išvažiuoti? – paklausė panelė.

Ne. Trumpam vykstu į Kristianiją.

15

Vėliava kabojo pusiau nuleista, sanatorijoje buvo didelis sambrūzdis, prasidėjus atostogoms, čia privažiavo nemažai žmonių, ir jie nuolat šurmuliavo, būriuodamiesi tai čia, tai ten. Advokatas jau koridoriuje pasitiko panelę, jo visur buvo pilna, atrodė be galo užsiėmęs ir labai liūdnas.

Labą dieną, panele d'Espar! Pataikėte ateiti ne pačią linksmiausią valandą, šiandien čia viešpatauja gedulas ir neviltis.

Jau girdėjau apie tai. Du mirties atvejai.

Tiesiog sunku rasti žodžių. Jis buvo nepaprastai mielas žmogus, mes prie jo taip pripratome, taip su juo susigyvenome. Kiekvieną vakarą sugalvodavo kokių nors linksmybių svečiams, ir apskritai kur tik jo nebūta, inžinierius šen, inžinierius ten, visų nusimanančių požiūriu, jis turėjo didį aktoriaus talentą, kurio taip ir neatskleidė iki galo. Ir visa taip baigėsi...

Nežinau ką ir sakyti.

Jūs norėjote pasikalbėti su ponu Flemingu, jis tikriausiai savo kambary, pasiųsiu jo pakviesti.

O amerikiečių šeima?

Kokia šeima?

Amerikiečių šeima, pageidavusi kalbėti prancūziškai?

Ak taip, tiesa. Taip, jie turi atvykti, laukiame jų greitu laiku, galbūt net daugiau negu viena šeima, daug šeimų, visa draugija. Gyvenimas bei gydymas juk turi vykti kaip

vykęs, nors toks mirties atvejis kaip inžinieriaus... ketinu skambinti telefonu naujam darbų vadovui.

Taigi toji šeima dar neatvyko?

Lovise! – šūktelėjo advokatas, gal nueitumėt pas poną grafą ir praneštumėt jam, kad maloningoji panelė jau čia ir jo laukia. Prašom, maloningoji panele, gal užeitumėt kol kas į skaityklą! Atleiskite, esu be galo užsiėmęs!

Pasirodė ponas Flemingas, jie nuėjo į mišką, kad pabūtų vieni. Net ir jis buvo neabejingas inžinieriaus žūčiai, ėmė apie ją kalbėti; panelė jį sustabdė: Gerai, o kaip bus su mumis?

Taip, su mumis! Turime rasti išeitį.

Jums daugiau nebegalima lankytis kalnų trobelėje, įspėjo ji, man baugu dėl jūsų.

Ar jis to pareikalavo?

Taip.

Iš tiesų juk ateinu ne dėl jo, pabrėždamas savo pranašumą, pareiškė ponas Flemingas, aš pro jį tiesiog praeinu, eidamas pas jus. Ar jis to nesupranta?

Kaip tik tai jis ir supranta, ir nebenori toliau su tuo taikstytis.

Tai ką mums daryti?

Jis reikalauja, kad jūs išvyktumėt.

Ponas Flemingas oriai sako: Aš neišvyksiu.

Pasakiau, kad jūs jau išvykote.

Tyla. Abu jaučia tą patį – lyg būtų įkalinti.

Mums reikia pabėgti, nusprendė jis.

Panelė, būdama sumanesnė, suvokė, kad toks planas neįgyvendinamas, ir suabejojo: Apie tai ir aš galvojau, bet jis mus pasivytų pusiaukelėje į stotį. Vaikas...

Vaiką, savaime suprantama, pasiimsite drauge!

Jį reikia nešioti, jis per mažas, jo nė akimirkai negalima palikti vieno. Ne, kalbėkime rimtai: Ar neįmanoma visko anuliuoti... tvarkingai?

Ką gi, pratarė jis, lensmanas atrodė labai geranoriškas, jis mums galbūt padėtų...

Ji pertraukė jo žodžius: Ne, ne lensmanas, kuo jis čia dėtas? Ar jums neatrodo, kad turėtumėt nueiti pas pastorių? Pastorius gal ir galėtų pagelbėti. Tikrai esu girdėjusi, kad tai galima išspręsti. Jūs turite pareikšti protestą dėl to, kad išteku už kito, nors vaiko tėvas esate jūs, o aš – jo motina. Aš pasirašysiu.

Nueisiu, pažadėjo jis.

Ji vėl rodė sumanumą, nors ir nebuvo visai tikra, kad šitaip elgtis nėra pavojinga. Įstatymas galbūt ir bus jų pusėje, bet tas kitas, Danielis, kaip elgsis jis?

Ponas Flemingas fiziškai stiprus nebuvo, bet ir visišku bailiu jo nepavadintum, jo nebaugino spėjami Danielio veiksmai. Galima gi su juo pasikalbėti, įtikinti, sakė grafas.

Panelė tuo labai abejojo, ji jau buvo mėginusi susitarti.

Na, tada tegu jis elgiasi, kaip jam patinka!

Argi jums nebaisu? – klausė ji. Jis gali padaryti bet ką.

Lengvu galvos krestelėjimu jis patvirtino nebijąs, nė kiek nesipuikuodamas, nesigirdamas, ir jo rami, ori laikysena suteikė jai pasitikėjimo. O kai jis paėmė jos ranką ir tarė: Svarbiausia, kad jūs norite – kad norite būti su manimi! – viskas buvo nulemta, ji nebesvyravo, jai tapo visiškai aišku, kad negalės būti kalnų trobelės šeimininke.

Jie grįžo į sanatoriją ir prisėdo rūkomajame, ji ketino pasilikti pietų, Danielis juk pasirodė esąs liberalus ir leido jai būti, kiek pati norėsianti. Be kita ko, atrodė, kad ji nėra visai nežinoma net ir naujiesiems svečiams, – jai pasirodžius, jie sukišo galvas ir varstė ją žvilgsniais, Dievas žino, gal jos

reputacija ne pati geriausia, svarstė jie. Jokios abejonės, didžiausios pagarbos nusipelnė ponas Flemingas, grafas, dėl jo ir ji vertinama kiek geriau, tad visai įmanoma, jei jo nebūtų greta, į ją žiūrėtų kaip į menką padarą, o gal ir apskritai išprašytų.

Panelė d'Espar atsikeršijo, kiek iš aukšto žvelgdama į pažįstamus ir nepažįstamus: ji tai gerai mokėjo, jei tik panorėdavo. Ko čia suvažiavo tie storuliai, tos alaus statinės, tos beformės būtybės? Tai buvo ligoniai, sanatorijos pacientai, o panelei visai nereikėjo Torahuso vandens, ji ir taip buvo grakšti. Ponui Flemingui atsisakius kalbėti prancūziškai, ji negalėjo parodyti, kas iš tikrųjų esanti, tačiau direktorius Oliveris pirmiausiai priėjo prie jos, tad jos stalas tapo centru. Prie kitų stalelių taip pat buvo nemaža svečių, bet jie, pamiršę laikraščius, tik sėdėjo ir klausėsi.

Prieš pietus prie visų prisijungė ir daktaras, naujasis gydytojas, kuris visus domino, ir jis taip pat ėjo prie panelės, tiesdamas ranką sveikinosi ir kiek šnektelėjo su ja. Jai tikriausiai einasi gerai, maloningoji panelė turbūt nejaučianti angies įgėlimo padarinių? Ar ne tiesa? Bet panelė turėtų saugotis angių – kitą kartą, susiklosčius panašioms aplinkybėms! Ir daktaras nuėjo, bet savo priedermę jis jau buvo atlikęs, panelė tikrai galėjo triumfuoti. O ir atrodė ji tokia graži, išgėrusi vyno, labai pagyvėjo, tapo švelni, tiesiog atsiskleidė visos jos patrauklumo subtilybės. Prie gretimo staliuko sėdėjęs būrelis damų, akivaizdu, jai pavydėjo.

Advokatas nužvelgė stalus ir pasigedo Savižudžio: o kurgi ponas Magnusas? Niekas neatsakė. Viena tarnaičių turėjo užlipti į jo kambarį, paaiškėjo, kad jo ten nėra. Panelei d'Espar tai buvo gera proga papasakoti, kad šį rytą ji sutikusi poną Magnusą, susiruošusį kelionėn; jis kalbėjęs apie išvyką į Kristianiją.

Aš visada sakydavau, sušunka advokatas: jūs čia nepaprastai reikalinga, panele d'Espar! Į jūsų sveikatą!

Dar didesnis triumfas, didesnis ir pavydas.

Bet prie pietų stalo nuotaika nuo to nepagyvėjo, visą sanatoriją slėgė gedulas. Advokatas tik parodydavo į tuščią inžinieriaus vietą ir palinguodavo galva, niekas nekalbėjo garsiai; kaip šeimininkas ir įstaigos vadovas, advokatas galėjo būti dėkingas panelei d'Espar už tai, kad ji suteikė pietums šiek tiek gyvumo, ji nesileido prislopinama kaimyninio stalo damų.

Po pietų jie susėdo nuošaliame kambaryje, kur ji parašė pareiškimą. Buvo labai ryžtinga ir tiesiai pareiškė, kad ponas Flemingas esąs jos kūdikio tėvas. Ji taip pat žinojo, kad prireiks gydytojo patvirtinimo, jog kūdikis buvęs išnešiotas, ir ji gavo tą patvirtinimą. Taip, viskas ėjosi puikiai, ji buvo nuostabi, nepriekaištinga, pagaliau ji nesivaržydama nuėjo su ponu Flemingu į jo kambarį, atrodė, lyg būtų gavusi – o gal pati pasiėmusi – atleidimą nuo visų įsipareigojimų. Gal šiek tiek prie to prisidėjo ir vynas.

Ponas Flemingas palydėjo ją į namus.

Jie dar netoli tebuvo nuėję, kai sutiko dvi damas iš sanatorijos, jau grįžtančias iš popietinio pasivaikščiojimo. Ponas Flemingas mandagiai pasisveikino, ir jie prasilenkė. Panelė d'Espar, nieko bloga nenujausdama, tarė: Viešpatie, kaip jos man jūsų pavydi!

Prie daržinės ji atsisveikino su ponu Flemingu. Jie sutarė, kad kitą dieną jis apsilankys pas pastorių, ji vis dar buvo labai gyva ir priminė jam šį bei tą, ką ypač reikėtų pabrėžti. Padarykite visa, kas įmanoma! – prisakė ji. Iki pasimatymo!

Vos tik spėjo atsisveikinti ir žengti keletą žingsnių į skirtingas puses, kai staiga iš pašiūrės iššoko Danielis. Velniai rautų! – šaukė jis, ir po akimirkos jo sunki ranka nusileido

ant pono Flemingo peties. Danielio veidas buvo išblyškęs, išbalo ir ponas Flemingas, Danielis pradėjo kalbėti, tikriau pasakius, švokšti: Dabar išvažiuokite, nešdinkitės tučtuojau! Ko jums čia reikia? Jūs tuojau pat išvyksite ir niekada daugiau čia nepasirodysite, ar suprantate, ką sakau?

Nusiraminkite!.. – pradeda ponas Flemingas.

Danielis nusiraminti nė neketina, jis baisiausiai šaukia ir purto poną Flemingą, panelė skuba prie jų, ji girdi plūste plūstant prakeiksmus ir siaubingiausius grasinimus: Aš tave susuksiu kaip meškerės valą, aš paleisiu tau kulką į galvą! Po viso to ponui Flemingui nieko kito neliko, tik pasitraukti. Danielis stovėjo ir žiūrėjo jam įkandin, pašoko, trinkteldamas kumščius vieną į kitą, ir šaukė jam pavymui: Nešdinkis dabar, šiandien pat! Nepamiršk to padaryti!

Jis apsigręžė ir pamatė panelę, atrodo, jis didžiavosi taip pasielgęs, kai grėsmingai tarė: Tegu tik jis sugrįžta!

Ir dabar jis nesimušė ir nesikandžiojo, kalbėjo su ja kaip žmogus, ir ji vėl įgijo drąsos. Ligonis, tarė ji priekaištaudama.

Kodėl sakei, kad jis išvykęs? – paklausė Danielis atžariai.

O tu vėl čia surengei pasalą, papriekaištavo ji, rankiodama nuo jo rūbų šiaudelius, – iš patyrimo žinojo, kad reikia jį paliesti.

Jis atstūmė ją, tą jis padarė, tačiau tapo švelnesnis ir paaiškino, kad visai neketinęs čia tykoti; bet jį pasiekę tam tikri gandai, jis šį bei tą sužinojęs...

Taip, buvo atėjusios dvi damos ir kažin ką priplepėjo, aš jau žinau, mes jas sutikome.

Jei taip bus ir toliau, aš su juo susidorosiu! – grasino Danielis.

Panelė staiga sušuko: Taip, taip, atleisk!

Tai jį labai nustebino, tai kažkas visiškai nauja, ir jis taip sutriko, kad tepasakė: Na jau gerai, dabar tik eik namo pas kūdikį! Marta pagirdė jį pienu, bet...

Taip, atleisk! – pakartojo ji, jiems einant.

Visą kelią iki pat namų jie tylėjo, bet kai susėdo kartu, ji vėl užsiminė apie ką tik įvykusį susidūrimą: Jis prašė manęs paklausti, ar tu neketini plėstis, statyti didelį namą su daug kambarių.

Plėstis?

Kad taip pat priimінėtum svečius ir užsidirbtum pinigų.

Danielis visiškai sutriko: Tai tu dėl šito su juo tareisi?

Taip, nes jis galėtų suteikti tau paskolą statyboms.

Žinau tik viena, mąsliai ištarė Danielis, kad jis turi dingti iš čia, išvažiuoti.

Taip, tokiu atveju jis išvyks.

Danielis nieko nebesuprato, jis spėliojo toliau: Taigi jis tai padarytų dėl tavęs?

Taip.

O paskui išvyktų?

Taip.

Ir tu norėtum, kad mes čia priiminėtume svečius?

Žinoma, atsakė panelė, tai yra, jo manymu, po to aš turėčiau vykti su juo.

Ką? – suriko Danielis.

Kad tu manęs atsisakytum, supranti. Niekas nepasikeis, kad ir kaip garsiai tu šauktum.

Danielis pakelia rankas aukštyn ir staiga nuleidžia: Man regis, jūs abu išprotėjot!

Nesu labai tikra, kad tau verta taip kalbėti, atsakė ji aikštingai. Tu bet kada galėtum susirasti kitą, jei tik turėtum čia nedidelę sanatoriją. Tada būtum svarbus žmogus.

Jis pašoko ir sulinkęs bei įsiutęs stovėjo prieš ją. Akimirką jau atrodė, kad nori ją pulti, bet to nepadarė, tik pasakė: Kiek prisimenu, esu jau tave įspėjęs, kad apie tai daugiau neužsimintum!

Taip, sutiko ji.

Jis dar kiek pastovėjo, po to išėjo iš kambario.

Jis padarė lankstą, ji matė jį praeinant pro langą upelio link; netrukus jis sugrįžo ir vėl stovėjo kambaryje.

Ar galime pasakyti, kad kitą savaitę, antradienį, mes tuokiamės? – paklausė jis.

Ji nebematė jokios išeities, ir jai pasidarė viskas vis tiek, ar jis ims muštis, ar kandžiotis, ar nužudys ją. Aišku, mes galime tai pasakyti, tik kad iš to nieko nebus!

Jis jau viską išmėgino – kalbėjo rimtai, po to įniršęs, grasino ir svaidėsi prakeiksmais, bet nieko taip ir nelaimėjo, dabar visiškai nebežinojo ko griebtis ir tylėjo. Susmuko ant suolo ir užsidengė rankomis veidą.

Tu pagaliau turėtum suprasti, kad tai mums visiems nepakeliama.

Ką aš turiu suprasti? – klausė jis. Man tai neįmanoma.

Jai atrodė, kad tame nesą nieko labai bloga; tai ne pirmas kartas, kai meilužiai išsiskiria.

Bet ar ji visai nebeturinti proto, ar ji nieko nebesuvokianti? Vieną kartą jis jau buvo paliktas, tai negali pasikartoti, ką apie tai pasakytų žmonės! Jis juk kilęs iš padorios šeimos, jis nenusipelnė, kad ji jam vėl užtrauktų tokią gėdą.

Kai jis šitaip dejavo ir skundėsi, jai pasirodė, kad atsikovojo šiek tiek erdvės, tad nebenorėjo jo daugiau erzinti, nors atsakyti turėtų ką. Gera kilmė, valstiečio sūnus – šie argumentai jos nepaveikė. Jei kas ir galėjo kalbėti apie gerą kilmę, tai pirmiausiai ji, Julija, mergautine pavarde d'Espar. Net pastorius palaikė ją ta, kas ji ir buvo, – kilminga dama.

Žinai, prašneko jis, visa tai kalbėdamas, turėjau omeny štai ką: mes galime atgauti ūkį, ką tu apie tai manai?

Kokį ūkį?

Mano tėvo ūkį. Jei turėtume lėšų, galėtume jį susigrąžinti. Tada persikeltume į parapiją, tau ten būtų geriau.

Ne, atsakė ji, iš to nieko neišeis! Bet ši naujiena vis dėlto privertė ją suklusti, ji susidomėjusi paklausė: Kada tu turėsi tam pakankamai lėšų?

Priklausys nuo aplinkybių, teisė į nuosavybę prarandama tik po dvidešimties metų, taigi mes turime laiko. Ir noriu tau pasakyti, kad kasdien vis judame ta linkme.

Kodėl gi tu nepardavei sanatorijai kalnų trobelės? Būtum iš karto gavęs krūvą pinigų.

Danielis kreivai nusišypsojo: Ne, toks kvailas tikrai nebuvau! Krūvą pinigų, galbūt, bet kiek pinigų? Visai nedaug. Ar žinai, kiek už savąją kalnų trobelę iš sanatorijos gavo Helmerio tėvas? Keletą šimtų kronų. Gal aš būčiau gavęs truputį daugiau, bet manęs netenkino keli šimtai, man reikėjo gerokai daugiau šimtų. Ir jei būčiau kalnų trobelę pardavęs, kaip tada galėčiau įsigyti tuos šimtus? Ne, dėkoju, nesileidau apmulkinamas! Čia aš dirbu, ir laikas eina mano naudai – padeda man prakusti, aš parduodu gyvulius ir kailius, ir vilną, o netrukus galėsiu parduoti ir sviestą, tik truputį palūkėk! O kalnų trobelė, ji štai čia, ji neatiduota pusvelčiui, jos vertė kasmet vis didėja.

Nieko apie tai nenutuokiu, ir man tai visai nerūpi, pasakė ji. Bet kadangi panelei nuovokos nestigo, ji tuoj sumetė: Ar jis neįskaito į bendrą sumą ir jos pinigų?

Taip, mes dar nusileisime slėnin į parapiją! – guodė jis. Gražus ūkis, miškas, jis vadinasi Utbis, puvenos ir molis, yra dar malūnas.

Panelė susierzina: Man visa tai nėmaž nerūpi, jau sakiau!

Ne, ne, tu privalai apie tai pagalvoti, Julija, pagalvok nedelsdama! Tai didelis ūkis, aš jame tinkamai šeiminin-

kausiu, tu gyvensi gerai, o Julijus paveldės ūkį, iš kurio yra kilęs.

Julijus, pakartojo ji susimąsčiusi, ne, jis kilęs ne iš ten.

Pagalvok apie tai! – prašė jis ir glostė jos ranką, pralinksmėk ir pasakyk taip!

Sunerimusi dėl jo švelnumo, ji sukiojosi į visas puses, būgštaudama, kad visa baigsis prievarta. Eik šalin! – paliepė.

Jis pakilo ir nuėjo durų link: Taigi kitą savaitę, antradienį, tai tinkamas laikas! Nesakyk ne!

Ji liko sėdėti ir mąstyti. Ne, jos statybų projektas jo nesudomino, jos sumani galvelė ir vėl neišgelbėjo. Ak, atšaukti tas sužadėtuves iš tikro atrodė jam labiausiai nepriimtina, ką pasakytų parapija! Pažinojo jį: jis truputį išgėrė, truputį pasigyrė, mestelėjo porą žodžių apie pinigus, galinčius jam atitekti, paskelbė, kad Helena dar pasigailės, ir tada galiausiai apsilankė pas pastorių, pasirūpino užsakais – jis nebegalėjo pasitraukti. Ką jis čia dabar paistė? Nori susigrąžinti tėvo ūkį? Jis tikrai nemelavo, tai buvo sumanymas, kuris vertė jį atkakliai dirbti kalnuose, jis norėjo vėl prasimušti. Tada jo kelyje pasirodė ji, jis žinojo, kad ji turi paslėpusi nemažai pinigų, šiais pinigais galbūt iš karto galėtų išpirkti tėvo ūkį...

Ne, jis jokiu būdu neatsitrauks.

Danielis jautėsi draskomas graužaties bei įsiūčio, ji visiškai neprisileido jo, negalėjo jos net paliesti. Kuriam galui tad jam pustytis, vaikščioti ant pirštų galų, belstis prieš įeinant pas ją? Kodėl šventadieniais turėjo persirenginėti švariais drabužiais? Jis degradavo ir nesutarė pats su savimi. Abu jie buvo ne itin išsimokslinę, ne kažin ką tepasiekę, tačiau jo barbariškumas, jo nenoras praustis jai buvo nepakeliamas. O jis nebematė prasmės dabintis prieš ją, būti malonus ir jos akivaizdoje rūkyti cigarą, nes bet koks

jo mėginimas priartėti susilaukdavo tik vieno atsakymo: Eik šalin!

Ir kalnų ūkyje pastaruoju metu galėjai pastebėti nuosmukį, Danielis dažnokai pamesdavo darbus nebaigęs, bulvės ir pašariniai runkeliai stirksojo palikti likimo valiai. Jis nusileido slėnin į parapiją.

Ką gi, neatsiklausęs jis pasirūpino užsakais, lygiai taip pat nusprendė susitarti ir dėl sutuoktuvių.

Pastoriaus priimamajame sužinojo kai ką nelaukta: jam pranešė, kad ką tik įteiktas protestas prieš būsimas vestuves, toks ponas Flemingas pareiškė savo teises į nuotaką.

Danielio veidas ištįso: Ak taip... štai kaip...

Pastorius ir pats nelabai susivokė.

Taip, bet juk tai tik tų dviejų pramanas ir fantazija!

Manote? Galbūt, bet vis tiek tai nėra gerai, kalbėjo pastorius, kad ir kaip būtų, aplinkybės liekančios neaiškios.

Ne, visa esą aišku, tetrūksta jungtuvių. Dieve brangus, aimanavo Danielis, juk viskas buvo jau nuspręsta, bet pasirodė tas atvykėlis ir savo tauškalais ją paviliojo; tada jiems abiem pasimaišė ir jie sugalvojo paskelbti, kad visa tai negalioja.

Taip, sutiko pastorius ir palingavo galva.

Taip, pakartojo ir Danielis. Be to, tas žmogus yra ligonis, jis jau viena koja kape, spjaudo kraujais, buvo sulaikytas policijos ir apskritai nežinia, kas jis toks. Kalba, kad jis pasisavinęs pinigus.

Ne, tai buvo tik nesusipratimas, jis man rodė dokumentus, šis reikalas jau sutvarkytas.

Taip, pasakė Danielis, taip, taip, kartojo jis ir kiek patylėjęs tarė: Bet juk mūsų užsakai jau paskelbti!

Paskelbti, sutiko pastorius ir vėl palingavo galva.

Ir mes turime kūdikį.

Taip, kūdikį, tačiau ir dėl to kūdikio kažkas yra ne taip.

Kas gi ne taip?

Tasai Flemingas tvirtina esąs kūdikio tėvas.

Ką? – išsižioja Danielis ir taip ir lieka sėdėti atvipusiu žandikauliu.

Pastorių sujaudina toks nuoširdus tikėjimas ir neapsimestinis nustebimas. Visa ši istorija labai nemaloni, tikrai ne pati gražiausia, tačiau tas vaikinas, Danielis, pelnė pastoriaus užuojautą. Nežinau, kaip yra iš tikrųjų, bet čia knygoje jūs esate įrašytas tėvu! – jis atsivertė knygą ir ėmė vedžioti pirštu eilutes.

Danielis kiek atsikvėpė: Taip, kad tėvas aš, turi būti įrašyta. Jis juk buvo išvykęs, jo visai čia nebuvo. Niekada nesu girdėjęs tokių paikysčių.

Tačiau jis tvirtina, esą kūdikis pradėtas dar prieš jam išvykstant iš sanatorijos. Ir laiko požiūriu tokia prielaida pasitvirtina.

Laiko požiūriu, taip, gal ir pasitvirtina, bet kūdikis gimė anksčiau laiko.

Hm. Neatrodo. Ar tik jūs neklystate? – švelniai pasiteiravo pastorius. Jis atnešė man sanatorijos gydytojo pažymą, kad vaikas išnešiotas.

Tačiau tai neįmanoma! Tą pažymą jis pats ir parašė! Jai įgėlė angis ir dėl to vaikas gimė prieš laiką.

Taip, pažymoje parašyta, kad vaikas galbūt gimė viena ar keliomis dienomis anksčiau. Tačiau kūdikis buvo visiškai išnešiotas.

Danielis sėdi užkluptas didžiulio jausmų sąmyšio, pagaliau pratrūksta: Taip, bet motina tai juk turėtų žinoti!

Taip, jai priderėtų žinoti.

Na štai. O ji visą laiką tvirtino, kad tėvas esąs aš. Nieko kito iš jos niekada nesu girdėjęs. Ji tai patvirtino ir namuose, naujojoje troboje, girdint krikštatėviams.

Pastorius tik papurtė galvą: Bent jau dabar ji tvirtina, kad tėvas esąs tasai Flemingas. Jis atsinešė ir jos pareiškimą.

Tyla.

Taip, jie tikrai išėjo iš proto! – bejėgiškai sako Danielis.

Pastorius, atrodo, norėtų jam padėti, bet negali: jums nepalanki situacija, kad motinos nebuvo drauge, įrašant kūdikio gimimą; užspeista į kampą, ji galės užginčyti tai, ką nurodėte jūs.

Gal ir taip, bet ji to nedarys, atsiliepia Danielis, tai neįmanoma, tik leiskite man su ja pasikalbėti!

Na taip, galbūt viskas vėl susitvarkys, tikėkimės. Jums labai nemalonu, tai aš puikiai suprantu. Bet kad ir kas būtų, mano knygoje niekas kitas, tik jūs esate įrašytas tėvu.

Danielis eina durų link: Tai taip išeina, kad ponas pastorius mūsų dabar sutuokti negalės?

Hm. Ne, dabar tai sudėtinga padaryti, Danieli, pirmiausiai turime visą šią painiavą išraizgyti. Bet jūs pamėginkite su ja pasikalbėti, o dar geriau su juo, tada gal viskas ir susitvarkytų. Tikėkimės!

Bet jūs kitiems nieko nesakysite?

Ne. Taip jam ir pasakiau. Bet to jis visai ir nereikalavo.

Danielis nuėjo į parduotuvę, buvo labai susimąstęs, nupirko keletą kritusių į akį daiktų, tinkamų ūkiui, galbūt pamiršo nupirkti keletą būtiniausių, stovėjo lyg apdujęs, atsakinėjo padrikai. Grįždamas namo nuodugniai visa apmąstė; kartais sustodavo ir įsispoksodavo į žemę; stabtelėjo vieną, kitą kartą, po to apsisuko ir grįžo atgal pas krautuvininką.

Ne, piktumu bei grasinimais jis nieko nepasieks, verčiau jau kuo nors pamėgins jai įtikti – pagal išgales ir aplinkybes. Priėjo prie prekystalio ir paprašė parodyti šilkinę juostą: Kiek ji kainuoja? Apžiūrėjo platesnę: O šita kiek? Duokite – metrą!

Bet ji tikriausiai nepriims dovanos, galiausiai numes į kampą. Galbūt vertėtų griebtis gudrybės ir pasakyti, kad juosta skirta mažajam Julijui?

Panelės namuose nebuvo, bet, pasak Martos, turinti greitai grįžti.

Danielis nuėjo į naująją trobą. Nevykusiai išėjo, vaikas miegojo, tad negalėjo jo papuošti, užrišdamas juostą ant kaklo. Ne jo kūdikis? Nesąmonė, dėl to mes dar pasiginčysime! Julijau! – šūktelėjo jis. Bet vaikas nepabudo. Danielis išvyniojo iš popieriaus šilkinę juostą, paėmęs už galo iškėlė, juosta buvo mėlyna ir labai daili, Danielis mėgino ją pritvirtinti prie veidrodžio, bet jam nesisekė užrišti kilpų su ilgais galais. Turėjo susiprasti, kad nereikia kabinti tos šilkinės juostos, kad tai visiškai kvaila, nes jam nepavyks. Taip ir buvo; kai jau gerokai tą kaspiną aplamdė, turėjo kviestis pagalbon Martą. Pagaliau mėlynas dėmesio ženklas pakibo numatytoje vietoje.

Ar ji sakė, kad to norėtų? – pasidomėjo Marta.

O Danielis išsisuko: Taip, bent jau aš taip supratau.

Ji turėtų netrukus ateiti, pasakė Marta išeidama.

Tačiau panelė nesirodė. Danielis įeidavo į kambarį ir vėl išeidavo, kad Marta nieko neįtartų, kažką tyliai niūniavo, nuėjo į malkinę ir prie upelio, pagaliau visiškai apimtas nevilties pasuko nedidelio bulvių sklypo link ir ėmėsi jas kaupti. Su darbu greitai susidorojo, o jo kūnas buvo lankstus ir vikrus, galėtų ant rankos visą savo šeimą iškelti. Pasuko į mišką, siauru takeliu, vedančiu į sanatoriją.

Gerokai aplamdytas pas pastorių, jis neketino šnipinėti, tik ėjo jos pasitikti, tyliai švilpiniuodamas, šitaip rodydamas, kad yra taikiai nusiteikęs. Galėjo nutuokti, koks buvo panelės išvykos tikslas: juk ji kai ką pasiuntė pas pastorių, tad dabar ėjo sužinoti, kaip pasiuntiniui sekėsi. Ak, mažoji

Julija, nieko neišeis, kol Danielio kūne rusens nors mažiausia gyvybės kibirkštėlė!

Sutiko ją dar nepasiekęs pašiūrės. Ji ėjo viena. Buvai pasivaikščioti? – taikiai paklausė.

Taip, buvau sanatorijoje, atsakė įžūliai.

Ak sanatorijoje, pakartojo jis.

Ji tikriausiai tikėjosi, kad vėl įsiplieks ginčas, todėl sušuko: Dėl Dievo, tai aš jau negaliu nė žingsnio žengti?

Man rodos, turi blogų žinių, dar taikiau pasakė jis. Jam puikiai sekėsi tvardytis.

Nieko panašaus, turiu gerų žinių!

Ar grafas išvyko?

Eik ir paklausk jo paties!

Danielis kiek patylėjo, po to pasakė: Ar nebijai, kad vieną dieną visa tai blogai baigsis?

Kas turėtų blogai baigtis?

Viskas. Girdėjau, kad tu ir vaiką nori iš manęs atimti!

Vaiką – iš tavęs?.. Taip dviprasmiškai sušukusi, ji sustojo ir šią akimirką turbūt pristigo drąsos pasakyti jam visą tiesą, nes Danielis atrodė nesudrumsčiamai ramus, taip neįprastai taikus. Ar Julijus miega? – pasidomėjo ji.

Norėčiau tave įspėti, tęsė jis, bet tai neturi jokios prasmės, nes jau kartą esu tave įspėjęs, todėl daugiau to nebedarysiu. Bet tu turėtum suprasti, kad tavo kvailystės su tuo suomiu, su grafu, mano nusistatymo nepakeis. Ir jei manai, kad galėsi atimti iš manęs vaiką, tai noriu tau pasakyti, kad bažnytinėje knygoje aš, o ne kas kitas įrašytas tėvu, taigi čia tu nieko nepasieksi. Be to, mudviejų užsakai paskelbti bažnyčioje.

Jeigu Danielio balsas nebūtų taip keistai virpėjęs, panelė tikriausiai būtų nepaisiusi jo žodžių ir vėl pavadinusi visa tai plepalais. Ji juk žinojo tiesą, turėjo įrodymų, ir jis tų

argumentų neįstengtų atremti, bet kaip tik dabar nedrįso jais pasinaudoti, šitai reikėjo atidėti ateičiai. Ak tai tu, pasirodo, lankeisi pas pastorių, tepasakė ji.

Baigdamas pokalbį, jis pareiškė: Daugiau tavęs neįspėjinėsiu, įsidėmėk tai!

Ak! – tyčiojosi ji, pavargau nuo tų plepalų!

Dienos ėjo, praėjo ir antradienis, numatytoji jungtuvių diena, nieks nepasikeitė, panelė tebemasažavo veidą, kaskart trumpam nueidavo į mišką, kartais pasiimdama kartu ir Julijų. Kiek Danielis žinojo, pasimatymų miške ji nebeskyrė.

Ką ji buvo sumaniusi? Galbūt laukė, kol kas nors atsitiks, o gal tiesiog bandė nuvarginti Danielį? Ir panelei tai buvo ne pačios geriausios dienos, tai, kas vyko, suteikė jai kančių, sutrikdė miegą, sukėlė įniršį. Labiausiai ją erzino Danielio priešinimasis: jei jis netrukdytų jai išvykti, gal ji net ir neišvyktų, o gal išvyktų trumpam ir po to vėl sugrįžtų, vienas Dievas težino. Jo tvirtumas bei atkaklumas ją vedė iš proto, ji isteriškai verkė ir griežė dantimis. Jai tikrai sunku buvo jaustis priklausomai nuo jo.

Danielis pradėjo dažniau lankytis parapijoje. Ne, jis nebepirko šilkinių juostų, tas metras, kurį kartą parsinešė namo, nei padėjo, nei pakenkė, jis taip ir kabojo naujojoje troboje, buvo žydras ir gražus, bet jau šiek tiek nutupėtas musių; panelė taip nieko ir nepasakė, nepadėkojo.

Danielis ėjo į parapiją, kad sutiktų pažįstamų ir pabūtų tarp žmonių. Toks buvo jo tikslas. Jautėsi sugniuždytas, kalbėjo nedaug. Kas beliko iš jo triumfo prieš parapiją? Net mažąjį Julijų nori iš jo atimti. O, tačiau Danielis labai gerai žinojo, kad kaip tik čia jis turi išlikti nepajudinamas: jis buvo įrašytas tėvu, panelei davus sutikimą girdint Martai ir krikštatėviams naujojoje troboje. To užginčyti ji negalės, ar ne tiesa?

Draugų kalbose galėjai justi tam tikrų užuominų, juos jau pasiekė gandai, kad Torahuso kalnų trobelėje ne viskas gerai, o ir pats Danielis atrodė pasikeitęs.

Tai kada gi tu vesi, Danieli? – paklausdavo kas nors.

Ir Danielis atsakydavo: Ogi žinai, negaliu to pasakyti.

Šit kaip? Negali pasakyti?

Vis kas nors sutrukdo: tai laikas netinkamas, tai neturime šventiškų drabužių – nuolat iškyla kliūčių.

Tai gana keista!

O, to nežinau, atsakydavo Danielis. Būtų paprasčiau, jeigu nuotaka būtų kuri kita mergina, o Julijai reikia ypatingos suknelės su šilkiniais kaspinais ir perlais.

Draugus tai prajuokindavo, ir jie šaipėsi iš Danielio.

Pasakiau tai juokais, teisindavosi Danielis. Turėjau omeny, kad moterims visada reikia ko nors nepaprasto. Bet ir aš pats vis dėlto negaliu kasdieniais drabužiais apsirengęs eiti prie altoriaus, o tai bene geriausias mano kostiumas.

Nejaugi taip mažai teturi drabužių?

Taip, iš tikrųjų nedaug.

Bet juk tai pataisoma!

Danielis ginasi: Ketinau užsisakyti kostiumą, bet kaip tik išpuolė Sekminės, o kas tau per šventes imsis siūti kostiumą.

Negalvojome nieko bloga! – sako draugai.

Ir jie toliau sėdi kambaryje už parduotuvės, užsisako alaus, geria ir tampa truputėlį laimingesni ir triukšmingesni, atleidžia vienas kitam nuodėmes, jei kartais kas ką kvailai pašnekėjo, ir dingsta visi nesutarimai. Be jokios abejonės, bičiuliai kažką girdėjo apie Danielio bėdas, atrodo, apie jį vėl pradėta kalbėti žmonėse.

Mielai su tavim pasikalbėčiau, Helmeri, pasako jis.

Kodėl gi ne! – jie išeina iš kambario ir iš lėto nueina iki Helmerio namų. Ir štai ką Danielis norėjo jam pasakyti – kad šiandien jis tikriausiai kai ką nušausiąs.

Ei? Ne, neturi to daryti! – sako Helmeris ir juokdamasis krato galvą.

Vis dėlto esu priverstas taip pasielgti.

Kas gi tai būtų?

Na, nesvarbu kas, bet tu tikriausiai ką nors esi girdėjęs.

Ne, ką galėjau girdėti! Nors iš tikrųjų tai šį bei tą teko nugirsti, bet... O kaip tu manai, kas tau bus po to? Jie ateis ir tave suims.

Tai man nesvarbu.

Turi elgtis protingai ir nedaryti kvailysčių! – moko Helmeris. Prašau tavęs to nedaryti! – įtikinėja jis. Tai jau ne pirmas kartas, kai tavęs prašau, vienais metais tu ketinai sudeginti Heleną, ir aš tave nuo šio sumanymo atkalbėjau.

Taip, šiuo atžvilgiu...

Nieko nebenoriu girdėti, ar supranti mane? Dabar gali eiti su manim vidun, išgerti truputį karštos kavos ir vėl turėsi elgtis protingai.

Danielis įėjo, išgėrė kavos ir valandėlei atgavo pasitikėjimą. Bet kai susiruošė išeiti, vėl atrodė visiškai prislėgtas; Helmeris jį lydėjo, ir Danielis jo paklausė: Ar tu prisimeni, kaip krikštynų dieną ji tvirtino: kūdikis esąs mano?

Taip, ji sakė, kad tai tavo kūdikis.

Atsargiai nešiok savo kūdikį, Danieli, kalbėjo ji. Nespausk per stipriai savo vaikelio, Danieli, rūpinosi ji. Tai buvo mūsų naujajame kambaryje. Tu juk girdėjai visa tai?

Taip, mielai šitai patvirtinčiau!

Taigi. O dabar einu tiesiai į namus, pakalbėsiu su ja, pamėginsiu įtikinti. Jau čia pat vakaras, turiu paskubėti!

Helmeris dar kartą priminė jam, kad elgtųsi protingai, ir šis nuėjo. Savo bičiulį jis vėl pamatė tik po poros savaičių, kai visa buvo neatpažįstamai pasikeitę, visa iširę...

Grįžęs namo, Danielis pasuko tiesiai į naująją trobą. Parapijoje visi iš manęs jau šaiposi ir tyčiojasi, pasakė jis.

Nejaugi, atsiliepė panelė.

Dabar norėčiau sužinoti, kurią dieną būsi pasiruošusi su manim susituokti.

Tada įvyko tai, ko jam dar neteko matyti, o, ji jautėsi be galo iškankinta, visiškai praradusi savitvardą; ji pravirko. Noriu namo, šaukė ji, noriu ištrūkti iš čia, į namus! Ką man čia veikti? Dievas man tepadeda, čia visai nėra žmonių, nė gyvos dvasios, nėra parduotuvių, nėra net lango, pro kurį ką nors galėtum matyti – gatvę ar laivą prie tilto, vakarais čia tamsu, niekas nepravažiuoja pro šalį, ne, visiškai niekas...

Isteriškai raudodama, ji klausinėjo, ar jis matąs prasmę taip gyventi. Tu nesi matęs net Akerselvo, kalbėjo ji, ten daug laivelių ir aš ten irsčiausi su berniukais, mes nė neprašę leidimo pasiimdavom laivelius, cha cha! Suprask, Danieli, nebegaliu čia tverti, nežinau, kaip tai atsitiko, bet visa tapo neįmanoma. Tuoktis? Tik paklausyk, kaip paikai tu kalbi! Jis juk manęs laukia, ir mes išvyksime, o tu vis kartoji: tuoktis, tuoktis! Atrodai taip, lyg nieko nesuprastum, bet grafas laukia, ar girdi, aš jį myliu, aš ligi šiol slėpiau jo pinigus. Bet mes norėtume ir tau padėti...

Patylėk dabar ir leisk man pasakyti tik kelis žodžius, šaukia Danielis. Kurią dieną tu pasirengusi su manim susituokti?

Susituokti?..

Taip, tik tai norėjau sužinoti.

Betgi aš paimsiu vaiką ir pabėgsiu su juo! – sušuko ji, o jos akys spindėjo. Tu negalėsi mūsų vytis, jei aš būsiu su vaiku, nes mes parvirsime ir užsigausime, Julijus užsigaus...

Danielis trypė kojomis ir šaukė: Nutilk!

Paleisk! – prašė ji.

Danielis įspėjo: Tu visiškai praradai savitvardą, daugiau su tavimi nebekalbėsiu. Tik dar noriu tau įkalti vieną vie-

nintelį dalyką į galvą: kad nebeitum daugiau į sanatoriją, kol mes dar nesusituokę, ar supratai? Ir tu nesusitikinėsi su jokiu žmogumi miške, kol mes nesusituokę. To nebus. Tik tiek ir norėjau pasakyti.

Atrodė, kad ji galvoja apie tai, ką jis pasakė, o gal ir apie ką kita. Staiga ji grakščiai gundydama pasisuka į jį: Atleisk, Danieli, viską man atleisk! Elgiausi ne taip, kaip turėčiau, visa, ką pasakei, gryna tiesa. Išvydavau tave ir nieko nenorėjau apie tave žinoti. Bet dabar pati nebežinau – dabar labai norėčiau viską pakeisti, elgtis, kaip tu pageidauji; dabar tai priklauso nuo tavęs. Būk geras, Danieli! Ir aš dar daugiau dėl tavęs padarysiu – ar tu vis dar nori?

Ji tikriausiai tikėjosi šitaip numalšinti jo įsiūtį, kad po to lengviau galėtų su juo bendrauti. Ji pakliuvo į bėdą, jautėsi apimta visiškos sumaišties.

Ji įkvėpė oro ir nusisuko į langą, galbūt susigėdo. Tuo pačiu tonu ir taip pat atkakliai jis jos paklausė: Taigi galime paskutinį kartą pasakyti, kad kitą antradienį, ar ne?

Ji prarado viltį pakeisti jo nusistatymą, tik sėdėjo nudelbusi akis.

Nes daugiau neketinu skatinti kalbų apie save parapijoje, paaiškino jis. Nesu valkata, gimiau Utbyje, ir visi žmonės mane pažįsta. Taigi ką manai dėl antradienio?

Ji visiškai sutrikusi: Nueisiu ir jam pasakysiu.

Ne! – rėkė Danielis. Argi ką tik nesakiau, kad ten daugiau neitum?

Pasakysiu, kad išvyktų – tik tai turėjau galvoje.

Danielis šaukė: Tai jau esu pasakęs, daugiau kartoti nebereikia, jis tai žino. O Dieve, aš gi jam išaiškinau!

Dabar ji visai nutyla. Jis pareiškia, kad ji turinti gana puošnių drabužių, o jis pats galįs pasiskolinti kostiumą iš

Helmerio; jis reikalauja, kad ji atsiimtų iš pastoriaus dokumentus, visus tuos pareiškimus, tuos pramanus.

Ji nieko neatsako.

Kitą rytą.

Visiškai akivaizdu, kad jai reikėjo susitikti su ponu Flemingu, be jokios abejonės, reikėjo jį įspėti, paprašyti, kad saugotųsi, nes dabar pavojus buvo itin didelis; Danielio įtūžis nė kiek neapmalšo.

Ji susiruošė eiti; kur šiuo metu Danielis, ji nežinojo, galbūt slėnyje, parapijoje, Marta triūsė tvarte, virtuvėje tuščia.

Aišku, ji turėjo eiti. Jau ne kartą rizikavo, daugelį kartų, tai nejau pabūgs dabar, kai tai padaryt būtina? Tai visiškai neįsivaizduojama! Be to, kas gi čia labai bloga? Ji tenorėjo, kad neįvyktų nelaimė, galbūt užpuolimas apėmus įniršiui, iš kur ji gali žinoti! Civilizuotas žmogus, kad ir toks kaip ponas Flemingas, būtų jai dėkingas už pastangas sutrukdyti piktadarystę, įvertintų tai kaip nuopelną; bet ko ji galėjo laukti iš Danielio? Ak, jis visiškai laukinis ir dar apimtas nevilties; kai ateis, tikriausiai ją pasmaugs. Kaip nuostabiame prancūziškame romane elgdavosi sutuoktinis, kai grįžęs namo žmonos miegamajame aptikdavo meilužį? Pirmiausiai pasisveikindavo, po to pašviesdavo kelią šiam lipant laiptais žemyn. Būkite atsargus! – įspėdavo jis, vienas laiptelis įlūžęs, nesuklupkite, mano pone! Taip elgėsi pasaulietis, gracingai, rodydamas išsiauklėjimą. Ar galėjo ji ko nors panašaus tikėtis iš Danielio?

Jai pavyko įveikti vakarykštę depresiją, ji vėl pajėgė mąstyti; o ir oras šiandien buvo gražus, kelias sausas, miške čiulbėjo paukščiai ir gaiviai kvepėjo lapija. Ji greitai tolo nuo namų, lengvai žengdama, tačiau ilgam negalėjo palikti Julijaus.

Prie pašiūrės sutiko poną Flemingą; atrodė, lyg būtų žinojęs, kad ji ateisianti. Mėgino įkalbėti ją grįžti atgal, bet ji nenorėjo, nedrįso. Ne, jis galbūt dabar eina jūsų pėdomis, ir jo ketinimai pikti. Užuot leidusi ponui Flemingui priartėti prie Danielio valdų, ji pasiaukojamai prisiėmė atsakomybę, išdrįsdama pernelyg nutolti nuo namų. Jiedu ėjo sanatorijos link ir sustojo jos prieigose. Prisėdo šilojuose.

Ji papasakojo, ką žinojo: Danielis lankėsi pas pastorių. Vakar iš parapijos grįžo įtūžęs ir ryžtingai nusiteikęs; žmonės vėl pradėję apie jį kalbėti, o to jis nepakęsiąs! Staiga ji paklausė pono Flemingo: Ar jūs galite paaiškinti, kodėl jam taip svarbu parapijiečių nuomonė? Ir tai, kad jis esąs ūkininko sūnus?

Žinoma, būtent tai jie labiausiai vertina, tuo didžiuojasi, žinau tai dar iš namų. Ūkininko sūnui svarbiau negu kitiems, ką žmonės apie jį šneka.

Visai taip, lyg jis būtų aristokratas! – šypsodamasi tarė panelė.

Ponas Flemingas pritariamai linktelėjo: Jeigu ūkininko sūnus išlaidžiai gyvena, jis gali garbingus tėvus nuvaryti į kapus – deja.

Kodėl jūs sakote „deja“? Bet pagalvokime, nutraukė ji, ką mums dabar daryti? Antradienį jis ketina tuoktis.

Po mano protesto to nebegali įvykti.

Gal ir ne, bet šį kartą tai šis tas daugiau negu tušti Danielio plepalai. Jo elgesys mane baugina.

Ponas Flemingas pasiūlė pabėgti, galbūt kuriam laikui kūdikį paliekant čia.

Ne, nesutiko ji ir papurtė galvą.

Tik visai trumpam, kol jie susitvarkysią ir pradėsią kokią nors veiklą.

Ne, iš to nieko nebus. Jūs gal dar gerai nė nematėt Julijaus?

Nuostabus vaikas!

Kas tai buvo? – staiga sukluso ji. Man pasirodė, lyg kažką būčiau išgirdusi.

Jiedu apsidairė – ne, nieko nematyt. Netrukus ji pasakė: Pagalvojau, ar negalėčiau vieną dieną su kūdikiu ant rankų prasmukti iki sanatorijos.

Iki sanatorijos, na...

Ir ten pasilikti. Kad būtume visi trys drauge.

Ponas Flemingas svarstė: Direktorius Ruprechtas, kaip žinoma, puikiausias žmogus, visai tikėtina, kad jis tai leistų. Jis tikrai leistų.

Tada būtume saugūs, pasakė ji, niekas neįstengtų mūsų pasiekti. Galėtume ten kurį laiką pagyventi.

Bet jums tai būtų itin nemalonu, patarnaujantis personalas, svečiai, turiu galvoje, jums su kūdikiu...

Ak taip, apie tai pagalvojau. Man tektų ištverti.

Ponas Flemingas pagyvėja: Pakalbėsiu su direktorium!

Jie toliau aiškinosi aplinkybes: tai buvo galimybė, atsiradusi ten, kur jokios išeities nebeliko, bet jį itin sugraudino tai, kad ji žadėjo užsikrauti pernelyg didelę naštą.

Dabar jau turiu eiti, pasakė ji ir pakilo. Atėjau be leidimo.

Jis taip pat pakilo: Palydėsiu jus!

Bet tą akimirką panelė išblykšta ir stovi tarsi suakmenėjusi: ten aukštėliau, prie kelio, sėdi Danielis, ant nedidelės kalvelės, kiek užlindęs už krūmų. Jį pamato ir ponas Flemingas, jo veidas įsitempia.

Staiga panelė pradeda šaukti: Danieli, atėjau čionai tik tam, kad viską pasakyčiau, tuojau pat bėgu namo!

Jokio atsakymo. Danielis sėdi ir nenuleidžia nuo jų akių, jis pritupia lyg šuoliui pasiruošęs laukinis žvėris. Dabar panelė vėl nesusitvardo, ją vėl ištinka priepuolis. O, ar tai tu, Danieli? – ašarodama egzaltuotai šaukia ji. Aš jam pasakiau,

kad turės išvažiuoti, bet jis nesutinka, jūs abu dėl manęs pametėt galvas, jis nenori manęs palikti, ar girdi?

Ir aš ketinu... ketinu vieną dieną, kai tu nematysi... pasiimti Julijų... pasiimti Julijų...

Atrodė, lyg ji skiemenuotų.

Palydėsiu jus atgal! – pasakė ponas Flemingas.

Ne, ne! – šaukė ji, geriau pasirūpinkite savimi!

Danielis nenuleidžia nuo jų akių, vos pastebimai slysdamas jis pakeičia pozą, atsiklaupia ant dešinio kelio, ranka kažką grabinėja ant žemės, o kitą akimirką prie jo skruosto atsiranda šautuvas.

Panelė suklikusi griūva į šilojus.

Nagi, brangioji, nereikia šitaip! – guodžia ponas Flemingas.

Griūkite ir jūs! – girdi jis panelės žodžius. Bet jis išsaugo orumą, neišsigąsta, neskuba, nešoka į šalį. O, Danielis greičiausiai nieko nebūtų daręs, greičiausiai būtų susitvardęs, bet jį suerzino to ponaičio nesudrumsčiama ramybė: juk dabar jis užkluptas drauge su ja, stovi čia kaip aršiausias apgavikas ir dar sugeba kilniai elgtis. Nuaidėjo šūvis. Dar po kelių sekundžių ponas Flemingas susmuko ant žemės. Jis truputėlį pajudino pirštus, kilstelėjo vieną kelį – ir daugiau nejudėjo.

Netrukus panelė pastebi, kad Danielis nusileido nuo kalvelės ir žingsniuoja jos link, ji tai veikiau girdi, negu mato, jo batai braukia šilojus. Ją apima siaubas, ji pasiremia ant alkūnės ir klausia: Ko tau reikia? Ji mato, kaip jo akys laksto nuo jos prie negyvėlio ir vėl prie jos, jo veidas neatpažįstamas, tik matyti, kad kruta lūpos ir galbūt jis kažką sako. Ką nori man padaryti, ar girdi? – aimanuoja ji. Jis neatsako, ji pašoka ir pasileidžia bėgti. Pašokusi dar pamato, kaip jis stovi ir žiūri į nušautąjį, ar šis tikrai nesujudės.

Ji bėgo sanatorijos link. Kai atsitokėjo, sustojo, kiek pasvarstė, tada padarė didelį lankstą per mišką ir grįžo namo į kalnų trobelę.

Danielis neskubėjo ir su tam tikra smalsa, o gal nuostaba, žvelgė į tai, ką padarė. Jis taip pat buvo žmogus, jau atpratęs vaikščioti keturiomis ir draskyti savo priešus, bet užtat išmokęs šaudyti. Ne, jis joks didvyris, joks herojus, jis toks kaip visi žmonės.

16

Tyrimas, paieškos ir tardymas, parapija tiesiog kunkuliavo nuo pasakojimų, baugesni nakčiai užsiremdavo duris, nes nežinia, ko gali sulaukti! Be kita ko, buvo pasiųsti keli žmonės, turėję apsimesti policininkais ir surasti Danielį, o taip, jie ieškojo miške aplink kalnų trobelę, galiausiai surengė tikrą medžioklę su varovais, apžiūrinėjo kiekvieną kadagio krūmą; bet Danielis pasitraukė į kalnus, ir tai jie tikriausiai taip pat žinojo. Palikite jį ramybėje! – veikiausiai galvojo jie, ir galėjai justi, kad jie labai užjaučia nelaimingąjį, jis gi ir pats kada nors nusileis žemyn, ne toks jau jis blogas, tai juk Danielis iš Utbio, argi mes jo nepažįstame? – greičiausiai samprotavo jie. Be to, dabar tikriausiai gana pavojinga pernelyg arti prie jo eiti, Dievas mato. Su juo menki juokai, su tuo baisūnu, argi neketino jis anuomet sudeginti Heleną?

Panelė d'Espar, kiek pajėgia, pasakoja, kaip tai atsitiko, bet juk jos atmintis negali sutalpinti visko, ir ji visiškai neprisimena svarbiausių tragedijos detalių. Žandaras visaip stengiasi ką nors iš jos išgauti ir įrašyti į protokolą, bet jam nekaip sekasi. Pradėjo jis nuo to, ar tai buvusi iš anksto suplanuota žmogžudystė, nes tokiu atveju nusikaltėliui grėstų mirties bausmė – taip, panelei tai sunkus klausimas, svarstydama ji valandų valandas nepajėgdavo atgauti atminties. Kas be ko, toji panelė velnio nešta ir pamesta, žandaras jau ir anksčiau ją buvo tardęs, bet nieko taip ir nesužinojo.

Tai vis dėlto kaip įvyko piktadarystė?

Ji to nežinojo. Ji jau nuo pat pradžių prarado nuovoką, o kai atsipeikėjo, labai nė nesidairė, nieko nesiaiškino, o tik atsistojo ir pabėgo iš įvykio vietos. Argi čia yra kuo stebėtis?

O ką pasakė Danielis?

Neištarė nė žodžio.

Neįspėjo?

Priešingai, jis šaukė.

Taigi tokiu atveju jis kažką sakė!

Bet jis neištarė nė žodžio. Įspėjo šaukdamas.

Ar Danielis kada nors grasino ponui Flemingui, kad jį nušausiąs?

Ne, bent jau panelė tokių grasinimų negirdėjusi.

Niekados jam negrasino? Nė karto?

Ne. Tik prašė jo, kad išvyktų.

Tą rytą – ar jis pasiėmė šautuvą, kad nušautų poną Flemingą?

Jis pasiėmė šautuvą?

Čia klausinėju aš! – neteko kantrybės žandaras.

Panelė žiūri jam tiesiai į akis ir atsako: Negaliu pasakyti daugiau, negu žinau.

Bet ką jūs apie tai manote? Koks įspūdis jums susidarė?

Panelė susikaupia ir stengiasi prisiminti: Jis man sakė ketinąs eiti į medžioklę.

Žandaras skubiai varto protokolą ir parodo ankstesnį įrašą: Betgi jūs tvirtinot, kad su juo nekalbėjot!

Panelė paaiškina: Jis man tai pasakė dar vakare.

Kad rytą eis į medžioklę?

Taip.

Bet su medžiokliniu šautuvu? Ir šiuo metų laiku? Ką jis ketino medžioti?

Panelė tyli, ji susigriebia už galvos, ji negali visko žinoti, todėl nieko neatsako. Argi ji dar ne pakankamai sutrikusi

dėl viso to, ką pastaruoju metu turėjo išgyventi, negi tai taip keista? Ji bejėgiškai žvelgia į Martą.

Ateina Martos eilė, ji gali patikslinti: Danielis išsiruošęs medžioti šiaurės elnių. Todėl jam reikėję medžioklinio šautuvo. Taigi, laukinių elnių kalnuose.

Panelė vėl atgauna kalbos dovaną: Taip, iš tikrųjų, šiaurės elnių, jis būtent taip ir sakė!

Ne tas metų laikas, pastebėjo žandaras.

Iš Martos atsakymo nesunku suprasti, kad Danielis ne itin skrupulingai laikėsi draudimų, galiojančių tam tikru metų laiku.

Žandaras klausia: Taigi jis ruošėsi medžioti draudžiamu metu?

Marta akimirką delsia, tada atsako, ypač pabrėždama savo žodžius: Taip, Danielis šaudė visa, kas įmanoma, ir darė tai ištisus metus.

Jis pažeidė įstatymą! – pareiškia žandaras.

Na taip, daug kas prieštarauja įstatymui; šaudyti žmones taip pat yra įstatymo pažeidimas. Kai Danielį pagaliau pastebėjo aukštai kalnuose ir žmonės, pradėję kabarotis aukštyn, jam mojavo, gražiuoju prašydami nusileisti, jis šūktelėjo apačion, kad nė vienas arčiau priėjęs neliks gyvas – matote, tai taip pat neatitiko įstatymo. Tada jie vėl nusileido žemyn ir paliko jį ramybėje.

Bet žandaras su tuo nesusitaikė, jis apginklavo savo žmones medžiokliniais šautuvais ir įsakė jiems dar kartą pamėginti, bet vėl nieko iš to neišėjo; jie pabandė apeiti iš šono ir apsupti patrakusį vaikiną, bet ne, jie neįstengė kaip reikiant priartėti, jo šūviai siekė toliau negu jų. O, jie padarė visa, kas įmanoma.

Taip ir atsitiko, kad Danielis užvaldė Torahuso kalną, tikra tiesa, niekas negalėjo prie jo prisiartinti.

Bet vieną rytą jis pastebėjo artėjant iš šono prie jo du taškus, du berniukus, ateinančius nuo uolos, jie nešė ant lazdos iškėlę baltą skepetaitę – o, tai buvo derybininkai, jie norėjo pasikalbėti su žmogumi, esančiu už įstatymo ribų, su plėšikų atamanu. Danielis nieko nebuvo skaitęs ir nieko nenutuokė apie panašius dalykus, bet jam buvo aišku, kad į šiuodu berniukus šaudyti nedera, teapsaugo Viešpats! Ir jie prisiartino.

Danielis pradžioje įdėmiai stebėjo ir dairėsi aplinkui, paskui padėjo šautuvą, kad jų negąsdintų. Ir jie visiškai prie jo priartėjo. Taip, jie buvo truputėlį pablyškę ir įsitempę, tankiai kvėpavo, bet tas, kuris laikė lazdą su vėliava, priėjo pirmas, o kitas, nešęs ryšulį, ištiesė ranką ir padavė jį: Prašom!

Danielis nustebo: Kas tai?

Truputis maisto, atsakė berniukas, pusryčiai!

Mes paėmėme tai nuo stalo, paaiškino kitas.

Iš kur jūs ateinate?

Mes gyvename sanatorijoje.

Sanatorijoje? Ir jūs atėjote čia?

Taip, mes tai sumanėme vakar vakare. Tai tik šiek tiek maisto, sumuštiniai.

Danielis išardė ryšulį ir pradėjo valgyti, nuo jų nusisukęs, į juos nežiūrėdamas. Jis keletą kartų atsidūsėjo, atrodo, kad jį sujaudino toji labdara, nors ir buvo jis kietakaktis.

Ar kas nors žino, kad jūs čia atėjote? – paklausė jis.

Ne, niekas nežino.

Tai ir nepasakokit, įspėjo jis.

Jie įsišnekėjo, jis sužinojo, kiek jiems metų ir kad jų tėvas esąs mokyklos direktorius Oliveris; jis taip pat gyvena sanatorijoje. Kol jie kalbėjosi, Danielis stovėjo nusigręžęs ir kartkartėmis atsidusdavo. Pasisotinęs jis atsisuko, padavė abiem berniukams ranką tardamas: Dėkoju jums!

Nėra už ką, atsakė jie, buvo per mažai, rytoj mes vėl ateisime ir atnešime daugiau.

Danielis staiga tapo atžarus: Ne, daugiau nebeateikite! Ne, aš čia nepasiliksiu, jau švelniau pridūrė. Jums nevalia ateidinėti.

Ne, ne, atsakė jie.

Danielis parodė: Pažvelkite ten, kai dabar leisitės žemyn, laikykitės šių namų link vedančių krūmynų ir neikite pliku šlaitu, ten jus galėtų pastebėti. Nesielkite paikai, eikite visą laiką palei krūmus.

Taip ir padarysime!

Dar kartą jums dėkoju! – tarė Danielis ir vėl nusigręžė.

Berniukai nuėjo. Jie įvykdė savo sumanymą ir nurišo nuo stiebo derybų vėliavą. Jie, be abejo, mėgavosi savo misija ir didžiavosi, kad plėšikų vadas padavė jiems ranką...

Danielis ir toliau valdė kalną, tai buvo jau trečia diena. Jis netgi nepabūgdavo priartėti prie kalnų trobelės ir prie namų, ir jį čia gelbėjo ilgavamzdis šautuvas. Žmonės nieko negalėjo padaryti, pagaliau jie nuėjo į parapiją pas Helmerį ir pasakė: Helmeri, tu turi pamėginti su juo susitarti geruoju! Ne, Helmeris atsisakė, jis tam netinkąs, jis negalįs matyti ir vėl sužlugdyto Danielio. O Danielis ir toliau viešpatavo kalnuose, pašėlęs vaikinas pakeldavo šautuvą ir šaukdavo, grasindamas patiesti bet kurį, priartėjusį prie jo per šūvį. Jis priminė žmogų, ginantį savo namų židinį.

Kalnų trobelėje abi moterys gyveno viltimi ir tikėjosi, ir meldė Dievą, kad Danieliui pasitaikytų proga nusileisti žemyn ir kiek pasistiprinti, pačios jos nesiryžo kilti pas jį į kalną, ir dėl policijos, ir dėl parapijiečių. Kartais jas pasiekdavo kalnuose aidintys šūviai, tai tikriausiai jis į ką nors šaudydavo. Žandaras pareikalavo, kad jos padėtų jam maisto prie slenksčio. O taip, jos tai padarė. O dabar viena jūsų

nueis ir pasakys jam, kur jis gali rasti maistą! – toliau įsakinėjo žandaras. Ne, to padaryti jos neišdrįsiančios, tvirtino ir Marta, ir panelė – jokiu būdu, net jei iškiltų grėsmė jų gyvybei, kalbėjo jos. Vis dėlto žandaras visą naktį prasėdėjo prie daržinės langelio, tykodamas Danielio, bet tas nepasirodė. Tuo ir baigėsi šis nekaltas eksperimentas, maistą vėl įnešė vidun.

Bet vieną lietingą vakarą jis parėjo.

Marta su panele stovėjo virtuvėje ir patylomis kalbėjosi, tada atsivėrė durys, ir jis įsmuko į vidų. Panelė, jį išvydusi, tik šūktelėjo ir susmuko. Jis buvo permirkęs ir sustiręs, graudu buvo į jį žiūrėti, lietaus išvagotu veidu, įdubusiomis akimis, nemigęs. Jis nepakėlė akių, tik prispaudė prie lūpų pamėlusią ranką, susigėdęs šyptelėjo, po to puolė prie stalo, čiupo duoną, atsikando. Šautuvą pasistatė šalia.

Marta nesutriko: Gerai, kad parėjai, štai čia kava!

O jis kanda ir kanda duonos iš viso kepalo, ir tik po to paima mėsos. Kava stovi čia pat ir garuoja.

Šitai tikriausiai galiu pasiimti? – klausia jis ir stodamas pasikiša po pažastim likusią duoną.

Argi negersi kavos?

Ne, galiu ir negerti. Ji tokia karšta.

Taip, o mes davėme parodymus, pasakoja Marta. Pasakėme, kad tą rytą ketinai medžioti šiaurės elnius. Kad tam pasiėmei medžioklinį šautuvą, sakėme mes.

Šitaip, atsiliepia jis.

Kad taip įvyko ne todėl, jog norėjai šauti į kai ką kitą, turi tai žinoti.

Man vis tiek!

Ne vis tiek, nes kitaip gresia mirties bausmė, aiškina Marta.

Taip taip, žinoma.

Panelė, dar nepakilusi nuo grindų, klausia: Tu tikriausiai mėginsi pasprukti, Danieli?

Nežinau, atsako jis. Ir, šnairuodamas į jos kojas, klausia: Ar Julijus miega?

Taip, jis miega.

Labai norėčiau jį pamatyti!

Vienas Dievas težino, kodėl jis to paklausė, – ar todėl, kad iš tikrųjų norėjo pamatyti kūdikį, ar tik norėdamas parodyti, kad neskuba ir nebijo. Jis nusikabino nuo sienos striukę, pasiėmė šautuvą ir žengė durų link. Panelė nusekė paskui, abu drauge įėjo į naująją trobą. Visa tai vyko skubomis. Jis tik žvilgtelėjo į kūdikį, linktelėjo ir pasuko prie durų.

Panelė paprašė: Klausyk – palūkėk truputį!

Tai, kad jį persekiojo ir medžiojo, ją nepaprastai jaudino, o dėl to, kad jis jos nekaltino ir nepasakė nė vieno pikto žodžio, būtų galėjusi pulti jam po kojų. Ji atvožė lagaminą, nežiūrėdama išėmė iš ten keletą banknotų ir padavė jam, prašydama pabėgti, galbūt kitapus kalno. Mes susitiksime vėliau...

Jis pirmą kartą pažvelgė į ją ir pasakė: Taip taip, dėkoju!

Atėjo Marta, ji supylė kavą į butelį ir padavė jam, bet kai buvo bepaimąs, butelis nukrito žemėn. Senu papratimu nepatenkintas, kad kažkas sudaužyta, jis sumurmėjo: Na, butelio nebėra, bet tai aš buvau toks nevikrus!

Po to jis atplėšė duris ir išbėgo laukan...

Dar keletą dienų jis valdė kalną, žandaras puolė į neviltį, nes labiausiai troško sutvarkyti šį reikalą, nesikviesdamas pagalbos iš šalies. Todėl jis su žmona pakilo į Torahuso kalnų trobelę, nesinešė šautuvo, apskritai stengėsi nebūti panašus į policininką, tiesiog atėjo, ir tiek. Viršuje, per šūvį nuo Danielio, lensmanas sustojo ir toliau leido eiti žmonai. Keistokas tai buvo pasiuntinys, moteris, kuri anuomet ap-

gavo Danielį! Bet Helena tikriausiai buvo sutikusi, jei taip, tai dabar *ji* pamėgins susitarti su juo geruoju.

Į Heleną jis nešaus, nusprendė Marta.

Argi tai geras sumanymas – eiti pas jį? – pavyduliaudama klausė panelė. Ir aš būčiau galėjusi tai padaryti. Bet mes neturėjome teisės šitaip elgtis, nei tu, nei aš.

Helena kopė į kalną.

Ko toji lensmano žmona ten ieško? – purkštavo panelė. Jam ji nė kiek nerūpi!

Staiga Danielis pasielgia visiškai nelauktai, jis eina jos pasitikti, leidžiasi žemyn, jie susitinka, stovi tenai abu ir kalbasi. Helena ir jis. Vargšė panelė d'Espar, ji kartais taip sutrinka, tikras vaikas, kvailelė, šią akimirką ją užplūsta baisus pyktis, kad jis vis dar čia, kalnuose; kodėl jis nepabėgo, nepadarė, kaip ji jo prašė? Jie gi susitiktų vėliau, ji jau būtų jį susiradusi! Tik pažvelk, Marta, kaip toji ten stovi ir plepa! Na, pagaliau jis pasiuntė ją atgal, nebenori daugiau turėti su ja reikalų, pats laikas tai padaryti...

Helena leidžiasi nuo kalno, o Danielis pasilieka ir žiūri jai įkandin. Ji pasiekia apačioje jos laukiantį vyrą, ir pora pasuka namų link į parapiją. Ką, dėl Dievo, visa tai galėjo reikšti?

Panelė ryžtingai pradeda kopti į kalną, ir ji kopia nepaisydama draudimo.

Tu dar vis čia? – klausia ji. Kodėl nemėginai pabėgti?

Ne, Danielis veikiausiai suvokė, kad tai nerealu, todėl dabar tik purto galvą ir netgi neatsako. Ar toli jam pavyktų paspukti, iki būtų sučiuptas? Gal iki pirmo mažo miestelio, o ką jis ten veiktų? Gal iki Kristianijos, o ko jis tenai ieškos? Jis jau suprato, kad anksčiau ar vėliau turės pasiduoti, galbūt jau suvokė, kad šitaip elgtis beprasmiška: šautuvu gintis nuo įstatymo. Galima sutikti, kad pradžioje, tuoj

po piktadarystės, toje sumaištyje jam nieko geresnio neatėjo į galvą, tačiau tai negalėjo ilgai trukti, daug dienų ir naktų. Turbūt jau gana, jis jautėsi nusilpęs ir nugalėtas. Be to, jis dar privalėjo taupyti panelės pinigus, juos reikėjo padėti prie kitų, atidėtų jo tėvo ūkiui išpirkti. Ateis laikas, tai bus puiki parama, jei ne jam pačiam, tai bent jau mažajam Julijui.

Jis eina su panele namų link.

Tu nebijai mane lydėti? – klausia ji.

Ne, atsako jis prislėgtu balsu.

Ko norėjo toji moteris – Helena?

Ji atėjo, kad kai ką praneštų.

Tai labai įdomu. Visą laiką laukiau, kada tu ją apkabinsi.

Heleną? – sušuko jis. Verčiau būčiau paleidęs į ją keletą kulkų! Ji atnešė pastoriaus laišką. Štai jis, paskaityk!

Ten tebuvo keli žodžiai, trumpas širdingas laiškas: Dabar Danielis turėtų nusileisti nuo kalno ir vėl elgtis išmintingai, tada reikalai gal ne taip labai blogai jam klostytųsi, viskas esą Dievo valioje. Jo padėtis tik pablogėsianti, jei jis naudosiąs jėgą ir švaistysiąsis grasinimais. Pastorius žadėjo pasisakyti ir užtarti jį prieš valdžią, daugelis kitų padarysią tą patį, jis pamatysiąs: Dievas ir žmonės būsią jam maloningi.

Ką ketini daryti? – paklausė panelė.

Tenoriu tik vieno – namo, pavalgyti, išsimiegoti, o tada jie mane paims.

Jie tave paims? – sušnibždėjo ji.

Trečią valandą, patvirtino jis...

Jis parėjo namo, tuoj pat išėmė iš šautuvo kulkas, pavalgė ir atsigulė miegoti. Atsikėlęs nusiprausė, apsivilko geriausiais rūbais. Jis aptarė su Marta kai kuriuos žemės ūkio darbus, ganyklų priežiūrą. Tada atėjo žandaras, lydimas vieno vyro.

Panelė dabar tapo visai nebepakaltinama, papilkėjusiu veidu ji žingsniavo iš virtuvės į naująjį kambarį ir iš naujojo kambario atgal į virtuvę, grąžė rankas ir kažką šnibždėjo, šnibždėjo. Dieve brangus, dangaus Viešpatie, ir dėl viso to kalčiausia ji! Danielis tik užbėgo į kambarį žvilgtelėti į vaiką, tada padavė abiem moterims ranką, labai nuoširdžiai atsisveikino su abiem iš karto.

Po to trys vyrai išėjo.

Beje, paskutiniai Danielio žodžiai kiek sutvirtino panelę. Jis pasisuko į Martą ir pasakė: Sanatorija norėtų pirkti didįjį jautį, bet iki rudens jo neparduok. Nepamiršk, ką sakiau!

Visa būtų galėję susitvarkyti, vis dėlto taip neįvyko...

Tik pagalvokit, dabar panelė d'Espar kada panorėjusi galėjo lankytis sanatorijoje, kiek širdis geidė, bet nuo šiol jos ten visai netraukė. Ką ji ten veiks? Kaip anksčiau susitiks su pažįstamais vasarotojais bei atostogautojais, su advokatu, mokyklos direktorium, galbūt su panele Elingsen, galbūt su jaunavedžiu Bertelsenu ir jo žmona, buvusia ponia Ruben – apie ką galėtų su jais kalbėtis? Flirtuoti su jaunuoliais, jaunais norvegais raumeningomis šlaunimis ir trumpučiais šortais? Ji nebuvo koketė. O ir byla dar nebaigta, teismai, prisiekusieji, panelė turėjo apie ką pagalvoti.

Į ją kreipėsi dėl palaikų, pono Flemingo palaikų. Juos apžiūrėjo, padarė skrodimą, viskas kaip pridera, tačiau kaip palaidoti? Ar palaikus pervežti į Suomiją?

Ji apie tai jau galvojo; o, panelės galvutė atgavo nuovoką; ji dar šį tą sugeba. Savaime suprantama, ji apmokėtų nelaimingojo pono Flemingo laidotuves, negalėtų atsisakyti, tačiau ar turėjo ji teisę visame tame dalyvauti? Atsargu-

mas skatino laikytis nuošaliau. Jei ji viską apmokės, gali kilti klausimų, iš kur gavo pinigų. Kad ir ką darytų, jo juk vis tiek nebeprikels.

Kodėl turėčiau tuo rūpintis? – atkirto ji pasiuntiniui ir atsisveikino su juo.

Taip. Tačiau reikalas tas, kad ponas Flemingas nepaliko nė helerio. Tai labai keista.

O kodėl man tai turi rūpėti? – nervingai sušuko ji. Nesu jo motina. Jo netgi gerai nepažinojau.

Žinoma, žinoma. Bet tada jį reikėtų palaidoti valdžios lėšomis.

Kodėl gi? – nesutiko ji. Jis tikriausiai paliko pakankamai vertybių, galinčių padengti varganų laidotuvių išlaidas. Man regis, jis turėjo daug lagaminų, prisimenu, yra man rodęs brangius drabužius, liemenės kišenėje nešiojosi žiedą su briliantu, kuris tikriausiai labai brangus.

Anaiptol, nuvylė ją pasiuntinys, žiedą patikrino ekspertai, briliantas netikras, nieko vertas.

Panelė šūktelėjo: Tai neįmanoma! Po to šaltai pridūrė: Na gerai, bet rūbai... pasiteiraukite sanatorijoje.

Taip pasitvirtino jos įtarimas: tai nebe tas vertingas žiedas, tą jis tikriausiai buvo priverstas parduoti ir atvyko čionai su beverčiu pirmojo žiedo pakaitalu. Ji tai pastebėjo jau vasarą, per pirmąjį jų susitikimą, iš tikrųjų žiedas nežaižaravo. O, vargšas ponas Flemingas, ir jis patyrė nuosmukį, buvo parklupdytas, nors ir laikėsi tiesiai, vis dėlto buvo parklupdytas. Tai sukėlė jai naujų apmąstymų, jos galvelė ko neplyšo...

Dienos ėjo. Panelė ėmė kur kas daugiau darbuotis ir kiek pajėgė pavaduodavo Martą, darbas ją gydė. Kaip tik prasidėjo šienapjūtė; pasirodė Helmeris ir vieną ankstyvą rytą mašina nušienavo pievas, abi moterys vartė, džiovino ir vė-

liau sugrėbė šieną, o mažasis Julijus tuo metu gulėjo pievoje. Panelė nematė tame nieko labai bloga, ir apskritai kaip būtų ištvėrusi jos galvelė, jei ne šis darbas laukuose! Iš tiesų jai buvo tekę ir daugiau nuobodžiauti, jos kambarėlis Kristianijoje buvęs ganėtinai prastas, betikslis bastymasis gatvėmis taip pat neteikė daug džiaugsmo. Po tardymų ir nuosprendžio ji pamažu atgavo drąsą, grįžo gera nuotaika. Nuosprendis Danieliui buvo nors ir teisingas, bet pakankamai švelnus: septyneri metai, tai reiškė Dievo ir žmonių malonę, tad panelė d'Espar, anksčiau verkusi iš apmaudo dėl to, kad likimas ją nuskriaudė, dabar liejo džiaugsmo ir laimės ašaras. Žinoma, septyneri metai priverstinių darbų tai jokia Dievo dovana, už kurią reikėtų garbinti Dievą ir jam dėkoti, tačiau tai nebuvo ir visiška pražūtis, nei mirtis!

Dienos išaušdavo ir išblėsdavo, ir toje jų slinktyje slypėjo tikra palaima; Julijus augo, jo akys išmoko žiūrėti ir sekioti ją, jis šypsojosi, rėkė, gėrė ir miegojo. Praeitis kupina alinančių įvykių, nieko nebuvo pastovaus, visa be paliovos keitėsi, ji buvo blaškoma ir šiapus, ir anapus, per tuos metus jos likimas vis pasukdavo kitom vėžėm. Kai ji visa tai atgaivindavo atmintyje, ribos tarp atskirų periodų tarsi sunykdavo, atrodė, kad viskas įvyko labai labai seniai. Pastarosiomis dienomis ji pajuto po kojomis tvirtą žemę, dabar jai jau rūpėjo ir tai, kad šienas būtų suvežtas, iki prasidės lietūs.

Sanatorijoje jos nepamiršo, jokiu būdu, šioje didelėje gydymo bei poilsio įstaigoje ją užjautė ir atsiuntė jai kvietimą. Galbūt norėta praskaidrinti jos vienatvę, ir tikriausiai ši mintis kilo advokatui Ruprechtui; bet kvietimą pasirašė Andresenas, jos ankstesnis viršininkas.

Apie ką ji galėjo su juo kalbėti? Ar jis ją matė po to, kai jos burnoje atsirado tarpas, o smakrą sudarkė randas? Argi

per tą laiką nesugrubo nuo darbų jos rankos? Bet blogiausia, kad jos krūtinė tapo plokščia.

Ji nenuėjo.

Bet kartą jai atsiuntė sąskaitą, prašė sumokėti už paskutines pono Flemingo sanatorijoje praleistas savaites. Taip, sąskaita atėjo jai, ką ji turėjo daryti? Ar ir dabar taip pat lengvai, kaip praėjusį kartą, ji galėjo atsisakyti? Geriau pagalvojus, kai kurios tų išlaidų šiek tiek susijusios ir su ja; ji pietaudavo su ponu Flemingu; ji gerdavo brangų vyną. Panelė atidžiau peržvelgė sąskaitą, ėmėsi ją nagrinėti. Gėdinga apgaulė, nusprendė ji, sukčiavimas, atbudo prigimtinis jos taupumas, įtūžusi ir išblyškusi ji nuėjo pas Martą: Gal nori išgirsti, kiek sanatorijoje reikalauja sumokėti už pietus ir vyno butelį – dvidešimt kronų! Gėrėm prancūzišką vyną ir kam jau kam, o man derėtų žinoti, kiek kainuoja raudonas prancūziškas vynas, aš juk iš ten kilusi! – susijaudinusi kalba panelė d'Espar. Marta pritaria, ir ji nieko panašaus nėra girdėjusi, nejaugi tie iš sanatorijos gali šitaip savivaliauti? Ne, pareiškia panelė, jei kiek paglobosi Julijų, nusileisiu žemyn ir pasikalbėsiu su jais.

Ji truputėlį pasigražino ir išėjo.

Jai pasisekė, didžiojoje verandoje sutiko direktorių, jis džiūgavo, garsiai sveikinosi ir kalbėjo: Ponas Andresenas labai norėtų jus pamatyti, jis juk buvęs jūsų viršininkas, ar ne tiesa? Prašom čionai, maloningoji panele!

Panelė jį sustabdo: Ne, dėkoju, norėčiau apie kai ką su jumis pasikalbėti. Gavau sąskaitą.

Advokatas Ruprechtas užsideda pensnė ir skaito. Taigi, taip, taip, sako jis neryžtingai.

Panelė klausia: Ar tai jūsų potvarkiu man siunčia pono Flemingo sąskaitas?

Klaida! – nusprendžia advokatas.

Jei pageidaujate, sumokėsiu už savo pietus.

Čia advokatas sušunka: Ak, tai jau nebepakeliama, pridaroma tiek daug kvailysčių! Klaida, maloningoji panele!

Aš taip pat maniau, kad čia apsirikta. Nes jo daiktai tikriausiai galėtų padengti jūsų nuostolius.

Ne visai, jo daiktai – bet verčiau apie tai nekalbėkime – jo daiktus pasiėmė pareigūnai. Na, iš tikrųjų man pasisekė, kad į mano rankas pateko ši sąskaita ir galiu ją pasilikti; dabar ji priklauso man! – sako jis ir įsikiša ją į kišenę. Ir kaip jūs galėjote bent vieną akimirką patikėti, kad Torahuso sanatorija išdrįstų atsiųsti jums tokią sąskaitą! Bet geriau pakalbėkime apie ką kita: kada jūs sugrįšite, kada vėl apsigyvensite pas mus, panele d'Espar? Mes jūsų pasigendame, mes jums nebesiųsime suklastotų sąskaitų, tuo aš pasirūpinsiu. Jūsų kambarys bus paruoštas.

Tokio širdingumo užklupta panelė d'Espar tapo meilesnė. Jai ne taip jau lengva apdumti akis; advokatas tikriausiai žinojo apie sąskaitą, ir čia nėra kuo stebėtis, svarbiausia, kad jai pavyko išsaugoti pinigus. Dėkoju jums, pasakė panelė, bet turiu pasilikti ten, kur dabar esu.

Advokatas sako: Kai kas iš jūsų draugų tebėra čia, panelė Elingsen neatvyko, daktaras Oliveris iškeliavo, bet yra ponas Bertelsenas su žmona – ar jūs dar nematėte jaunavedžių? Panelė Elingsen rašo atvyksianti vėliau, ji negalinti pasirodyti, kol kai kurie žmonės vieši čia – jūs suprantate! Taigi, o dar mes laukiame kompozitoriaus Ejdės, jūs juk pažįstate jį – Selmeris Ejdė – kompozitorius? Jo studijos Paryžiuje jau pasibaigė, ir mes džiaugiamės, kad svečiai, atvyksiantys žiemą, ras jį čia. Dar mes turime naują inžinierių, tikrą sportininką, turime naują daktarą, jį jūs pažįstate,

taigi esama naujų žmonių, puikaus jaunimo. Be to, jūs tikriausiai pastebėjote, mes statome, plečiamės. O, mes norime paversti Torahusą geriausia šalies sanatorija! Ar galėtumėt įspėti, koks mūsų priešgaisrinis draudimas? Niekada neįspėsite: šimtas tūkstančių! Dabar sutelkėme visas jėgas vandentiekiui įrengti ir elektrai įvesti...

Advokatas plepėjo nesustodamas, į visus tuos reikalus jis buvo be galo įsijautęs, tačiau, viską vardindamas, vis dėlto nepamiršo pasiųsti kambarinės pas Andreseną: jūs iš tikrųjų turite suteikti ponui Andresenui galimybę jus pamatyti, maloningoji panele! Jis ketino eiti pas jus į kalnų trobelę, bet aš nebuvau tikras, kad jūs jį priimsite.

Pasirodė Andresenas. Ko jam taip staiga prireikė? Gal užsimanė sugrąžinti ją prie rašomosios mašinėlės?

Storas ponas išretėjusiais plaukais, labai išblyškęs ir labai riebus; jis atvyko gerti Torahuso vandens ir išeiti gydymo kurso, tai liudijo paburkusi veido oda. Jis buvo labai malonus, bet panelė aiškiai matė – jis nusivylė šiuo susitikimu. O taip, ji nebebuvo tokia kaip anksčiau! Ir staiga ją nukrėtė šiurpas; ji norėjo greičiau grįžti namo pas vaiką, pas mažąjį Julijų, tučtuojau namo!

Jis tarė: Norėjau su jumis pasimatyti, jei jau atvykau čia.

Ji atsakė: Labai malonu tai girdėti.

Ar jums gerai sekasi, panele d'Espar? Mūsų biure tiek įvairių naujovių, galėtumėt kada nors užeiti pas mus, kai lankysitės mieste.

Plepalai, plepalai, viskas ne taip kaip anksčiau, kai tas ponas pasilenkdavo virš jos, lyg norėtų perskaityti, ką ji parašė, ir lyg pamišęs imdavo ją bučiuoti. Ne, šiandien jam nieko iš jos nebereikėjo; vos ją pamatęs, iš karto atšlijo. Padarė tai netgi išdidžiai, kaip buvęs viršininkas, ir elgėsi draugiškai, bet

kalbėjo kiek atlaidžiai: Man regis, praėjo be galo daug laiko nuo tada, kai buvote pas mus. Palaukite: ar tada jau buvo išrastos rašomosios mašinėlės ir plieninės plunksnos?

Panelė prisiversdama nusijuokė. Bet kai jis sumanė toliau linksminti ją, kalbėdamas apie tą seniai praėjusį ir jos beveik jau pamirštą gyvenimą prie rašomosios mašinėlės, panelė pasijuto pavargusi ir neprieštaravo, kai viršininkas Andresenas pakilo ir draugiškai atsisveikino, primindamas: Tik nepamirškite prancūzų kalbos, panele d'Espar! Dabar jūsų vietoje dirbanti panelė tikrai nemoka kalbų taip, kaip jūs, tačiau ji turi kitų gerų savybių. Na, iki pasimatymo! Buvo malonu su jumis susitikti ir sužinoti, kad jums neblogai sekasi.

Jai nepavyko išvengti dar vieno susitikimo su advokatu: Na kaip, pono Andreseno norai išsipildė? Mačiau, jis sužavėtas! Paklausykite, maloningoji panele, ponas Magnusas juk išvyko į Kristianiją? Taigi, bet jis negrįžo. Ar tik ne mėnuo praėjo nuo to laiko? Jūs paskutinė su juo kalbėjotės, tačiau kažkas buvo čia ir jo teiravosi, dama, kas tai galėtų būti? Aš pats jos nemačiau, bet ji čia buvo du kartus, vadinasi, kažkas svarbaus ją čia atvedė; dar ji skambino telefonu. Aš iš tikrųjų nežinau, ką turėtume daryti. O ką manote jūs?

Aš nežinau. Tikriausiai jis sugrįš.

Ak, jūs taip manote! Bet įsivaizduokite, jeigu tebegyventumėt čia, jūs jau būtumėt mums jį suradusi, jūs tokia sumani! Nejau niekaip neįmanoma jūsų paveikti, kad vėl pas mus sugrįžtumėt? Mums jūsų trūksta.

Ko šis žmogus tokiomis kalbomis siekė? Nieko ypatinga. Susidomėjimą panele, kaip ir visais kitais, jis rodė daug nesusimąstydamas, jam tik rūpėjo turėti kuo daugiau svečių,

pilnus namus, o kaip tik šiuo metu jų gerokai trūko. Ne, advokatas Ruprechtas neturėjo jokių slaptų ketinimų panelės atžvilgiu, jis nežadėjo kurti šeimos, nebuvo įsimylėjęs, jam lygiai taip pat svarbu buvo tai, kad sugrįžta jaunasis Selmeris Ejdė, ir tai, kad galbūt pavyks susigrąžinti vieną jauną damą – na, gal dama jam šiek tiek labiau rūpėjo.

Kaip suprantu, kiti jūsų draugai šiandien neturės malonumo su jumis pabendrauti? – tarė jis. Ponas Bertelsenas ir jo žmona man dėl to tikrai priekaištaus, be jokios abejonės, jie bus nepatenkinti. Jie gyvena 107 kambaryje, jei kartais sugalvotumėt užeiti. Neketinate? Na, ką gi.

107 kambarys! O, tasai direktorius Ruprechtas, jis prie visų sanatorijos kambarių numerių pridėjo po šimtą, kad solidžiau atrodytų.

Išskyrus tai, kad Andresenas galėjo kiek santūriau išreikšti nusivylimą ja, išvyka į sanatoriją panelei pasirodytų visai pavykusi, vis dėlto ją truputėlį užgavo tai, kad buvo visiškai nuvertinta. O kaip ji atrodys po septynerių metų? Bet ji pasiryžo vėl tapti sveika ir daili, viliojanti, juk nėra nieko, ko ji negalėtų padaryti, kad atgautų grožį, ir, atėjus laikui, ketino įsidėti dantį.

Taip, šį tą atmetus, išvyka pavyko kuo puikiausiai. Visi pasirodė supratingi, niekas neužsiminė, kad ji gyvena žudiko namuose, o pono Flemingo vardo net nepaminėjo. Bet kuriuo atveju išvyka atsipirko, ji sutaupė pinigų.

Su tokiomis mintimis ji grįžo į kalnų trobelę, skubėjo labiau nei bet kada, baiminosi, kad mažasis Julijus jau pabudęs ir laukia jos. Tas mažas padarėlis, jo tokios dailios rankytės...

Marta pasitinka ją lauke ir šnabžda: Atėjo lankytojas.

Lankytojas?

Vyriškis. Jis sėdi malkinėje ir laukia tavęs.

Neįsivaizduoju, kas tai galėtų būti. O Julijus atsibudo?

Jis buvo atsibudęs, gavo pieno ir vėl užmigo. Štai tas vyriškis! – šnabžda Marta.

Tai buvo Savižudis.

Tai jūs, pone Magnusai? Mes kaip tik kalbėjome apie jus sanatorijoje, kad jūs išvykote ir kad ilgai nesugrįžtate...

Savižudis neatsakė.

17

Savižudis atrodė lyg nesavas, lyg ilgesnį laiką neturėjęs stogo virš galvos, vilkėjo naujais rūbais, tačiau jie buvo netvarkingi, susiglamžę, apkibę pušų spygliais. Bet žaizda jo rankoje pagaliau visiškai užsitraukė.

Iš kurgi jūs atsiradote? – pasidomėjo panelė.

Iš kur atsiradau? Ką gi turėčiau atsakyti! – atsiliepia Savižudis ir apsidairo. Ar mus čia kas nors girdi?

Ne, niekas negirdi.

Atvykstu iš namų. Buvau nuvažiavęs, kad kai ką sutvarkyčiau, įvyko pasiaiškinimas. Atleiskite, jei jus varginu! – staiga atsiprašo jis.

Jūs manęs nevarginate. Kas jums yra, jūs ko nors bijote?

Taip.

Gal norėtumėt įeiti vidun?

Taip, dėkoju.

Marta įleido juos į savo kamarėlę, ir jie ten atsisėdo; atrodo, kad tai jį nuramino, bet jis nenuleido akių nuo lango. Pradžioje kalbėjo padrikai. Šiąnakt gulėjau kažkur miške, pasakė jis ir nusijuokė sumišęs. Po to jis įtaigiai paaiškino panelei, kad daktarai, „mes gydytojai“, yra niekas kitas, kaip tik mistifikatoriai, tuo jis ką tik vėl turėjęs progos įsitikinti. Ak, bet panele d'Espar, pastaruoju metu jums teko daug iškentėti, skaičiau apie tai laikraštyje. Vis dėlto kiek visame kame esama mūsų pačių ir kiek kitų kaltės? Kiekvienas mūsų velkame savo naštą, ir visi mes klystame, ir visi mes žmonės. Panelė galbūt pabūgo, kad jis senu papratimu rengiasi

ilgai postringauti, todėl jį pertraukė: jūsų tikrai nebuvo visą mėnesį, ar ne taip?

Mėnesį ar du mėnesius, pats nežinau. Turėjau išmėginti naują priemonę, bet manote, kad man pakako ryžto tai įgyvendinti? Atidėdavau vis kitai dienai, negalėjau pasiryžti ir nieko nepasiekiau. Priemonė čia niekuo dėta, pasakysite jūs. Ir būsite, ko gero, teisi. Bet kam gi man tokia priemonė, jei negaliu jos panaudoti?

Kokia gi tai priemonė?

Bambukinė lazda. Argi nepasakojau?

Bambukinė lazda?

Argi kartą jums nesu pasakojęs apie bambukinę lazdą? Aš jau nieko nebeprisimenu, mano atmintis labai pablogėjo. Taigi daktaras gyrė šį naują medikamentą, jis esąs veiksmingas bet kuriuo atveju, jis gydąs. Bet jeigu nesi pakankamai ryžtingas, kad juo pasinaudotum? Praėjo du mėnesiai, sakote jūs? Taigi, pradykinėti du mėnesius, nieko nenuveikti ir pagaliau, palikus viską kaip buvę, grįžti atgal! Visai kitaip elgėsi kalvis. Ar nepasakojau jums apie kalvį?

Nepasakojote.

Ir neverta pasakoti, tai tik daktaro plepalai. Kas ten apačioje sujudėjo? Ar matėte?

Panelė pažvelgė pro langą: Tikriausiai ten nieko nėra. Bet štai ką pagalvojau, pone Magnusai, ar jus pavalgydino, ar jūs valgėte?

Ar valgiau? Ne.

Ji žinojo, koks jis išrankus valgiui, bet nekreipdama į tai dėmesio nuėjo pas Martą ir paprašė iš to, kas yra po ranka, paruošti truputį įprastinio kaimiško maisto. Kai ji vėl įėjo, Savižudis urzgė lyg šuo ir nenuleido akių nuo lango. Ten, miško pakrašty, juda krūmas, aiškino jis.

Panelė ramino: Tai tikriausiai vėjas. Ko jūs bijote?

Jis neatsakė.

Žinoma, tas žmogus nestokojo keistybių, tačiau panelei d'Espar buvo ne vis tiek, kad jam nekaip einasi; ji negalėjo pamiršti, kaip kartą jis drauge su kitu vyru meistriškai išgelbėjo ją ir tam tikrą pinigų paketą; taip pat ir vėliau nelaimėlis Savižudis ne kartą yra ją parėmęs sunkią valandą.

Jeigu man pasakytumėt, ko jūs bijote – nežinau, bet galbūt mudvi su Marta sugalvotume, kaip jums padėti.

Būčiau neteisus sakydamas, jog turiu slėptis ir negaliu išeiti į dienos šviesą. Ne, taip nėra. Jums gal pasirodys, kad tai menkniekis, bet, tarkim, mane seka, ką pasakytumėt?

Kas seka?

Išgirdau tai stotyje. Vakar nuėjau į stotį, stoties viršininkas pasiteiravo mano pavardės ir tada pasakė, kad kažkas atvažiavo traukiniu ir klausinėjo apie mane, ji taip pat skambinusi į sanatoriją. Ji atvykusi keletą dienų anksčiau už mane, tebesanti dar ten ir laukianti manęs.

Ar jūs norite ją matyti? – tyliai paklausė panelė.

Ar noriu? Žinoma! – šaukia Savižudis. Bet ar suprantate, ko klausiate: ar noriu gyventi taip, kaip anksčiau, ar iš tikrųjų esu taip nepaprastai pažemintas, ar visiškai praradau gėdos jausmą. Taip, kaip tik apie tai kalba. O ar aš noriu ją matyti? Taip, panele d'Espar, šios akimirkos aš čia laukiu dieną ir naktį jau penkiolika mėnesių. Taip. Bet, matote, pasidariau silpnas, laukimas mane visai nualino, ir aš nebeturiu drąsos, ji per ilgai delsė.

Tyla.

Panelė klausia: Galbūt vis dėlto geriausia būtų jums su ja pasikalbėti?

Argi tai ne žavu, tęsia Savižudis, ar galima sugalvoti dar ką nors menkesnio ir įžūlesnio: po penkiolikos mėnesių visiško tylėjimo, neparašius nė žodžio, nė kalėdinio atviruko!

Ir po viso to tiesiog atvykti, dieną, šviečiant saulei, atkeliauti traukiniu! Jai, ko gero, lengviau buvo atvažiuoti, o ne parašyti. Ji užblokavo sanatoriją, negaliu jaustis saugus net savo paties kambaryje.

Nežinau, pone Magnusai, gal klystu, bet man atrodo, kad turėtumėt su ja pasikalbėti.

Niekados! – šaukė jis. Ak štai kaip, jūs šitaip manote? Niekados! Dabar jau tai pasakiau!

Nelaimingas Savižudis! Pagaliau jis pasiekė, ko troško, o dabar ėmė ir pasitraukė. Ar galima sumanyti didesnę klastą: dabar pasijuto persekiojamas savo ankstesnių troškimų objekto ir bėga nuo jo! Kodėl jis nepadaro visam tam galo ir neišvyksta, kad ir į Australiją? Ir vėl reikia pripažinti, kad tam jis neturės pakankamai ryžto, jis tik blaškosi kaip drugys aplink šviesą. Jis teturėjo tą vieną rūpestį, tik apie tai galvojo, tik iš to radosi jo kančios, per tą plyšelį jis matė visą gyvenimą, likusi jo dalis akiratin nepateko, tačiau ir tai, ką jis matė, tikriausiai buvo ne taip jau menka. Žiūrint pro plyšį, daikto kontūrai išryškėja, jis stipriau įsibrėžia į sąmonę.

Į vidų nešina maistu įeina Marta. Savižudis pasibaisėja, atrodo, maistui jis negali sugaišti nė trupučio laiko. Suteikiu jums per daug rūpesčių! – sako jis visiškai sugniuždytas.

Panelė klausia: Kuris tai buvo krūmas? Stebėsiu jį, kol jūs valgysit!

Jis parodė anksčiau sujudėjusį krūmą. Bet šiaip jau stebėti reikėtų ne tą vieną krūmą, pridūrė jis, o visą mišką, visą pamiškę, nes pagal ją eina gyvulių takas! Po šių žodžių jis puolė prie maisto. Skubriai ir godžiai sukimšo keletą šiltų kiaušinių, duonos, vaflių ir sviesto, gėrė daug pieno. Atrodė, ilgokai nieko burnoje neturėjo.

Panelė budi prie lango. Ir tikrai, dabar ir ji mato, kad kažkas juda, jis nesuklydo, ji stebi, kaip pamažu prie namų

artėja dama, ji eina baugščiai, truputėlį siūbuodama, jos skrybėlę puošia plunksna, o vilki ji platų iki pat žemės užsagstytą apsiaustą. Intriguojanti situacija.

Dėkoju! – sako Savižudis ir pakyla. Tai buvo geriausias maistas, kokį man yra tekę ragauti kalnuose. Tik pamanykite, vafliai!

Panelė sako: Atsisėskite ten, kur ką tik sėdėjote, ir užsidekite pypkę!

Pypkės neturiu, apskritai neturiu ko rūkyti. O kaip jums einasi, panele d'Espar? Nuotaika gera?

Taip, atsako ji, nuotaika gera. Kitaip nė negalėčiau pasakyti.

Jūs tikriausiai išlošėte, palikdama sanatoriją.

Nežinau! Ir kad ištęstų laiką, sako: Jie ten sanatorijoje užsimoję nemenkai statyti.

Taip, bet mes ten mirštame!

Panelė linkteli: Tas tai tiesa, jau buvo daug mirčių.

Viena po kitos sekė mirtys, jau nebepajėgiu suskaičiuoti. O taip, mirtis skina mus, mes netinkame gyventi, esame per maži tiems batams, kuriais turime avėti, ir tada suklumpame.

Staiga Marta atidaro duris ir pakviečia panelę, jai išėjus Savižudis užima jos vietą prie lango. Dabar jis ramesnis, užkandis jam išėjo į naudą, jo atmintis pagerėjo, ir jis pagalvoja, kad reikėtų palikti Martai ant padėklo banknotą. Po to vėl įdėmiai apžvelgia visą mišką.

Įeina panelė d'Espar ir sako: Na, dabar ji jau čia!

Savižudis iš karto supranta, apie ką ji kalba, ir sušunka: Ką?..

Čia, lauke. Marta su ja kalbėjo. Ji tikriausiai atėjo keliu iš sanatorijos.

Savižudis nuryja seiles ir sako: Gerai, įleiskite ją vidun! Tik tegu ji įeina, o aš, Dievas mato!..

Dama su plačiu apsiaustu ir didžiule stručio plunksna ant skrybėlės. Gelsvokais plaukais, jauna, sprendžiant iš eisenos, tiesi ir grakšti, atviro veido, tik keli priekiniai dantys kiek kreivoki, vienas į kitą pasisukę. Tarpduryje ji sustoja ir nieko nesako, bet jos lūpos kruta.

Ant sienos kabojo nedidelis laikrodis su svarsčiu ir žalvario grandine. Savižudis staiga sugriebė grandinę, svarstis garsiai barškėdamas pakilo aukštyn – Savižudis tai padarė vidury dienos ir svetimuose namuose. Tada grįžtelėjo ir pamatė ją. Tai tu? – ištarė, bet vėl nusisuko į laikrodį, lyg dar reikėtų ką nors su juo veikti. Jis tarė: Matau, kad laikrodis rodo neteisingai! Po šių žodžių paliko laikrodį ramybėje ir nuėjo prie lango, glostydamas smakrą, lyg būtų turėjęs barzdą. Ar namuose viskas gerai? – paklausė jis; o toliau nepaprastai apgailėtinai ir nervingai kalbėjo: Kodėl gi nenusivelki apsiausto ir neatsisėdi? Štai stovi suolas!

Man šalta, atsako ji ir atsisėda nenusivilkusi apsiausto.

Ar ji gyvena, mažoji? Ar gyvena, aš klausiu!

Taip, ji gyvena, ji sveika ir kalba jau visai kaip didelė. Na taip, žinoma, ji gyvena!

Kalba – nejau tai įmanoma?

O kodėl gi ne? Kalba, čiauška.

Kuo ji vardu?

Leonora. Pavadinau kaip tave.

Nesąmonė! Galėjai ir ką kita sugalvoti, sako jis paraudęs.

Ji tyli.

Aš sakau, galėjai ir ką nors geresnio sugalvoti.

Taip, teatsako ji. O, ji tokia nuolanki, vis dėlto vynioja jį aplink pirštą.

Labai sutrikęs jis tik dar daugiau plepa: Leonora, che, tikras ožkos vardas! Be to, dar nori mane įtikinti, kad ji kalba. Pirmiausia ji turėjo tvarkingai gimti.

Ji tokia miela...

Taip, taip, taip, taip, turėjau ką kita galvoje, tiek to. Bet Leonora! Kur tu čia gyveni? – staiga klausia jis.

Pas krautuvininką. Ten šią naktį miegojau.

Ten tu miegojai tikriausiai jau dvi naktis?

Taip, galbūt jau dvi. Iš tikrųjų – dabar prisiminiau, dvi naktis.

Kodėl negyveni sanatorijoje?

Ji vos girdimai sako: Taip... dėkoju!

Tai labai keistas sumanymas, apsistoti pas prekeivį, tokioje skylėje. Ten tikriausiai turėjai miegoti drauge su tarnaite?

Ne, ant sofos. Man paklojo ant sofos.

Nesu dar matęs taip neprotingai elgiantis! Beje, tu visada taip rūpindavaisi savo sveikata, tarė jis ir manė esąs kandus. Gal tu ir nevalgei?

Šiandien nevalgiau. Bet tai nesvarbu.

Taip, mėgdžioja jis, nesvarbu! Na gerai! O vakar vakare ar valgei, jei leisi paklausti?

Taip.

Puiku! Bet, šiaip ar taip, nuo tada praėjo jau gal aštuoniolika valandų. Iš tikrųjų tas laikrodis skuba, bet vos ne visą dieną išbūti be maisto – iš tiesų tai išmintinga! Tuoj pat atsistok, mes padarysime taip: nueisime į sanatoriją ir gausime ko nors tau užkąsti. Dabar pietūs.

Jiedu išeina iš kamarėlės, nors Savižudis ir stengiasi pasirodyti stačiokiškas bei vyriškas, iš tiesų yra labai sutrikęs. Martai jis sako: Mano žmona bijo jaučio, ar jis lauke?

Taip, atsako Marta, bet jis dabar kalnuose, toli nuo čia.

Ar panelės d'Espar nėra?

Ji naujojoje troboje.

Perduokite jai linkėjimų!

Jie leidžiasi žemyn į sanatoriją, pakeliui kalbasi nedaug, bet šis bei tas pasakoma, paklausiama, į kai ką atsakoma. Ji baimingai klausia: Ar buvai prieš savaitę Kristianijoje?

Iš kur žinai?

Kai kam pasirodė, kad tave matė. Tarnaitei.

Buvau tenai nuvykęs, nusipirkau šį kostiumą, jei tau įdomu.

Taip.

Na ir kas toliau? – paklausia jis ūmiai.

Ne, nieko.

Žinoma, kai išgirdai, kad esu mieste, tu išėjai į miestą ir manęs ieškojai?

Taip, ieškojau.

Cha cha cha! – juokiasi Savižudis.

Taip, Leonardai, aš tai dariau. Ištisas dvi dienas. Teiravausi ir viešbučiuose.

Ak, baik tas nesąmones! Ką čia dar norėjau pasakyti? – Jis apsimetė, kad stengiasi prisiminti, bet iš tikrųjų nieko ir nebuvo pamiršęs, tik tikėjosi plepėdamas užglaistyti savo ūmumą.

Jie ateina į sanatoriją, nematyti nė vieno žmogaus, Savižudis, kaip saviškis, žino, kad negausūs čia dabar gyvenantys svečiai šiuo metu sėdi prie pietų stalo.

Jis paskambina koridoriuje kambarinei ir užsako kambarį žmonai.

Tą pačią akimirką iš valgomojo išeina advokatas, jis suploja delnais ir sveikinasi: Girdėjau skambinant, todėl išėjau pažiūrėti, kas gi tai. Sveiki atvykę, pone Magnusai! Ilgai jūsų nebuvo. O čia jūsų žmona, jei neklystu? Sveikinu atvykus, maloningoji ponia! Paruoškite poniai Magnus 106 kambarį, sako jis kambarinei. Tada kreipiasi į Savižudį: Tai vienu aukštu žemiau už jūsiškį, bet tikriausiai ir jūs nusi-

leisite žemyn, į 105-ąjį, dvivietį kambarį. Nežinau, ar ponai jau papietavo?

Savižudis atsako: Ne. Ir mano žmona labai išalkus.

Mielas drauge, tučtuojau eikite į valgomąjį, mes ką tik susėdome. O, jūs labai daili, maloningoji ponia, šiuo metu turime nedaug svečių, bet netrukus jų čia bus visas būrys. Gal norėtumėt nusivilkti apsiaustą, nusiimti skrybėlę? Ne?

Ne, mano žmonai šalta, aiškina Savižudis.

Taip, čia kalnuose jau pradeda dvelkti rudens oro gaiva, tai tikri vaistai; bet rengtis turime taip, kad nesušaltume. Čionai, prašom!

Advokatas įvedė porą į valgomąjį. Jo veide atsispindėjo pasitenkinimas, jis atėjo su svečiais, tiesa, tik dviem, bet ir jie papildė prie stalo sėdėjusią mažą draugiją.

Po pietų Savižudis pasirūpino, kad iš krautuvininko būtų atgabentas žmonos lagaminas. Advokatas vėl sukiojosi aplinkui ir kalbėjo: Liepiau kambarinei kavą jums patiekti žmonos kambaryje. Tikriausiai pasielgiau teisingai?

Savižudis neatsakė. Ne, dabar jis mieliau vengtų jos draugijos, galbūt jam atrodė, kad ir taip padarė daugiau negu įmanoma. Kai advokatas paklausė, ar jau nešti jo daiktus į 105 kambarį, jis atkirto: Ne.

Advokatas klausiamai pažvelgė į jį.

Liksiu viršuje, pasakė Savižudis. Mano žmonai reikia grįžti į namus, ji netrukus išvažiuos.

Advokatas tarė: Neneigsiu, manęs ši žinia nedžiugina. O, bet maloningoji ponia, tuomet mes jaučiamės dvigubai įpareigoti, kiek tik pajėgsime, užtikrinti, kad tą trumpą laiką, kol būsite čia, praleistumėt jaukiai. Aš pats, deja, turiu grįžti į biurą mieste, bet paliepsiu kitiems tuo pasirūpinti.

Maloningosios ponios kambaryje viešpatavo prieblanda. Savižudis veržliai žengė prie lango ir žaibiškai pakėlė užuolaidas. Jie čia tikriausiai mano, kad tu negali pakęsti saulės, šūkaliojo jis. Beje, kaip suprasti, ką pirma sakei, kad tau šalta? Ar tu sergi?

Ne, tiesiog man truputį šalta, nieko baisaus.

Na taip, į kalnus nederėtų vykti mūvint šilkines kojines ir avint vasarinius batelius.

Jis įsipylė kavos ir pasakė: Tu dvi naktis praleidai ant sofos, todėl tau labai praverstų popiečio miegas. Kai gerai pagalvoju, tai išeina trys naktys, o ne dvi!

Nebežinau, gal ir trys.

Jis beviltiškai palingavo galvą ir atsisveikindamas tarė: Taigi dabar nusirenk ir atsigulk!

Jam išeinant, ji kostelėjo, šitaip priversdama jį atsigręžti. Ne, nieko jai nesą, sakė ji, bet nepyk ant manęs, paskutinį kartą man atleisk!

Vis tos pačios nesąmonės! – atsakė jis šnopuodamas. Atleisk ir atleisk!

Dabar jis išvažiavo, pasakė ji.

Išvažiavo? Jis puikiai žinojo, apie ką ji kalba, tad atsakė pašaipiai: Tai labai liūdna! Tik pamanyk, jis išvažiavo!

Ne, tai visai neliūdna, aš jį išvariau.

Cha cha cha! – nusikvatojo Savižudis.

Taip, aš jį išvariau, tai įvyko jau prieš kelis mėnesius. Būčiau seniai tau apie tai papasakojus, bet...

Bet nenorėjai manęs pradžiuginti, pranešdama tą naujieną?

Aš bijojau.

Nejau iš tikrųjų dar turi tiek gėdos ir garbingumo, kad bijojai?

Taip, taip, bijojau. Esu parašiusi tau begalę laiškų, bet neišsiunčiau...

O Dieve, kaip tai sunkiai įtikėtina! – sušunka jis. Nusiunčiau tau pasveikinimą Kalėdoms, o tu net į tai neatsakei!

Ne, tai tiesa, tai tiesa! Bet tada aš dar jaučiausi visai sutrikusi, nebuvau dar visko apgalvojusi, juk nuo Kalėdų jau praėjo aštuoni mėnesiai. Bet dabar praėjo jau keletas mėnesių, kai jį išvariau.

Ir kurgi tu jį išvijai?

Kur? Šito aš nežinau, jis išvažiavo, ir nuo to laiko jo nesu mačiusi, tai buvo vasarą, galbūt jis Amerikoje. Labiausiai norėčiau, kad būtų miręs.

Cha cha cha! – vėl juokėsi Savižudis.

Visiškai negyvas, o, giliai po žeme!

Dėl ko gi šitaip? Mylimas jaunuolis, jaunystės meilė ir dar kaži kas!

Mes turėjome susituokti, pasakė ji. Taip, toks buvo susitarimas. Norėjau tavęs prašyti skyrybų ir tada ketinom tuoktis. Taip buvome nutarę...

Nebenoriu daugiau girdėti! – staiga nutraukė ją Savižudis.

Jis mane apgavo...

Nebenoriu nieko girdėti, jau sakiau!

Gerai! – Tada ji klusniai nutilo.

O dabar galbūt leisi man eiti? – paklausė jis. Nuostabu, jis nebeatrodė susijaudinęs ar įniršęs, naujiena, kad tam tikras asmuo išvyko ir nežinia kur yra, nebuvo jam nemaloni. Jau tarpduryje jis dar kartą atsigręžė ir pasakė: Patariu tau valandėlę pailsėti. Neturėtum būti tokia užsispyrusi.

Ji nebuvo užsispyrusi; jam išėjus, ji tą pačią akimirką ėmė kloti lovą. Savižudžiui dabar buvo apie ką pagalvoti, jis nuėjo į savo kambarį. Čia niekas nepasikeitė, tik kiek daugiau dulkių, kol jo nebuvo, kambario nieks netvarkė, jį lai-

kė keistuoliu, negalinčiu pakęsti nė menkiausio plovimo, ir kambarinės atsižvelgdavo į jo pomėgį nešvariai gyventi. Jis pažvelgė pro langą; vienas fligelis padidėjo dvigubai, iškilo dar vienas aukštas, statybininkai pjaustė lentas ir kalė vinis keldami siaubingą triukšmą. Toli nuo čia, prie ežerų, griaudėjo taip, lyg sproginėtų minos. Tiesą sakant, visa tai jam nė kiek nerūpėjo.

Šis kambarys ištisus penkiolika mėnesių buvo jo namai, galėjo jai parodyti, ji galėjo užlipti į viršų ir įsitikinti, kaip jaukiai jis čia įsikūręs. Jis dar negirdėjo, kad ji apgailestautų, jog taip jį įskaudino, taip piktai iš jo pasityčiojo, dar nė vieno žodžio apie tai ji nepasakė. Tai ko tada jai čia prireikė? Paprašyti atleidimo, ir vis paskutinį kartą! Savižudis sušvokštė, lyg būtų jau pavargęs nuo to sentimentalumo, jis bandė įrodinėti – taip pat ir sau pačiam, – kad jam jau gana viso to, tačiau jis tikrai jaustųsi labai nepatenkintas, jeigu ji nebūtų paprašiusi atleidimo. Negi jo ausys kaito, girdint jos maldavimus? Ko gero, taip, iš tikrųjų taip! O dabar jis jautė nuovargį ir nenorėjo toliau gilintis į praeitį, be to, jį suėmė miegas, juk ir jis ne per geriausiai šiąnakt miške išsimiegojo...

Nors ir kaip keista, bet pabudo jis ne nuo sprogdinimų ir ne nuo statybininkų keliamo triukšmo, o nuo daug silpnesnio garso, jis išgirdo, kaip į kiemą įvažiavo vežimas ir kažkas sustabdė arklį.

Jis priėjo prie lango ir atvėrė jį. Žvelgdamas žemyn pamatė atvykėlę; tai panelė Elingsen lipo iš vežimo. O jai ko čia reikia? Žinoma, tai ne jo reikalas, bet tikriausiai ir panelė vykdama čia turėjo kokių nors tikslų. Visi jie atvyksta ir vėl išvyksta, visi skuba tai šen, tai ten, tvarko kažkokius reikalus, rūpinasi savo gerove, vengia kančios. O kokia viso to prasmė?

Vėsoka, ir jis pasipurto, jau vėlu; visiškai prislėgtas, jis leidžiasi laiptais žemyn ir stabteli ties žmonos kambariu. Kažin ar ji tebemiega? Jis girdi kambaryje verkiant ir atžariai atidaro duris.

Apsimeta nustebęs: Kas gi, dėl Dievo, nutiko?

Atleisk, sako ji, aš tuojau...

Ką reiškia tuojau? Gulėk sau ramiai, jei nori, valgyti tau atneš į kambarį. Argi nemiegojai?

Kodėl gi, miegojau – ak ne, aš nežinau! Atrodė, lyg ji ieškotų labiausiai patiksiančio jam atsakymo. Taip, pagaliau apsisprendė, žinoma, aš miegojau, pradžioje, gal net ilgokai. Buvo gera miegoti. O tu?

Aš? – švokščia jis.

Taip, Leonardai, tau reikia miego, tu toks išsekęs, aš tai žinau...

Mes kalbame ne apie mane!

Galbūt. Ne, ne. Bet tu atrodai papilkėjęs, kai gulėjau, galvojau apie tai...

Savižudis griaudėja: Mes kalbame ne apie mane, ar girdi?

Girdžiu.

Jeigu taip nenorėjo, kad jo gailėtųsi, kodėl dabar šitaip susijaudino ir prarado tvirtybę? Jį visą persmelkė kažkoks beprotiškas saldumas. Kaip paaiškinti, kad ji anksčiau neparodė jam užuojautos? Galbūt ji tiesiog nedrįso, Dievas žino. Jis tylomis jai atleido: jei tai net dėl užmaršumo, vis tiek ji nusipelnė atleidimo. Betgi jis negalėjo pasirodyti esąs mazgotė, šypsotis ir su viskuo sutikti. Jokiu būdu.

Jos tolesni žodžiai turėjo jį labai nustebinti: Aš žinau, kodėl tu nenori persikelti į gretimą kambarį.

Tu tai žinai – iš kur?

Taip, nes tu tiesiog nenori. Manęs tai nestebina, aš pralaimėjau.

Jis dar nesupranta: Tu pralaimėjai? Tikriausiai nori pasakyti, kad esi pražuvus?

Tu matai, kaip aš pasikeičiau, sako ji.

Staiga jis tarsi praregėjo, ir tada tai nutiko, ne jai, o jam: jis paraudo ir nuleido akis.

Nė vienas jų daugiau nieko nebesakė.

Jis nusvirduliavo prie lango ir pažvelgė pro jį. Na, advokatas berods ketina išvykti, murma jis, o balsas virpa. Hm. Kaip matau, jis ruošiasi važiuoti panelės Elingsen vežimu – panelė Elingsen ką tik atvyko. Taip, šį kartą jis ilgokai čia užsibuvo. Daktaras taip pat stovi apačioje. Man tikrai reikėtų pasikalbėti su daktaru, vėl atėjo laiškas iš Moso, iš Antono Moso, ir daktaras jį perskaitys. Ką aš čia norėjau pasakyti...

Ilga tyla.

Galiausiai jis atsigręžia. Taigi, ko po viso šito tu norėtum iš manęs? – paklausė jis visai ramiai. Kodėl tu atvažiavai?

Ne! – teatsakė ji ir papurtė galvą. Aš nieko – tai yra tu juk ką nors apie tai manai?

O ne. Na taip, tu prašysi skyrybų, tai savaime suprantama.

Taip, tai galime padaryti. Advokatas, kaip matau, išvažiuoja. Taip, mes galime išsiskirti! Gali apie tai pagalvoti. Kokia šiandien diena?

Abu suraukia kaktas ir susimąsto, pagaliau jis taria: Na, ne taip jau svarbu.

Taip, tai iš tikrųjų nebuvo labai svarbu, jam visai tai nerūpėjo, tiesiog žodžiai savaime išsprūdo. Jo padėtis buvo nepavydėtina.

Tačiau ir jos padėtis galbūt irgi nepavydėtina...

Jis pamažu žengė gerai žinomu keliu uolos link. Štai čia augo kadagys, čia balta akmens plokštė, o čia plyšys, viskas kaip buvę. Jis pats, tiesą sakant, taip pat nepalūžo, iš esmės

juk nieko netikėta čia nebuvo, tik tiek, kad visa užgriuvo kaip tik dabar. O dabar, po katastrofos, jos manymu, atėjo metas skirtis. Gerai, tačiau kas bus su vaiku, su mažąja Leonora? Ji jau kalba, ji tokia miela, savaime suprantama, ji jau seniai vaikšto ir net šokinėja, jos kojytės apautos batukais, ji vilki suknyte – oho, tai tikras stebuklas, „mama" ir „tėti" ji taip pat veikiausiai jau išmoko pasakyti. Hm, gana apie tai! Tai štai dėl ko mes atvykome, štai dėl ko mums prireikė plataus apsiausto, mes labai pasikeitėme. Visa tai ne itin patrauklu, ir, ak, ką gi mums daryti, kur paslėpti veidą! O mažoji Leonora visai nesako „tėti", nesąmonė, iš kur ji tai galėjo išmokti? Mes neketiname apsijuokti. Visa ta istorija ne tokia jau maloni. Reikia viską baigti! Bet vis dėlto...

Štai ji artėja, tai iš tikro ji, eina grakščiai, truputį siūbuodama, didelė skrybėlė, maži bateliai, pirštinaitės – būk atsargi ties plyšiu, tai ne damoms – bravo, ji lengvai susidoroja su kliūtimi, ji jau kitoje pusėje, nuostabus žmogus! Kaip reikėtų ją pasitikti? Čia viršuje, sėdint ant uolos ir nuo keteros žvelgiant į ją žemyn? Būtų paika taip elgtis, mes atsistosime ir lauksime, kol ji užlips, o tada jau bus taip, kaip bus. Labiau įsigilinus pasirodo, kad reikalai ne tokie jau prasti: anksčiau ji nė nemėgino jo vėl prisivilioti, priešingai, jai visiškai nerūpėjo, kad bėga laikas, kol pagaliau atvažiavo – kai taip pasižiūri, situacija atrodo mažiau gėdinga, mažiau negarbinga. O jei jau kalbėsim apie patį reikalą, apie tą flirtą, tai nenuostabu, kad, jam pažadėjus ją vesti, ji nusileido. Reikia ramiai viską apsvarstyti...

Jis sušuko: Kam tu kopi į viršų avėdama tokiais plonais bateliais?

Turiu tau kai ką pranešti, atsakė, kad jį tuoj pat nuginkluotų. Sutikau daktarą, jis manęs paprašė perduoti, kad tau yra laiškas.

Šis pavedimas jai tebuvo dingstis; apie laišką jis jau ir taip žinojo. Tai iš Moso, pasakė jis, nieko skubaus.

Ar tu dažnai čia ateini? – paklausė ji ir apsižvalgė.

Taip, čia įprastas man kelias.

Malonu pamatyti vietas, kur tu mėgsti būti, pasakė ji ir susidomėjusi žvalgėsi toliau. Ar mėgsti sėdėti ten ant to akmens?

Taip, mėgstu čia sėdėti.

Sėdi čia ir žvelgi į tolį, taip. Ak taip.

Jis klausia: Taigi tu taip ir nemiegojai?

Truputį nusnūdau. Bet pasijutau labai vieniša. Be to, gretimame kambaryje be paliovos garsiai kalbėjosi.

Tai 107-ajame. Pas Bertelseną. Paprastai jis gyvena tame kambaryje. Vienas žmogus, vardu Bertelsenas.

Pagalvojau, toliau kalbėjo ji, gal reikėtų man nuvažiuoti namo ir grįžti pas tave su Leonora...

Grįžti čionai?

Ne, gal ir nereikia, ne, ne. Bet juk tu nenori nuvažiuoti jos pasižiūrėti, šito tu nenori. Bet tu tiek laiko praleidai vienas, aš nežinojau, ar tave bent kiek pradžiugintų, jei ją atsivežčiau.

Visa tai mums dar reikės apsvarstyti. Ar nori prisėsti ir pailsėti?

Taip – dėkui!

Tiesiog nuolankumo įsikūnijimas. O tai jį paveikė. Jo tvirtumas nyko, jis tapo nuolaidesnis, jis paklausė: Ką turėjai galvoje sakydama, kad norėtum atvykti su vaiku, ketini čia pasilikti?

Ne, aš tai ne. Ne, dėl Dievo, to negalėčiau niekados reikalauti!

Betgi aš vienas nesugebėčiau ja pasirūpinti.

Ne, galvojau ne apie save, nieko panašaus nesiekiau. Ne.

Čia ir negalima pasilikti, pasakė jis, taip išreikšdamas nepasitenkinimą šia vieta. Čia nuolatos trūksta mėsos, mus maitina upėtakiais ir konservais, vaikas neišgyventų taip prastai maitinamas.

Nežinau, ką turėtume daryti. Tu pats turi tai nuspręsti.

Jau sakiau, kad reikia viską apsvarstyti, atsakė jis ir pakilo. Čia vėjuota, tau bus šalta, grįžkime atgal.

Man nešalta, turiu storą apsiaustą!

Kelkis! Šiose vietose pučia kalnų vėjas, apie tai tu nieko nežinai.

Ji pakilo jam dar nebaigus kalbėti, vėl rodydama visišką paklusnumą. Jie nusileido žemyn. Priėjus plyšį, jis ištiesė jai ranką, kad padėtų peržengti, prireikus jis ištiestų jai ir abi rankas, kad ją perkeltų. Tai tikriausiai buvo daugiau, negu ji galėjo tikėtis, ji susmuko. Atsidūrus kitoje pusėje, jai pakirto kelius ir ji susmuko. Pailsėk truputį! – pasakė jis.

Ne, tai ne nuovargis. Tai neviltis. Tu draugiškas ir geras – o, jeigu aš tebebūčiau tokia, kokia buvau anksčiau, jeigu būčiau čia atvykusi dar daili, bet dabar esu bjauri ir pasikeitusi. Be viso to, dar netinkamas mano elgesys...

Jis tarė: Nesąmonė! Temsta, paskubėkime žemyn!

Vakarienę jiems atnešė į kambarį. 107-ajame vis dar buvo girdėti linksmos draugijos juokas.

Ji paklausė: Ar man rytoj anksti ryte išvykti?

Klausi to manęs?

Taip, tu turi nuspręsti.

Ne, pasakė jis trumpai.

Kada išvyksta rytinis traukinys?

Nežmoniškai anksti, tau reikėtų keltis ketvirtą valandą. Man rodos, tai beprasmiška.

Taip, taip – dėkoju!

Jie dar truputį pasišnekučiavo, abu nusiramino, jis leido jai suprasti, kad nėra gerai damai vienai važiuoti traukiniu, kad ir jam reikėtų apie tai pagalvoti. Jis tiesiai nepasisiūlė palydėti ją atgal į namus, bet tai ir neatrodė visiškai neįmanoma. Palinkėjo jai labos nakties, žvelgdamas į sieną ištarė kiek virpančiu balsu. Taip, taip, pasimatysime rytoj.

Ji sugriebė jo ranką, karštai jam dėkojo. Ji drebėjo ir paklausta, ar jai šalta, atsakė: Taip.

Tai dėl tavo iškylos ant uolos. Tuoj pat atsigulk, tau reikia išsimiegoti.

Ji tučtuojau atsisagstė apsiaustą ir, jam dar nespėjus išeiti, nusivilko. Savižudis nustebęs stabtelėjo.

Stengiuosi daryti, kaip tu sakai, skubėjo pasiaiškinti, nors ją krėtė šaltis, nors kaleno dantimis, bet nusirenginėjo vieną drabužį po kito.

Jis taip ir liko kambary. Ji nebuvo nėmaž sustorėjusi, išliko tokia kaip buvus, tad kam tada vilkėjo tą apsiaustą? – stebėjosi jis.

Teisingai, greitai nusirenk ir atsigulk, tada sušilsi, kalbėjo jis, kad tik netylėtų.

Ir ji pakluso, kad jam įtiktų, toliau vilkosi, plėšė nuo savęs drabužius ir metė juos krūvon ant kėdės.

Tada jis baisiai nustebęs paklausė: Bet... kodėl tu visą dieną vilkėjai tą apsiaustą?

Kodėl vilkėjau apsiaustą? Mane krečia šaltis, atsakė ji. Tai tikriausiai dėl kalnų oro, kaip tu pats sakei. Ar tau labiau patiktų, jei jo nevilkėčiau?

Ne, kodėl, bet...

Ne, pasakė ir ji, purtydama galvą, aš taip pasikeičiau, kad puikiausiai galiu vilkėti ir tokį beformį apsiaustą. Dabar tai visai nesvarbu.

Kaip pasikeitei?

O Dieve, nenorėjau, kad tu tai matytum, bjaurią odą ir plokščią, nebetekusią stangrumo krūtinę. Staiga ji pažvelgia į jį plačiai atvertomis akimis ir klausia: O ką tu pagalvojai?

Aš? Nieko.

Tu žiūri į mane labai nustebęs. Sakyk, ką pagalvojai?

Nematau, kad būtum pasikeitusi, išsisukinėja jis.

O, suprantu! – sušunka ji, tu pamanei, kad man reikia – taip, kad man reikia kažką slėpti po tuo apsiaustu.

Na, bet dabar paaiškėjo, kad taip nėra.

Ne, ne, ne, ką tu sau galvoji! Bet ir be to viskas pakankamai blogai. Tai vien mano kaltė, kad tu išėjai.

Gerai, dabar gulk! – komandavo jis, atmetė antklodę ir kone prievarta ją paguldė.

Vos tai padarė, ji vėl staiga atsisėdo: Ne, Leonardai, aš tikriausiai buvau įsimylėjusi ir lengvabūdiška, ir kvaila, taip, buvau tokia, ir vyną tada gėriau, bet nuo to laiko nustojau tai daryti. Ne. Ir nebuvau tokia bloga, kaip tau atrodė.

Aš tik pasakiau, kad turi atsigulti, maldaujamai tarė jis sutrikęs ir vėl prispaudė ją prie pagalvių. Jį užplūdo didžiulis džiaugsmas, ji vėl buvo jo, jo paties žmona vėl priklausė jam. Atsidėkodamas jis nori padaryti jai ką nors gera ir sako: Aš čia pasėdėsiu, kol tu užmigsi.

Tikrai? Ar tu to nori? – atsiliepia ji ir jam dėkoja; jai tai atrodo kaip tikra dovana. Bet turėsi mane prižadinti, kad galėčiau užsidaryti duris.

Jis pagalvojo: taip, iš tikrųjų turėtų pažadinti. Bet kaip kvaila būtų ją kelti vos tik užmigus, juk jai taip reikėjo išsimiegoti. O ką, jei jis užrakintų duris iš lauko ir pasiimtų raktą?

Taip, ji mielai sutiko ir paėmė jo ranką tardama labanakt.

Rytoj neužtruksiu atrakinti, pažadėjo jis...

Jai užmigus, jis nepaprastai atsargiai išslinko iš kambario, užrakino duris ir pasiėmė raktą. Jį buvo apėmusi euforija, nusileido laiptais į didžiąją verandą ir pro ją išėjo į kiemą. Jis šypsojosi, pats su savim paikai kalbėjo: iš tiesų jam atrodė keista, kad šiame pasaulyje gali būti tiek laimės!

Dabar jis pajuto, kaip smelkiasi vakaro drėgmė, kyla rūkas, kaip dvelkia rudeniu, o žvaigždės šviečia šykščiai, tarsi skleistų kartėlį, ką tai reiškia? Žvaigždės gali spinduliuoti ir kartėlį, jų švytėjimas ne visada malonus.

Daktaro biure degė šviesa, jis galėjo tuoj pat nueiti ir sužinoti, ką Mosas rašo laiške. Ne todėl, kad jam dabar tai labai rūpėtų; šiuo metu Moso laiškas tebuvo antraeilis dalykas, bet, pagautas pakilios nuotaikos, jis galėjo dar kartą pasimėgauti seno bičiulio pašaipa ir pykčiu. Tebūnie taip!

Mosas laišką buvo parašęs pats, eilutės tvarkingos, tiesios, gražios raidės, su skyrybos ženklais, buvo matyt, kad jis visiškai atgavo regėjimą. Jis pranešė galiausiai išsigydęs sikozę ir dabar ketinąs apsilankyti namuose. Jam būtų didelis džiaugsmas sutikti Kristianijoje Savižudį Magnusą, tokį pat sveiką, kaip kad jis pats esąs!

Patirs jis tą džiaugsmą, pasakė Savižudis. Aš iš tikrųjų jį aplankysiu, kai netrukus parvažiuosiu į namus.

Daktaras pasiteiravo: Ketinate vykti į namus?

Taip. Rytoj.

Daktaras nė neužsiminė apie ankstesnį jų pašnekesį, nenorėjo skaudinti Savižudžio, neminėjo jo žmonos, neparodė, kad kai ką prisimena. Jis nukreipė kalbą kita linkme: Daug visko nutiko per tą laiką, kai buvote mus palikęs, įsimintini įvykiai, žmogžudystė.

Savižudis nieko neatsakė.

Ar pažinojote dramos personažus?

O dėl Moso, Savižudis kreipia kalbą, tai čia džiugus įvykis.

Daktaras mąsliai sako: Nesu tuo tikras.

Nesate tikras?

Manau, kad jums nederėtų jo lankyti Kristianijoje.

Kodėl gi ne?

Todėl, kad tikriausiai jo ten nėra, atsakė daktaras.

Savižudis sutrikęs: Uf – štai dabar viskas lyg ir galėtų būti gerai! O jūs vėl verčiate mane abejoti. Kodėl būtinai viskas krypsta į bloga!

Dabar jau nutilo daktaras.

Kodėl nieko nesakote? – paklausė Savižudis.

Daktaras šypsosi: Kadangi, kaip ir reikėtų tikėtis, aš to nežinau. O ar jums neatrodo, pone Magnusai, kad gėris ir blogis tėra reliatyvios sąvokos?

Ne, sušuko Savižudis, tai absoliučios sąvokos, skatinančios pažinti daiktus!

Puiku, tebūnie taip. Jūsų draugo Moso akys vėl gerai mato, o tai jau pakankamai daug.

Tai vis dėlto jis sirgo ne barzdos sikoze?

Greičiausiai ne.

Savižudis pakilo: Man kažkaip labai nejauku, daktare, ir aš geriau dabar eisiu. Tai yra būtent šį vakarą nebenoriu daugiau apie tai galvoti.

Nė vienas netarė nė žodžio, neužsimezgė joks gyvas pašnekesys, niekas nesiūlė selterio su konjaku. Labos nakties! – tepalinkėjo Savižudis.

Jis iš lėto grįžo į didžiąją verandą. Negalėjo nejausti, koks slegiantis, pritvinkęs grėsmės buvo oras. Nuo uolos dvelkė šalčiu, kilo rūkas, bet netrukus išsisklaidė, nes smarkiau pūstelėjo vėjas. Aptarnaujančio personalo priestate jis pastebi šviesą, pamato vyrą, nešiną degančiu žibintu. Rūke švysčioja tik nedidelis ratilas, žibintas, išskyrus save, beveik

nieko daugiau nepajėgia apšviesti. Visa tai atrodo labai nenatūraliai.

Jis prieina arčiau ir pamato, kad tai laiškininkas.

Ko nors ieškote?

Laiškininkas sako: Geriau neklauskite!

Ką jūs pametėte?

Pamečiau penkių kronų banknotą. Prieš tai buvau čia užbėgęs, tada tikriausiai ir pamečiau. Bet pakilo vėjas, ir kažin kur nupūtė. Tai buvo penkios kronos!

Nevaikščiokite be kepurės tokiu blogu oru ir nesivarginkite dėl tokios smulkmenos. Štai jums penkių kronų banknotas.

Tai neįmanoma!

Kodėl gi ne? Jūs man atnešėte ne vieną laišką ir atviruką, o rytoj aš išvykstu.

Jis pradžiugina vargšą žmogų ir apimtas pakilios nuotaikos nueina. Tik kažkokie keisti tas šaltis ir tas gūdumas, hu, tačiau šį vakarą jis jiems nepasiduos. Aplinkui uolą girdėti ūžaujant, tai vėjas, dabar šalčiau, bet giedra, rūko atplaišos slenka miško link. Neturėjo būti gūdu, jis to nenorėjo; priešindamasis tam jis atsisagsto striukę, stovi, rankas susikišęs į kišenes, ir stebi, kaip slenka rūkas. Tai įdomu ir gražu, kalnų slėnyje rūkas jau išsisklaidė, vėl įžiūrimi sanatorijos pastatai. Ką visa tai gali reikšti? Artėja audra? Turbūt audra.

Visame pastate šviesos užgesintos, šviesu tik 107-ajame numeryje, ir tada atsitinka toks kvailas dalykas, Bertelsenas atveria langą ir šaukia jam, kad jis pakiltų aukštyn: Prašom išgerti su mumis stikliuką!

Savižudis neatsiliepia. Gražu pažiūrėti, kaip tas įkaušęs žmogus ten stovi ir garsiai šaukdamas budina kitus svečius! O jeigu ir ji pabus ir po to nebegalės vėl užmigti?

Įėjęs į vidų, pritykina prie žmonos kambario durų ir įsiklauso. Ne, dėkui Dievui, ten visai tylu, o, ji tikriausiai mirtinai pavargusi. Labanakt! – sušnabždėjo jis ir pakilo laiptais į savo kambarį. Jis ir pats pavargęs.

Taip pasibaigė didžiai reikšminga diena. Ir viskas būtų galėję gerai susiklostyti, bet įsisuko mirtis.

18

Apmaudu, kad advokatas kaip tik išvykęs, jam esant tvarka būtų pasirūpinta.

Bertelsenas įsilinksmino, vyną jis pradėjo gerti dar nuo pietų, pasigavo panelę Elingsen ir norėjo prieš ją pasipuikuoti, stengėsi atrodyti toks, koks buvo anksčiau, gal dar geresnis negu anksčiau, norėjo sakyti: „Į jūsų sveikatą, panele Elingsen!“ ir paflirtuoti su ja.

O ji nepajėgė jo norams atsispirti, įvykus šiam nelabai maloniam susitikimui, ji savo ruožtu stengėsi jaustis laisva bei nepriklausoma. Ponia Bertelsen, anksčiau ponia Ruben, gan lengvai su tuo susitaikė, nematė čia jokios tragedijos, nes buvo gana protinga, jei tik panorėdavo, mokėdavo pasukti galvą. Visa ši istorija su Bertelsenu įvyko žaibiškai greitai, ir tai, ką ji ką tik išgyveno, greičiausiai nebuvo jai laimingiausios valandos, bet ji neprarado drąsos, liko tokia, kokia buvo, ir išsaugojo asmeninę nuosavybę.

O, toji asmeninė nuosavybė, Dievas žino, ar ne ji buvo tapusi puldinėjimų objektu!

Be panelės Elingsen ir Bertelseno bei jo žmonos, pobūvyje dalyvavo dar viena persona, patikėtinio Hardo našlė, ar kas ji ten buvo, garsiosios staltiesės siuvimo akcijos viena dalyvių. Ją pakvietė tik tam, kad ketvirta kėdė neliktų tuščia ir tuo būdu padidėtų draugija, ji pati tai puikiai suvokė. Pradžioje ji sumanė pasinaudoti savo teisėmis ir pagyrė gerą ponios Bertelsen išvaizdą, bet maloningoji ponia teatsakė: Na taip! Ponia Bertelsen pati žinojo, kaip atrodė, jos

išvaizdą galėjai pavadinti pusėtina: ji vėl valgė – nedaug ir apdairiai, kad vėl pernelyg nesustorėtų, bet tiek, kad išsaugotų sveikatą. Nepasakytum, kad ji žydėte žydėjo ir spinduliavo grožiu. Tačiau, kad ir kaip būtų, ponios Bertelsen akys nė kiek nepakito, žvilgsnis gilesnis bei nuostabesnis negu bet kieno kito.

Taip, kalbėjo našlė, tiesiog neįtikėtina, kaip gerai jūs atrodote, ponia Bertelsen. Aš dar prisimenu, kokia jūs anksčiau buvote, praėjusiais metais, pradžioje...

Bet ponia Bertelsen ir vėl tepasakė: Na taip.

Tuomet našlė, patekusi į turtingą draugiją, tapo labai kukli ir santūri ir tik klausėsi, ką kalba ponia Bertelsen.

Panelė Elingsen, priešingai, nereiškė jokios ypatingos pagarbos maloningajai poniai, tam ji turėjo priežasčių. Išgėrusi vyno dargi ėmė pasakoti apie knygą, tą feljetonų rinkinį, turėsiantį pasirodyti prieš Kalėdas. Ji tam ir gavo šias atostogas, kad viską užbaigtų.

Beje, Bertelsenas jau pakankamai dažnai girdėjo apie šį rinkinį, bet damos iš mandagumo pasiteiravo, koks jo pavadinimas. „Riksmas naktyje“, atsakė panelė Elingsen.

Ak!

Ji dar nebuvo pasirinkusi leidyklos, tačiau žinojo, kokios apimties bus knyga, ir atmintinai mokėjo jos turinį.

Kaip jūs tai padarėte, kaip jūs tai sugebėjote! – sakė damos.

Visi taip sako, tarė panelė. Bet taip jau yra, kad turiu pašaukimą. Visa įvyksta savaime, medžiaga atsiranda nededant jokių pastangų. Ar nenorėtumėt, pavyzdžiui, išgirsti, ką patyriau stotyje, važiuodama dabar čionai?

Norėtume, atsiliepė damos, ir: Į jūsų sveikatą, panele Elingsen! – kreipėsi į ją Bertelsenas.

Taigi priešais mane sėdėjo žmogus, atpažinčiau jį net didžiausioje minioje, tokį didelį įspūdį jis man paliko. Jis sėdėjo ir viską darė kaire ranka.

Ir ką? – susidomėjusios klausė damos.

Kaire ranka! – tvirtai pareiškė panelė.

O ar tai taip jau labai keista?

Vyriškis, kalbėjo panelė, tikriausiai buvo padaręs ką nors tokio, ką įmanoma padaryti tik dešine ranka.

Damos visiškai nieko nesuprato.

Panelė, ypač pabrėžtinai: Jis simuliavo kairiarankystę.

Simuliavo kairiarankystę? – stebėjosi ponia Bertelsen. Ak taip. O iš kurgi jūs tai žinote? Kas gi galėtų... aš nesuprantu...

Panelė Elingsen pametė pasakojimo giją, ji nepakentė klausimų, jos nevalia buvo tardyti. Ir kai ponia Bertelsen pasidomėjo: Bet kas gi nutiko toliau? – panelė papurtė galvą ir atsakė: Daugiau nieko nenutiko – kol kas nieko.

Įsiterpė Bertelsenas. Dievas žino, ar gerasis Bertelsenas šiek tiek pasistengė savo labui, ar norėjo padaryti savotišką nemalonumą žmonai, kai pasakė: Nesuprantu, kam gi reikia taip nuodugniai visko klausinėti. Panelė Elingsen išsiskiria itin subtilia įžvalga, kito tokio žmogaus nepažįstu, ji žino, ką sako. Į jūsų sveikatą, gražioji panele!

Man rodos, visa tai nesąmonė, atkerta ponia Bertelsen. Atleiskite, kad taip sakau!

Panelė Elingsen, visada tokia rami, žiūrėjo į žemę ir truputį virpėjo. Jos įkypų, kiek primerktų, bet spindinčių akių žvilgsnis nuo žemės pakilo iki ponios Bertelsen kelių. Aš turiu priežastį taip kalbėti, juk dirbu prie telegrafo stalelio. Galbūt aš šį tą žinau apie vyrą traukinyje. Bet daugiau nieko negaliu pasakyti, juk esu prisiekusi.

Na štai, dabar pati girdėjai! – mestelėjo Bertelsenas žmonai. Jis atsistojo, nusižiovavo ir pasakė: Čia tiek daug dūmų, kad mes jau vieni kitų nebematome. Gal damos neprieštaraus, jei truputį praversiu langą?

Ir iš tikrųjų per dūmus nieko nebuvo matyt, jie graužė akis patikėtinio Hardo našlei, ir nei didelės lempos, pakabintos virš stalo, nei stearino žvakės kampe prie durų skleidžiama šviesa neįstengė įveikti šios uždangos.

Vos pradaręs langą, Bertelsenas pamatė kieme Savižudį ir pakvietė jį užeiti.

Iš kambario pasigirdo aiktelėjimas – ir ponia Bertelsen suriko: Uždaryk greičiau langą! Ar nematai, kad lempa užgeso!

Jis labai sunkiai vėl uždarė langą, keikdamas stiprų vėją. Dabar kambaryje degė tik stearino žvakė. Našlė norėjo vėl įžiebti lempą, bet nusidegino pirštus į karštą stiklą ir atsisakė šio ketinimo. Jie sutarė, kad šviesos pakanka, ir toliau šnekučiavosi prietemoje. Bertelsenas koneveikė Savižudį, kuris pakviestas net nesiteikė atsakyti, po to keikė vėją, vis atplėšdavusį langą ir neleidusį jo uždaryti, reiškė nepasitenkinimą vargana stearino žvake, kuri taip menkai teapšvietė, kad jis net savo stiklo negalėjo rasti – buvo labai susierzinęs, labai nepatenkintas, – kol galiausiai užsnūdo.

Žinoma, sveikam, stipriam vyrui visada neprošal snūstelėti, kai linksmybės kiek užtrunka. Damoms tai visai netrukdė, jos šnekėjosi toliau, ir atrodė, kad dabar, kai jos pasijuto esančios vienos, ėmė geriau viena kitą suprasti. Ponia Bertelsen daugiausia išmanė apie teatrą ir muziką, ji sėdėjo sukiodama vieną iš daugelio brangių žiedų ir pasakojo įdomią istoriją apie vieną dainininkę, ryškią žvaigždę, kuri paskutiniame koncerte Kristianijoje nepajėgė išleisti nė garso, tad kilo skandalas.

Našlė santūriai nusistebėjo, kad dainininkė laiku nenustojo koncertuoti.

Ponia Bertelsen apgailestavo: Tai labai liūdna, ji buvo priversta vykti į šias paskutines gastroles. Taip jau yra, talento klestėjimo laikotarpiu žvaigždės susikrauna turtus, bet vėliau juos iššvaisto, ir kai pasensta, lieka tuščiomis.

Iš tikrųjų taip yra, pritaria panelė Elingsen, kad pasirodytų mandagi.

Taip damos kalbėjo, kalbėjo, o Bertelsenas miegojo. Prabėgo keletas valandų, o gal ir daugiau, našlė nenuleido akių nuo ponios Bertelsen, kada ši duos ženklą skirstytis, nes norėjo pasirodyti mandagi ir tuojau pat atsisveikinti, bijojo praleisti tą akimirką, nes svečiuodamasi pas žymią damą jautėsi jai įsipareigojusi.

Pagaliau Bertelsenas kiek garsiau užknarkia kėdėje, ir ponia Bertelsen taria: Nežinau, galbūt jau labai vėlu? Sakau ne tam, kad norėčiau išprašyti damas...

Visos pakyla.

Bet dabar ponia Bertelsen pametė žiedą. Ji žiūrinėjo ant grindų, ir kitos damos padėjo jai ieškoti. Panelė Elingsen atnešė žvakę ir pašvietė vaikščiodama aplink ponią Bertelsen, vis dėlto labai keista, kad žiedas dingo kaip į vandenį. Ji atsistojo poniai Bertelsen už nugaros ir pašvietė. Štai jis, ten! – pasakė ji. Tą pačią akimirką ponią Bertelsen apėmė liepsnos...

Toliau – šauksmas ir ugnis, maloningoji ponia griebiasi vandens, kilimų, ji smunka į alkovą, pakeliui uždegdama portjeras, visur, kur ji puola, įsiplieskia ugnis, šauksmas ir ugnis, šauksmas ir ugnis.

Pagaliau pabunda Bertelsenas ir apgirtęs rėkia garsiau už kitus: Tegu jos taip nešaukia, tegu tik jos nusiramina! Skuba į alkovą padėti žmonai, bet nuo liepsnojančios port-

jeros užsidega ir jo drabužiai, jis metasi atgal, ketina šokti pro langą, bet padega užuolaidas, grįžta prie stalo, išpila ant degančių drabužių vyno likučius, tai visiškai beprasmiška, tai nė kiek nepadeda. Panelė Elingsen tuoj sumeta, ji nutraukia nuo stalo staltiesę, pažerdama ant žemės taures bei butelius, ir įsupa į audinį degantį vyrą. Bet tai negelbsti, staltiesė per maža, be to, jis nestovi vietoje, jis blaškosi; netrukus panelė Elingsen pajunta, kad ir jos drabužiai liepsnoja. Ji krinta ant grindų ir raičiojasi, rėkia, klykia, apverčia stalą. Vienintelis žmogus, kuris dabar galėtų ko nors imtis, stovi kaip statula ir žiopčioja, našlė nieko nedaro, tik stovi tarsi suparalyžiuota ir žiopčioja. Staiga Bertelsenas išsilaisvina iš degančio audinio, nuplėšia nuo savęs staltiesę ir sviedžia ją lyg liepsnos liežuvį kuo toliau, toji nukrinta prie našlės kojų, liepsna apima ir našlę...

Dabar jau dega visi ir visa.

Patarnaujančio personalo priestate žmonės pastebi, kad rūmuose pernelyg jau stipriai plieskia; išbėgę laukan ir pamatę dūmus, jie supranta, kad įvyko nelaimė. Tuo metu audra jau įsisiautėjusi, jie neįstengia eiti tiesiai, jie stumiasi į priekį nuleidę galvas ir ramstydamiesi lazdomis, jie šaukia: Ugnis!, kad pažadintų visus svečius, o paskui sustoja prie verandos durų, laukdami, gal kas atidarys iš vidaus ir išeis į lauką. Bet nieko nėra. Kai niekas nepasirodo, kiek palūkuriuoja, tuomet šėrikas atsineša iš malkinės kirvį ir išlaužia duris. Bet ir dabar niekas nesirodo. Šėrikas, inspektorius ir paštininkas bėga koridoriumi, kyla laiptais aukštyn ir kriokia: Ugnis! Kai galų gale dūmai priverčia juos pasitraukti, jie vėl išbėga į verandą.

Dabar jau liepsnos liežuviai iškilę gerokai virš stogo, audra švaisto ugnį aukštyn žemyn, didelis pastatas, remiamas kolonų ir polių, pleška kaip popierius. O ką gi žmonės?

Jiems belieka atremti dvejas kopėčias prie pirmų pasitaikiusių langų ir toliau tik stebėti. Jie bejėgiai, telieka tik šaukti, vanduo, nešamas kibirais, nieko nepakeistų. Pusnuogiai svečiai visuose aukštuose atplėšia langus, rėkia, žvelgdami žemyn, tačiau audros ūžesys nustelbia jų balsus, keletas jų, nebeišmanydami, ką daryti, iššoka pro langus, lekiant besiplaikstantys jų marškiniai užsiliepsnoja, ir jie krinta žemėn lyg meteorai. Žmonės lipa aukštyn kopėčiomis tikėdamiesi ką nors išplėšti iš ugnies, bet jiems nepavyksta. Dama, laikanti visą glėbį drabužių, pirmiausiai juos ir paduoda, tačiau pati lipti nesiryžta, lauke šėlsta uraganas ir pragaištis, dabar jau dega sienos, kopėčias laižo liepsna, žmonės priversti pakopa po pakopos vėl leistis žemyn.

Paduokite kopėčias čionai! Elektrą vedantis inžinierius su savo žmonėmis imasi vadovauti. Gerai, kopėčios kilnojamos nuo vieno lango prie kito, iš vienos vietos į kitą, jauni vyrai, tikri patrakėliai, lipa abejomis kopėčiomis, dėkui Dievui, jiems pavyksta užkopti į patį viršų, jie žvelgia į pilnus ugnies bei dūmų kambarius, tačiau žmonių ten nemato, žmones pasiglemžė ugnis ir dūmai, jų tiesiog nebėra. Patrakėliai skuba leistis žemyn, užsiliepsnoja jų drabužiai, net ir kopėčios dega.

Išnyra daktaras, vienais apatiniais, nepridengta galva, jis taip pat niekuo negali padėti, kaip ir kiti, tik jis nerėkia, jis tyli. Tada pagaliau pro verandos duris išbėga keletas svečių, jiems pavymui dar du ar trys, visi pusplikiai, kai kurie nusistvėrę drabužius. Jie šaukia liepsnodami, bet išbėga į lauką. Ir jie paskutiniai, dabar liepsnos išsiveržia jau ir pro verandos duris.

Pastato kampe, viename pastogės lange, pasirodė apsirengęs žmogus. Jis pažvelgia žemyn ir, nė sekundės nedvejodamas, įsitveria į lietvamzdį, ir štai jis jau lauke. Būtų ga-

lėjęs gelbėtis, leisdamasis kopėčiomis, bet nė vienų kopėčių nebėra. Jis lietvamzdžiu slysta žemyn, vis artėdamas prie žemės. Kai antrame aukšte jį sulaiko ugnis, atrodo, kad išsigelbėjimo nebėra, jis laikosi įsitvėręs rankomis ir, regis, svarsto, toliau laikytis ar šokti žemyn. Staiga jis dingsta, jį apgaubia dūmai ir liepsna, bet galiausiai jį aptinka apačioje, kieme. Užsimušė? Ne, liko gyvas, tačiau liepsnodamas raičiojasi žeme, nusiplėšia striukę ir gesina ją, daužo skrybėle ir plikomis rankomis visą kūną, ir gesina, gesina...

Štai jis stovi. Tai Savižudis.

Jis išsigelbėjo, paleidęs rankas ir koja atsispyręs į lietvamzdį. Dėl to jis krito įstrižai, pataikė į antro aukšto balkoną, nuo jo, tiesa, taip pat nuslydo, tačiau tai jau antroji kritimo pakopa, buvusi gerokai žemiau. Tiesiog laimė, tiesiog stebuklas, gelbėdamas gyvybę Savižudis išdrįso šokti iš tokio didelio aukščio, nebijodamas liepsnų sūkurių!

Jis nori įeiti per verandą, tačiau priverstas grįžti atgal. Aš ją užrakinau! – šaukia jis. Aš turiu raktą, ji negali išeiti. Tai 106 kambarys.

Bet kur tas 106-asis? 106 kambarys sudegė.

Nebėra jokio išsigelbėjimo, nebeliko kopėčių, nebeliko ir sienos kopėčioms atremti, neliko lango, visiškai nieko, tik liepsnų tumulai. Jis rėkte išrėkia kambario numerį, apdegusiomis rankomis iškelia į viršų raktą ir vėl puola verandos link, bet ir ten nieko nelikę, tik ugnis...

Akimirkai aukštai lange šmėstelėjo veidas, į dangų iškeltos rankos, liepsnojantys moters plaukai, ir pranyko.

Po to išnyksta viskas.

Siaučiant audrai, liepsna įsisiautėjo, iš rūmų persimetė į fligelius, pastatą ant polių, tvartą, visi penki pastatai, visa, kas juose likę, skęsta liepsnose, nedega tik malkinė. Neįmanoma nieko išgelbėti, inžinierius su savo žmonėmis, var-

gais negalais užsiropštę ant vieno priestato stogo, dar mėgino gesinti liepsnos pliūpsnius, bet kai įsisėlęs vėjas pradėjo svaidyti didžiules degančias rūmų atplaišas, jiems teko pasiduoti. Ir iš parapijos pakilo žmonių būrys, bet nieko negalėjo pakeisti, vien geros valios čia nepakako. Padarė tai, kas dar buvo įmanoma: gyvulių prižiūrėtojas suspėjo išleisti iš tvarto karves ir nuginti miškan. O daktaras pasiuntė parapijos žmones atgal, pavedęs jiems parūpinti transportą nedaugeliui išsigelbėjusių išgabenti.

Buvo ketvirta valanda ryto.

Audra nurimo, savo darbą ji jau padarė. Gaisravietėje tylu, sužeistieji išvežti, čia budėti pasilikę tik du inžinieriaus komandos vyrai. Iš miško protarpiais lyg skundas ataidi sanatorijos karvių baubimas.

Įvykio vieta atrodo apleista, ją gaubia tamsa ir dūmai.

Savižudis vaikštinėja aplink griuvėsius. Jis nepanoro lydėti transporto, jis be perstojo žingsniuoja pirmyn atgal palei fasado pamatus, kartkartėmis sustoja, kažką pats sau murmėdamas, žvelgia aukštyn į įsivaizduojamą sieną ir vėl žingsniuoja, vis dar nepaleisdamas iš rankos rakto – ranka, laikanti geležtę, visiškai sustingo. Budėtojai mielai juo atsikratytų, jie jau keletą kartų mėgino įkalbėti jį, kad eitų šalin, bet jis neina.

Ko jūs čia ieškote? – klausia vyrai. Ko jūs laukiate?

Aš nelaukiu, atsako jis. Tai yra aš tik vaikštau, bet nieko nelaukiu. Mano žmona nakvojo 106-ajame.

Nejaugi? Tai viduje buvo jūsų žmona?

Taip. Užrakinta. Štai čia raktas.

Vyrai sušvelnėja ir linguoja galvas. Jie atstoja nuo klajojančio vyriškio, jis juk nevagia, be to, čia ir vogti nebėra ko, jie susėda ir tyliai kalbasi: jie stebisi, kas sugebėjo čia taip

pakurti, jie kalba apie draudimą, svarsto, tikriausiai sanatorija bus vėl atstatyta. Liūdna: po mėnesio inžinierius būtų baigęs darbus, ir tada tikrai nebūtų pritrūkę vandens gaisrui gesinti! Bet kitaip buvo lemta!

Savižudis tebežingsniuoja.

Ar nebūtų geriau, pataria jie, nes jiems gaila jo, tokio apleisto – ar nebūtų geriau, jei pakiltumėt į kalnų trobelę ir pajustumėt stogą virš galvos?

Taip, sutinka jis.

Ten gautumėt ir kavos, truputį apšiltumėt.

Taip.

Bet jis nėjo, jis tęsė vis tą pačią kelionę. Apie penktą valandą jis pasitraukia nuo gaisravietės neraginamas, dabar jau prašvito, vyrai galėjo jį sekti akimis, jis pasuko link malkinės, vienintelio išlikusio statinio.

Nė nesidairydamas jis žengė tiesiai prie mažų rogių, kurios stovėjo malkinėje atremtos į sieną, prie mažų rogučių, kuriomis žiemą važinėdavosi svečiai, ir ką gi, jis pradėjo atrišinėti nuo jų virvę.

Vyrai ateina ir klausia: Ką jūs čia veikiate?

Jis dirba toliau ir nieko jiems neatsako.

Negalima čia nieko liesti. Ką žadate veikti su virve? – klausia jie.

Ką su ja veiksiu?

Ar ketinate ką nors pakuoti?

Taip, murma jis, ketinu pakuoti!

O kur jūsų daiktai?

Jis neatsako, bet trumpam nutraukia darbą, toks įspūdis, lyg būtų nusižiūrėjęs šią virvę ir už jokius pinigus nesutiks jos atiduoti.

Vyrai daugiau nesuka dėl to galvos, jie tikriausiai mielai paaukotų šį virvagalį, kad tik juo atsikratytų. Na gerai, imkite virvę! – sako jie. Ir Savižudis pasitraukia nešinas grobiu.

Jis žingsniavo lyguma, praėjo stulpus su baltais plakatais, su kelių rodyklėmis ir naujausiais pranešimais apie orus, pro tas menkas Torahuso sanatorijos liekanas, pasuko pažįstamu keliu į kalnų trobelę, ėjo sparčiai ir tvirtai, lyg turėdamas kažkokį tikslą. Priėjęs daržinę, prikrautą šieno, pasuko miškan.

Keista: tik dabar jis pajuto, kaip stipriai skauda nudegusias rankas, ir eidamas pūtė jas, kad atvėsintų. Kai jau suprato atsidūręs miško vidury, pradėjo ieškoti tinkamo medžio. Ir vis murmėjo, murmėjo; 106, kartojo jis, 106. Per naktį jau taip priprato tarti šį skaičių, kad ir toliau nesąmoningai tai darė. Raktą tebegniaužė rankoje.

Tačiau ne taip jau lengva rasti tinkamą medį, ir jam tenka ilgai ieškoti. Bet būtinai turi jį rasti. Tai, ką buvo sumanęs, atrodė, tėra vienintelis įmanomas veiksmas, ir tai turėjo įvykti dabar. Kokia prasmė atidėlioti? Argi netykojo jo kas žingsnis mirtis, ar nesislėpė ji už kiekvieno krūmo, ar nestovėjo už kiekvieno medžio, pasiruošusi jį užklupti?

Kažką pajunta bate, kažkas sulig kiekvienu žingsniu duria koją, galiausiai jis atsisėda, nusiauna batą. Tai pušies spyglys įslydęs į kojinę. Išėmęs spyglį vėl apsiauna batą ir kaip paprastai jį užsiriša.

Ten aukščiau tikrai bus lengviau surasti medį ir tinkamą šaką, jau praėjo pro keletą tokių, kurie atrodė visai neblogi, verti dėmesio. Jis apsisuka ir vėl leidžiasi žemyn, ne, jam nederėtų būti tokiam išrankiam: štai nudžiūvusi pušis, ir ji turi šaką. Jis užmeta virvę ant šakos ir, bandydamas tvirtumą, visu svoriu pakimba ant jos. Šaka, žinoma, nulūžta. Jis vėl ieško ir randa kitą pušį, vėl išmėgina, – atrodo, pasiekė tikslą: šaka išlaiko. Jis netgi stengiasi ją nulaužti, tačiau šaka atsilaiko. Kodėl gi jis delsia? Nejaugi veltui tiek stengėsi? Jis netausojo savo sužalotų rankų, jos neišlaikė, pradėjo

kraujuoti, skaudėjo ir tvinkčiojo, lyg vėl degtų. Bet nereikia kreipti į tai dėmesio! Jis tvarkingai permeta virvę, apraizgo ja šaką, sumezga kilpą, 106, 106.

Po kelių dienų virš šios pušies krankdamos suks varnos, į jų keliamą triukšmą ateis žmonės ir ras jį kabantį. Kojos beveik sieks žemę, jis bus ištįsęs, nenatūraliai ilgu ir plonu kaklu...

Jei dabar to nepadarys, vis tiek mirtis pasiglemš jį šiandien arba kitą dieną, mirties išvengti neįmanoma, tad kam nuo jos bėgti, kodėl tuoj pat neįkišus galvos į kilpą? Jis nubaido paukštį, strazdą, tokį mažą ir nekaltą, ir žvitrų, bet su visu tuo reikės atsisveikinti, taip pat ir su mažąja Leonora mieste...

Apie tai pagalvojęs, jis stabteli. Ne, neįvykdo sumanymo. Jis sėdi šilojuose, pučia rankas ir verkia. Dieve, suteik mums stiprybės, mes verti pasigailėjimo, mes esame žmonės! Kadangi negalima atsiduoti mirčiai, jis lieka gyventi. Savižudis neturi nieko, dėl ko galėtų gyventi, jis nemato saulės, niekas žemėje jo nedžiugina, 106, 106, deginantis skausmas rankose, jis mirtinai pavargęs, jis yra niekas, sustiręs nuo šalčio jis užmiega.

Deginantis skausmas jį tuoj pat vėl pažadina, ir jis pakyla. Baimingai apsidairo, lyg jį kas sektų, palieka virvę kyboti ant šakos ir pasuka keliu kalnų trobelės link. Šuo, sako jis pats sau, šuo, šuo...

Jie aukštai kalnų trobelėje, panelė d'Espar jau aptvarkė vaiką, dabar stovi kieme ir skalbia. Pasirodžius Savižudžiui ji atsitiesia ir žiūri nustebusi, jis nesisveikina, jo rūbai sudraskyti, jo rankos kraujuoja. Kas gi, dėl Dievo?..

Kalnuose prisiglaudusioje mažoje trobelėje jie nieko nežino apie nakties įvykius sanatorijoje, jie vakar vakare anksti

atsigulė ir nė negirdėjo, kaip šėlo uraganas, miegojo iki išbrėkštant dienai, tada atsikėlė ir ėmėsi įprastinių darbų. Panelė d'Espar išeina gyvenimo pamokas, ji turi tam tikrų sugebėjimų, be to, ji yra žmogus.

Savižudis išlemena kelis žodžius, jie tokie keisti ir nesuprantami: Ugnis, nieko nebeliko, 106 kambarys sudegė, ji buvo užrakinta ir negalėjo išeiti, štai čia raktas...

Sudegė sanatorija? Marta, šiąnakt sudegė sanatorija!

Marta išlenda iš virtuvės ir sutrikusi klausosi naujienos. O kaip žmonės? – klausia ji.

Žmonės, pakartoja Savižudis, jie sudegė. Ji miegojo 106-ajame kambaryje.

Man iš tikrųjų šįryt pasirodė, lyg tvyrotų dūmų kvapas, sako Marta. Argi nesakiau to? – klausia ji panelės.

Tu įėjai vidun ir pasakei.

Taip, ar ne tiesa?

Abi moterys apie tai kalba lyg apie kažką svarbaus, ir nors Savižudis paskendęs savo mintyse, vis dėlto tie žodžiai pasiekia jo ausis ir pamažu kreipia mintis kita linkme. Tai žmonių plepėjimas, abi moterys tvirtai laikosi žemės, gyvena šia diena, tad panelė vėl panardina skalbiamą drabužį į vandenį, kad nenutrūktų darbas. Žemės žmogus nuolatos ką nors veikia.

Savižudžiui ant rankų uždedami taukais suvilgyti skudurėliai, jos sutvarstomos, jis gauna pavalgyti, apsnūsta ir keletą minučių snaudžia sėdomis. Kai susiruošia eiti, klausia: Ar jautis lauke?

Jis ant kalno, atsako panelė, toli nuo čia. Dabar jūs tikriausiai eisite į stotį?

Nežinau, atsako jis. Į stotį?

Taip, ir važiuosite į namus?

Nejaugi? Taip, galimas dalykas, sako jis ir purto galvą. Aš nežinau.

Tai būtų geriausia, pats pamatysite.

Kodėl? Ką veiksiu namuose? – staiga klausia jis. Gaisras viską sunaikino, ji mirusi, visiškai išnykusi. Ar apie tai nepagalvojote? Vakar ji atėjo pas mane ant uolos, užkopė aukštyn, nuo tos akimirkos praėjo visai nedaug laiko, tik kelios valandos. Mes kalbėjomės, po to grįžome į sanatoriją. Vakar vakare mes dar daugiau įsišnekome, prieš tai aš ją neteisingai supratau, ji kažką pasakė, dabar jau tiksliai neprisimenu jos žodžių, tačiau viskas paaiškėjo, ir aš taip džiaugiausi. Telaimina jus Dievas, ar jūs nesiklausote? – aimanavo jis.

Taip, žinoma, klausausi, vargšeli! – sako panelė.

Aš sėdėjau prie jos, kol ji užmigo, toks buvau laimingas. Po to išėjau. O dabar jos niekur nebėra, to neįmanoma suvokti, ne, negaliu šito suprasti, ar girdite!

Panelė atsargiai užsimena: O ar jūs neturite mažos mergaitės?

Taip, Leonora. Taip.

Jūs juk jos neužmiršote? Na, žinoma, jūs jos neužmiršote, ją dabar galbūt užkėlė ant palangės, ir ji stovi ten ir žiūri pro langą, laukdama, kada jūs pasirodysite. Tai bus džiaugsmo! Dieve brangus, aš puikiai suprantu, kaip jums dabar bloga, bet mums nevalia pulti į neviltį! – drąsina jį panelė. Kiekvienas nešame savo kryželį, kaip kad jūs sakydavote. Pavyzdžiui, man teks daug metų kai ko laukti.

Tikrai?

Taip, daug metų, septynerius metus.

Dabar jau visiškai prašvito, po audros išaušo graži diena. Aplink kalnų trobelę tylu, nesujuda nė vienas krūmas, tik vištos bėginėja ieškodamos lesalo, už kelių žingsnių tyliai čiurlena upelis.

Aš tikras šuo! – sušunka Savižudis ir nutyla.

Ji žvilgteli į jį išsigandusi. Jis toks įsitikinęs, atrodo, lyg būtų pareiškęs kažką neginčijama, ir jis išblykšta nuo savo paties žodžių, tarsi šie būtų pataikę į dešimtuką.

Kad jį nuramintų, panelė kalba tyliai ir išmintingai: Aš manau, dabar turėtumėt eiti į stotį ir važiuoti namo, pone Magnusai. Ne, nesižvalgykite taip baimingai, jautis šiandien, kaip ir vakar, ant kalno, kalnų pievoje, kaip mes čia vadiname.

Likite sveika! – sako Savižudis ir nueina.

Jeigu eisite per mišką, dar galėsite suspėti į rytinį traukinį, šaukia ji jam įkandin.

Jis eina per mišką, prieina virvę, besisūpuojančią ant šakos, praeina pro šalį, žingsniuoja toliau ir išnyksta.

Panelė d'Espar, kol pajėgė, sekė jį akimis, o kai jo jau nebematė, grįžo prie skalbinių – ji vienodai uoliai stveriasi darbo ir kai jai gera, ir kai bloga, ji visada taip žemiškai užsiėmusi. Taip mes čia šitai vadiname...

Serijoje „KLASIKA“ išleista

Alphonse Daudet SAPFO

Jean-Jacques Rousseau IŠPAŽINTIS

François Mauriac BEŽDŽIONĖLIS

Hamsun, Knut

Ha 224 Paskutinis skyrius: romanas / Knut Hamsun; iš vokiečių kalbos vertė Raminta Gamziukaitė. – Vilnius: Alma littera, 2002. – 446 p.

ISBN 9955-08-141-4

Nobelio premijos (1920) laureato romanas „Paskutinis skyrius" į lietuvių kalbą išverstas pirmą kartą.

Romano veiksmas vyksta kalnų sanatorijoje, kur paskutinį gyvenimo knygos skyrių „skaito" visi jos gyventojai, susirinkę čionai dėl įvairių net keisčiausių priežasčių. Rezgasi neįtikėtinos meilės istorijos, mezgasi drastiškos draugystės, kuriami neįgyvendinami planai, bet žmonės čia tarsi „išnyksta gyvenimo sraute". Į savo herojus autorius žvelgia be sentimentų, nešvelnina jų silpnybių ir ydų, bet ir nekrypsta į natūralistinę faktografiją.

UDK 839.6-3

Knut Hamsun

Paskutinis skyrius

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė
Raminta Gamziukaitė

Redaktorės *Lorela Daukšytė, Zita Baranauskaitė*
Meninis redaktorius *Agnius Tarabilda*
Viršelyje panaudota Rogier van der Weydeno paveikslo fragmentas
Antrame puslapyje – Leonardo da Vinci paveikslo fragmentas

Korektorės *Auksė Žiūkienė, Dalia Bliumienė*
Techninė redaktorė *Birutė Tolvaišienė*
Kompiuteriu maketavo *Ligita Plešanova*

SL 412. Užsakymas 2.364
Išleido leidykla „Alma littera", A. Juozapavičiaus g. 6/2, 2005 Vilnius
Interneto svetainė: http: //www.almali.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 3000 Kaunas
Interneto svetainė: http: //www.spindulys.lt

Paskutinis skyrius

Knutas Hamsunas (1859–1952) – didis norvegų rašytojas, Nobelio premijos laureatas (1920), sukūręs žmonijai romanus „Badas“, „Misterijos“, „Panas“, „Viktorija“, „Žemės syvai“ ir kt.

K. Hamsuną domino žmogaus jausmai, jo vidinis pasaulis, meilės, aistros jėga, jos keistenybės ir užgaidos. Hamsuno herojai nėra aktyvūs, keičiantys ir pertvarkantys savo gyvenimą. Jie tik klajūnai, einantys savo gyvenimo keliais, ir vienintelis dalykas, už kurį jie turi dėkoti būčiai, – tai pats jų buvimas pasaulyje, nes gyvenimas savaime yra malonė ir atpildas už visas likimo negandas ir širdgėlas. Į savo herojus Hamsunas žiūri be sentimentų ir nešvelnina jų silpnybių bei ydų. Romane „Paskutinis skyrius“ (1923) rašytojas dar griežčiau išreiškė savo požiūrį į žmogaus vietą pasaulyje: „Taip, visi mes valkatos žemėje“.

„Paskutinį skyrių“ Hamsunas rašė tuo metu, kai virš pasaulio praūžė karo ir revoliucijų uraganas, kai senojo pasaulio pamatai buvo sugriauti, o ateitis rašytojui atrodė gana niūri. Amžinas ir nekintamas jam buvo tik gyvenimas, jo žemiški rūpesčiai ir darbai, o mirtis – tik paskutinis gyvenimo skyrius. Romano herojai jį išgyvena kalnų sanatorijoje, kur suvažiavo vedami įvairiausių tikslų – nuo meilės iki savižudybės.

ISBN 9955-08-141-4

